

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

POLİTİK ŞOKLARIN ŞİDDET İÇEREN DEVLET DIŞI
AKTÖRLER ÜZERİNDE DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ:
LÜBNAN HİZBULLAH'I ÖRNEĞİ (2005 - 2020)

Doktora Tezi

Çağdaş DUMAN

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

İZMİR

2021

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

POLİTİK ŞOKLARIN ŞİDDET İÇEREN DEVLET DIŞI
AKTÖRLER ÜZERİNDE DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ:
LÜBNAN HİZBULLAH'I ÖRNEĞİ (2005 - 2020)

Doktora Tezi

Çağdaş DUMAN

Tez Danışmanı - Prof. Dr. Aydın İbrahimov
Eş Danışman - Doç. Dr. Gökay Özerim

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Politik Şokların Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörler Üzerinde Dönüştürücü Etkisi: Lübnan Hizbullah’ı Örneği (2005 - 2020)” başlıklı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

25 Mayıs 2021

Çağdaş DUMAN

ÖNSÖZ

Yapılan çalışma, Arap Baharı sonrası daha görülür hale gelen şiddet içeren devlet dışı aktörlerin en köklüsü olan Lübnan Hizbullah'ının, 2005 - 2020 yılları arasında Lübnan siyasetinde izlediği temel strateji ve dönüşümü inceledi. Böylece önümüzdeki süreçte şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geleceğine yönelik temel bir çerçeve sunulması çalışmanın ana motivasyon kaynağını oluşturdu. Tezin iki bölümü Erasmus programı kapsamında Almanya'nın Bamberg Üniversitesi'nde kaleme alındı. Bu süre zarfında tez ile ilgili yapılan çalışmalardan esinlenerek adı geçen üniversitede "Lübnan Hizbullah'ı ve Avrupa Birliği İlişkileri" başlıklı bir sunum icra edildi. Tez çalışması süresince gerek Lübnan, gerekse Ortadoğu'daki güncel gelişmeler çeşitli kaynaklardan takip edildi ve bölgedeki gelişmeler ışığında yapılan çalışma gerek kuramsal açıdan, gerekse kavramsal açıdan güncellenerek mevcut halini aldı.

İzmir, Mayıs, 25, 2021

Çağdaş DUMAN

ÖZET

Lübnan İç Savaşı'nın bir ürünü olarak ortaya çıkan Hizbullah, ülkedeki diğer silahlı grupların aksine varlığını güçlendirerek günümüze kadar devam ettirdi. Bu süre zarfında iç savaşı sona erdiren ve devlet düzenini dini aidiyetlere göre şekillendiren Taif Antlaşması'na karşı muhalif bir tutum sergiledi ve sistem karşıtı parti olarak Lübnan siyasetindeki yerini aldı. Ancak 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'ye gerçekleştirilen suikast bir kırılma noktası oldu. Bu olaydan sonra Hizbullah, yıllarca eleştirdiği Taif Düzeni'nin bir parçası olmaya başladı ve devamındaki süreçte sistemin merkezine yerleşti.

Yapılan çalışma, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin bu dönüşümünün siyasetin doğal akışı içerisinde gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ve bu durumun ancak politik şok özelliği taşıyan olaylar sonucunda meydana gelebileceğini savundu. Politik şoklar, siyasi aktörlere bir fırsat penceresi sunar ve sıçramalı denge modeli çerçevesinde oluşan kısa süreli ani kriz durumlarında aktörlerin stratejik eylemleri sonucu siyasi sistem şekillenir. Oluşan siyasi tablo bir sonraki politik şoka kadar istikrar gösterir. Bu çerçevede Lübnan siyasetinde 2005-2020 yılları arasında gerçekleşen politik şok niteliğindeki olaylar incelenerek Hizbullah'ın sistemin bir parçası haline dönüşümündeki etkisi incelendi.

Anahtar Kelimeler: Şiddet içeren devlet dışı aktörler, Sistem karşıtı parti, Politik şok, Fırsat penceresi, Sıçramalı denge modeli, Lübnan Hizbullah'ı

ABSTRACT

Hezbollah, which emerged as a result of the Lebanese Civil War, has strengthened its existence until today, unlike other armed groups in the country. During this period, it continued its entity as an anti-system party by taking an opposing stance against the Taif Accord, which ended the Lebanese Civil War and shaped the state order according to religious affiliations. However, the assassination of Lebanese Prime Minister Rafic Hariri was a turning point in 2005. After this event, Hezbollah began to be a part of the Taif Accord, which is criticized for years, and over time, it settled at the heart of the system.

The study argues that this transformation of violent non-state actors can't take place within the natural flow of politics, and it can only occur as a result of events that have the characteristics of the political shock. It provide political actors with a window of opportunity, and the political system takes shape as a result of the strategic actions of the actors in short and sudden crises that occur within the framework of the punctuated equilibrium model. The transformation happens suddenly and quickly and stabilizes until the next political shock. In this context, the political shock events that took place in Lebanese politics between 2005 and 2020 were analyzed, and their impact on Hezbollah's transformation into a part of the system criticized was examined.

Key Words: Violent non-state actors, Anti-system party, Political shock, Window of opportunity, Punctuated equilibrium model, Lebanon Hezbollah

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz.....	i
Özet	ii
Abstract	iii
İçindekiler	iv
Şekiller Listesi.....	vii
Tablo, Harita ve Grafikler Listesi	viii
 BİRİNCİ BÖLÜM - GİRİŞ	 1
1.1. Araştırmanın Problemi ve Temel Varsayımı	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi	5
 İKİNCİ BÖLÜM - KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ŞİDDET İÇEREN DEVLET DIŞI AKTÖRLER	 9
2.1. Tanım.....	9
2.2. Tarihsel Arka Plan.....	13
2.3. Yaşam Döngüsündeki Aşamalar	16
2.4. Sınıflandırma	21
2.5. Tipoloji	26
2.6. Literatür Görünümü.....	31
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - KURAMSAL ÇERÇEVE: POLİTİK ŞOK.....	 35
3.1. Sıçramalı Denge Modeli.....	35
3.2. Fırsat Penceresi	39
3.3. Tanım.....	44

3.4.	Sınıflandırma	52
3.5.	Literatür Görünümü.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - LÜBNAN HİZBULLAH'ININ ORTAYA ÇIKIŞI.....63

4.1.	Lübnan Hizbullah'ın Oluşmasında Etkili Olan İç Dinamikler.....	63
4.1.1.	Lübnan İç Savaşı (1975 – 1990).....	63
4.1.2.	Hareketi Destekleyen Toplumsal Katmanlar.....	68
4.2.	Lübnan Hizbullah'ın Oluşmasında Etkili Olan Dış Dinamikler	71
4.2.1.	ABD ve İsrail Faktörü	71
4.2.2.	İran Faktörü	74
4.2.3.	Irak Faktörü	75
4.2.4.	Suriye Faktörü	76
4.3.	Lübnan Hizbullah'ın Oluşum Süreci.....	78
4.3.1.	Musa Al-Sadr Dönemi.....	78
4.3.2.	Emel Hareketi	79
4.3.3.	Lübnan Hizbullah'ın Kuruluşu.....	81

BEŞİNCİ BÖLÜM - LÜBNAN HİZBULLAH'ININ İDEOLOJİK TEMELİ VE ORGANİZASYON YAPISI 83

5.1.	Lübnan Hizbullah'ın Dini İdeolojisi.....	83
5.1.1.	İslam Devleti.....	84
5.1.2.	Velayet-i Fakih Doktrini.....	85
5.1.3.	Cihat Anlayışı.....	86
5.2.	Lübnan Hizbullah'ın Politik İdeolojisi.....	87
5.2.1.	Taif Düzenine Muhalefet.....	87
5.2.2.	Ezen-Ezilen Doktrini	90
5.2.3.	Batı Karşıtlığı	91
5.2.4.	İsrail'e Karşı Tutum.....	92
5.3.	Lübnan Hizbullah'ın Organizasyon Yapısı	94

5.3.1. Merkez Konsey	96
5.3.2. Şura Konseyi	96
5.3.2.1. Yürütme Konseyi	99
5.3.2.2. Parlamento Konseyi	104
5.3.2.3. Politika Konseyi	105
5.3.2.4. Yargı Konseyi.....	105
5.3.2.5. Askeri Konsey	107
5.3.3. Üyelik	109

ALTINCI BÖLÜM - POLİTİK ŞOKLARIN LÜBNAN HİZBULLAH'I ÜZERİNDE DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

110

6.1. Refik Hariri'nin Öldürülmesi ve Sedir Devrimi (2005)	110
6.2. Arap Baharı (2010).....	121
6.3. Başbakan Saad Hariri'nin Kaçırılması (2017)	137
6.4. What's Up Protestoları (2019).....	147

YEDİNCİ BÖLÜM - SONUÇ

156

Kaynakça.....	160
Teşekkür.....	208
Öz Geçmiş	209

Şekiller Listesi:

- Şekil-1: Araştırmanın Metodolojisi
- Şekil-2: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Yaşam Döngüsü
- Şekil-3: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Sınıflandırılması
- Şekil-4: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Tipolojisi
- Şekil-5: Sıçramalı Denge Modeli
- Şekil-6: Sıçramalı Denge Modelinin Bileşenleri
- Şekil-7: Fırsat Penceresi Kavramının Temel Parametreleri
- Şekil-8: Politik Şok Kavramının Bileşenleri
- Şekil-9: Uzun Süreli Gerilimleri Azaltma Modeli
- Şekil-10: Politik Gerilimleri Azaltan Faktörler
- Şekil-11: Politik Şokların Geçici Etkileri
- Şekil-12: Sistem Düzeyinde Politik Şoklar
- Şekil-13: Yerel Düzeyde Politik Şoklar
- Şekil-14: Hizbullah'ı Oluşturan Toplumsal Katmanlar
- Şekil-15: Hizbullah'ı Besleyen Bölgesel Dinamikler
- Şekil-16: Hizbullah'ın Oluşum Süreci
- Şekil-17: Uzlaşmacı Demokrasi'nin Temel Bileşenleri
- Şekil-18: Hizbullah Teşkilat Şeması
- Şekil-19: Hizbullah-Merkezi Otorite Bağlantısı
- Şekil-20: Hizbullah'ın Yargı Organı

Tablolar Listesi:

Tablo-1: Çalışma Planı

Tablo-2: Hizbullah'ın Yabancı Güçlere Karşı Eylemleri

Tablo-3: Lübnan Genel Seçim Sonuçları (2005)

Tablo-4: Fuad Siniora Hükümeti (2005)

Tablo-5: Najib Mikati Hükümeti (2011)

Tablo-6: Tammam Salam Hükümeti (2014)

Tablo-7: Lübnan Genel Seçimleri Oy ve Sandalye Dağılımı (2018)

Tablo-8: Hariri Hükümeti Kabine Dağılımı (2019)

Tablo-9: Protestocu Gruplar ve Yerleşik Düzen

Tablo-10: Hasan Diab Hükümeti (2020)

Haritalar Listesi:

Harita-1: Lübnan'da Mevcut Tablo (Kasım 1983)

Harita-2: Çok Uluslu Kuvvetler Çekildikten Sonra Lübnan'ın Durumu (Mart 1984)

Harita-3: Lübnan'daki Filistinli Mülteci Kampları

Harita-4: Lübnan'da Hizbullah'ın Etkisi Altındaki Bölgeler

Harita-5: Lübnan ve M 5 Otoyolu

Harita-6: Lübnan-Suriye Sınır Kontrolü

Grafikler Listesi:

Grafik-1: Lübnan Nüfusunun Kimliksel Dağılımı

Grafik-2: Arap Baharının Lübnan Ekonomisinin Büyüme Oranlarına Etkisi

Grafik-3: Hizbullah'ın Mevcut Politik Düzene Entegrasyonu

Grafik-4: Hariri'nin İstifa Sürecinde Lübnan'da Enflasyon ve Büyüme Oranları

BİRİNCİ BÖLÜM - GİRİŞ

**“Öğrenmenin en güzel tarafı,
kimsenin onu sizden alamayacak olmasıdır.”**

B.B. King

1.1. Araştırmanın Problemi ve Temel Varsayımı

Lübnan İç Savaşı, 4 Kasım 1989’da imzalanan Taif Anlaşması ve Eylül 1990’da bu anlaşmaya göre düzenlenen yeni anayasanın kabulüyle sona erdi. Böylece Lübnan’da yeni bir dönem açıldı. Bu anlaşmaya göre parlamentodaki 128 üyelik, Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında yarı yarıya, bu oranlar ise kendi içinde mezheplerin nüfusa oranlarına göre dağılım gösterdi. Ayrıca Cumhurbaşkanı’nın Hristiyanlığın Marunî mezhebinden, Meclis Başkanı’nın Müslümanlığın Şii mezhebinden, Başbakan’ın ise Müslümanlığın Sünni mezhebinden seçilmesi zorunlu kılındı (Türkiye-Lübnan Parlamentolar Arası Dostluk Grubu, 2019). Kota sistemi ayrıca kamusal alanda da uygulandı. 2009 yılına kadar tüm vatandaşlar kamu sektöründeki işlere başvurmak için etnik kimliklerinin belirtildiği kimlik kartları taşımak zorunda kaldı (Nagle, 2016, p.1149). Ayrıca, dini cemaatler eğitim, sadaka, aile hukuku ve çatışma arabuluculuğu için kendi kurumlarıyla geniş kapsamlı kültürel özerklik elde etti (Rosiny, 2015, p.486). Lübnan’da sivil savaş 1990 yılında sona erdiğinde Hizbullah silahlarını bırakmayan tek milis gücü oldu. Bunun nedeni Hizbullah’ın kendisini bir direniş hareketi olarak tanımlamasıydı (Alagha, 2006, p.13). Taif toplantıları sonucunda Hizbullah dışındaki bütün milisler için silah bırakma çağrısı yapıldı (BBC, 2018). Ancak iç savaş koşullarının ortadan kalkmasıyla Hizbullah kendisini yeni bir durumla karşı karşıya buldu. Artık bütün kaynaklarını Lübnan’ı işgal eden İsrail kuvvetleriyle savaşmak üzere seferber edemezdi. Lübnan’ın politika sahnesi yeniden şekilleniyordu ve Hizbullah bu sahnede yerini alıp almamak konusunda bir karar vermek zorundaydı.

Lübnan Şii cemaati içinde taban bulan ve günümüze geldiğinde bölgesel bir aktöre evirilen Hizbullah gerek dayandığı sosyolojik taban gerekse tarihsel arka plan itibarıyla

muhalif bir hareket olarak ortaya çıktı. Söz konusu muhalif duruşunu Taif Anlaşması'na göstermiş olduğu tutum ile devam ettirdi (Crescent International, 2006). Hizbullah'ı, bu tutumu itibariyle İtalyan siyaset bilimci Giovanni Sartori'nin tanımıyla "sistem karşıtı parti" olarak tanımlayabiliriz. Bu partiler hükümeti değil, "hükümet sistemi"ni değiştirmeyi hedefleyen partilerdir (Sartori, 1966, p.137). Sistem karşıtı partiler içinde bulundukları sistemin dışındaki bir ideolojiyi temsil eder (Sartori, 2015, p.133). Kısacası, bir aktörü sistem karşıtı bir bakış açısıyla analiz etmek için şu özellikleri göz önünde bulundurmak gerekir:

1. Sistem karşıtı partilerin yerel boyutu baskın bir rol oynar. Çünkü kurulu olan mevcut devlet-iktidar ilişkilerine karşıdır. Mevcut iktidar gücünü devlet ile paylaşmaz ve ona karşı cephe alır.
2. Sistem karşıtı partilerin sisteme karşı yürütmüş olduğu mücadelede kullandığı araçlar politika ile sınırlı değildir. Şiddete başvurma eğilimleri vardır. Kabul edilen araçlardan bağımsız olarak güçlü iç disiplin ve organizasyon, kurallar, açık hedef ve stratejiler gerektirir.
3. Kabul edilen stratejiler ve kullanılan araçlar arasında güçlü bir mobilizasyon kabiliyeti vardır (Peri, 2014, p.492).

Hizbullah'ın mevcut kodları kendisini siyasal sisteme adapte etmesini zorlaştırıyordu. Nitekim seçimlere katılma konusunda karar alma aşamasında pek çok itirazla karşılaştı. Örgüt içindeki bazı kimseler ise siyasete girmenin İslami Direnişe zarar vereceği düşüncesindeydi. Genel Sekreter Tufayli liderliğindeki muhafazakâr Şura üyeleri, Hizbullah'ı, Taif Anlaşmasını reddetmeye ve İslam cumhuriyeti tercihlerini ilan etmeye çağırdı (Harik, 2007, p.55). Ancak Tufayli'nin bu çağrısı Şura üyeleri arasında kabul görmedi ve Mayıs 1991'de Abbas El Musa genel sekreterliğe seçildi (Blanford, 2011, p.92). Nitekim Şura'nın on iki üyesinden on tanesi seçimlere katılma yönünde oy kullanırken, iki tanesi ise karşı yönde oy kullandı (Wiegand, 2009, p.99). Uygulamada bunun anlamı, partinin en üst karar verme organı olan Şura Konseyi içinde ihtilafların olması durumunda İran'daki en yüksek dini lideri temsil eden Velayet-i Fakih'e başvurulacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda Velayet-i Fakih'e gidildi ve seçime

girilmesi yönünde karar verildi (Ghorayeb, 2001, p.43). Bu karar, 1985 tarihli Açık Mektup ve hareketin lider kadrosunun ifadeleriyle ortaya konan önceki siyasi ideolojiyle tutarsız görünüyordu.

Hizbullah, 2005 yılına kadar tüm kabinenin dışında kaldı ve muhalif tutumunu meclis içerisinde sürdürdü. Kabineye üye vermemekle birlikte Taif Antlaşması gereği Şii Müslümanlar arasından seçilmesi gereken Meclis Başkanlığı pozisyonuna da talip olmadı. Bu görevi 1992 yılından beri Şii Emel Hareketinin liderliğini yapan Nebih Berri üstlendi (Star Gazetesi, 2018). 128 üyeli Lübnan parlamentosunun 27 üyesi Lübnan'daki Şii toplumuna ayrıldı (Diss & Steffen, 2017, p.5). Hareketin seçimlere katılım göstermesi kritik bir dönemden geçen Lübnan siyasetindeki varlığını tehlikeye attı. Seçimlerdeki bir başarısızlık bumerang etkisi yaparak hareketin varlığını tehlikeye atabilirdi. Hizbullah, kabineye üye vermek için 2005 yılına kadar bekledi ve bu tarihten itibaren sistemin içerisinde varlık göstermeye başladı. Hizbullah'ın konumundaki bu değişiklik yapılacak çalışmada sistem karşıtı bir parti olarak Lübnan Hizbullah'ının, bu tarihten itibaren ülkede meydana gelen politik şoklarla birlikte nasıl sistemin bir parçası haline geldiği araştırıldı.

Bu çerçevede çalışmanın araştırma sorusu:

Lübnan siyasi rejimini tanımlayan Taif Düzeni'nde, sistem karşıtı şiddet içeren devlet dışı aktör olarak faaliyet gösteren Hizbullah'ın sistemin bir parçası haline gelip gelememesinde politik şokların etkisi nedir?

Araştırmanın temel varsayımı:

Yerel ve uluslararası düzeyde siyasi tablodaki köklü değişimler ani ve büyük olayların bir sonucudur. Politik aktörlerin güç ve davranış kalıplarında meydana gelen dönüşümler bu olaylarla dorudan ilişkilidir. Bu çerçevede sistem karşıtı şiddet içeren devlet dışı aktörler ancak politik şokların olduğu dönemde sistemin bir parçası olacak şekilde dönüşüm sağlayabilirler. Lübnan siyasetinde 2005-2020 yılları arasında meydana gelen politik şok niteliğindeki olaylar, sistem karşıtı şiddet içeren devlet dışı aktör olan Hizbullah'ı sistemin bir parçası haline gelecek şekilde dönüştürdü.

1.2. Araştırmanın Amacı

11 Eylül ikiz kulelere yapılan terör saldırıları Ortadoğu için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Amerika'nın Irak'ı işgaliyle birlikte merkezi otoritelerin devrildiği ve Ortadoğu'nun kaosa sürüklendiği bir tabloyla karşı karşıya kalındı.14 Ocak 2011 tarihinde Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan Arap Baharı'ndan (Kutbay & Buzkıran, 2013, s.3) sonra Irak'taki mevcut istikrarsızlık Ortadoğu'daki diğer ülkelere de yayıldı. Gelineen noktada gerek vekâlet savaşlarının gerekse yerel unsurların mevcut durumu göz önüne alındığında siyasi tablonun doğal mecrasına akma ihtimali oldukça zayıfladı. Lübnan bu durumun en somut göstergesidir. 14 Şubat 2005 tarihinde Lübnan Başbakanı Refik Hariri suikastı ile oluşan politik şok etkisi ve sonuçları hem Lübnan, hem de Ortadoğu siyasetinin şekillenmesi açısından bir milat niteliğindedir. Bu olayın devamında Lübnan siyasetinde siyasi arenanın dizaynında politik şok özelliği taşıyan olayların önemi ortaya çıktı. Sonrasında gerçekleşen Arap Baharı (2010), Başbakan Saad Hariri'nin kaçırılması (2017) ve What's Up Protestoları (2019) Lübnan ve Ortadoğu siyasetini anlamamız için önemli vakalardır. Bu çalışmada Lübnan'daki politik şoklar analiz edilerek bölgedeki en eski ve köklü şiddet içeren devlet dışı aktör olan Hizbullah üzerindeki dönüştürücü etkisi ele alındı. Böylece başta bölge coğrafyası olmak üzere diğer şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geleceği konusunda bir çerçeve geliştirilmesi hedeflendi. Mevcut bilimsel literatürü incelemek, literatürdeki boşluklar çerçevesinde gelecek çalışmalarla ilgili yol gösterici olmak tezin temel motivasyon kaynağını oluşturdu.

1.3. Araştırmanın Önemi

Geçtiğimiz on yılda, Arap Baharı ile bölgede oluşan istikrarsız ortamın sonucu çok sayıda şiddet içeren devlet dışı aktörler ile meydana gelen ihtilaf nedeniyle uluslararası toplum karmaşık bir tabloyla karşılaştı (Podder, 2013, p.16). Söz konusu tablo insani çatışmaların çözülmesinin ve terörle mücadelenin ötesine geçti ve bu grupların uyguladıkları politikalar hem bölge halklarını hem de devletleri önemli ölçüde etkiledi. Şiddet içeren devlet dışı aktörlerin siyasete katılıp katılmaması, literatürde söz konusu hareketlerin

silah bırakıp bırakmaması çerçevesinde tartışıldı. Ancak bu aktörlerin içinde bulundukları siyasal sistem ile ilişkileri hem yerel, hem küresel anlamda dengeleri değiştirebilecek bir noktaya geldi. Yapılan çalışmada, Lübnan Hizbullah'ının başlangıçta sistem karşıtı, muhalif bir hareket olarak Lübnan siyasetinde faaliyet yürütürken, geline nokta nasıl sistemin bir parçası haline geldiği ve bu süreçte politik şok niteliği taşıyan olayların Hizbullah'a nasıl bir fırsat penceresi sunarak stratejik eylem alanı açtığının araştırılması bakımından mevcut literatüre katkıda bulundu.

Bununla beraber politik şok kavramı ile ilgili çalışmalarda literatür görünümünde ayrıntılı olarak ele aldığımız üzere başat aktör olarak devleti esas aldı. Ancak bu kavramın şiddet içeren devlet dışı aktörler üzerindeki rolü ve etkisi konusu literatürde eksik kaldı. Lübnan siyasetinin kırılğan yapısı ve güncel gelişmeleri dikkate aldığımızda Lübnan'ın maruz kaldığı politik şokların Lübnan'ın en önemli siyasi aktörü olan Hizbullah'a olan etkisi çalışmanın özgünlüğü ve güncelliğine katkı sağladı. Çalışmanın vaka analizi sayesinde politik şok kavramı Ortadoğu literatürüne kazandırıldı. Arap Baharı sonucu bölgedeki mevcut otoriter rejimlerin çökmesiyle pek çok şiddet içeren devlet dışı aktör bölge siyasetinde önemli konumlar elde etti. Ancak geline nokta bu aktörlerin geleceği, bölgesel ve küresel aktörleri etkileme kapasiteleri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede yapılan çalışma söz konusu aktörlerin politik şoklar karşısında izledikleri tutum ve politikalar sonucu oluşabilecek riskler ve fırsatlara ışık tutulacaktır.

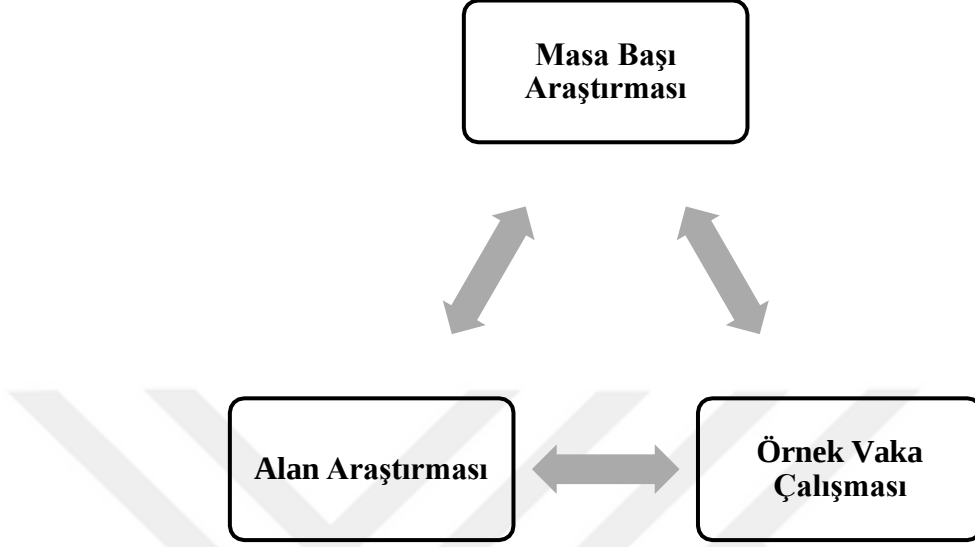
1.4. Araştırmanın Metodolojisi

Yapılan çalışmada sosyal bir fenomen olarak Lübnan Hizbullah'ının sistemli açıklaması ve benzeri aktörler için genellenebilir bilgi ve yaklaşımlar oluşturulması amaçlandı. Söz konusu süreci büyük ölçekte değerlendirmemiz ve çalışmanın zenginliği açısından tek bir araştırma metodolojisinden yararlanılmadı. Bu çerçevede yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanıldı. Çünkü araştırmacıya sağladığı kapsamlı bir bakış açısı, incelenen olguyu derinlemesine analiz etmek için bir fırsat ve araştırma tasarımında süreç içerisinde revizyona olanak tanıyan bir esneklik söz konusudur. Diğer taraftan nicel araştırmalar “ne, nerede, ne zaman” gibi soruları ele alırken nitel araştırma yöntemi ise

sosyal eylemin neden ve nasıldır soruşturur (Porta & Keating, 2019, p.360). Ayrıntılı mekanizmaların araştırılmasında nitel araştırma yöntemi daima araştırmacıya daha esnek bir bilgi toplama kabiliyeti kazandırmaktadır. Öte yandan nitel araştırma yöntemi büyük popülasyonlar ve toplumsal katmanlarla ilgili kesin, tanımlayıcı ifadeler yerine araştırmacıyı düşündürmeye ve yorumlarını dâhil etmeye sevk etme eğilimindedir (Babbie & Rubin, 2015, p.399). Nitel araştırma modeli araştırmacıya “mümkün olduğu kadar az şeyle, mümkün olduğu kadar çok şey açıklama” imkânı sunar (King, Keohane & Verba, 1994, p.29). Bunu yapmak için, nitel yöntem, araştırma problemini derinlemesine anlamak ve istatistiksel analizin veremediği nüansları tespit etmek için tercih edilir (King, Keohane & Verba, 1994, p.34). Proses izlemek, bir teoriyi doğrulamak veya yeni bir tane geliştirmek için tercih edilen bir araştırma yöntemidir (Bennett, 2010).

Hizbullah’ın yapısı nedeniyle arşiv araştırması imkânı yoktur. Anket çalışmaları ise aktif azınlıkların soruşturulması için kullanışlı değildir ve çalışmanın tarihsel boyutu nedeniyle istenilen verimin alınamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle yapılacak olan çalışma masa başı araştırma (desk-based research) ve alan araştırması (field studies) olmak üzere iki ana araştırma kaynağına dayanmaktadır. Masa başı araştırması ilgili kitap, makale, rapor, dergi ve tezlerden oluşmaktadır. Alan araştırması ise üzerinde çalışılan siyasi aktörün ortak sorunları ve amaçları ve göstermiş oldukları refleksleri anlamaya yönelik ve belirli bir süreci analiz etmek üzere ilgili bölge ile ilgili basın ve yorum taramaları şeklinde planlanmıştır. Bu çerçevede elde edilen bilgiler örnek vaka (case studies) şeklinde Lübnan Hizbullah’ı üzerinde test edilecektir. Bu çerçevede elde edilen bilgiler örnek vaka (case studies) olarak Lübnan Hizbullah’ı üzerinde test edildi.

Şekil-1:Araştırmanın Metodolojisi

Yapılacak çalışmada masa başı araştırma ve alan araştırmasının yanı sıra kullanılacak üçüncü araştırma yöntemi ise örnek vaka çalışmasıdır. Stakes, vakayı “spesifik, karmaşık ve işlevsel bir organizma” olarak tanımladı. Bu sistem bir kuruluş, bir şirket, devam eden bir destek grubu olabilir. Sistem, bütündeki parçaların birbirine bağlı olduğu, genel durumun veya sistemin bu parçaların toplamından daha büyük bir sinerji oluşturduğu bir eğilim şeklinde karakterize edilir (Stake, 1995, p.2). Vaka çalışmasının amacı, belirli bir sistemi tanımlayan özellikleri anlamak ve belki de bu sistem içinde meydana gelen bir olayı veya süreci tanımlamaktır (Johnson & Vanderstoep, 2009, p.209). Bir vaka çalışmasının sonucu, vakanın açıklaması ve yorumudur. Özellikle odak noktası, sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafi veya tarihi ortam olan vakanın bağlamının tanımlanmasıdır. Tanımlamaya ek olarak, araştırmacı, araştırmadan ortaya çıkan ana temaların veya sorunların bir analizini sunar ve yorumlar (Stake, 1995, p.8).

Bazı kaynaklar, vaka çalışması yöntemini, bir fenomeni açıklamak ve bir olayı sistematik olarak araştırma girişimi olarak tanımlar (Bogdan & Biklen, 2003, p.54). Hagan ise vaka çalışması yöntemini basitçe "bir veya birkaç örnek vakanın derinlemesine, nitel çalışmaları" şeklinde açıklar (Hagan, 2006, p.240). Bu tanım, vakayı daha büyük bir şeyin açıklayıcısı olarak görür. İncelenen vaka, başka vakaların da var olduğu sonucuna varan

bir durumdur. Birçok nitel araştırmacı, vaka çalışması yaklaşımını araştırmalarında bir rehber olarak kullanır. Araştırmacı, tek bir fenomen, birey, topluluk veya kuruma odaklanarak, bu fenomenin karakteristiği olan önemli faktörlerin açık etkileşimlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Vaka çalışması yöntemi, bütüncül tanım ve açıklamaya odaklanma eğilimindedir; ve genel bir ifade olarak, herhangi bir fenomen vaka çalışması yöntemleriyle incelenebilir (Gall, Borg & Gall, 1995). Bu çerçevede çalışmanın vaka analizi olarak Lübnan Hizbullah'ı ele alındı.

Tablo-1: Çalışma Planı

	1. Dönem (Altı Ay)	2. Dönem (Altı Ay)	3. Dönem (Altı Ay)	4. Dönem (Altı Ay)
Literatür taramanın ve derlemenin geliştirilmesi				
Veri toplama araçlarının geliştirilmesi				
Uygulamanın yapılması				
Verilerin analiz edilmesi				
Verilerin yorumlanması				
Tezin yazılması				

İKİNCİ BÖLÜM -

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ŞİDDET İÇEREN DEVLET DIŞI AKTÖRLER

"Barışmaya fırsat bulamadan ölüm bizi ayırdı.

Bu biraz benim, biraz onun, biraz da ölümün hatasıydı."

(Amin Maalouf, Doğu'dan Uzakta)

Ortadoğu coğrafyasında kurulan yapay sınırlar ve zayıf otoriteler, bölge halklarının ihtiyaçlarına cevap veremedi. Özellikle 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı sonrası oluşan istikrarsız tablo pekçok silahlı grubun bölgede faaliyet alanı bulması ile sonuçlandı. İçinden geçtiğimiz süreçte bölgeye dış müdahalelerin her geçen gün artarak devam etmesi ve şiddet içeren devlet dışı aktörlerin bu müdahalelere gösterdiği aksiyon nedeniyle yapılan çalışmanın vakasına uygun olarak bu silahlı grupların tanımlanmasında şiddet içeren devlet dışı aktör kavramının kullanılması uygun görüldü. Bu bölümde şemsiye bir kavram olarak şiddet içeren devlet dışı aktörlerin ne olduğu ayrıntılı bir şekilde ele alındı. Söz konusu kavramın bir analiz birimi olarak ele alınmasının tarihsel arka planı üzerinde duruldu. Bu tarihsel arka plan çerçevesinde sosyal bir fenomen olan şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geçirdiği evreler analiz edildi. Şiddet içeren devlet dışı aktörlerin kendi mensupları ile kurmuş olduğu ilişki biçimi ve faaliyet göstermesine neden olan temel motivasyon kaynaklarına göre sınıflandırıldı. Son olarak söz konusu aktörler ile ilgili geçmiş literatür ortaya konularak ilgili bölüm sonlandırıldı.

2.1. Tanım

Son elli yıl boyunca, ekonomik farklılıklar, dini inançlar, eşitlik arzusu ve birbirine bağlı iletişim gelişmelerinin yaygınlaşması ile sosyal faktörlerin artan etkisi, ulus-devlet yapısının öneminde dramatik bir düşüşe yol açtı. Bu düşüş, dünya genelinde devlet dışı kuruluşların ortaya çıkmasında önemli bir artışa neden oldu. Yeni bölgesel ve ulus ötesi ağa bağlı gruplar; devleti hem topraklarını hem de nüfusunu kontrol eden egemen, uluslararası kabul görmüş bir aktör olarak tanımlayan geleneksel realist paradigmanın yerleşik normlarına meydan okudu (Smith & Hocking, 1996, p.80). Bununla birlikte,

devlet dışı aktör kavramı, kategorik olarak kitleleri etkilemeye yardımcı olmak için tasarlanmış gruplarla sınırlı değildir. Bu aktörler, kitleleri etkilemek için tasarlanmış saldırganlık ve yasadışı faaliyetler yoluyla politik hedeflere ulaşan, şiddet içeren devlet dışı aktörleri de kapsar. Craig Calhoun'un Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde belirtildiği gibi, devlet dışı aktör, küresel siyasette çıkarları temsil eden ve meselelerde etki yaratan, ancak yasal egemenlik ve kontrolün ayırt edici devlet özelliklerini sergilemeyen geniş aktör kategorisi olarak tanımlanır. Calhoun'un tanımı, bu aktörlerin uluslararası arenada nasıl etkileşime girdiğine ilişkin temsili kriterleri ortaya koymasına rağmen, şiddet içeren kuruluşlardaki “güçlü ve yasadışı” bağlantıyı yeterince tasvir etmedi. Şiddet içeren bir devlet dışı aktörün uygun tanımlayıcı davranışı, örgütünün siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddet veya güç kullanmasıdır (Calhoun, 2002, p.338).

Phil Williams ve Ersel Aydınli'ya göre şiddet içeren devlet dışı aktörler; devletin egemenlik sahasındaki güç kullanma tekeline meydan okuyan ve uluslararası arenadaki pozisyonunu tehdit eden aktörler olarak tanımlanır (Williams, 2008, p.4) (Aydınli 2016, p.3). Bu nedenle şiddet içeren devlet dışı aktörler devlet aygıtının yönetim kapasitesini zayıflatır (Ferreira, 2019, p.4). Ulrich Schneckener, bir aktörün şiddet içeren devlet dışı aktör olarak tanımlanması için şu kıstasları esas alır:

1. Hedeflerine ulaşmak için şiddet kullanma kabiliyetine sahiptirler.
2. Düzenli ordular ve devletin resmi kolluk kuvvetleriyle entegrasyonu söz konusu değildir.
3. Siyasal, ekonomik ve askeri konularda özerk bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, resmi veya gayri resmi olarak devletler tarafından desteklenebilir veya kullanılabilir.
4. Belirli bir süre içinde var olan örgütsel bir ilişki ya da yapı ile şekillendirilirler (Örneğin, spontane isyanlar bu tanıma dahil değildir) (Schneckener, 2009, p.8).

Şiddet içeren devlet dışı aktörlere ilişkin bir diğer tanım ise Krause ve Milliken'e aittir. Bu düşünürlere göre şiddet içeren devlet dışı aktörler; bağımsız bir liderlik ve kurumsal yapıya sahip, organizasyon yapısı ve şiddet aksiyonlarını yürütebilme kapasitesi olan

devlet dışı yapılar olarak tanımlanır (Krause & Milliken, 2009, p.202). Bu aktörler çeşitli seçim bölgelerine ulaşabilen ve belirli kitleler üzerinde kontrol sahibi olan ideolojik yapılardır. Siyasal hedeflerine ulaşmak için eylem özgürlüğüne ve askeri operasyon kabiliyetine sahiplerdir ve devlet kontrolü dışında faaliyet gösteren otonom organizmalardır (Roberto & Melos, 2014, p.242). Chaudhry'nin bir başka tanımına göre ise şiddet içeren devlet dışı aktörler, uluslararası ilişkilere iştirak eden, herhangi bir devlet kurumuna bağlı olmamakla birlikte devlet aygıtını etkileme gücüne sahip olan örgütlerdir (Chaudhry, 2013, p.163). Bu nedenle kendi kitlesi üzerindeki iktidarı kontrol eder ancak kendi kurallarını ve davranışlarını yaratmaları, kendi çıkarlarını gözetmek için stratejik kararlar verme anlamında ulus devletlerden farklı hareket ederler (Forest & Idler, 2015, p.2). Claude Bruderlein ise şiddet içeren devlet dışı aktörleri tanımlarken üç temel kriteri esas alır. İlk olarak bu tarz silahlı yapıların içerisinde bir emir komuta zinciri söz konusudur. İkinci olarak şiddeti politik amaçlarına ulaşmak için kullanırlar. Üçüncü özellik ise devlet denetimi ve kontrolünden bağımsızdırlar (Bruderlein, 2000, p.8).

Genel olarak, “şiddet içeren devlet dışı aktör” terimi, politik ve ekonomik hedeflerine bakılmaksızın şiddet kullanan herhangi bir devlet dışı grubu ifade eder. Sokak çetelerinden devrimci hareketlere kadar herhangi bir grup bu kategoriye dâhil edilebilir (Andersen, 2004, p.83). Ralph Peters, sosyal bir fenomen olan şiddet içeren devlet dışı aktörleri “yeni savaşçı sınıf” şeklinde tanımladı. Peters'e göre yeni savaşçı sınıf; sivil düzende temsil edilmeyen, doğasında şiddet içeren unsurlar barındıran ve düzenli bir sadakat bağı olmayan insan topluluğudur (Peters, 1994, p.16). Peters, bu grupların başta; Somali, Yugoslavya, Afganistan, Lübnan ve Angola olmak üzere dünyanın pekçok yerindeki çatışmaların temel aktörlerinden birisi olarak konumlandırdı. Yazara göre sosyal ve ekonomik çöküntü çeken devletler; dini ve etnik kesimler arasındaki bölünmelerin silahlı çatışmalara dönüşmesi şiddet içeren devlet dışı aktörler açısından önemli bir var olma alanıdır.

Peters, “yeni savaşçı sınıf”ın dört sosyal havuzdan beslendiğini savundu. İlk havuz, alt sınıftan gelen ve saldırgan milliyetçi ideolojiden beslenen işsiz ve eğitimsiz erkeklerden oluşur. Bu kitle, tutarlı siyasi hedeflerle motive edilmekten ziyade şiddet odaklı konsolide

olur. Kavga ve şiddet bir toplumu ele geçirdiğinde o toplumun önemli yapısal unsurlarının çoğu (eğitim kurumları, ibadet sistemi, aile ve toplumsal doku) çöküntüye uğrar. Peters bu yıkımın ikinci savaşçı havuzuna yol açtığını öne sürdü. Yaşanılan çöküş sonucunda toplumsal hayatına bu unsurlar üzerinden devam edemeyen kesimler şiddet içeren devlet dışı aktörlere kanalize oldu. Üçüncü havuz ise “vatanseverlerden” veya etnik, dini ya da ulusal bütünlüklerinin tehlikede olduğuna inanan ve bu motivasyon ile silah altına giren popülasyondan oluşur. Dördüncü havuz ise Soğuk Savaş sonrası dönemde dağılan düzenli ordulardan arta kalan, bu alanda emir komuta zincirinin dışına çıkmış başarısız eski askerlerden meydana gelmektedir (Peters, 1994, p.20)

Weinberg, genel olarak siyasi şiddet kullanan grupların ortaya çıkmasının veya ortadan kaybolmasının siyasi partilerin içindeki gelişmelere ve faaliyet gösterdikleri siyasi sistemdeki değişikliklerle ilgili olduğunu belirtmektedir. Siyasi partiler, siyasi iktidar için yarışır ve şeffaf bir politik sistemde bunu barışçıl yollarla yapabilirler. Bununla birlikte siyasi partilerin faaliyet göstermesini engelleyen bir siyasi sistem, grupları şiddet içeren yöntemler benimsemeye yönlendirebilir. Siyasi partiler bazen hedeflerini gerçekleştirmek için Rus Sosyalist Devrimcileri’nin yaptığı gibi bilinçli olarak şiddet içeren eylemler yapmak üzere yan kuruluşlar oluştururlar. Bazen de güçlü bir popüler temeli olan şiddet içeren devlet dışı aktörler şiddetten uzaklaşıp siyasal sisteme tamamen entegre olarak Filistin’deki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) veya Kuzey İrlanda’daki İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) gibi siyasi partiler haline gelebilirler (Weinberg, 1991, p.429)

Crenshaw ise bu aktörler toplumun değerlerinin ve isteklerinin bir kısmını haklı gösterebilir. Söz konusu aktörlerin mensupları kendilerini içinde bulundukları toplumun bir temsilcisi olarak görürler. Bir kimliği savunduklarını, dini veya etnik değerleri asimilasyona karşı koruduklarını düşünürler. Tüm siyasi aktörler gibi bu gruplar da seçim bölgelerinin ne istediğine dair bir algıya sahiptir ve bu seçim bölgesinde hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için şiddet dâhil belirli bir yöntem benimsemişlerdir. Şiddet içeren devlet dışı aktörler, politik hedeflerini şiddet kullanarak veya şiddet kullanma tehdidiyle takip eden devlet dışı gruplardır. Burada göz önünde bulundurulacak devlet

dış aktörler bilerek veya bilmeyerek bir dış devletin ulusal çıkarlarını, o ülke için bir krizi temsil ederek bir çeşit dış politika tepkisi gerektirecek şekilde tehdit eden aktörlerdir. Eylemler genellikle küresel bir etkiye sahip olsa da, bu grupların çoğunluğu üçüncü dünyada faaliyet göstermekte ve orada yaygın olan zayıf siyasi kurumlardan yararlanmaktadır (Crenshaw, 1995, p.15).

Şiddet içeren devlet dış aktörler bir hükümetin hedeflerine düşmanca meydan okuyabilir, akraba bir etnik ya da dini grubun üyesi olabilir ve ortak bir ideolojiyi temsil etmek iddiasında bulunabilirler (Regan, 2002, p.57). Bu nedenle şiddet içeren devlet dış aktörlerin tanımlanmasının ilk şartı, siyasi hedefler elde etmeye çalıştıkları, yani devlete ya da uluslararası siyasi yapıya birtakım taleplerde bulunmalarıdır. İkinci olarak siyasi hedeflerine ulaşmak için şiddete ya da şiddet tehdidine güvenmeleridir. Şiddet içeren devlet dış bir aktör olmak için şiddet kanallarının aktif olarak kullanılması zorunludur. Son olarak ise söz konusu aktörün şiddet kullanma potansiyeli bir dış devletin çıkarlarını tehdit etmelidir. Dolayısıyla Hindistan'ın Pencap eyaletinde ayrılıkçı faaliyetlerde bulunan Khalistan Ulusal Ordusu, sadece Hindistan hükümeti için bir iç tehdit teşkil oluşturduğu için bu kapsama girmemektedir. Bununla birlikte Yunanistan'da faaliyet gösteren ABD ve NATO askeri üslerine karşı eylemlerde bulunan 17 Kasım Örgütü bu özelliğinden dolayı şiddet içeren devlet dış aktörler kapsamındadır (Andersen, 2004, p.86).

2.2. Tarihsel Arka Plan

Şiddet içeren devlet dış aktörlerin uluslararası ilişkiler literatüründe bir araştırma birimi olarak ele alınması Soğuk Savaş döneminde başladı. Bu süre zarfı boyunca ABD ve Sovyetler Birliği sık sık kendi siyasi ve ekonomik gündemlerini iletmek ve rakiplerinin çıkarlarını dolaylı olarak tehdit etmek için şiddet içeren devlet dış aktörleri kullandılar. (Thompson, 1978). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile beraber, devletlerin şiddet içeren devlet dış aktörlere olan ilgileri arttı. Bu durumu ortaya çıkartan en önemli faktör ise ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş ilişkisinin sömürgecilik karşıtı hareketlerinin etkisiyle birleşmesidir. Soğuk Savaş rekabetinin her iki tarafı diğerini

dünyadaki kendi ideolojilerini genişletmeye çalışmak ya da en azından diğerinin bunu yapmasını engellemek olarak algıladı (Yoon, 1997, p.582).

Soğuk Savaş sırasında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki bu rekabet, El-Kaide gibi grupların ortaya çıkmasında önemli rol oynadı. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ve Ortadoğu'daki çoğu ülkeyi kontrol etme arzusu, Afganistan'ı işgaliyle sonuçlandı (Blumenau, 2014, p.68). Ancak Sovyet Ordusu'nun Afganistan'a girişi Usame Bin Ladin'in önderliğindeki güçler tarafından silahlı isyanla karşılandı. ABD ve Pakistan ise Sovyetler Birliği'ne karşı küresel bir kampanyanın parçası olarak bu grubu destekledi. Bu destek sayesinde El-Kaide, Afganistan'ın bir iç unsuru olmaktan çıkarak değişik coğrafyalarda bazı misyonlar üstlendi (Demollari, 2015, p.239).1990'lı yıllarda Kafkasya'da Sovyetler Birliği'ne karşı meydan okuyan grupların bir parçası oldu. Ayrıca Balkanlarda Sırlara karşı silahlı faaliyetlerde bulunmasına göz yumuldu (Aka, 2014, p.64).

Şiddet içeren devlet dışı aktörlerin Ortadoğu'da ortaya çıkışı ise bölgedeki farklı siyasi, dini ve ekonomik faktörlerle ilişkilidir. Buna ilaveten dış ülkelerin bölgede etkinlik kurmak istemesi ve bu doğrultuda bölgedeki bazı silahlı grupları desteklemesi söz konusu aktörlerin bölgede faaliyet göstermesine değişik şekillerde katkıda bulundu. Tarihçiler ise şiddet içeren devlet dışı aktörlerin Ortadoğu'da faaliyet göstermesinin ana nedeni olarak 1948'de İsrail'in kurulmasına yol açan 1917 Balfour Deklarasyonu'nu görmektedir (Tahhan, 2018). Söz konusu deklarasyon esasen Filistinlilerin yerlerinden olmasına yol açtı ve bunun sonucunda İsrail ile Filistin ve Arap müttefikleri arasında şiddet döngüsü başladı. Sonraki yıllarda çatışma dünyadaki diğer Müslüman ulusların Kudüs'ü kurtarmak için girişimine yol açan küresel bir imaja dönüştü. Bu ilginin büyümesi, hedefleri İsrail ile sınırlı olmayan ve uluslararası toplumun üyelerini de etkileyen örgütlerin yükselişine fırsat tanıdı (Zaman, 2015, p.52).

Uluslararası camia Ortadoğu coğrafyasında İsrail için bir egemenlik alanı oluşturarak etkisi Ortadoğu'yu aşan bir rekabet ortamı yarattı. Başta ABD ve İngiltere olmak üzere Batılı devletler tarafından desteklenen bir askeri ittifak olan Kuzey Atlantik Anlaşması

Örgütü'nün (NATO) oluşumu bu rekabeti daha aksiyonel hale getirdi (Aka, 2014, p.64). Bu rekabetin sonucunda Arap devletleri, İsrail'i bu ittifakın bir parçası olarak gördü ve küresel kamplaşma bölgeye sirayet etti. Ancak Arap devletlerinin çoğunun İsrail'e karşı koyabilecek imkânları yoktu. İsrail devleti ve bu devletin oluşumunu engelleyemeyen Ortadoğu rejimleri Arap halkının ihtiyaçlarını karşılayamayınca ortaya çıkan tabloda şiddet içeren devlet dışı aktörler kendilerine taban buldu (Aka, 2014, p.66).

Soğuk Savaşı'nın sona ermesi, devletlerin şiddet içeren devlet dışı aktörlere olan ilgisini sona erdirmeydi. Kaçırılan uçaklar 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a çarptığında dünyanın tamamen yeni bir sorunla karşı karşıya kaldığı algısı geniş kitlelerde hâkim oldu (BBC Türkçe, 2019). Uluslararası Kamuoyu, "haydut" devletlerden veya rakip süper güçlerden kaynaklanan tehditler yerine dikkatini ve siyasi gündemlerini şiddet içeren devlet dışı aktörlere yöneltti. Bu aktörler devletler için ciddi tehditler oluşturdu. Ölümcül silahlara ve gelişmiş iletişim teknolojilerine daha kolay erişim sağlanabilen ve gittikçe birbirine bağımlı hale gelen bir dünyada bu gruplar çağdaş dış politika karar vericilerine karşı ciddi bir meydan okuma ile karşımıza çıktı.

ABD tarihinin en büyük terör eylemi olarak kabul edilen 11 Eylül saldırıları ardından başkan George W. Bush imzası ile yayınlanan "Bush Doktrini" Amerikan dış politikasının temel belirleyicisi oldu. ABD, tüm dünyada kendisine potansiyel tehdit olduğunu düşündüğü her oluşum ve ülkeye karşı "önleyici savaş" doktrini çerçevesinde müdahale edeceğini ve gerekirse düşman ilan ettiği devletlerin rejimlerini değiştirebileceğini tüm dünyaya ilan etti (Jervis, 2003, p.365). Bu politika ABD ve çok uluslu kuvvetlerin Irak'ı işgaline ve Saddam Hüseyin'in devrilmesine yol açan İkinci Körfez Savaşı ile sonuçlandı (Council of Foreign Relations, 2020). Baas Rejiminin yıkılması Irak'ta bir güç boşluğu yarattı ve pekçok şiddet içeren devlet dışı aktör ortaya çıktı (Dal, 2016, p.1400).

Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen her majör gelişme devlet egemenliğinin azaldığı ve şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin faaliyet alanının arttığı bir yöne evrildi. 20. yüzyıl boyunca devlet iktidarının konsolidasyon süreçlerine karşı bir tepki olarak kurulan şiddet

içeren devlet dışı aktörler iç savaflara yol açan etno-mezhepçi kompozisyonların yeniden şekillenmesinde büyük roller oynayarak devlet egemenliğinin mevcut uygulamalarına çeşitli zorluklar getirebilecek önemli oyuncular oldu (Williams, 2008, p.5). Bu dönemde şiddet içeren devlet dışı aktörler sadece sosyal ve politik boşluklardan ortaya çıkan aktörler olmanın ötesine geçti. Bu aktörler toplumlardaki güvenlik ihtiyacına kısmen de olsa cevap vererek devlet inşasına talip olmaya başladı (Mulaj, 2009).

17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu bir gencin ekonomik nedenlerden dolayı kendisini yakması ile başlayan ve etkisi değişik şiddetlerde de olsa bütün bölgede hissedilen “Arap Baharı” şiddet içeren devlet dışı örgütlere yönelimi bir kat daha artırdı. Bu süreç, Tunus, Libya, Mısır ve Yemen’deki mevcut rejimlerin devrilmesi, Suriye’de günümüze kadar devam eden iç savaş başta olmak üzere Arap coğrafyasında yaşanan en büyük değişimdir (BBC, 2013). Arap Baharı sonrası dönemde şiddet içeren devlet dışı aktörler güç kullanma tekeli devleti teminat altına alan Westphalian sisteminin bölgede uygulanabilirliğini büyük ölçüde erozyona uğrattı (Mock, 2011, p.1096). Ortaya çıkan tabloda şiddet içeren devlet dışı aktörler sadece merkezi otoritelerin zayıflığının bir sonucu olarak güç kullanma tekeline meydan okumakla kalmadı, aynı zamanda bir devletin kurumsal zayıflığının arkasındaki ana belirleyici unsur haline geldi (Durac, 2015, p.37).

2.3. Yaşam Döngüsündeki Aşamalar

Şiddet içeren devlet dışı aktör literatürünün bir bölümü bu aktörleri güçlendiren nedenlere odaklandı. Örneğin Gartenstein şiddet içeren devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışını ulus devletlerin kırılganlığına bağladı. Bu yaklaşıma göre ekonomik yetersizlikler, kaynak kıtlığı ve teknolojik gelişmeler şiddet içeren devlet dışı aktörleri ortaya çıkartan temel nedenlerdir (Ross, 2011). Diğer çalışmalar ise bireysel ve toplumsal düzeyde analiz yapar ve bireylerin şiddet içeren devlet dışı aktörlere katılmasını psikolojik ve sosyal faktörlere dayandırır. Altran ve Austin gibi araştırmacılar, ana nedenin yoksulluk ya da kaynak kıtlığından ziyade inanç ve ideolojik faktörlere vurgu yapar (Altran, 2003) (Turk, 2004). Abrahms ise bireylerin siyasi motivasyonlarını hayata geçirmek için bir örgüte

katılmadıklarını, “diğer militanlarla güçlü duygusal bağlar” geliştirdikleri için bu tarz yapılara kanalize olduklarını belirtmektedir (Abrahms, 2008, p.94). Held ise devletin çifte kriz yaşadığını savundu. Birincisi, küreselleşmenin yoğunlaşması devletlerin geleneksel işlevlerini daha az yerine getirebilmesine neden oldu. İkincisi, kendi siyasi geleceklerini kontrol etme hakkını talep eden grupların sayısı arttıkça devletin nüfusundan kitlesel sadakat elde etme yeteneği azaldı. Bu durum yerel ve bölgesel düzeyde “kesişen bağlılıklara, hak ve görevlerin çelişkili yorumlarına ve egemenlik kavramlarını sınırsız, bölünmez ve münhasır bir kamu gücü biçimi olarak yerinden eden birbirine bağlı otorite yapılarına sahip” bir siyasi kültür yarattı (Held, 1995, p.137).

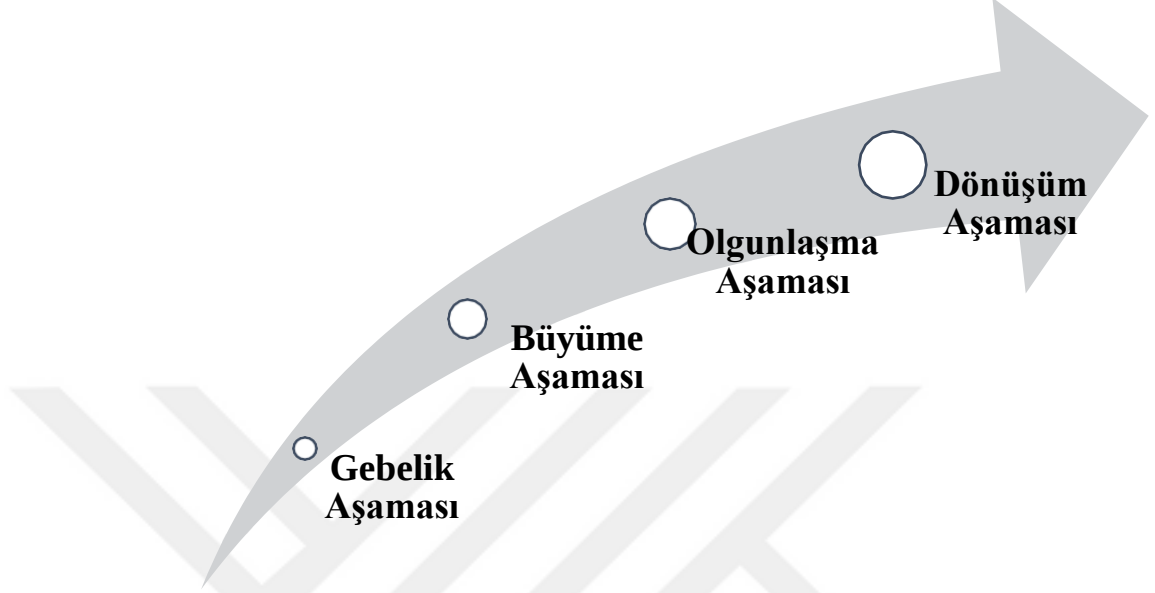
Bu argüman, küreselleşmenin toplumu geleneksel devlet yapılarını zayıflatacak şekilde dönüştürdüğünü ve alternatif devlet dışı siyasi birimlerin genişlemesine olanak tanıdığını savunan Guibernau tarafından genişletildi. İlk olarak Guibernau, başlangıçta mali ve güvenlik konularını ele almak için oluşturulan uluslar üstü ve uluslararası kurumların çoğalmasının sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşmasına yol açtığını savundu. Söz konusu örgütler bu yeni siyasi alandan yararlandı ve başka türlü yapamayacakları şekilde devletten taleplerde bulundu. Ulus devletler kendi zayıf güçlerinin daha fazla farkına vardıkça, egemenliklerinin belirli yönlerini uluslar üstü kurumlara aktarmaya daha istekli oldu. Bu egemenlik teslimiyeti, devletlerin daha fazla değişime direnmesine yol açtı. Ancak sınırların aşınması devletin ekonomik ve kültürel akışları kontrol etme yeteneğini kısıtladı (Guibernau, 1999, p.176). Buna ek olarak demokratik olarak yönetilen devletler için artan normlar, kendi kaderini tayin haklarının demokrasinin nihai sonucu olmasını talep eden daha fazla gruba katkıda bulundu. Bu talep geleneksel siyasete karşı artan bir ilgisizlik yarattı ve yeni toplumsal hareketlerin artması ile sonuçlandı. Milliyetçilik, köktendincilik, mezhepçilik, devrimci hareketler gibi toplumsal hareketler ortaya çıktı. İnsanlar devlet dışı gruplarda hem bireysel hem de kolektif kimlik oluşturdu (Guibernau, 1999, p.178)

Şiddet içeren devlet dışı aktörler, tıpkı diğer aktörler gibi canlı mekanizmalardır ve tarihsel arka planları çerçevesinde çeşitli evrelerden geçer. Casebeer ve Russell bir şiddet içeren devlet dışı aktörün yaşam döngüsündeki farklı aşamaları gebelik aşaması, büyüme

aşaması, olgunluk aşaması ve dönüşüm aşaması olmak üzere dörde ayırdı (Russell, 2005, p.7):

1. Gebelik Aşaması: Bu aşamada öncelikli olarak toplumdaki hoşnutsuzluğu harekete geçirecek adalet mekanizmaları sağlanarak üyelerin şiddet içeren devlet dışı aktörlere katılımı için teşvik eder. Akabinde taban bulmak istediği topluma ve birinci derece paydaşlarına kendisine duyulan ihtiyacı haklı çıkarmaya yardımcı olarak güven kazanmaya çalışır. Bunu yaparken içinden çıktığı toplumsal yapı ile uygun bir kimlik inşa süreci yürütür ve gerektiğinde yeni kimliklerin oluşmasına öncülük eder. Böylece kurulu elitlerin liderlik rolleri perçinlenir ve sonuç olarak olası eylem alanları tanımlanır.
2. Büyüme Aşaması: Bu aşamada grup üyelerinin faaliyetlerini yerine getirmelerini ve aidiyetlerini artırmak için grup içindeki rolüne özgü yükümlülükler verilir. Hareketin temel mitlerini itibarsızlaştırma girişimlerine karşı propaganda geliştirilir. Hareket için ideolojik hücreler oluşturularak örgüt üyelerine örgütsel büyümeye elverişli çevre koşulları oluşturulur.
3. Olgunlaşma Aşaması: Bu aşamada emir komuta sistemi kurumsallaşır. Bu kurumsallaşma çevresel faktörlere karşı bir nevi yalıtım işlevi görür. Üyeler motive edilerek ve grup için yararlı olan önceden belirlenmiş kanallara kanalize edilerek operasyonel hale getirilir. Şartlara uygun olarak hedeflerin veya örgütsel yapının değişmesi durumunda kurumsal yapının devamlılığını sağlayacak bir üst kimlik ve aidiyet kalkını oluşturulur.
4. Dönüşüm Aşaması: Bu aşamada şiddet içeren devlet dışı aktörler yeni örgütsel formlara geçiş için adımlar atar. Organizasyon içinde faaliyet gösteren paydaşlar arasında yeni ilişki ağları geliştirilir. Aktörün söz konusu dönüşüm sürecinde kendisine kazandırmak istediği yeni kimliksel formatın temelleri oluşturulur. Son olarak ise grup içinde artık ihtiyaç duyulmayan unsurlar tasfiye edilir.

Şekil-2: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Yaşam Döngüsü

Shultz, Casebeer ve Russell'in görüşleri ile paralel düşünceleri savundu. Yazar, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin bir başka potansiyel konsolidasyonu olan toplumsal hareketlere odaklandı. Shultz, bir isyanın başlangıç aşamasını, "etkili bir liderliğin, bir temel örgütün oluşturulması için yeterli seferberliği mümkün kılan uygun ve yetkin bir ideolojiyi geliştirmesi" olarak nitelendirdi. Buna ek olarak bir ideolojinin ayaklanmanın temel motivasyonunun sağlanarak sürecin yönlendirilmesi için gerekli potansiyeli yansıtması için şunları sunmalıdır:

1. Toplumun sorunlarını tanımlayan bir teşhis çerçevesi.
2. Bu sorunları gidermek için en çok yapılması gerekenleri belirleyen kuramsal çerçeve.
3. Eylem için motivasyon ve seferberlik çerçevesi (Shultz, 2008, p.17).

Shultz'un ideoloji üzerine yaptığı çalışmalar Clifford Geertz ve Edward Shils gibi sosyologlardan beslendi. Bu düşünürlere göre ideoloji genellikle insanların sosyopolitik ortamlarına anlam kazandırmak için yarattıkları veya ödünç aldıkları sembolik bir kurallar sistematiğidir (Shils, 1968). Daha spesifik olarak ideoloji, belirli bir algının açık

bir şekilde kodlanması, mevcut durumla ilgili ahlaki bir duruş ve bu durumun alternatif geçmiş veya şimdiki senaryolarla karşılaştırılması olarak tanımlandı. İdeoloji, yeni bakış açıları geliştirir ve mutlaka takipçilerin temel duygularını ifade eden bir tür kurtarıcı eylemi içerir. Bu takipçiler, inançlarının ortaklığından ötürü resmi veya gayri resmi birleşme yollarına yönelir (Geertz, 2000). Bu birleşme sonucunda oluşan kültür, aktörün stratejilerini ve operasyonel seçimlerin doğasını şekillendirir (Johnston, 1995, p.38). Shultz, ayrıca yüksek riskli bir sosyal hareketin isyancı bir savaşa dönüşebilmesi ve organize bir gruplaşmaya geçilebilmesinde ideolojinin önemli rol oynadığını savundu. Casebeer ve Russell gibi insan kaynağının elde tutulmasında ve şiddet eylemlerine yönlendirilmesinde ideolojik mekanizmaların lokomotif görevi gördüğünü öne sürdü. Bu nedenle şiddet içeren devlet dışı aktörler için ideolojinin işlevsel rolleri hakkındaki analizler iki temel değişkenler kümesine dayandırdı. Bunların birincisi örgütsel düzenleme ve operasyonel adaptasyonu içeren ara değişkenler, ikincisi ise strateji ve doktrini içeren öncü değişkenlerdir.

Bir şiddet içeren devlet dışı aktör için ideoloji, kadrosunu motive etmeye, yeni insan kaynağı kazanmaya ve elinde tutmaya yardımcı olan organizasyonel yapılanmasının en önemli belirleyicisidir. Çinli devrimci Mao Tse-Tung'a göre, savaşı yürütmek için en zengin güç kaynağı kazanmaya ihtiyaç duyan insan kitlelerinde yatmaktadır (Tung, 1967, p.186). Bu nedenle şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geçirdiği bu evrelerde ideoloji çok önemli bir yer tutar. Bu aktörlerin kuramsal çerçevesi bir savaşla mücadele programının benimsenmesini içerdiğinde, ideoloji aktörün stratejisini şekillendirmeye veya bilgilendirmeye hizmet eder. Böylece şiddet içeren devlet dışı aktörler tarafından benimsenen ideolojide dile getirilen şikâyetlerin tanımlanmasıyla bağlantılı olması ve çözümün jeostratejik ve jeopolitik hedefleri içermesi durumunda işlerlik kazanır. Önceden var olan siyasi kuralların değiştirilmesi önemli ölçüde ideolojinin meşruiyet zemini kazanmasına bağlıdır. Şiddet içeren devlet dışı aktörün stratejisinin esnekliği, haklı ideolojik çerçevenin yorumlayıcı esnekliği ile doğru orantılıdır. Son olarak, bazı şiddet içeren devlet dışı aktörler için, psikolojik savaş genel stratejileri içinde temel bir unsurdur. Bu durumda, ideolojik mesajlar ve propaganda yapmak bilgi işlemlerinin içsel bir bileşeni haline gelir.

2.4. Sınıflandırma

Şiddet içeren devlet dışı aktörlerin sınıflandırılmasında pek çok farklı bakış açısı söz konusudur. Bu çalışmada ise söz konusu aktörler; ideolojik-devrimci hareketler, etnopolitik-kimliksel hareketler ve fundemantalist-kökten dinci hareketler olmak üzere üç başlıkta ele alındı. Hiçbir şiddet içeren devlet dışı aktör herhangi bir kategoriye mükemmel bir şekilde uyduğu söylenemez. Bu durumda şiddet içeren devlet dışı aktörlerin bu üç grubun hangisine dâhil edileceği iki kritere dayandırılır. İlk olarak krizi yaşayan devletin söz konusu aktörü nasıl algıladığı dikkate alınır. İkinci olarak ise grubun en baskın dışlanma faktörü esas alınır (Andersen, 2004, p.87).

Devrimci ve İdeolojik Hareketler:

Söz konusu aktörler mevcut bir siyasal sistemin rakip bir hükümet biçimi ile devrilmesine odaklanır. Devrim, genellikle şiddetin eşlik ettiği seçim dışı yollarla bir hükümet sistemindeki radikal ve ani bir değişime işaret eder (Evans & Newnham, 1999). Bu değişimin sonucunda farklı değerlere, sosyal sınıflara, siyasi kurumlara ve siyasi topluluklara dayanan yeni bir devlet sistemi yaratmak amaçlanır (Walt, 1997, p.12). Devrimci grupların ne zaman ve neden ortaya çıktığına dair analizler aktörlerin psikolojik motivasyonları ile ilgilidir (Gurr, 2011, p.110). Başarılı devrimler genellikle devlet kaynaklarındaki düşüş, siyasi elitlerin yabancılaşması ve artan sosyal hareketlilik gibi bir dizi faktörün bir araya gelmesine dayanır (Goldstone, 1991).

İdeolojik hareketlerin üyeleri için birincil motivasyon etnik köken veya dini referanslar ile açıklanamayan bir siyasi değişim talebidir. Bu tarz aktörler genellikle içinde bulundukları ülkenin mevcut siyasi yapısının tamamen devrilmesini hedefler. Kendilerini siyasi yelpazenin sağında veya solunda tanımlayabilirler. Devrimler ideolojik motivasyonlarla yönlendirilir ve baskıcı rejimleri devirmeyi amaçlar. Ancak bazı durumlarda ideoloji, devrimin itici gücü olmaktan ziyade devrimin bir sonucu olarak tezahür edebilir. Örneğin Sovyetler Birliği'nde Bolşevikler, Çarlık rejiminin tamamen ortadan kalkmasına kadar büyük bir güç haline gelemedi (Migdal, 1974). Bu süre zarfında

Bolşevikler, Menşevikler ve diğer sosyalist partilerle geçici bir hükümet ile bir süre ülkeyi yönetmek zorunda kaldı (Sadigov, 2019, p.235). Yine İran İslam Devriminin (1979), resmen gerçekleşmesine kadar geçen süre içinde İran'ın solcuları, direnişe ve devrimin ideolojisine büyük katkıda bulundu (Özdemir, 2019). İran'daki İslami hareketin ideolojik motivasyonlarının bir sonucundan ziyade devrimden sonra hâkim oldu (Green, 1982). Bu nedenle mevcut bir siyasi sistemi devirmeye çalışan hareketlerin ortaya çıkışı yerleşik ve homojen bir ideolojik temele dayanmak zorunda değildir.

Bu nedenle ideolojik hareketler güç paylaşımı ve otonomiden ziyade rejim değişikliğine daha fazla odaklanır. Başarılı devrimler çoğu zaman birden fazla faktörün bir araya gelmesini gerektirdiğinden ideolojik grupların varlığı her zaman devrimle sonuçlanmaz (Goldstone, 1991). Devrimci bir hareketin siyasi hedeflerinin öncelikli olarak kendi hükümetini devirmeye yönelik olma ihtimali ağır basarken yaptığı eylemler genellikle bir dış devletin çıkarlarını tehdit eder. Örneğin 1970'lerin ortalarında Angola'nın iç savaşında savaşılan çok sayıda grup Güney Afrika, Küba, Sovyetler Birliği ve ABD başta olmak üzere pek çok devlet için tehdit oluşturdu (Andersen, 2004, p.90). Özellikle bölgesel ve küresel güçler bu tarz hareketleri öngörülemez olarak gördükleri için gelecek açısından kuşkuyla yaklaşırlar.

Etnopolitik ve Kimliksel Hareketler:

Günümüz uluslararası sisteminde homojen popülasyona sahip olan devlet sayısı son derece sınırlıdır. Çoğu ülke, kendisine özgü kültüre ve tarihe sahip olan birden fazla etnik gruptan meydana gelir. Sömürgeciliğin sona ermesi ile birlikte bu grupların pek çoğu ulusların kendi kaderini tayin hakkına ilişkin taleplerde bulundu. Gelişen uluslararası normlar ve teknolojik gelişmeler toplumları kendi konumları ile kendi konumlarına yakın diğer gruplarla kıyaslanma şansı verdi. Bu durum mağdur etnik grupların birtakım talepleri ve özerklik düzeyine ulaşmaları ile sonuçlandı (Horowitz, 1985, p.5). Farklı bölgelerde etnik gruplar kimlik talepleri ile kendilerini “diğerleri”nden ayırarak kolektif kimlikler oluşturdu (Barnett, 2002, p.62). Siyasal kimliklerin ve aktörlerin birbirleriyle etkileşimi söz konusu kimliklerin kendi bölgesi dışında da tartışılmasına zemin hazırladı.

Modern çağ ile birlikte ulus devleti ayakta tutmak için gerekli motivasyon, milli kimlik kavramını ön plana çıkardı. Milli kimlik şu unsurları içerisinde barındırır: Tarihi bir ülke, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri içingeçerli ortak yasal hak ve görevler, topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi (Smith, 2010, p.32). Ancak modern devletin ideolojisi olan milliyetçiliği destekleyen milli kimliğin yanında bir de etnik kimlik söz konusudur. Etnik kimlik ise kişinin ya da bir grubun kendilerini ortak bir ataya, dile, kültüre ve coğrafyaya bağladığı, kendilerini milliyetçilikten önce bilinmeyen ya da ortak kültürün ürünü olan bayramlar, şenlikler ve geleneklerle “ötekilerden” ayırttıkları, çoğu zaman tarihi gerçeklere uysa da zaman zaman muhayyel bir topluma ait olma hissidir. Burada esas olan şey bireyin kendisini bu toplumun bir parçası olarak görüp görmediğidir (Renan, 2012).

Etnik kimlik ile milli kimliği karşılaştırdığımızda pek çok ortak noktadan söz konusudur. Etnik kimliğin de kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurda bağ ve nüfusun önemli kesimlerinde dayanışma duygusu olmak üzere altı temel niteliği bulunmaktadır (Smith, 2010, p.42). Bu bağlamda etnik kimlik özellikle kaos dönemlerinde birleştirici rol oynar. Ancak özellikle modern zamanlarda ortak etnik köken “milli kimlik” oluşumu için yeterli değildir. Etnik kimlikte söz konusu topluluk kendisini bir devlet yapısı içinde örgütleyecek bir organizasyon yeteneğine sahip olması gerekmez iken milli kimlikte bu özellik aranır (Göka, 2006, p.261). Bu durum ulus devlet yapısının zayıf olduğu bölgelerde etnik kimliğin ulusal kimliğe meydan okuması ile sonuçlandı.

Etnik kimlikler ile ulusal kimliklerin çatışması şiddet içeren devlet dışı aktörlere davetiye çıkardı (Barnett, 2002). Yine Robert Gurr, etnik çatışmayı, “etnik olarak kendisini azınlıkta hisseden gruplar ile devlet ya da diğer siyasi aktörlere karşı iddialarının sonucu ortaya çıkan çatışmalar” olarak tanımladı (Gurr, 2000, p.65). Bu çerçevede belirli bir tarihsel arka plan ve kültürel özelliklere sahip bir grup için etnik kimlik daha baskın gelmektedir ve liderler bu grupları mobilize ederek kolektif bir kimlik oluşturabilir. Söz konusu gruplar kendilerinin maruz kaldıklarını iddia ettikleri ayrımcılığa itiraz ederken

kendi içlerindeki akrabalık başta olmak üzere çeşitli sosyal bağlar daha fazla ön plana çıkar (Gurr, 2000, p.69).

Özetlemek gerekirse kimlik taleplerine dayalı etnopolitik hareketlerin temel politik amacı etnik milliyetçi hedeflere odaklanmış bir politik gündemi ilerletmeyi amaçlayan şiddet içeren devlet dışı aktörler tarafından temsil edilir. Etnopolitik hareketler genellikle birden fazla etnik grubu bünyesinde barındıran devletlerin içerisinde mevcut devleti ve siyasi sistemi tamamen devirme amacı olmasa bile mevcut sistem içerisinde daha fazla temsil ve otonomi kazanmaya adaydır. Her halükarda söz konusu hareketler bir takım ideolojik ve dini referansların etkisine açık olmakla birlikte ana motivasyon kaynağı kimlik temellidir. Etnopolitik hareketlere örnek olarak Filistin Kurtuluş Örgütü ve Ruanda Yurtsever Cephesi verilebilir (Andersen, 2004, p.92).

Fundamentalist-Kökten Dinci Hareketler:

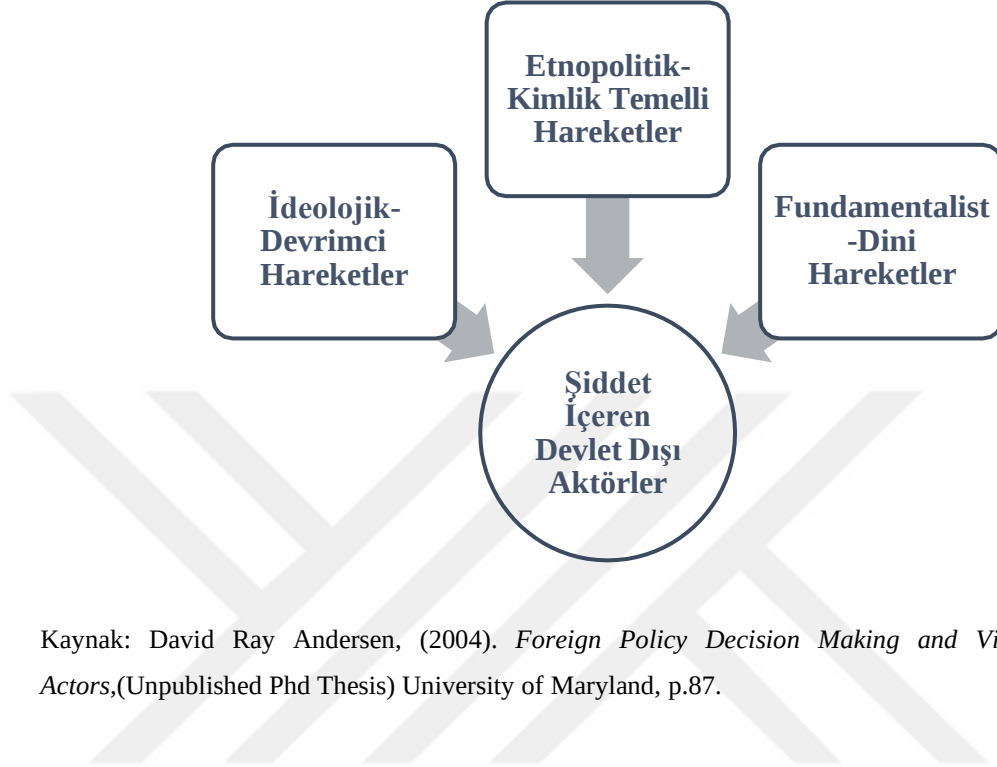
Üçüncü kategoride ise birinci motivasyonları mensubu oldukları dinin sahip olduğu teolojik felsefeyi referans alan hareketler yer almaktadır. Mevcut siyasal sistemin yerine teokratik bir rejimi uygulamaya koyarak kendilerine rakip gördükleri dini ya da mezhebi grupları hedef alırlar. Dini inançlara katı bir bağlılığın müreffeh bir toplum getirebileceğine inanırlar ve seküler sistemi reddederler. Örneğin İslami kökten dincilik Batı sömürgeciliğinin Müslümanlar arasındaki bağları zayıflattığını düşünür. Böylece radikal İslamcılar yalnızca adanmış bir yaşam tarzına dönüşün kendi medeniyetlerini yeniden canlandıracağına inanırlar (Davidson, 2013). Bu tür inanışlar bütün dinlerde mevcut olmakla birlikte özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında İslami kökten dinciliği politika yapıcılarından ve yorumculardan daha fazla ilgi görmektedir.

İslami hareketlerin diğer dini hareketlere göre daha fazla ilgi görmesinin birkaç nedeni vardır. Öncelikle Hristiyan popülasyonunun büyük bölümü Batı ülkelerinde yaşamakta ve Vestfalya Barışı çoğunlukla teolojik kararlardan ziyade laik yasalarla yönetilen uluslararası bir devlet sistemini kabul etti (Mock, 2011, p.1095). Politik Hristiyan gruplar varlıklarını devam ettirseler de ana akıma göre marjinal kaldı. Ayrıca Yahudi Siyonist

gruplar İsrail devletinin kurulmasından bu yana çoğunlukla İsrail iç siyaseti yoluyla siyasi hedeflerine ulaşmaya çalıştılar. Öte yandan Osmanlı'nın çökmesi ile beraber uzun süre sömürge haline gelen İslam coğrafyasının bağımsızlıklarını kazandıktan sonra mevcut sıkıntılara bir çözüm olarak idealize edilmiş İslami bir geçmişe bağlanması hayatın doğal akışına uygundu. Çünkü idealize edilmiş bir İslam tarihi vizyonu ne sömürgeci güçler bölgeden ayrıldığında ortaya konan Batı devlet sistemine ne de Filistin'de bir Yahudi devletine uymadığından İslamcı hareketler kendi iç hükümetlerinin ötesine geçen hedeflere yöneldi (Andersen, 2004, p.96).

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bu kategorilere dâhil olan pek çok şiddet içeren devlet dışı aktör devletlere meydan okudu ve akademik incelemelerin konusu oldu. Soğuk Savaş dönemi boyunca ideolojik gruplar ve küresel güç dengeleri üzerindeki potansiyel etkileri hem Batı hem de Doğu bloklarındaki politika yapıcılarını için büyük bir endişe kaynağı oluşturdu. İran İslam devrimi ve 11 Eylül Saldırıları sonucu oluşan tabloda ise köktendinci gruplar başta Ortadoğu coğrafyasında olmak üzere ciddi artış gösterdi. Bu grupların siyasi motivasyonlarına bakılmaksızın tehdit ettikleri devletler benzer tepkilerle bu yapılarla mücadele etti.

Şekil-3: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Sınıflandırılması

Kaynak: David Ray Andersen, (2004). *Foreign Policy Decision Making and Violent Non-State Actors*,(Unpublished Phd Thesis) University of Maryland, p.87.

2.5. Tipoloji

Şiddet içeren devlet dışı aktörler belli bir insan kaynağına dayanarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu insan kaynağı söz konusu aktörün tipolojisi ve dokusunun belirlenmesinde önemli rol oynar. Şiddet içeren devlet dışı aktörler kendi organizasyon yapılarını bu insan kaynağı üzerinden şekillendirir. Söz konusu aktörlerin organizasyon yapıları insan kaynağını nasıl elde ettiği ve hangi hedefe yönlendirdiğine bağlıdır. Bu süreç şiddet içeren devlet dışı aktörlere katılım gösteren bireylerin etrafında örgütlendiği çekirdek kimlik tarafından belirlenir. Çekirdek kimlik ise hareketin kolektif hedeflerini ve bu hedeflere ulaşma yollarını belirler. Bu çerçevede şiddet içeren devlet dışı aktörler tipolojilerine göre; faydacı (clientist), toplumsal (communal) ve şirketleşmiş (corporate) olmak üzere üçe ayrılır:

Faydacı (Clientist) Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörler:

Faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörler “savaş lordları” tarafından organize edilir ve paralı unsurlardan oluşur (Marten, 2012). Bu grupları yönlendiren savaş lordları, örgütü kendi etkilerini ve zenginliklerini artırmak için kullanır (Andersen, 2007, p.26). Faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörlere mensup bireyler tek bir etnik veya dini topluluktan oluşabilmekle birlikte bu kimlikler aktörün oluşumunda ikinci plandadır. Birincil öncelik ise söz konusu aktörün himaye sistemine katılımıdır. Himaye sistemine katılan üyeler bağlı oldukları üst kademedeki toplu bir talepte bulunamaz. Bunun yerine maaş, yağma ve çeşitli bölgelerde söz sahibi olma üyelerin en önemli motivasyon kaynağıdır (Bembenek, 2015, p.8). Bunun ötesinde harekete katılanlar örgütle herhangi bir duygusal bağ kurmazlar. Eski bir Sovyet subayı olan ve başlangıçta Tacik devlet başkanı Emomali Rahmon’un müttefiki iken daha sonra mevcut yönetime başkaldıran Tacik Albay Mahmud Khudayberdiev’in başını çektiği hareketi bu gruba örnek olarak verebiliriz (Kiser & Thomas, 2002, p.7).

Öncelikli olarak maddi kazanç arzusu etrafında örgütlenen faydacı şiddet içeren devlet dışı aktör mensupları bu yolla elde ettikleri maddi kazanç sekteye uğradığında ya da kendilerine daha kârlı bir yol bulduklarında kolaylıkla içinde bulundukları hareketi terk edebilir. Güçlerini ve emri altındaki silahlı unsurları korumak için düzenli bir gelir akışına ihtiyaçları vardır. Kendileri bir artı değer üretmedikleri için dış kaynaklardan çıkarabilecekleri kaynak miktarını maksimize etmeye çalışırlar. Bunun için ticari transit güzergâhlarını ve yer altı kaynakları açısından zengin olan bölgeleri kontrol etmek isterler. Kontrol altına aldıkları bu bölgeleri rakiplerine karşı korurlar ve maksimum gelir elde etmek için üretilen artı değer önemli bir kısmına yasal olmayan yollardan el koyarlar (Andersen, 2007, p.27). Bu aksiyon profesyonel gruplar tarafından son derece organize bir şekilde gerçekleştirilirken iç disiplini zayıf olan gruplarda süreç daha kaotik işler. Bu gruplarda genellikle silahlı unsurları elinde tutmak ve isyan etmesini önlemek için üyelerine yerel toplulukları yağmalama yetkisi verilir (Reno, 1999).

Bu özellikleri sebebiyle faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörler toplumsal istikrar üzerinde olumlu bir etkiye sahip değildir. Çünkü kendi finansmanını sağlamak için sivil popülasyonu hedef almaktan çekinmezler. Ayrıca kendi iç disiplini zayıfladıkça nispeten savunmasız topluluklara saldırırlar. Savunmasız popülasyon, devletten istediği desteği göremediği takdirde ortak savunma güçlerini örgütleyerek ulus altı kimliklere dönüşebilir. Bu aktörler baskın hale geldikleri durumlarda görece daha istikrarlı yapılar kurabilir. Belirli alanlarda düzen kurulduğunda şiddete başvurma eğilimi azalma gösterir. Şiddetin yerine uzun vadeli gelirlerini sistematik ve sürdürülebilir kılmak için yağma yerine haraç yöntemini tercih eder (Branovic & Chojnack 2011).

Toplumsal (Communal) Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörler:

Toplumsal şiddet içeren devlet dışı aktörler genellikle belirli bir etnik, dini veya coğrafi topluluğun tanımlayıcı kimliği etrafında kümelenir. Faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörlerin aksine elindeki insan kaynağını kimlik politikaları yoluyla kazanır ve elinde tutar. Silahlı güçleri büyük topluluğun kendi bireysel çıkarlarından ziyade temsil ettikleri kolektif kimliğin çıkarlarını geliştirmek için faaliyet gösterir. Mensuplarını hizmetlerinden dolayı maddi unsurlardan ziyade öncelikle makam ve prestij yoluyla ödüllendirilir (Reno, 2007, p.327). Bu aktörler kimlik temelli oluşumlar olduğundan mensuplarını güçlü bir disiplinden geçirir. Üyelerin kendi şahsi menfaatlerinden önce temsil ettiklerini iddia ettikleri topluluğun menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri beklenir. Varlıklarını devam ettirmek için gerekli olan maddi kaynakları kendi sempatanlarından elde eder (Bembenek, 2015, p.9).

Belirli bir tanımlayıcı kimlik etrafında örgütlenen toplumsal şiddet içeren devlet dışı aktörler kendisine destek veren halk kitlesinin kazanımlarını maksimize etmeye çalışır ve buna karşılık savundukları topluluktan maddi yardım talep eder. Toplumsal şiddet içeren devlet dışı aktörler ihtiyacı oldukları finansmanın önemli bir kısmını bu iç dinamiklerinden sağlar. Bu nedenle temsil ettiği iddiasındaki toplumsal grupları mümkün olduğunca fazla zenginlik üretmeye teşvik eder ve üretilen artı değeri kontrol altında tutmaya talip olur. Böylece söz konusu topluluk kendisine dış tehdit olarak gördüğü

unsurlara karşı bir öz savunma mekanizması geliştirmiş olur (Branovic & Chojnack 2011). Aynı zamanda bu aktörlerin alan hâkimiyeti kazandığı bölgelerde kendisi dışındaki silahlı gruplar ve çetelerle de mücadele eder.

Toplumsal şiddet içeren devlet dışı aktörler güçlendikçe operasyonlarını genişleterek kolektif tehditlere karşı direnme ve yerel istikrarı sağlamak için artan savaş kabiliyetini kullanmada daha cüretkâr davranır. Böylece devletlerarası bir güvenlik ikilemi ve güçlü bir merkezi hükümetin yokluğunda erişebildiği bütün güç kaynaklarını kendi bünyesinde tekelleştirmeye çalışır (Branovic & Chojnack, 2011). Ortaya çıkan sıfır toplamı güvenlik ortamı bir topluluğun üyelerinin diğerlerinin niyetinden tam olarak emin olamayacağı için aktörler arasında tehdit algılaması ortaya çıkar. Böylece güç dengesi bozulur ve toplumsal istikrar önemli ölçüde sekteye uğrar. Özellikle etnik ve dini açıdan homojen olmayan bölgelerde rakip gruplar arasında artan bir şiddet döngüsü oluşur. (Genç & Kadah, 2018).

Şirketleşmiş (Corporate) Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörler

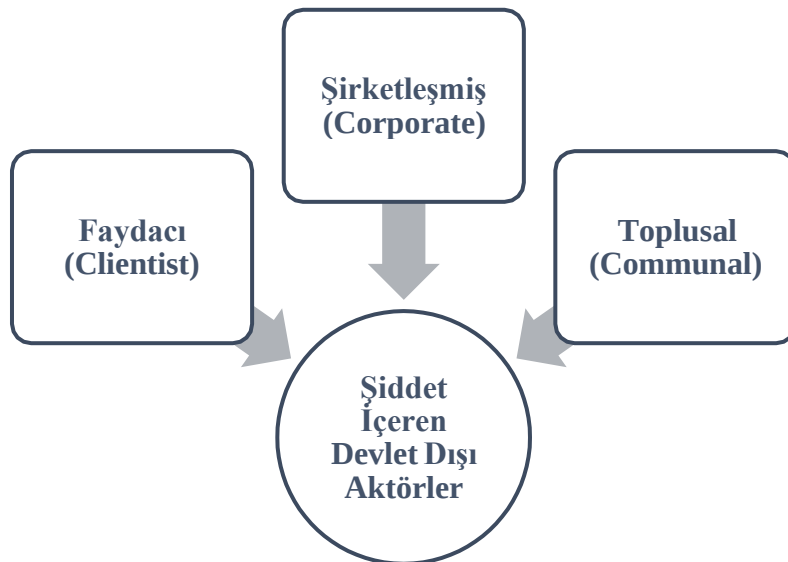
Şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörler bir dernek veya meslek odası üyeliği gibi doğuştan edinilmeyip sonradan kazanılan kimlikler etrafında oluşur. Bu yapılar var olan organizasyon yapılarını kolektif bir eylem gücüne dönüştürebilen yapılardır (Baker, 2007). Şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörlere katılanlar kendi şahsi menfaatlerini ön planla tutmakla birlikte kendi ticaretlerinin kârları üzerinden ödüllendirilmeyi bekler. Güneydoğu Nijerya'daki Bakassi Boys, şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörlere bir örnektir çünkü yerel ticaret loncaları tarafından finanse edilir (Harnischfeger, 2003). Faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörlerde olduğu gibi şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörler da bazen etnik ve dini olarak homojen olabilirler, ancak bu durum grubun birinci motivasyonu değildir.

Şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörler iç ve dış gelirlerin bir karışımı ile kendilerini finanse eder. Endüstriyel bir lonca gibi gelir getiren bir kurum etrafında örgütlenir ve üretilen malların ticaretinden kendisine gelir yaratır. Bununla birlikte bu gelir girdileri sağlayan ve ürünlerini pazarlayan kişilere bağlıdır. Bu nedenle şirketleşmiş şiddet içeren

devlet dışı aktörler ekonomik açıdan tamamen kendi kendine yeterli değildir. Sivillerin ve diğer sponsorların dış finansmanına daha fazla bağımlıdır. Bununla birlikte şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörler kendilerine gelir sağlayacak kurumsal bir kaynak için savaştıklarından dolayı faydacı şiddet içeren devlet dışı aktörlere göre daha az maddi desteğe ihtiyaç duyar (Menkhaus, 2007).

Şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörlerin en önemli motivasyonları yaptıkları ticaretten kâr elde etmektir. Bunun için kendilerine tehdit oluşturan veya ticaretlerine ek maliyet yükleyen diğer grupları ortadan kaldırır (Menkhaus, 2007). Faaliyetlerini yürütmek için yol, pazar, liman gibi stratejik yerleri güvence altına almaya çalışır. Etnik veya mezhepsel topluluklar şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörlerin savunma önlemleri tarafından tehdit edilmediği sürece toplumsal istikrar kitlesel olarak etkilenmez (Bembenek, 2015, p.16). Gerekli bir finansman ve lojistik kaynağı olduğu müddetçe şirketleşmiş şiddet içeren devlet dışı aktörler çoğunlukla yerel mülkü yağmalamaktan kaçınır.

Şekil-4: Şiddet İçeren Devlet Dışı Aktörlerin Tipolojisi

Kaynak: Kimberly Marten & Kimberly Zisk Marten, (2012). *Warlords : Strong-arm Brokers in Weak States*, Cornell University Press.

2.6. Literatür Görünümü

Şiddet içeren devlet dışı aktörler hakkındaki mevcut teorik literatür iki kampa ayrılmaktadır. İlk kampta, bilim adamları şiddet eğilimli devlet dışı aktörleri kategorize etmeye ve genel özelliklerini tanımlamaya odaklandılar. Phil Williams tarafından kaleme alınan “Violent Non-State Actors and National and International Security” isimli çalışma bize bu aktörlerin bir listesini ve temel karakteristik özelliklerini sundu (Williams, 2008). Bu çalışma, söz konusu aktörlerin motivasyon ve finansman başta olmak üzere pek çok açıdan büyük farklılıklar gösterdiğini ifade etti. Şiddet içeren devlet dışı aktörler kategorize edilirken bu aktörlerin istikrar bozan davranış kalıplarını ekonomik nedenlerle açıkladı. Çalışma, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin istikrar bozan tutumlarının üzerinde durmakla beraber, bu aktörlerin istikrar ve düzen sağlayıcı rollerine değinmedi. Benzer bir şekilde Richard H. Shultz, Douglas Farah ve Itamara V. Lochard şiddet içeren devlet dışı aktörlerin bir tipolojisini sundu. Williams'ın yaptığı çalışmada olduğu gibi, yazarlar liderlik, ideoloji ve operasyonel doktrin dâhil olmak üzere farklı şiddet içeren devlet dışı aktör tiplerinin özelliklerini detaylandırdı. Söz konusu çalışma, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin kendi aralarında bir işbirliğinin mümkün olduğunu iddia etmekle birlikte, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin davranış motivasyonları için kapsayıcı bir teori ve bu aktörlerin devletler için uygun ortaklar olacakları konusunda herhangi bir argüman öne sürmedi (Shultz, Farah & Lochard, 2004).

Şiddet içeren devlet dışı aktörlerin sınıflandırılması ile ilgili bir başka çalışma ise Natasha Ezrow'un “Global Politics and Violent Non-State Actors” isimli çalışmasıdır. Ezrow, bu çalışmasında şiddet içeren devlet dışı aktörleri isyancı gruplar, terör organizasyonları, yağmacılar, savaş lordları, organize suç örgütleri ve paramiliter gruplar olmak üzere çeşitli kategorilere ayırdı (Ezrow, 2017). Yine Vincent Durac'ın söz konusu aktörlerin ortaya çıkışını iç dinamiklerle açıkladı ve bu aktörleri; aşiretler; etnik gruplar, savaş baronları, uyuşturucu kaçakçıları, gençlik çeteleri, teröristler, milisler, isyancılar ve ulus ötesi terör örgütleri olarak gruplandırdı (Durac, 2015, p.38). Şiddet içeren devlet dışı aktörler ile ilgili bir diğer önemli eser ise William Wallace ve Dalphne Josselin'in editörlüklerini yapmış olduğu çalışmadır. Bu çalışmada söz konusu aktörlerin ulus aşırı

ve hükümetler arası rolü vurgulandı (Wallace & Josselin, 2001). Kitapta yer alan Katerina Palacoura'nın kaleme aldığı makale, Ortadoğu'daki İslami motifli şiddet içeren devlet dışı aktörlerin ulus-devletler tarafından nasıl bir enstrüman olarak kullanıldığını inceledi (Dalacoura, 2001).

Şiddet içeren devlet dışı aktörler ile ilgili literatürün ikinci kampındaki akademisyenler ise bu aktörlerin davranış kalıpları ile ilgili genel teoriler oluşturdular. Söz konusu aktörlerin karar alma süreçlerindeki temel parametreler bu literatürün ilgi alanıdır (Reno 2007). Bu çerçevede karar alımında mevcut kaynaklara erişim motivasyonu ve ekonomik nedenler üzerinde duruldu. Ancak bu literatür, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin değişkenliği ve davranış kalıplarındaki farklılıkları ihmal ederek tüm şiddet eğilimli devlet dışı aktörleri aynı sepette değerlendirdi. Örneğin, Chojnacki ve Branoviç, şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin temel amacının operasyonlarını finanse etme yeteneklerini güçlendirerek, genellikle bölgenin kontrolü yoluyla nasıl hayatta kaldıklarını sağlamak olduğunu açıkladı. Bir bölgede söz konusu aktörlerin bölge istikrarını bozan davranışları bu aktörlerin maddi ve coğrafi yapısına dayandırdı. Dolayısıyla Chojnacki ve Branoviç, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin barışçıl kaynak çıkarımı ile yıkıcı yağmalama arasındaki seçimin aslında ekonomik bir karar olduğunu savundu (Chojnacki & Branovic, 2011). Bununla birlikte makale, çeşitli şiddet eğilimli devlet dışı aktör türleri arasında ayırım yapmadı ve bu aktörlerin maddi yapılarının karar verme davranışlarını neden ve nasıl etkilediğini açıklamada eksik kaldı.

Louise Andersen, şiddet içeren devlet dışı aktörleri açıklamada benzer bir ekonomik teori kullandı. Yazar, silahlı çatışmanın yüksek maddi maliyetini vurgulayarak şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin haraç, uyuşturucu trafiği ve diğer yasa dışı yollarla nasıl kaynak elde ettiğini açıkladı. Andersen'in temel konsepti patronaj ilişkilerine dayalı neopatrimonyal devlettir (Heper, 2006). Bu toplumlarda "büyük adamlar" yani kaynakları kontrol edip yeniden dağıtan varlıklı ve güçlü kişiler hüküm sürmektedir. Bu bireyler ve şiddet içeren devlet dışı aktörler, himaye ağlarını finanse etmek için gereken kaynaklar üzerinde sürekli bir çatışma içindedir (Andersen, 2007). Bu makale, geniş bir yelpazedeki şiddet içeren devlet dışı aktörleri sınıflandırırken, hangi grupların istikrarı artırma olasılığını da

belirledi. Mevcut tipolojilerin aksine, şiddet eğilimli devlet dışı aktörlerin kendilerini insan gücü ve kaynaklar açısından nasıl sürdürdüğünü inceledi. Bir şiddet içeren devlet dışı aktörün istikrar üzerindeki maksimum etkisini belirleyen göreceli güçle birleştirildiğinde, bu faktörler bir bütün olarak şiddet içeren devlet dışı aktörün davranış modelini oluşturdu. Bu model, şiddet içeren devlet dışı aktörlerin neden dengeleyici veya istikrarsızlaştırıcı bir şekilde hareket ettiklerinin temel mantalitesini açıkladı.

Diane E. Davis, kaleme aldığı çalışmada devlet ile şiddet içeren devlet dışı aktörler arasındaki ilişkiye odaklandı. Zayıf ve başarısız devletlerin şiddet içeren devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasına ve büyümesine olan etkisini araştırdı. Ekonomik zorluklar, siyasi ve sosyal şikâyetler, otoriter yönetim ve belirli grupların siyasi yaşamdan dışlanması şiddet eğilimli devlet dışı aktörleri nasıl etkilediğini incelemesi açısından mevcut literatürde önemli bir yer elde etti (Davis, 2009). Benzer şekilde, Krause ve Milliken'in belirttiği gibi, konu ile ilgili mevcut literatür bu aktörlerin mevcut devletlerden oluşan şikayetçi kitleler üzerine inşa edildiği üzerinedir (Krause & Milliken, 2009). Bu çalışmalar şiddet içeren devlet dışı aktörlerin temel motivasyonlarının ve stratejilerinin basitleştirilmiş bir özetini sundu ve bu aktörlerin bir ayağının toplumla, bir ayağının ise devletlerle olduğunu vurguladı (Davis, 2009).

Krause ve Milliken'e göre “devlet dışı” etiketinin bu aktörlerin çeşitli rol ve fonksiyonlarını anlamamız için bir engel teşkil ettiğini belirtti. Çünkü bu aktörler her ne kadar önlerine devlet dışı sıfatını almış olsa da hayatın pek çok alanında devlet işlevi görmektedir (Krause & Milliken, 2009). Caroline Varin'in kaleme aldığı gibi şiddet içeren devlet dışı aktörler genellikle devlet ile vatandaşları arasındaki sosyal sözleşmenin işlevsel olmadığı veya bir açıdan kırıldığı yerlerde meydana gelir. Genellikle bu aktörler güçlü ve istikrarlı bir yapı ile karşı karşıya kaldığında bu aktörlerin dayanma kapasiteleri oldukça kısıtlıdır. Bununla birlikte postmodern süreçte ortaya çıkan yeni savaş paradigmaları araştırılmaya değerdir. Bu süreçte devletler genellikle kendi vatandaşlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum “Yeni Savaş” olarak adlandırılan geniş bir araştırma alanını ortaya çıkardı (Varin & Abubakar, 2017, p.5).

Şiddet içeren devlet dışı aktörler ile ilgili vaka analizleri ise son yıllarda gelişme göstermeye başladı. Bu eserlerin başında Ersel Aydın'ın kaleme aldığı "Violent Non-State Actors: From Anarchist to Jihadist" adlı çalışmadır. Bu çalışma şiddet içeren devlet dışı aktörlerin özerkliklerini, etkilerini ve temsil gücünü açıklayan bir çerçeve sundu. Bu aktörlerin nasıl hayatta kaldıkları incelenerek mantıksal çerçeve içerisinde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki anarşist hareketlerin ve günümüz cihatçı ağlarının karşılaştırmalı analizini gerçekleştirdi. Çalışma söz konusu aktörlerde son 150 yılda meydana gelen değişiklikleri inceleyerek bu aktörlerin gelecekte oynayabilecekleri olası rolünü inceledi (Aydın, 2016).

Murat Yeşiltaş ve Tuncay Kardaş'ın editörlüğünü yaptığı çalışma bölgede ortaya çıkan şiddet içeren devlet dışı aktörler için bir analitik çerçeve çizdi. Söz konusu çalışmada bu aktörlerin bölgedeki varlıkları jeopolitik temelde değerlendirildi ve karşılaştıkları meşruiyet sorununa karşı nasıl tepki verdikleri tartışıldı (Yeşiltaş & Kardaş, 2017). Özden Zeynep Oktav, Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun'un editörlüğünü yaptığı "Violent Non-State Actors and Syrian Civil War" isimli eser ise diğer çalışmalardan farklı olarak Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) ve Suriye Demokratik Birlik Partisi (PYD)'nin ele alındığı bir vaka analizi çalışmasıdır. Yapılan çalışmada söz konusu örgütlerin territorial etkileri üzerinde duruldu. Böylece bu iki aktörün sahip olduğu otonomi ve temsil kabiliyeti incelendi. Ayrıca bölgesel ve küresel güçlerin bu aktörlerle kurduğu münasebetlere değinilerek İŞİD ve PYD'nin üzerindeki etkileri araştırıldı (Oktav, Dal & Kurşun, 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: POLİTİK ŞOK

“Şafağa ancak gecenin yolunu izleyerek ulaşılabilir.”

Halil Cibran

Sosyal ve siyasal bir fenomen olan şiddet içeren devlet dışı aktörlerin vermiş olduğu mücadeledeki başarısı, hareketin insan kaynakları ile doğru orantılıdır. Söz konusu insan kaynakları ise şiddet içeren devlet dışı aktörlerin faaliyet gösterdiği seçim çevresi ve siyasi gelişmelere bağlıdır. Doğası gereği muhalif ve protest yapılar olan bu aktörler yerel ve küresel politik gelişmelerden etkilenirler. Bu gelişmelerin başında ise politik şok niteliğindeki olaylar gelmektedir. Kısaca politik dengedeki ani ve önemli değişiklikler olarak tanımlayabileceğimiz politik şok kuramı; sıçramalı denge modeli ve fırsat penceresi tanımlarının sentezinden meydana gelir. Bu bölümde politik şok kuramının temel bileşenleri ve kuramın alt yapısı analiz edildi. Politik şok niteliğindeki olayların siyasi aktörler üzerindeki etkisi ele alınarak aktörler arasındaki rekabetleri nasıl etkilediği üzerinde duruldu. Devamında ise politik şok kuramı etki alanına göre sınıflandırıldı ve örneklerle detaylandırıldı. Son olarak ise politik şok literatürünün kısa bir özeti sunulularak yapılan çalışmanın mevcut literatüre katkısı belirtildi.

3.1. Sıçramalı Denge Modeli (Punctuated Equilibrium Model)

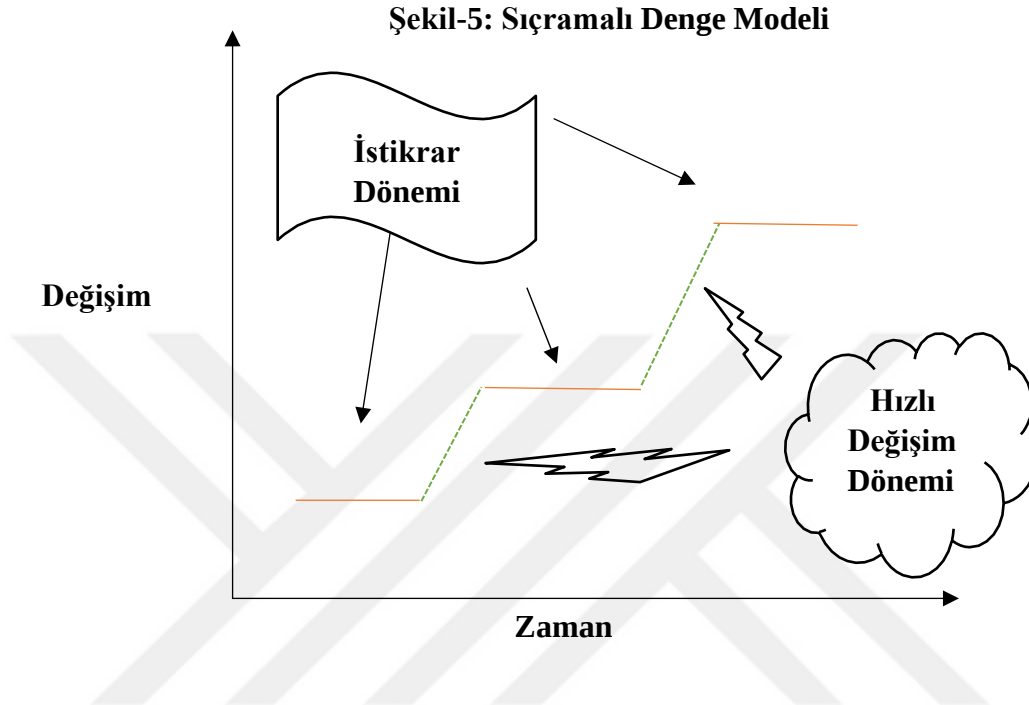
Sıçramalı denge modeli, türlerin uzun zaman dilimleri boyunca doğal koşullar altında oldukça az değişime uğradığını, asıl evrimsel dönüşümlerin ciddi çevresel değişimlerin olduğu dönemlerde göreceli olarak hızlı bir şekilde ve kısa bir zaman aralığında meydana geldiğini savundu (Jay & Eldredge, 1977, p.145). Sıçramalı denge yaklaşımı bu özelliği ile politika süreçlerindeki büyük değişimlere dikkat çekenler tarafından bu değişimlerin sorgulanmasında kullanıldı (Tucker, 1982). Bu noktada Kingdon'un çalışması politik gündemin belirlenmesindeki temel birleşenleri inceleyen çalışmalara öncülük etti. Kingdon, çarpıcı bir hızla görünen ve aynı şekilde kaybolan gündem maddelerinin akışını mercek altına aldı. Kingdon'un politika oluşturma süreci modeli, hızlı değişim fikrini ön

plana çıkardı, ancak sıçramalı denge etiketini kullanmadı ve politika alternatiflerinin aşamalı olarak ortaya çıktığını öne sürdü (Kingdon, 1984, p.210).

Diğer akademisyenler kısa süre sonra Kingdon'un bu perspektifini eleştirerek sıçramalı denge yaklaşımına daha çok vurgu yaptılar. Durant ve Diehl, sıçramalı denge ismini açıkça benimsedi ve dış politika sürecinin unsurlarının ani değişim ile karakterize edilebileceğini savunmaya başladı. Onların görüşüne göre bazı politik hamleler, yalnızca sıçramalı bir denge sürecine atıfta bulunularak anlaşılabilirdi (Durant & Diehl, 1989, p.94). Bu yaklaşımın arkasında, liderlerin ve elitlerin politik tutumlarının zaman içinde nispeten istikrarlı olduğu ve yalnızca dramatik şoklarla bozulduğu fikri mevcuttur (Russett, 1990). Yehezkel Dror ise politika oluşturma sürecini "belirsiz kumar (fuzzy gambling)"a benzetti ve bilinmeyen sonuçlar, sorunlu olasılıklar ve kesintiler ile karakterize edilen kararların bileşimi ile tanımladı. Dror'a göre politika belirleme, oyunun kurallarında öngörülemeyen bir "joker karakter"ın ortaya çıkabileceği ve oyun devam ederken tahmin edilemez şekilde değiştiği öngörülemez bir kumarhanedir. Belirsiz kumar senaryosu, belirli politika alternatifleri ve farklı politikalara ilişkili belirsizlik, öngörülemez ve sürprizlere açık bir atmosferi tanımladı (Dror, 2001, p.157).

Baumgartner ve Jones, kesintili bir denge pozisyonundan başlayarak, politika sürecini hızlı değişimler ve uzun durağan dönemler ile karakterize edilen bir süreç olarak tanımladı. Politika yapıcılar dikkatlerini mevcut durumun yeni niteliklerine ılımlı ayarlamalar yapmak yerine, siyasi kararları bazen mevcut karar tasarımlarının rutin olarak kullanıldığı durağanlık, bazen de yavaş gelişen bir koşulun aniden yeni bir kümenin gündemine girdiği noktalamalarla karakterize etti (Baumgartner & Jones, 1993, p.4). Karmaşık etkileşimli siyasi sistemler, değişen algılara veya koşullara yavaş ve otomatik olarak tepki vermez; daha ziyade, politikalar hakkında yerleşik düşünce biçimlerini yerinden etmek artan baskı ve bazen bir kriz ortamı gerektirir. Sonuç olarak politik süreçler, öngörülemez ve içerisine dramatik değişimlerin serpiştirildiği istikrar dönemleri olarak tanımlandı (True, Jones & Baumgartner, 2007, p.2). Baumgartner ve Jones için, politika değişikliğine yol açan kesintili noktalamaların çoğu dış kaynaklıdır.

Ayrıca hükümet kurumlarına özgü olumlu geribildirim mekanizmalarının bu tür dramatik değişiklikleri tetikleyebileceğini iddia ettiler (Baumgartner & Jones, 1993, p.13).

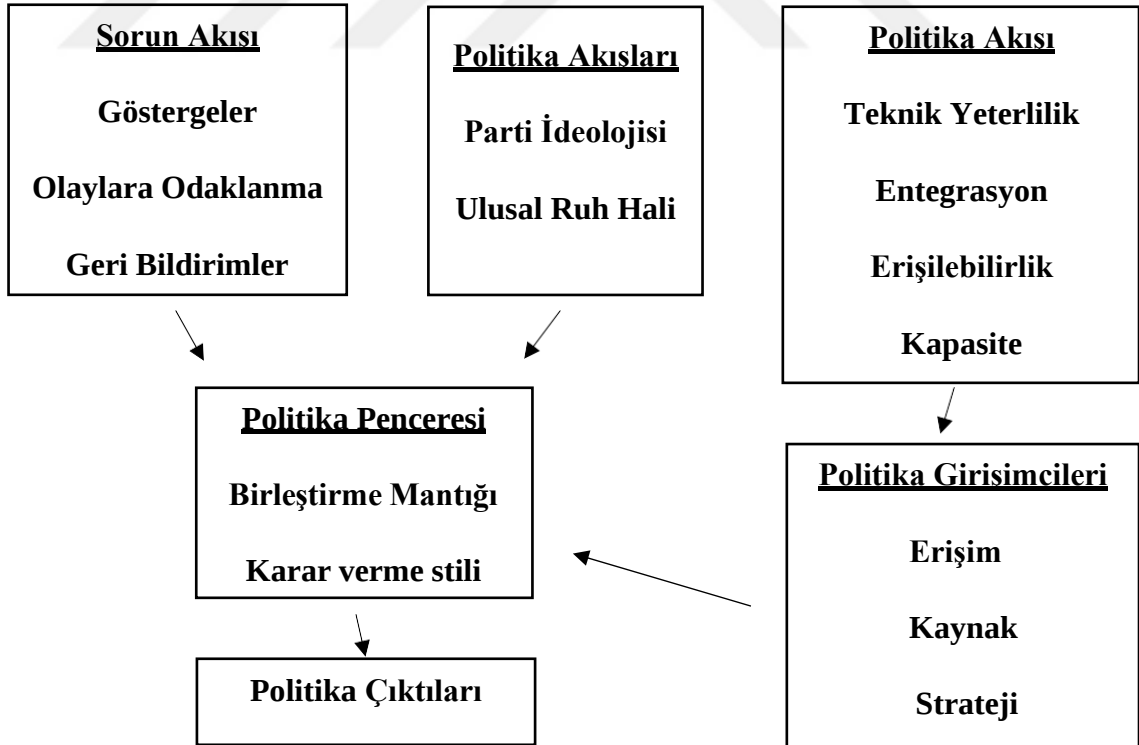

Sıçramalı denge modelinin kalıcı rekabetlere uygulanması, bir kez kurulduktan sonra kalıcı rekabetlerin politik şoklarla yerlerinden edilene kadar zaman içerisinde nispeten istikrarlı fenomenler olduğu fikrine dayanır. Sıçramalı denge modelinin ilk özelliği kararlılıktır. Kalıcı rekabetlerin var olduğu sürece tutarlı modeller sergilediğini savunur. Sıçramalı bir denge, çatışmayı dış güçler tarafından yönetme girişimlerinin, devam eden rekabetin istikrarlı süreçleri üzerinde sınırlı etkiye sahip olma ihtimalinin yüksek olduğunu gösterir (Diehl & Goertz, 2000, p.137). Bu model, bir politikanın ya da devam eden bir gerilimin çoğu için durağanlığı öngörse de sürecin başında ve sonunda hızlı bir değişim beklemektedir. Sıçramalı denge modelini incelemek için belirli bir başlangıç veya bitiş dönemlerine odaklanmak gerekir (Diehl & Goertz, 2000, p.138). Sıçramalı denge modeli, dramatik bir değişimle kesintiye uğrayan istikrarın özelliğidir ve birkaç program veya alt sistemle sınırlı değildir. Bu modeli savunanlar, kısa süreli yoğun politik faaliyetlerin ileriye yönelik önemli bir kurumsal miras bıraktığını iddia etti (Mayhew, 1991). Ülkelerin askeri bütçeleri bu durumu açıklayan en somut örneklerdir. Bazı akademisyenler, büyük savaşlar nedeniyle askeri harcamalarda çark etkisi (ratchet effect)

olduğunu belirtti. Bu görüşe göre savaş sırasında askeri harcamalar dramatik bir şekilde artar ancak nadiren savaş öncesi seviyelere geri döner (Diehl & Goertz, 1985, p.71).

Sıçramalı denge modeli, devletlerin nispeten uzun vadeli politika taahhütleri yaptığını ve daha sonra çevredeki bazı değişikliklerin bu tercihleri ortadan kaldırıncaya kadar bunlara sadık kaldıklarını ileri sürer. Modelin bir diğer önemli özelliği ise çok çeşitli sistem değişiklikleri altında süregelen rekabetlerin oldukça sağlam olmasıdır. Birçok rekabet büyük ve küçük ölçekli çevresel değişikliklerden sağ çıkmaktadır. Rekabetler ortaya çıkıp yok olduğunda, bunu büyük politik şoklarla birlikte yaparlar. Büyük politik şoklar, kalıcı rekabetlerin ortaya çıkması için zemin hazırlamakla birlikte bazı kalıcı rekabetlerin sona ermesi için de siyasi aktörlere ve politik girişimcilere fırsat sağlamaktadır (Diehl & Goertz, 2000, p.141).

Şekil-6: Sıçramalı Denge Modelinin Bileşenleri

Kaynak: Punctuated Equilibrium Theory, (29 May 2016). <https://marchudson.net/2016/05/29/punctuated-equilibrium-theory-a-pet-peeve-about-graphics/>, Data Accessed: 18 February 2021

3.2. Fırsat Penceresi (Window of Opportunity)

Sıçramalı denge modelinin biyolojik ve kalıcı rekabet versiyonlarında büyük şoklar değişim için fırsat pencereleri yaratır. Kingdon'un gündem belirleme modeline göre siyasi aksiyonların hızlı hareket etmesinin nedeni politik arenada fırsat pencerelerinin açılması ve kapanmasıdır. Politikalar aşamalı olarak değişse de, pencereler hızla açılır ve kapanır. Gündemdeki başarı olasılığını neredeyse sıfırdan neredeyse kesinliğe kadar değiştiren bir pencerenin açılmasına bağlıdır. Fırsat penceresinin açılması, kalıcı bir rekabetin yükselmesi veya düşmesi için gerekli ve yeterli bir koşuldur. Kingdon, açık bir pencere olmadan gündemde başarı şansının sıfıra yakın olduğunu ifade etti. Bu politika pencereleri, belirli inisiyatiflerle ilgili eylem fırsatları kendilerini gösterir ve yalnızca kısa dönemler için açık kalır. Katılımcılar bu fırsatlardan yararlanamazlarsa, bir sonraki fırsat gelene kadar beklemeleri gerekir. Bu nedenle ancak politik bir şokla bir fırsat penceresi açıldığında siyasi aktörler arasında rekabetlerin ve gerilimlerin başlayacağı veya sona ereceği varsayılır (Kingdon, 1984, p.166).

Politik girişimciler (political entrepreneurship) açık bir pencere olasılığı olmadığı durumlarda gevşek tutum gösterirler. Zamanlarını, politik sermayelerini, enerjilerini ve diğer kaynaklarını meyve vermesi muhtemel olmayan bir durum için harcamak istemezler. Pek çok potansiyel madde gündemlerinde yer almaz, çünkü savunucuları onları zorlamanın çabalarına değmeyeceği sonucuna varırlar. Aynı mantık siyasi müzakereler için de geçerlidir. Herhangi bir sorun sıcak olmadığında, politik girişimciler mevcut konumlarına sıkı sıkıya sarılırlar. Ancak söz konusu problemin ciddi bir eylem şansı olduğunda politik girişimciler daha esnek duruş sergiler ve oyunun içerisinde inisiyatif almak için tavizler vererek müzakere edinilebilecek kıvama gelirler (Kingdon, 1984, p.168). Sorunlara ilişkin fikirlerini, önerilerini ve siyasi güçlerini seçim fırsatına bırakırlar ve sonuçlar, mevcut unsurların karışımına ve çeşitli unsurların nasıl birleştirildiğine bağlıdır (Cohen, March & Olsen, 1972, p.2).

Fırsat pencereleri temel olarak yönetim değişikliği, lider değişikliği, ulusal ruh halindeki değişiklikler gibi siyasi akışta meydana gelen farklılaşmalar sonucu açılır. Bu pencereler

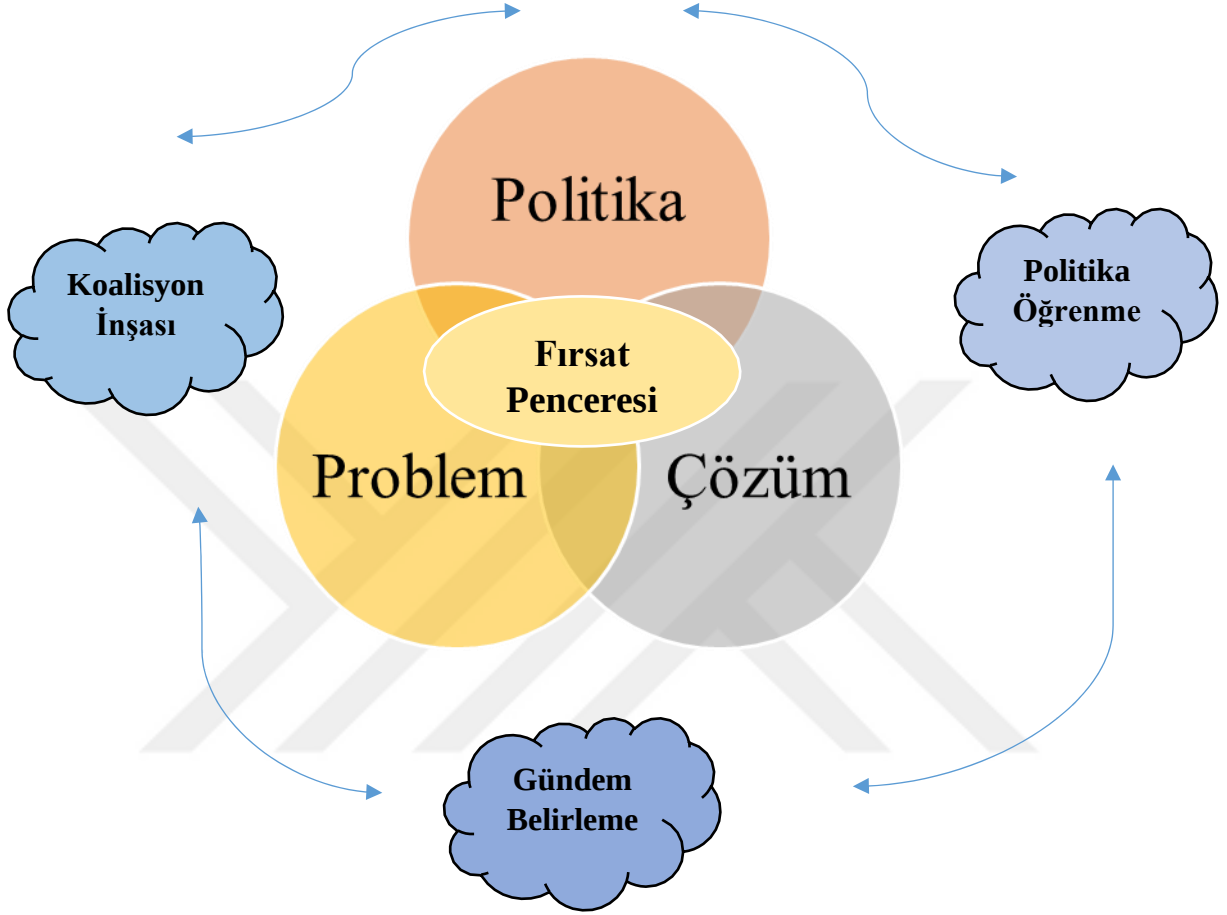
uzun süre açık kalmaz ve çeşitli nedenlerle kapanır. Öncelikle, politik girişimciler sorunun ele alınmasına neden olan politik ortamın aksine birtakım reaksiyonlar alabilirler. Bu durum ele alınan sorunun ilerleyen bir dönemde yeni bir fırsat penceresi açılana kadar dondurulması ile sonuçlanır. İkinci olarak kamuoyu harekete geçemeyebilir. Başarısız olunması durumunda harekete geçtiklerinde harcayacakları zaman, enerji, siyasi sermaye ve kaynaklarını riske etmek istemezler (Edelman, 1985, p.30). Üçüncü olarak pencerenin açılmasına neden olan olaylar etkisini yitirebilir. Çünkü bir kriz ortamı doğası gereği kısa sürelidir (Light, 1982, p.40). Dördüncüsü, personeldeki değişiklik bir pencere açarsa, personel tekrar değiştiğinde pencere kapanır. Kilit pozisyonlardaki insanlar gelir ve giderler ve mevcudiyetlerinin sağladığı fırsatlar da ortadan kaybolur. Son olarak fırsat penceresi açıldığında siyasi aktörlerin herhangi bir hazırlığının olmadığı durumlarda pencere kapanır. Politika akışında belirli bir önerinin pencere açılmadan önce üzerinde tartışılması ve kullanıma hazır hale gelmesi gerekir. Böyle bir hazırlığın olmadığı durumlarda fırsat kaçar (Kingdon, 1984, p.170)

Politik arenanın doğal akışında mevcut sorunlar ve bu sorunlara ilişkin öneriler ve alternatifler sürekli tartışılır. Kamuoyunun veya karar vericilerin bir sorunun farkına vardıkları ve alternatif çözümler düşündükleri bir problem çözme modelinin aksine, çözümler benimsenme olasılıklarını artıracak siyasi olaylar arar. Bu öneriler sürekli olarak politika akışının içerisinde ancak kendisine ivme arttıracak farklı değişkenlere ihtiyaç duyar ve politik şoklarla birlikte aniden görülür hale gelir. Böylece çözümler ve sorunlar, siyasi gerekliliklerle bağlantılı öneriler ile gündem değiştiğinde ortaya çıkan alternatiflerle birleştirilir. Savunucuları, o anın sorununa bağlar ya da siyasi akışta uygun görünen bir zamanda onları zorlar (Kingdon, 1984, p.173). Bir pencere açıldığında, tekliflerin savunucuları fırsatlarını hissederler ve bundan yararlanmak için acele eder. Fırsatlar ortaya çıktığında katılımcılar, karar vericilerin çözeceğini umarak sorunlarını müzakereye götürür ve öneriler sunar. Yani bir pencere açıldığında çözümler ona akın eder. Ek olarak, stratejistler bazen tüm eylemleri boşa çıkarmak için kasıtlı olarak bir gündemi aşırı yükler. Belirli bir öğeyle ilgili eylemi önlemek istiyorlarsa, rekabet etmek için başka birçok parametreyi aktive ederler. Böyle durumlarda katılımcıların çoğu konunun çok karmaşık olduğu, sorunların ve alternatiflerin çok fazla olduğu sonucuna

vardı. Bazen, devasa yatırım, sorunların çoğunu veya tamamını çözer ve alternatiflerin çoğunu veya tamamını ortadan kaldırır. Bazı sorunlar ve alternatifler eldeki belirli seçimden uzaklaşacak ve yönetilebilir bir set bırakacaktır. Büyük bir kaynak yatırımı olmaksızın elden çıkarılabilenler kolayca ele alınır. Geri kalanı için, problemler çözülür ve kararlar artık aşına olunan süreçlere göre belirlenir.

Karar verme ise aktörler arasındaki müzakereler, koalisyon görüşmeleri ve fikir birliği oluşturma süreçlerinin bir sonucudur. Hangi sonucun elde edildiğini anlamının anahtarı kaynak taahhüdü seviyesidir. Katılımcılar kaynaklarını kullanmaya ne kadar istekli olurlarsa o kadar fazla sorun çözülebilir. Bununla birlikte sonuçları tahmin etmek oldukça zordur. Bu öngörülemezlik ve harekete geçtikten sonra olayları kontrol edememe, süreçteki katılımcılar için bir ikilem yaratır. Bir pencerenin açılması konusunda herhangi bir takdir yetkisine sahip oldukları ölçüde, açmadan önce, kendi beğenilerine göre olmayan bir sonuç üretebilecek yönetilemez bir olaylar zincirini harekete geçirme riskini alıp almadıklarını kendilerine sormaları gerekir. Gündem belirlendikten sonra, süreç üzerindeki kontrol kaybedilir. Böyle bir fenomen için ortak dil referansları arasında "Pandora'nın kutusunun açılması" ve "trenin raylardan çıkması" gibi tabirler kullanılır. Bazen katılımcılar statükodan daha kötü bir sonucu riske atmaktansa pencereyi hiç açmamayı tercih eder (Kingdon, 1984, p.177).

Şekil-7: Fırsat Penceresi Kavramının Temel Parametreleri

Kaynak: Lori Ashford, Rhonda Smith, Roger Mark De Souza, Fariyal Fikree, & Nancy Yingera, (2006). Creating Windows Of Opportunity For Policy Change: Incorporating Evidence into Decentralized Planning in Kenya, *Bulletin Of The World Health Organization*, Vol:84, p.700

Siyasetin doğal akışı kendi başına kamuoyu gündemini oluşturabilir. Ancak gündem içerisinde bir maddenin yükselme olasılığı üç akışın (problem, politika ve çözüm) birleşmesi halinde önemi artar. Politika akışında dalgalanan bir alternatif daha geniş bir bağlamda ciddi bir şekilde ele alınmak için ya öne çıkan bir soruna, ya da politik akıştaki olaylara bağlanır. Çözüm olarak mevcut soruna bir alternatif geliştirildiği takdirde bu kombinasyon siyasi akışta daha fazla destek bulur. Bu üç unsurdan birisi eksikse, yani bir çözüm yoksa, bir sorun bulunamazsa, yeterince zorlayıcı değilse ya da siyasi akımdan

destek gelmiyorsa o zaman konunun gündemde tutunması olanaksızdır. Pencere kısa bir süreliğine açık olabilir, ancak bağlantı hızlı yapılmaz ise fırsat penceresi kapanır. Bir konu aniden gündeme gelebildiği gibi, gerekli şartlar bulunmadığı takdirde aynı şekilde gündem dışı kalabilir (Kingdon, 1984, p.178)

Siyasetin akışında cereyan eden bu fırsat pencerelerinin değerlendirilmesinde tek bir resmi konum ve hatta gayri resmi pozisyonun tekeli bulunmamaktadır. Fırsat penceresi olarak değerlendirebileceğimiz herhangi bir vaka için kilit görev üstlenen politika girişimcileri bir kabine sekreteri olabilirken, bir başka vaka için bir senatör veya meclis üyesi, diğerleri için bir lobici veya akademisyen olabilir. Bu çerçevede sorumluluk üstlenen politika girişimcisinin en öncelikli sorunu kendi sesini duyurma iddiasıdır. Bunun için politika girişimcilerinin şu üç kaynaktan birisine sahip olması gerekir: Alanında uzmanlık, güçlü bir çıkar grubunun liderliğini yaparak başkaları adına konuşabilme yeteneği veya başkanlık gibi yetkili bir karar alma pozisyonu. İkinci olarak girişimci, siyasi bağlantıları ve müzakere becerisi ile ön plana çıkar. Üçüncüsü ve en önemlisi, başarılı girişimciler ısrarcıdır. Potansiyel olarak etkili birçok insan, uzmanlığa ve politik beceriye sahip olabilir, ancak kararlılığı neticesinde uyguladığı strateji karşılık bulur (Kingdon, 1984, p.181).

Başarılı bir politika girişimcisinin nitelikleri, politik sistemi yumuşatma sürecinde yararlıdır. Ancak girişimciler, önerileri veya problem anlayışları için zorlayıcı hamleler yapmaktan fazlasını yaparlar. Böylece bir fırsat penceresinin açılmasını beklerler. Fırsat buldukları ölçüde sıçrama süreçlerinde akıntıların fırsat penceresinde birleşmesinde merkezi bir rol oynar. Politik dalgalanmaları yönetme ve kontrolleri dışında olan güçleri yönlendirme konusunda sürece katkıda bulunurlar (Eyestone, 1978, p.89). Politika girişimcileri; fikirlerini, uzmanlıklarını ve önerilerini fırsat pencerelerinin açılmasından çok önce geliştirmelidir. Daha önce düşünülmeden ve olgunlaştırılmadan bu politikaların açılan pencereden yararlanma ihtimali yoktur. Hazır olan politika girişimcisi, karşısına ne çıkarsa çıksın herhangi bir krizi fırsata çevirme potansiyeline sahip olmalıdır (Kingdon, 1984, p.182).

Belirli bir fırsat penceresinden yararlanmak bazen bir politika alanında gelecekteki kararlara rehberlik edecek bir ilke oluşturur. Diğer zamanlarda, bir arenadan benzer bir arenaya emsal teşkil eder. Yani Ernst Haas'ın terminolojisi ile başka fırsat pencereleri için örnek teşkil edecek olaylar zincirini tanımlamak için “yayılma (spillover)” kelimesi kullanılır (Haas, 1968, p.295). Bu çerçevede fırsat pencereleri esnasında uygulanan bir politikanın ilke haline gelmesi bu politikanın kısa vadede dramatik bir şekilde yeni bir dönüş yaptığı anlamına gelmez. Atılacak adımın büyüklüğü veya küçüklüğünden ziyade bu olayların önemi emsal teşkil eden doğasında yatmaktadır. Yayılma, mevzuat oluşturan ilk ilkenin kabulünün, politikaları çevreleyen koalisyon yapısını değiştirmesi nedeniyle de ortaya çıkmaktadır. Değişime direnen koalisyon yenilgiye uğratılır ve yeni politikayı oluşturmak için kurulan ve beslenen koalisyon başka kavgalara devredilebilir. Girişimcilerin bitişik arenaları aramaları için teşviklere ve onlara yardım edecek koalisyonların bulunmasına ek olarak, bir tartişma süreci yayılmayı teşvik eder (Kingdon, 1984, p.193).

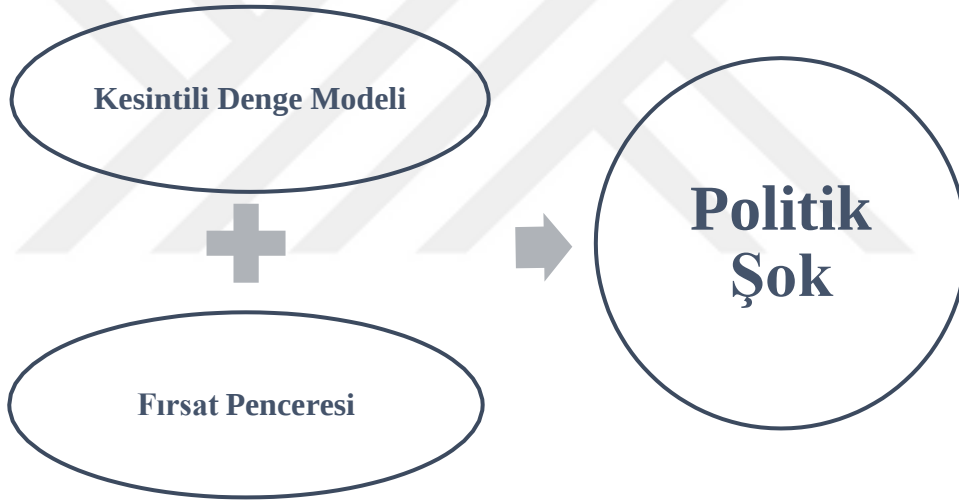
Açılan fırsat penceresi çerçevesinde bir problemin başarıyla czlmesi güçlü bir yayılma etkisi yaratır. Böylece politik girişimciler bir sonraki mevcut konuyu ele almak için teşvik edilir, koalisyonlar devreye girer ve emsal argümanlar geliştirilir. Ayrı ayrı sorunlar ve politikalar kritik dönemlerde bir araya gelir ve czmler ile sorunlar uygun siyasi glerle birleştirilir. Bu birleşmenin sonucunda oluşturulan politikaların uygulanması için eksik olan tek şey ise gerekli ortamı sağlayacak bir fırsat penceresidir. Açılan bu fırsat penceresi sonucu politik girişimcilerin aldığı sonuçlar yayılma etkisi gösterir, çünkü benzer pozisyonlarda olan politik girişimciler “aynı ata binmenin daha önce fayda sağlayan bir ödül” olduğunu fark ederek aynı yöntemi izlemeyi tercih ederler (Kingdon, 1984, p.195)

3.3. Tanım

Hibrit bir karaktere sahip olan politik şok kavramı, fırsat penceresi ve kesintili denge modeli kavramlarının sentezinden meydana gelir. Bu formülasyona göre yerel ve uluslararası düzeyde siyasi tablodaki köklü değişimler ani ve büyük olayların bir sonucudur. Politik aktörlerin g ve davranış kalıplarında meydana gelen dönüşümler bu

olaylarla doğrudan ilişkilidir. Politik şoklar sonrası oluşan siyasi tabloda aktörler arasındaki bazı rekabetler son bulmakla birlikte, oluşan yeni siyasi mevzilenmenin doğasına uygun olarak yeni kalıcı rekabetler oluşur (Goertz & Diehl, 2000, p.140). Goertz ve Diehl'in geliştirdiği politik şok modeli, rekabetin sona ermesi için gerekli bir koşul olarak politik manzaradaki dramatik bir değişikliğe vurgu yapar. Lokal ve bölgesel düzeyde güvenlik zafiyetleri, sınır ötesi sorunların varlığı, ani yönetim değişiklikleri, iç savaşlar ve siyasi istikrarsızlıkların politik manzaranın değişmesi ve yeni ittifakların kurulabilmesine uygun ortam sağlar (Goertz & Diehl, 1995, p.226).

. Şekil-8: Politik Şok Kavramının Bileşenleri

Rasler, politik şok kavramını, “iç ve dış olayların neden olduğu politik döngüdeki ani ve önemli değişiklik” olarak tanımladı. Politik arenaya yeni aktörlerin girmesi, mevcut ittifaklardaki bölünmeler, yeni ittifaklar kurulması ve uzun süren bir liderliğin aniden değiştiği durumlarda politik aktörler tarafından stratejik eylemlerin yapılmasına fırsat sağlayacak bir ortam oluşturur (Rasler, 2013, p.25). Bu nedenle politik aktörler; yeni sorunlara, seçmen tercihlerindeki değişikliklere ve politik şoklara yanıt vermek için politika alanında sürekli hareket halindedir (Akçınaroğlu, 2008, p.1). Blainey’e göre herhangi bir politik aktörün karşı karşıya kaldığı çeşitli politik şoklar, rakiplerinin hamle yapması için bir fırsat sağlar (Blainey, 1973, p.5).

Bennett, yerel aktörlerin güvenlik endişeleri sonucu birbirleri aralarındaki rekabeti sonlandırma potansiyeline vurgu yaptı. Yazara göre iki politik aktörün karşı karşıya kaldığı ortak tehdit seviyesi ne kadar yüksek olursa rekabetlerinin sona erme olasılığı o kadar yüksek olur (Bennett, 1998, p.1208). Yine Kingdon'a göre siyasi aktörler arasında kartların yeniden karılması, yeni mevzilenmelerin oluşması için uygun politik ortamın oluşması politik şoklar ile mümkündür (Kingdon, 1984). Politik Şok modelinde aktörler arasındaki rasyonel ilişkiler siyasi manzarada büyük bir değişiklik olmadıkça aynı yolda devam eder. Siyasi arenanın politik şoklardan yoksun olduğu durumlarda karar vericiler siyasi pozisyonlarını zayıflatabilecek yeni ve riskli politikalar izlemekten kaçınırlar (Rasler, 2000, p.699). Politik şoklar, aktörlerin davranışlarında revizyona sebep olabilecek sarsıntılara yol açar ve bu aktörlere yeni fırsatlar sunar. Bu açıdan politik şoklar aşağıdaki durumlarla sonuçlanabilir:

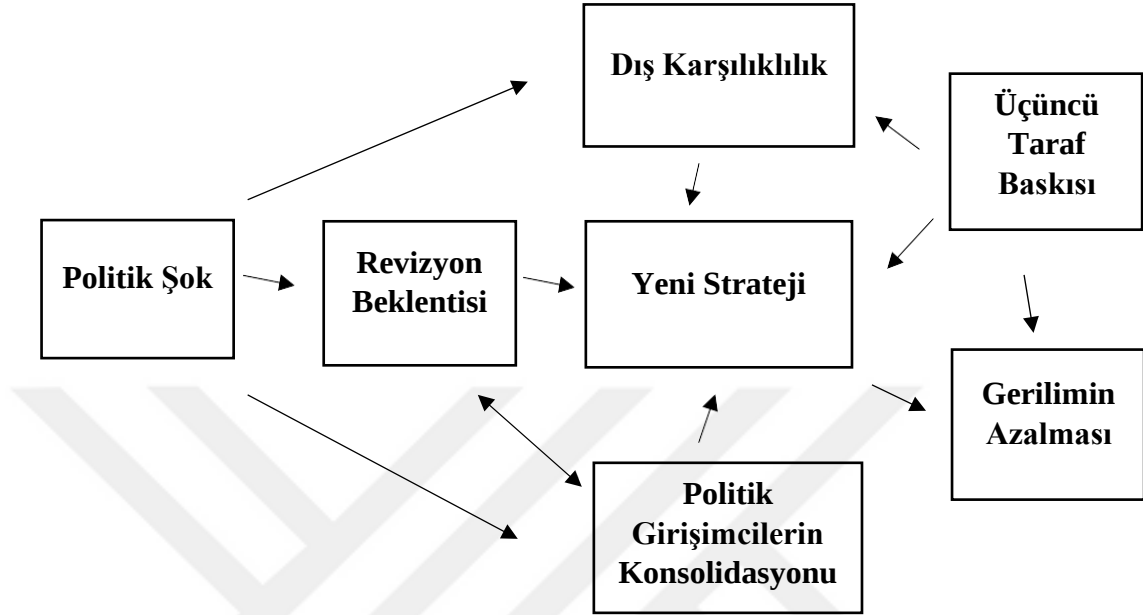
1. Aktörler arasındaki patron müşteri (patron-client) ilişkisini sonlandırabilir ve müşteri durumundaki aktörün herhangi bir çatışmaya girmesi için daha az kaynak kullanmayı tercih etmesine neden olur.
2. Mevcut etkileşim kalıpları geçerliliğini yitirir.
3. Sistemde yeni durumlara yol açar.
4. Siyasal aktörlerin birbirleri ile rekabet etme yeteneklerini ve mevcut güç dengesini etkiler.
5. Politik aktörlerin meşruiyet arayışı ile içe ya da dışa yönelik hamle yapmasını tetikler (Bennett, 1998, p.1203).

Politik şok kavramını içselleştirmek için politik arenadaki dramatik değişiklikler kilit bir bağımsız değişken olarak ele alınmalıdır. Küçük değişikliklerin uzun vadede ne kadar büyük etkilere sahip olduğunu inceleyen kaos teorisinin aksine, politik şok yaklaşımı daha ani etkisi olan büyük değişiklikleri vurgular. Bu çerçevede politik mevzilenme ve mücadelelerin başlayıp sona ermesi ani politik şoklardan kaynaklanan doğrusal olmayan vakalardır (Goertz & Diehl, 1995, p.32). Söz konusu şoklar, parti eylemlerinin kolayca tersine çevrilmesine ve bu durumun parti itibarına dâhil edilmemesine neden olur. Örneğin bazı Latin Amerika ülkeleri 1980'lerde devlet merkezli ekonomik genişleme

sözlerinde durmayarak serbest piyasa politikalarına başvurdular (Smith & Acuna, 1994). Politik şoklar, politik aktörlerin geçmişteki stratejilerini sürdürerek daha fazlasını kazanamayacaklarını fark etmelerine neden olduğunda olayları dönüştürebilir ve uyumlu bir strateji ile daha iyi bir alternatif sunmayı vaat eder. Bu koşullar altında aktörler hali hazırda sürdürdükleri politikalar yerine daha ılımlı politikalar üstlenmeye istekli olurlar (Kriesberg, 1998, p.217). Seçmenler ise partilerinin uyguladığı bu ani davranış değişikliğine yol açan politik şokları rasyonel bir şekilde analiz edemez. Seçmenler geçmiş gözlemlerinin yanı sıra güncel gözlemlere ilişkin bilgilere erişebilmelerine rağmen parti niyetlerinin ne olduğunu net bir şekilde algılayamaz (Akçınaroğlu, 2008, p.71).

Politik şoklar, eski stratejilere yönelik dâhili taahhütlerin üstesinden gelmek için yeterli siyasi kontrole sahip politika girişimcileri, karşılıklılık ve üçüncü taraf baskısı ile birleştiğinde gerilimi azaltma potansiyeli daha yüksektir. Öncelikle aktörler, rakip olarak gördükleri diğer aktörlerin olasılıkla neler yapacağı ve onlarla başa çıkmak için kendi yeteneklerinin neler olabileceği ile ilgili beklentiler temelinde stratejiler geliştirir. Bu stratejiler rakip olarak görülen aktörlerin geçmişte ve şu anda yaptıklarına dayanır (Rasler, 2000, p.701). Politik şoklar, temel beklentileri değiştirerek çekişmeli ilişkilerde büyük bir değişim dönemini tetikleyebilen geçiş durumlarıdır. Şokların beklentileri değiştirmesi her zaman kesin olmadığından, bunu ne ölçüde yaptıkları nihayetinde aktörlerin nasıl algıladıklarına bağlıdır. Şoklar mevcut yönelimleri doğrularsa, aktörlerin stratejilerini ve eylemlerini buna göre ayarlaması olası değildir. Öte yandan, şoklar beklentilerini onaylamazsa, aktörlerin yönelimlerinin geçerliliğini yeniden değerlendirme ve gerekirse terk etme veya revize etme olasılığı daha fazladır (Jervis, 1997, p.97).

Şekil-9:Uzun Süreli Gerilimleri Azaltma Modeli

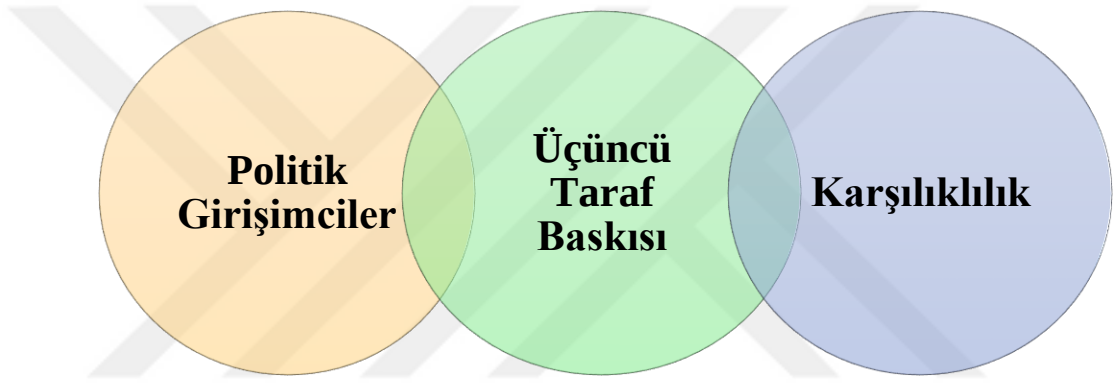
Kaynak: Karen Rasler, (2000). Shocks, Expectancy Revision, And The De-Escalation of Protracted Conflicts: The Israeli– Palestinian Case, *Journal of Peace Research*, 37:(6), p. 701

Politika girişimcileri gerginliği azaltmak için bu süreçte reformcu rollerini kuvvetlendirmek ve kendilerine karşı yapılan iç muhalefetini minimize etmek için nüfuzlarını etkili bir şekilde kullanmalıdır (Baumgartner & Jones, 1993, p.29). Politika girişimcilerinin politik şok süreçlerindeki tutumu politik şok sonrası süreçte mensubu olduğu politik aktörün geleceği için hayati önem taşır. Bu politik şoklar değişim savunucularının eski sorunlara yeni alternatifler geliştirerek siyasi liderliklerini savunmalarına izin veren birer fırsat penceresidir. İlmli olmayı tercih eden politika girişimcileri strateji uygulama şanslarını artırır. Bu vesile ile destekçilerini dönüştürebilir ve yapacağı stratejik eylemler için onları ikna edebilir (Evangelista, 1991).

Dikkate alınması gereken bir diğer husus, üçüncü taraf baskısının politik aktörler üzerindeki rolüdür. Dış arabuluculuk, gerilimi azaltmaya yardımcı olur, ancak politik aktörlerden biri veya her ikisi tarafından revizyon beklentisinin yokluğunda başarılı olma şansı çok düşüktür. Tarafların gerginliği azaltma çabalarını koordine etme ve hasımların

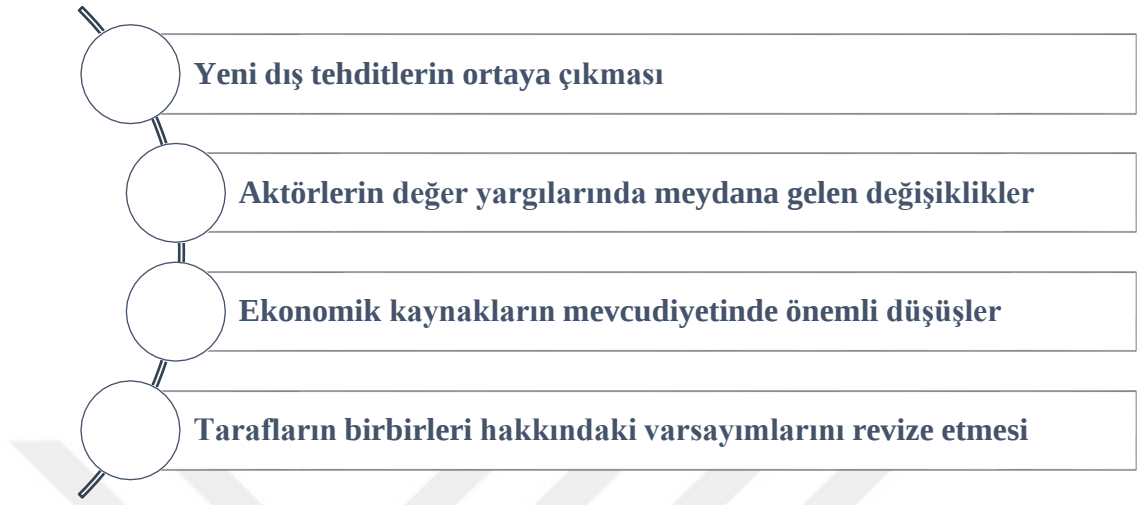
yenilikçi girişimlerini teşvik etmede üçüncü taraf çabaları süreci hızlandıran bir faktördür (Kriesberg, 1998). Üçüncü taraf eğer bölgesel hegemonlar olursa (Ortadoğu’da Amerika Birleşik Devletleri’nin olduğu gibi), bölgesel işbirliği sağlamak için yerel aktörleri birbirine karşı düşmanca davrandığında cezalandırması ve birbirleriyle iş birliği yapmaları durumunda ise onları ödüllendirmesi söz konusudur (Goldstein & Pevehouse, 1997, p.528).

Şekil-10: Politik Gerilimleri Azaltan Faktörler

Son olarak, gerilimi azaltmak için belli bir düzeyde karşılıklılık gereklidir (Kriesberg, 1998, p.183). Bir tarafın diğer taraftan uygun yanıtlar almadan verdiği tavizlerin, gerilimi azaltma sürecine katkıda bulunması beklenemez. Gerilimin taraflarından gelen işbirliği talebi, geleceğe yönelik olumlu beklentileri güçlendirir. Taraflar arasında devam eden karşılıklılık, ilk siyasi atılımın ötesindeki geçiş sürecini desteklemek için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle karşılıklılık, politik şokların gerilimi azaltma üzerindeki etkisine olumlu katkı sunar (Rasler, 2000, p.703).

Şekil-11: Politik Şokların Geçici Etkileri

Kaynak: Karen Rasler, (2000). Shocks, Expectancy Revision, and the De-escalation of Protracted Conflicts: The Israeli–Palestinian Case, *Journal of Peace Research*, 37:(6), p.704

Politik aktörler arasında çözüme karşı çıkan bir çoğunluk görüşü ortaya çıktığında demokratik kamuoyunun yapısı son derece belirleyicidir. Zayıf ya da orta düzeyde liderlik tercihlerinin kitlesel bir halk muhalefeti karşısında başarılı olma ihtimali düşüktür. Bu koşullar altında parametre değerlerinin politik girişimcilerin tercihlerine uygun bir yönde değişmesi için politik şoklar gereklidir (Rock, 1989, p.17). Bu argüman, Goertz ve Diehl’in çalışma dönemlerinde (1816-1976) sona eren gerilimlerin %90’ından fazlasının politik şoklar neticesinde sonlandığı çalışması ile örtüşmektedir (Goertz & Diehl, 1995). Politik şoklar bu özellikleri ile muhalifler ile karşıtları arasındaki boşluğu önemli ölçüde daraltma potansiyeline sahiptir. Çünkü politik şoklar söz konusu gerilimlerin takip edilemeyecek kadar maliyetli bir yol olduğu algısı yaratır. Bu durum, kamuoyunda duyarlılık yaratan yapısal özellikleri değiştirmemekle birlikte politik girişimcilerin niyetlerini ortaya dökerek karar vericilerin ve halkın tercihini etkileyebilir (Maoz & Flesenthal, 1987).

Politik şoklar; dünya savaşları, terör eylemleri, doğal afetler, salgınlar veya korkunç insan hakları ihlalleri gibi münferit olaylar olabilir. Şoklar, küresel demokratikleşme veya teknolojik devrim gibi, belirli bir süreye yayılan ve yalnızca kritik bir eşiğe ulaşıldığında

etkisi olan önemli süreçlerdir (Ku & Diehl, 2006, p.164). Politik şoklar, etkiledikleri normatif sistemi ve işletim sistemini (operating system) aynı anda veya sırayla değiştirme etkisine sahiptir. Yani, ilk siyasi şok normatif bir değişikliğe yol açabilir ve bu durum işletim sisteminde birtakım değişikliklere öncülük edebilir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra askeri güç kullanımına getirilen kısıtlamalar ve bu çerçevede Milletler Cemiyeti'nin kurularak ülkelerin saldırganlıkları ile başa çıkabilecek hükümlerin benimsenmesi politik şoklar sonrası meydana gelen değişimlere örnek teşkil eder (Ku & Diehl, 2006, p.165).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası ilişkilerde büyük bir politik şok oldu. 1980'lerde Soğuk Savaş'ın sonunun yakında geleceğini hiç kimse düşünmemişti. Sovyetler Birliği'nin çöküşü yalnızca ABD-Sovyet rekabetini sona erdirmekle kalmadı, Üçüncü Dünya'daki bu rekabetin körüklediği çatışmaların çoğunu da sona erdirdi (Goertz & Diehl, 2000, p.221). Yine Orta Avrupa'da yapılan ve Avrupa ülkelerinin birçoğunu etkileyen 30 Yıl Savaşları (1618-1648) Almanya'nın mevcut ve potansiyel rakipleriyle ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen bir politik şok olarak kabul edilir. Hollanda Prensi Frederick Henry'nin ölümü Hollanda-İspanya rekabetini sonlandıran ve oluşan yeni güç dengeleri ekseninde İngiltere ile artan bir rekabet ile sonuçlanan bir politik şok olarak karşımıza çıkmaktadır (Levy & Ali, 1998). Deutsche Bank yönetim kurulu başkanı ve Bilderberg yönetim kurulu üyesi Alfred Herrhausen'ın Almanya'da 30 Kasım 1989 tarihinde öldürülmesi, 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'te 191 kişinin ölümüyle sonuçlanan El-Kaide'nin üstlendiği terör saldırısı, sosyalist görüşlü siyasetçi Pim Fortuyn'un 6 Mayıs 2002 tarihinde uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetmesi literatürde politik şok olarak tanımlanan örneklerden bazılarıdır (Stracca, 2009, p.314).

Politik şok kavramının genişliği, uluslararası aktörler için ne tür somut olayların “şok edici” olduğu konusunda bir değerlendirmeye yol açmakla birlikte güvenliğe ve iç istikrara yönelik şokların dikkate alınması maddi siyasetin belirli unsurlarının etkilerini ortaya çıkartabilir. Böylece hem “daha dar” hem de “daha geniş” kavramların tek bir modele entegre edilebilmesi, araştırmacılara kavramsallaştırma ve analiz sürecinde ciddi bir esneklik sağlar (Bennett, 1998, p.1205). Bu çalışmada politik şok kavramı sistem

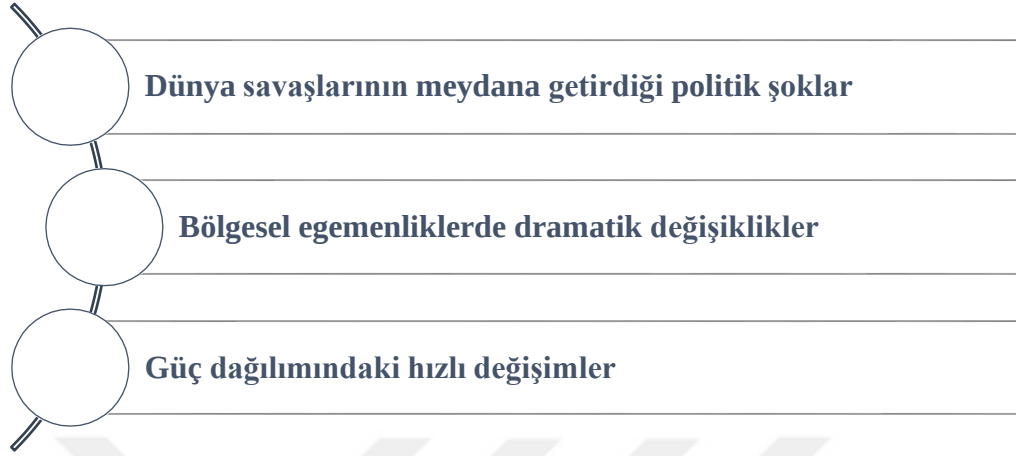
karşısı şiddet içeren devlet dışı aktörlerin içinde bulunduğu sistem içerisindeki ilişkileri ve beklentilerini kapsayacak şekilde genişletildi.

3.4. Sınıflandırma

Sistem Düzeyinde Politik Şoklar

Sistem düzeyindeki politik şoklar siyasi aktörler arasındaki rekabetleri iki şekilde etkiler. Bu sınıflandırmaya giren politik şoklar uluslararası ilişkilerin gerçekleştiği arenayı dönüştürür. Söz konusu dönüşüm II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan çift kutuplu dünya düzenindeki Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği rekabeti gibi siyasi aktörlerin yeniden mevzilenebileceği yeni fırsatlar yaratır. Buna ilave olarak siyasi tabloyu değiştirerek bazı rekabetlerin sona ermesine neden olur. Örneğin II. Dünya Savaşı sonucunda Almanya-Fransa rekabeti son bularak iki ülkeyi birbirine yaklaştırdı. Sistem düzeyindeki politik şokların ikili ve çok taraflı ilişkiler üzerinde dramatik bir etkisi nedeniyle yarattığı fırsatlar sistemin birimleri arasında farklı şekilde dağıldı (Most & Starr, 1989). Örneğin Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Sovyetler Birliği ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki patron-müşteri (patron-client) ilişkisi sona erdi. Böylece daha önce süper güçler tarafından sağlanan askeri ve siyasi desteğin sona ermesiyle bazı vekâlet çatışmaları ortadan kalktı. Bu nedenle sistem düzeyindeki politik şoklar kalıcı rekabetlerin oluşması ve devam etmesi için genel ortamı değiştirdi, ancak rekabet süreçlerini etkileyen bazı devlet düzeyindeki ilişkileri de doğrudan etkiledi (Goertz & Diehl, 2000, p.223).

Şekil-12: Sistem Düzeyinde Politik Şoklar

Kaynak: Harold Hance Sprout, (1965). *The Ecological Perspective on Human Affairs: With Special Reference to International Politics*, New Edition, Praeger.

Dünya savaşları mevcut uluslararası etkileşim kalıplarını ortadan kaldırarak yerine yeni davranış kalıplarının ortaya çıkmasına vesile oldu. Rakipler arasındaki siyasi mevzilenmeye neden olan parametreleri değiştirerek siyasi aktörlere yeni fırsatlar sundu (Midlarsky, 1988). Bu nedenle siyasi aktörlerin davranış kalıplarını ve karar vericilerini doğrudan etkiledi. Dünya savaşları, uluslararası sistemi iki kutupluluktan çok kutuplu bir sisteme dönüştürebilir veya bu kutuplaşmaların derecesini etkileyebilir. Her iki durumda da bazı siyasi aktörler kendilerini kurulan yenisünya düzeninin yol açtığı sorunlar nedeniyle çatışma ve yeni bir siyasi mevzilenmenin içerisinde bulabilir. Bu nedenle bazı kalıcı rekabetlerin bir dünya savaşı ile sona ermesi bir diğer rekabetin başlamasına vesile olur (Goertz & Diehl, 2000, p.224).

Sistemsel düzeyde meydana gelen ikinci politik şok ise bölgesel egemenliklerde meydana gelen dramatik değişikliklerdir. Bu tarz politik şoklar mevcut rekabetlerin çözülmesine yardımcı olabilecek veya yenilerinin ortaya çıkmasına neden olabilecek bir süreci içerir. Bölgesel egemenliklerde meydana gelen dramatik değişiklikler yeni devletlerin ortaya çıkması ile sonuçlanabilir. Bu durum siyasi aktörler arasındaki etkileşim modellerini bozmakla beraber yeni rekabetler için daha fazla fırsat yaratır. Bu nedenle devlet

sayısında meydana gelen artışın yeni rekabetlerin başlamasıyla sonuçlanacak bir politik şok olarak literatürde yer alır (Most & Starr, 1989).

Üçüncü olarak ise büyük güçler arasındaki hâkim güç dağılımındaki değişiklikler sistemsel düzeyde bir politik şok etkisi yaratabilir ve bazı rekabetlerin bitmesine ve diğerlerinin başlamasıyla sonuçlanabilir. Bazı büyük güç çekişmeleri, taraflardan bir kısmının değişen siyasi ortamda rekabet etme yeteneği olmadığı için son bulabilir ve yeni büyük güçlerin ortaya çıkışı, rekabet için yeni fırsatlar yaratabilir. Ayrıca büyük güçler arasındaki güç dağılımında meydana gelen değişiklikler geleneksel bağlılıkları değiştirebilir ve birinin eski rakibi artık yeni bir tehdide karşı müttefik haline gelebilir. Mevcut patron-müşteri ilişkileri değişebilir, büyük güçler tarafından “sübvans edilen” bazı rekabetler sona erebilir veya diğer vekillerin yükselişini kolaylaştırabilir (Goertz & Diehl, 2000, p.225).

Sistem düzeyindeki politik şokların her türlü siyasi rekabet sırasında etkisini göstereceği tahmin edilmektedir. Burada bahsedilen üç tür sistem düzeyindeki politik şoklar birbirini dışlamamaktadır. Söz konusu politik şokların etki alanları bir miktar örtüşmekle beraber operasyonel olarak birbirlerinden farklıdır. Örneğin, dünya savaşları önemli bir toprak değişimine ve gücün yeniden dağılımına neden olur, ancak dünya savaşlarından bağımsız olarak büyük bölgesel güç değişikliklerinin olduğu dönemler vardır (Goertz & Diehl, 1992). Sonuç olarak Sprout, kesintili denge modeli çerçevesinde politik şokları sınıflandırırken üç özel çevresel faktöre odaklanır: İktidardaki dramatik değişiklikler, büyük sistem çapında savaşlar ve bölgesel egemenliğin konfigürasyonundaki dramatik değişiklikler (Sprout, 1965).

Yerel Düzeyde Politik Şoklar

Siyasi aktörlerin göstereceği radikal politika değişiklikleri için sistem düzeyinde gerçekleşen politik şoklar son derece önemli olmakla birlikte tek başına eksik bir görüştür. Siyasi mevzilenmeler ve radikal politika değişiklikleri için sistem düzeyindeki değişikliklerin yanı sıra yerel düzeyde değişikliklere de ihtiyaç vardır. Yeni politikaların

faaliyete geçmesi için yeni liderlik ve hükümet biçimleri oldukça önemlidir. Örneğin Roosevelt ve onun yeni politikaları ABD'deki politik bunalımlar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Hükümet ve liderlerdeki değişiklikler ülke politikalarında radikal değişiklikleri beraberinde getirecek bir politik şok etkisi yaratabilir (Goertz & Diehl, 2000, p.226).

Şekil-13: Yerel Düzeyde Politik Şoklar

Uluslararası sistemde yeni bir üyenin ortaya çıkması, rekabet oluşumunu teşvik eden çeşitli etkilere sahiptir. Öncelikle ortaya çıkan yeni aktörler hem yerel hem küresel düzeydeki etkileşim sayısını artırma potansiyeline sahiptir. Ayrıca bağımsızlığını kazanan yeni bir devlet, komşularıyla belirli bir etkileşim modeline alışmış komşu devletler için bir politik şok etkisi yaratır. Üçüncü olarak yeni bir devletin bağımsızlığını kazanmasıyla oluşan durum, doğası gereği yakın bölgesindeki güç dengesini değiştirerek belirsizliğe neden olur. Dördüncüsü, yeni bağımsız devletler, çatışma yoluyla uluslararası meşruiyet veya statü kazanma ihtiyacı hissedebilirler. Son olarak yeni devletin bağımsızlığına karşı çıkan ve statükoya dönmeye çalışan ya da yeni devleti zayıf bir hedef olarak gören devletler kısa süre sonra yeni bağımsızlığını kazanan devletlere yönelik hamle yapma potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda bazı yeni bağımsız devletlerin askerileştirilmiş ihtilaflara katılma olasılığı daha yüksektir (Maoz, 1989).

Sivil savaş ve iç siyasi karışıklıklar yerel düzeyde etkisini gösteren bir diğer politik şok kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba giren politik şoklar yerel düzeyde siyasi arenadaki rekabetin gidişatını etkileme potansiyeline sahiptir. Öncelikle iç savaş ve

karışıklık atlatan devlet aygıtı, dikkatini ve kaynaklarını iktidarın sağlamlaştırılmasına ve bu vesile ile yerel düzeydeki sisteme ve devlete karşı bazı rekabetlerin sona erdirilerek yeni müttefikler ve siyasi mevzilenmelere açık bir pozisyona girme ihtimali oldukça yüksektir. Ayrıca rejim, yabancı bir düşmana karşı çatışma başlatarak, halkın desteğini toplayarak ve dikkati devam eden iç sorunlardan uzaklaştırarak meşruiyet arayabilir (Miller, 1995). Muhalefet savaşta galip gelirse ve rejim değişikliği olursa, iç savaşların etkileri daha da büyüebilir (Maoz, 1989). Rejimlerdeki değişim, farklı ittifak yapılanmalarına ve ideolojik yakınlıklara yol açabilir. Rejim değişikliği, eski rejimin art destekçileri olan eski müttefiklerle yeni düşmanlıkları da hızlandırabilir. Gerçekte, sadece bir liderlik değişikliğinin değil, bir rejim değişikliğinin, o devletin dış politikasının tercih yapısında derin bir değişikliğe işaret ettiği varsayılmaktadır. Bu, devletlerle yeni anlaşmazlıklara yol açabilir veya tarihsel düşmanlar arasında uzun süredir devam eden rekabetlere son verebilir.

Bir devlet demokrasiye dönüştüğünde, rekabet modelini demokratik bir rakiple değiştirebilir ve rekabet kısa bir süre sonra sona erer. Bu durum Bennett'in rekabeti sona erdirmenin rakiplerin demokrasiye doğru hareketleriyle ilişkili olduğunu bulmasıyla tutarlıdır (Bennett, 1997). Dolayısıyla, bir rekabete yönelik dördüncü bir yerel düzeyde politik şok, bir rakibin rekabetin başlangıcından veya sonundan hemen önce demokrasiye geçişi olabilir. Yine de demokrasiye geçiş, bir rekabetin başlangıcına da işaret edebilir, çünkü böyle bir değişim daha fazla sayıda bir devletin demokratik ve diğerinin demokratik olmadığı potansiyel rekabet sahalarına yol açabilir. Yapılan araştırmalarda bu yöntemle oluşturulan yeni rekabet sahalarının yüksek düzeyde çatışma eğilimine sahip olduğu sonucuna varıldı (Hermann & Kegley, 1995).

Özetle, yerel düzeydeki politik şoklar olarak yeni devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, iç savaş ve siyasi istikrarsızlıklar, rejim değişiklikleri ve demokratikleşme süreçleri siyasi aktörler arasındaki mevzilenmelerin ani şekilde değişmesine neden olarak fırsatlar yaratan politik süreçlerdir. Bu süreçler sonucunda siyasi aktörler arasında devam eden birtakım rekabetler son bulacağı gibi siyasi aktörler arasında yeni rekabetlerin de ortaya çıkabileceği bir politik atmosferle sonuçlanır.

3.5. Literatür Görünümü

Politik şok kavramı uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi literatüründe pek çok problemin incelenmesinde kullanılarak birçok siyasi aktörün davranışlarındaki değişiklikleri açıklamak için referans alındı. Bu kapsamda Jaebeom Kwon tarafından kaleme alınan “Analyzing the Crisis Behaviour in the Inter-Korean Rivalry” başlıklı tezde politik şokların Kuzey ve Güney Kore arasındaki rekabete etkisini inceledi. 1990’ların başlarında Kuzey Kore’yi önemli ölçüde zayıflatan üç politik şokun, rejimin rakibine karşı almış olduğu pozisyonda belirleyici rol oynadığını savundu. Vietnam Savaşı ve devamında gerçekleşen Güney Kore’deki politik kaos, Sovyetlerin çökmesi ile beraber Kuzey Kore’nin dış desteğini kaybetmesi ve Kuzey Kore Devlet Başkanı Kim II Sung’un ani ölümü çalışmanın vaka analizini oluşturdu (Kwon, 2019).

Karen Rasler ise “Shocks, Expectancy, Revision and the De-escalation of Protracted Conflicts: The Israeli–Palestinian Case” başlıklı makalesinde söz konusu kavramın uzun süren çatışmaların hafifletilmesine olan etkisini araştırdı. Çalışma 1979–98 yılları arasında İsrail-Filistin meselesi bağlamında politik şok kavramını test etti. Politik şokların kilit konumda bulunan karar vericilerin beklentileri ve stratejileri üzerindeki etkisinin niteliksel bir değerlendirmesini yaptı. Makale, politik şokların 1993 Oslo Anlaşmalarında ulaşılan ilk siyasi çözüme giden yolu açan büyük kurumsal kısıtlamaları azaltarak her iki taraf için de önemli hareket alanı açtığını ileri sürdü. Son olarak siyasi şoklar olmadan, karar alıcıların siyasi pozisyonlarını zayıflatabilecek yeni, riskli politikalar izleme eğiliminin zayıflığını vurguladı (Rasler, 2000).

İki ülke arasındaki rekabette politik şok faktörünü inceleyen bir diğer çalışma ise Cameron G. Thies tarafından kaleme alınan “Territorial Nationalism in Spatial Rivalries: An Institutionalist Account of The Argentine-Chilean Rivalry” başlıklı makaledir. Bu çalışmada yazar, politik şok kavramının Arjantin-Şili rekabetinde oynadığı rolü inceledi. Çalışma, toprağa dayalı milliyetçiliğin farklı bölgesel çatışmaların oluşmasına zemin hazırladığını belirterek meydana gelen politik şokların iki devlet arasındaki kurumsallaşmış rekabeti sonlandırmadığı, iki ülkenin geçirdiği demokratikleşme

denemelerinin ve felaketle sonuçlanan Falkand Savaşı'nın yakın zamana kadar iki ülke arasındaki rekabeti bitirmediğini vurguladı (Thies, 2001).

Cecilia Martinez Gallardo, "Designing Cabinets: Presidents, Politics and Policymaking in Latin America" başlıklı tezinde söz konusu kavramın Latin Amerika ülkelerindeki politika yapımına ve kabine değişikliklerine olan etkisini inceledi. Kabine istikrarının başkanlık siyasetinin merkezine koyan yazar, başkanların yönetim süreçlerinde karşılaştıkları şoklarla başa çıkmak zorunda kaldıklarını vurguladı. Yapılan kabine değişikliklerini, siyasi liderlerin karşılaştıkları politik şokların üstesinden gelmelerinin bir maliyeti olarak gören yazar, bu yaklaşımını 1990'lar boyunca on iki Latin Amerika ülkesinde başkanlık kabinelerinin bileşimindeki değişiklikleri kaydeden orijinal bir veri seti kullanarak test etti. Bu verilerle, kabine istikrarının temel dinamiklerini ortaya koydu ve bunları bir dizi siyasi, kurumsal ve çevresel değişkenle ilişkilendirdi (Gallardo, 2005).

Politik şok kavramı ile ilgili bir başka çalışma ise Umbu Reku Raya tarafından kaleme alınan "Essays on Inequality of Opportunities and Development Outcomes in Indonesia" başlıklı doktora tezidir. Bu çalışma Endonezya'daki kast sistemine dayalı toplum yapısı ile bölge yönetimindeki siyasi elitler arasındaki güç dağılımının tersine dönmesine neden olan politik şokları inceledi. Çalışma Endonezya'da gerçekleşen üç farklı vakayı ele aldı. İlk olarak Sumba Adası'ndaki soylular ve sıradan sınıflar arasındaki güç dengesini değiştiren politik şokları araştırdı. İkinci olarak ise Bali'de kastlar arasındaki güç dağılımını tersine çeviren olayları konu edindi. Bali'de yaşanan politik şokların insan sermayesi edinimindeki kastlar arası boşluğu azalttığını savundu. Son olarak Doğu Endonezya'daki dini temelli fırsat ve beşeri sermaye eşitsizliklerine ilişkin üçüncü vaka çalışmasında, 1971 ve 2010 Nüfus Sayımı verilerini kullanarak, genel nüfus için sömürge ve sömürge sonrası dini bağlantıların eğitim başarısında avantaj sağladığını iddia etti (Raya, 2019).

Seden Akçınaroğlu, "Topics of Learning in the Context of Electoral Competition and Conflict" başlıklı tezinde partilerin politik şoklara yanıt vermek için ne gibi politikalar ürettiğine ve nasıl siyasi mevziler aldığına odaklandı. Politik şoklarla oluşan yeni parti

kurulması, bölünmeler, ittifaklar, uzun süreli lider değişikliği gibi durumlarda siyasi aktörler tarafından alınan stratejik eylemleri araştırdı. Çalışmanın ilk bölümünde politik şoklar sonucu oluşan konjonktürde yeni partilerin ortaya çıkışının seçim rekabetini nasıl etkilediği ve yerleşik taraflarca oluşan bu duruma nasıl tepkiler verildiği sorularına cevap aradı. İkinci bölümde ise seçmenlerin politik şoklara rasyonel tepkiler verip veremediği incelendi. Yazar, parti tabanında kalıcı değişikliklerle sonuçlanan ve parti tabanlarında geçici ayrılıklar başlatan iki tür politik şok olduğunu belirtti. Çalışma, silahlı grupların yalnızca merkezi bir hükümetle değil, bir dış düşman olarak demokratik devletle karşı karşıya kaldıklarında uyguladıkları stratejik eylemler ile son bulmaktadır (Akçınaroğlu, 2008).

Literatürdeki bir diğer çalışma, Thomas Legler'in kaleme aldığı "Is There Light Ahead? Economic Crisis and Political Change in Contemporary Mexico" isimli makaledir. Söz konusu makale politik şokların ekonomik ve siyasi sonuçları üzerinde durdu. Bu çerçevede Meksika'da meydana gelen 1994 Pezo Krizi'ni değerlendirdi. Ekonomik krize neden olan politik şokların araştırıldığı çalışmada Meksika'daki siyasi değişimin hangi yöne gittiği ve karşılaştığı politik şokun yakın gelecekte ülke siyasetini nasıl etkileyebileceği üzerine bir analiz yapıldı (Legler, 1997). Brian R. Urlacher'ın "Political Constraints and Civil War Conflict Resolution" isimli çalışmasında ise politik şok kavramının iç savaşları sona erdirmeyi amaçlayan müzakereler üzerindeki etkisini inceledi (Urlacher, 2011). Amina Zarrugh, "Racialized Political Shock: Arab American Racial Formation and The Impact of Political Events" adlı eserinde politik şokların ırkçı davranışları tetikleyen rolünü ortaya koymak için "ırkçı politik şoklar" tanımını geliştirdi. Etnik grupların nasıl harekete geçirilmesi ve örgütlenmesinde kullandığı "ırkçı politik şok" kavramını geliştirmek üzere sosyal hareketlilik literatüründe ırksal oluşum ve politik şok kavramlarını tartışmaya açtı. Yazar, 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısı sonrası Amerika'daki Arap kökenlilere yönelik ırkçı tepkileri inceledi (Zarrugh, 2016).

Marcel Fratzscher ve Livio Stracca'nın kaleme aldığı "The Political Economy Under Monetary Union: Has The Euro Made a Difference?" isimli çalışma, politik şokların ekonomiye etkisini ele aldılar. Çalışma politik şokların ülke ekonomisine etkisini

inceledi. Avrupa Ekonomi ve Para Birliği'nin, Euro bölgesindeki politik şokların üye ülkelerin iç ekonomisi üzerindeki etkisini azaltmaya yardımcı olduğunu, ancak politik şokların etkisinin Euro bölgesindeki yayılma hızını arttırdığını savundu. Bu çerçevede Euro kullanan on iki Avrupa ülkesindeki değişim ve Avrupa Merkez Bankası'nın söz konusu süreçteki tutumu ele aldı (Stracca, 2009). Jonathan Hiskey ve Diana Orces'in ortaklaşa kaleme aldığı "Transition Shocks and Emigration Profiles in Latin America" isimli eserde yazarlar politik şokların ülkelerdeki göç modelleri üzerindeki etkisini ele aldılar. Bu çerçevede Peru, Nikaragua ve Meksika'nın Guerrero ve Oaxaca eyaletlerinde Latin Amerika Göç Projesi (LAMP) ve Meksika Göç Projesi'nden (MMP) elde edilen verilerin analizi yoluyla politik şokların oynadığı role ilişkin uluslararası ve bölgesel çerçeveler çizdiler. Böylece bölgeden gelen göçmenlerin son yirmi yılda demografik ve sosyo-ekonomik profillerinin belirlenmesine yönelik politik şok kavramı ışığında bir perspektif sundular (Hiskey & Orces, 2010).

11 Eylül 2001 tarihli Amerika'daki İkiz Kulelere yapılan terör saldırıları sonrası politik şok ile ilgili yapılan çalışmalara olan rağbet artış gösterdi. American Behavioral Scientist dergisinin "11 Eylül'den Sonra Aktivizm" adlı özel sayısı politik şokların uluslararası veya ulusal sistemdeki süreçleri etkileyen yönünü vurguladı. Söz konusu sayıdaki dokuz makale; politik şokların devletlerin tepkilerini nasıl şekillendirdiği ve bu şokların karar vericilere sundukları fırsatları inceledi. Deborah Schildkraut; Pearl Harbor ve 11 Eylül saldırılarının Amerikan ulusal kimliğinin inşasındaki rolünü ve adı geçen olayların Amerika içindeki etnik gruplara yönelik yaklaşımların kurumsallaşmasına etkisini ele aldı (Schildkraut, 2009). David Meyer ise aynı dergi için kaleme aldığı çalışmada 11 Eylül politik şokunun siyasi aktörlerin politik pozisyonlarını meşrulaştırmak için nasıl kullandıklarını inceledi. Böylece politik şokların karar vericilere sunduğu fırsatları ön plana çıkartarak literatüre katkıda bulundu (Meyer, 2009).

Bu çalışmayı politik şokların Ortadoğu'daki reform hareketlerini nasıl etkilediğini ele alan Stephen Poulson'un makalesi takip etti. İran'da 1997-2003 arası reform hareketlerini inceleyen makale, Orta Doğu'daki sosyal hareket aktivizminin ABD dış politikası ve retorikleriyle nasıl kısıtlandığını gözler önüne serdi. ABD ile ilişkileri normalleştirme

arzusuna rağmen İranlı reformcular 2002’de Amerikalı politika yapıcılarla işbirliği yapma olasılığını terk etmek zorunda kaldılar ve bu durum İran hükümetindeki muhafazakâr kanadın güçlenmesi ile sonuçlandı (Poulson, 2009). Dergide yer alan sıradaki makale, politik şoklar sonucu oluşan sosyal hareketlerin bastırılması üzerine bir çerçeve sundu. 11 Eylül sonrası Bush yönetiminin “Teröre karşı savaş” söylemi çerçevesinde iç istihbarat ve protesto polisliğinin stratejilerine etkisi çalışmanın omurgasını oluşturdu (Earl, 2009). Sonraki iki makale ise bireylerin ve kurumların 11 Eylül saldırılarına nasıl tepki verdiğini analiz etti. Karen Albright, Courtney Abrams ve Aaron Panofsky’un ortaklaşa kaleme aldığı çalışmada politik şokların ülke sakinleri arasındaki sosyal etkileşimi nasıl etkilediği New York özelinde etnografik açıdan ele aldı (Albright, Courtney, & Panofsky, 2014).

Dennis Downey’in makalesi ise hükümet içindeki bazı grupların 11 Eylül saldırılarını kullanarak toplum mühendisliği yaptıklarını ve zihin dünyalarındaki sosyal değişimi gerçekleştirmek için söz konusu olaydan yararlandıklarını savundu. Downey, 11 Eylül Saldırıları’ndan sonra Müslüman Amerikalılara yönelik baskıları önlemek için sivil aktivistlerin hızlı bir şekilde örgütlenerek karşı refleks geliştirdiği değerlendirmesinde bulundu (Downey, 2009). Dergide yer alan son iki ampirik çalışmada ise 11 Eylül Saldırıları’ndan sonraki toplumsal muhalefeti inceledi. Gregory Maney, Lynne Woehrle ve Patrick Coy’un yapmış olduğu çalışmada ideolojik tutarlılığın ve bağlamsal adaptasyonun birbirini dışlamadığı belirtilerek, muhalefeti harekete geçirmede oluşturulacak söylemlerin rolüne vurgu yaptılar (Maney, Woehrle & Coy, 2005). Deana A. Rohlinger ve Jordan Brown ise politik şoklar ve sonrasında internetin rolünü inceledi. 11 Eylül gibi politik şoklardan sonra internetin bireylere daha geniş bir faaliyet yelpazesine dâhil ettiğini ve bu durumun demokratik süreçler için önemli çıkarımları olduğunu öne sürdüler. Son olarak William Domhoff’un yazdığı makalede 11 Eylül’ün başarılı bir liberal-sol koalisyonu için fırsat sunan bir atmosfer yarattığını anlattı. Bu süreçte şiddet içermeyen sosyal hareket stratejilerinin toplumsal değişim ve ekonomik adalet getirmede yeni bir organizasyon yapısı oluşturduğunu ileri sürdü (Domhoff, 2009).

Görüldüğü üzere politik şok kavramı pek çok araştırma biriminin üzerinde test edilerek gerek iç, gerekse dış politikada aktörlerin davranışları üzerindeki etkileri detaylı şekilde incelendi. Biz ise yaptığımız çalışmada sistem karşıtı bir şiddet içeren devlet dışı aktör olan Lübnan Hizbullah'ının ülkesindeki politik şoklarla nasıl sistemin bir parçası haline geldiği ele alındı. Bu çerçevede politik şok kavramı; Refik Hariri suikastı (2005), Arap Baharı (2010), Başbakan Saad Hariri'nin kaçırılması (2017) ve What's Up Protestoları (2019) olayları üzerinde test edilerek, söz konusu olayların Lübnan Hizbullah'ının Lübnan siyasi sisteminin bir parçası haline gelmesine olan etkisi incelendi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

LÜBNAN HİZBULLAH'IN ORTAYA ÇIKIŞI

**“En fazla ileriye giden ok,
en çok geriye çekilmiş yaydan çıkar.”**

Çin Atasözü

Lübnan coğrafyası tarihsel arka planı ve sosyolojik boyutu nedeniyle Ortadoğu coğrafyasının bir prototipi niteliğindedir. 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı sonucunda bölgede oluşan istikrarsız tablo, Ortadoğu'nun her geçen gün daha fazla Lübnanlaştığı bir miras bıraktı. Mevcut tabloda şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geleceği için Hizbullah, geçirdiği evreler ve uyguladığı politikalar nedeniyle bölgedeki diğer şiddet içeren devlet dışı aktörler için örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi Lübnan Hizbullah'ı üzerinde test edildi. Bu bölümde Hizbullah'ın ortaya çıkış süreci analiz edildi. Başlangıçta dini bir cemaat olan Hizbullah'ın zaman içerisinde nasıl siyasi bir aktör haline geldiği incelendi. Hareketi besleyen damarların anlaşılması açısından Hizbullah'ın kuruluşunda etkili olan iç ve dış faktörler ele alındı. İç faktörler çerçevesinde Lübnan İç Savaşı ve savaş sonrası oluşan sosyolojinin Hizbullah'ın oluşumundaki rolü anlatıldı. Hizbullah'ın oluşum sürecindeki dış dinamikler kapsamında ise bölge ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin etkili analiz edildi. Son olarak Hizbullah'ın kuruluşunun tarihsel anlatımı kapsamında hareketin gebelik dönemi ve Emel hareketinden koparak tüzel bir kişiliğe kavuştuğu dönem detaylandırıldı.

4.1. Lübnan Hizbullah'ının Oluşmasında Etkili Olan İç Dinamikler

4.1.1. Lübnan İç Savaşı(1975-1990)

Lübnan Cumhuriyeti 1943 yılında Fransız himayesinden ayrılarak bağımsızlığını kazandı. Kısa sürede ekonomik olarak büyük gelişme gösteren küçük Doğu Akdeniz ülkesi bölge ülkeleri arasında önemli bir yer elde etti. Özellikle 1948 ve 1967 Arap-İsrail savaşlarını takip eden süreçte Ortadoğu sermayesi rotasını Lübnan'a çevirdi. Böylece

Lübnan, Ortadoğu için yeni bir cazibe merkezi haline geldi (Yılmaz, 2004, s.194). 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin İsrail tarafında yer almasına karşılık Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) üyesi ülkeler¹, başta Amerika olmak üzere İsrail'in yanında yer alan ülkelere petrol satışını durdurdu ve 1973 Petrol Krizi başladı (Hürriyet, 2002). Bu durum Arap ülkelerinin sermayelerini Lübnan'da değerlendirmesi ile sonuçlandı (Çiyan, 2007, s.75).

Ülkede biriken büyük zenginliğe rağmen gelirlerin Hristiyanlar lehine adaletsiz dağılımı dini fay hatlarını harekete geçirdi. Ülkenin siyasi yapısı buna oldukça müsaitti. Çünkü ülkenin kurucu anlaşması olan Lübnan Ulusal Pakti² ile devlet yetkileri paylaştırılırken dini referanslar esas alındı. Buna göre Meclis Başkanı'nın Şii Müslüman, Başbakan'ın Sünni Müslüman, Devlet Başkanı'nın ise Marunî Hristiyan olması kararlaştırıldı (Amerikan Bülteni, 2017). Oluşan yeni sistemde Lübnan devleti Lübnan halkının başta güvenlik olmak üzere sosyo-ekonomik taleplerini karşılamakta yetersiz kaldı. Ekonomik ve kimliksel fay hatları Lübnan'ı sağlıklı bir devlet sistemi bulunmayan, devlet otoritesinden ziyade çeşitli devlet dışı aktörlerin güç mücadelesine sahne olan dış müdahaleye açık bir ülke haline getirdi.

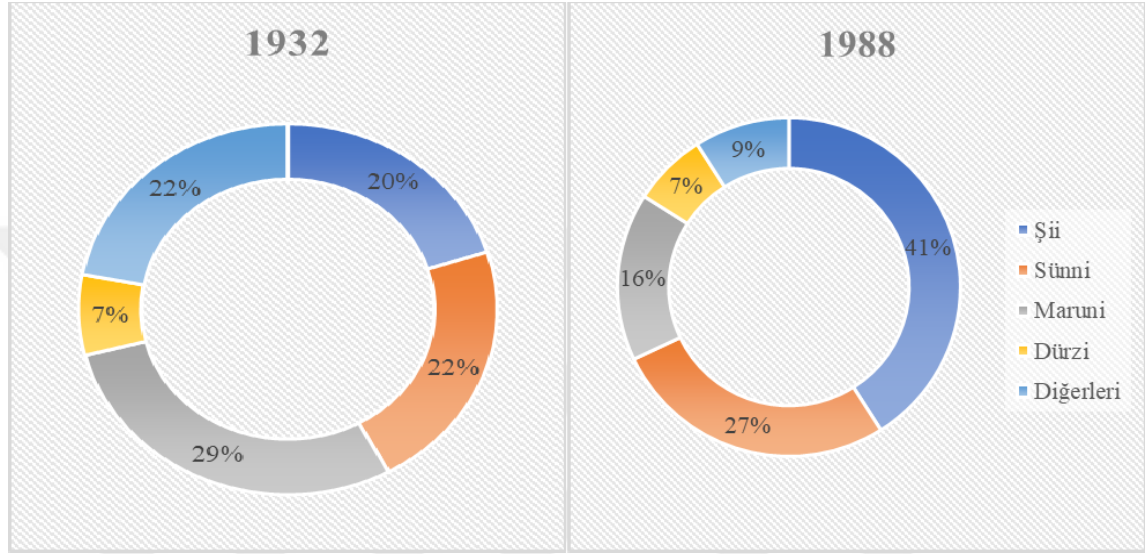
Lübnan İç Savaşı'ndaki ekonomik ve kimliksel fay hatlarını tetikleyen bir diğer aktör ise Arap-İsrail Savaşları sonucu ülkeye akın eden Filistinli mültecilerdi (Kor, 2006, s.32). Özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra ülkelerini terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin önemli bir kısmının adresi Lübnan oldu. Ayrıca 1970 yılında Ürdün'deki Filistinli mültecilerin Ürdün yönetimi tarafından sınır dışı edilmesi ile sonuçlanan Kara Eylül olaylarının ardından binlerce Filistinlinin Lübnan'a sığınması sorunu daha da derinleştirdi (Turan, 2004, s.235). 1967 (Altı Gün) Savaşı ile Kara Eylül hadiselerinin ardından Lübnan'da bulunan Filistinli sığınmacıların sayısı 5-7 bin arası gerilla olmak üzere tahmini 300.000 rakamına ulaştı. Sonuç olarak, o tarihlerde Lübnan'da ikamet eden

¹ Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) üyesi ülkeler şunlardır: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Kuveyt, Irak, Suriye, Katar, Libya, Nijerya, Bahreyn ve Tunus. Ayrıntılı bilgi için bkz. Organization of Arab Petroleum Exporting Countries, "Member Countries", <http://oapec.org/Home/About-Us/Member-Countries>, Date Accessed: 1 March 2021

² Lübnan Ulusal Pakti için bkz. Encyclopaedia Britannica "Lebanese National Pact", <https://www.britannica.com/event/Lebanese-National-Pact-1943>, Date Accessed: 14 May 2021

toplam nüfusun %10'unun Filistin vatandaşı olduğu bir tablo ortaya çıktı (Armaoğlu, 1991, s.425).

Grafik-1: Lübnan Nüfusunun Kimliksel Dağılımı

Kaynak: Population of Lebanon, Fanack.com, <https://fanack.com/lebanon/population/>,

Date Accessed:9 April 2021

Not: 1932 verileri Lübnan'da yapılan son nüfus sayımına, 1988 verileri ise tahminlere dayanmaktadır.

Bu durum Filistin Kurtuluş Örgütü başta olmak üzere silahlı aktörlerin Lübnan siyasetinde çatışmanın bir tarafı haline getirdi. Filistinli mültecilerin ülkedeki varlığı Müslümanlarla Hıristiyanları karşı karşıya getirdi. İçeride yeni demografik gerçeklere ve gelişen siyasi dinamiklere cevap veremeyen siyasal sistem 1970'te Ürdün'den kovulan Filistinlilerin Lübnan'a göç etmesi ile tamamen çöktü. Mülteci sorununa ilave olarak dış güçlerin kendilerine yakın buldukları grupları destekleyerek stratejik hesaplar yapmaları iç savaşın çıkmasına neden oldu (Arı, 2004, s.25).

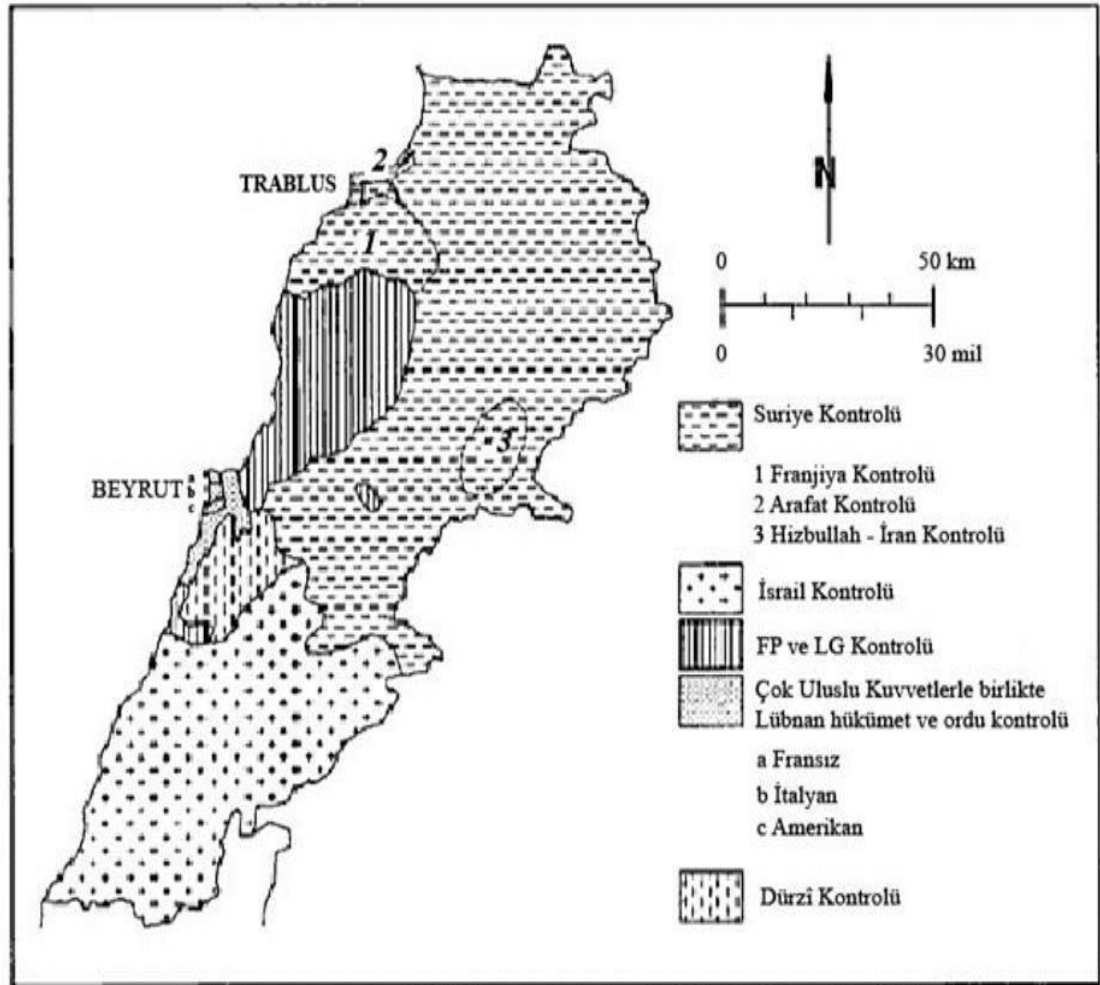
Yaklaşık olarak 50.000 kişinin ölümü, 100.000 kişinin yaralanması ve milyarlarca dolar ekonomik zararlar sonuçlanan iç savaşın ilk bölümü 16 Ekim 1976 tarihinde Suudi Arabistan'ın öncülüğünde, Lübnan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Suriye, Mısır ve Filistin

Kurtuluş Örgütü liderlerinin Riyad Antlaşması'nı imzalamaları ile sona erdi (Kor, 2006, s.33). Bu antlaşmada üç önemli karar alındı. Öncelikle çatışmanın tarafları arasında ateşkes sağlandı ve silahlı grupların silahlarını bırakarak çatışma öncesi durumlarına çekilmeleri istendi. İkinci olarak Lübnan'da daimi ateşkesin sağlanması için ağırlıklı olarak Suriye askerlerinden oluşan 30.000 kişilik Arap Caydırıcı Gücü konuşlandırıldı. Son olarak ise 1969 Kahire Antlaşması'na³ uygun olarak Lübnan otoritelerinin Güney Lübnan'da bulunan Filistin Kurtuluş Örgütü'ne tanıdığı üs kullanma hakkı devam etti (Rasler, 1983, p.428).

Lübnan'da on altı yıl boyunca süren iç savaş, ülke istikrarını alt üst etti. Yapılan ateşkes antlaşması ise iç savaşın nedenlerini ortadan kaldıramadığı için kalıcı barış getirmedi. Ancak İsrail'in saldırgan tutumu devam etti ve 1978 yılında İsrail, Lübnan topraklarını işgal etti. Filistin ve Lübnan'ın acil çağrısı üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi bölgede istikrarı sağlamak için 425 sayılı kararı aldı. Bu karar ile BM, United Nations Interim Force In Lebanon (UNIFIL) adıyla 7000 kişilik bir askeri gücünü bölgeye sevk etti (Harris, 2006, p.167). Yaklaşık 1500 kişinin ölümüyle sonuçlanan İsrail işgali, İsrail'in geri çekilerek bölgenin kontrolünü Güney Lübnan Ordusuna (SLA) devretmesi ile son buldu. Bu tarihten sonra iç savaşın tabiatı değişti ve Hizbullah'ın öncülüğünde başta İsrail ve ABD olmak üzere Lübnan'da konuşlanan yabancı kuvvetlere karşı eylemler ağırlık kazandı (Çelik, 2012, s.132).

³ Kahire Antlaşması için bkz. Karol R. Sorby, (2012). Lebanon and the 1969 Cairo Agreement, *Archiv Orientalni*, 80:(1), 65–123.

Harita-1: Lübnan'da Mevcut Tablo (Kasım 1983)

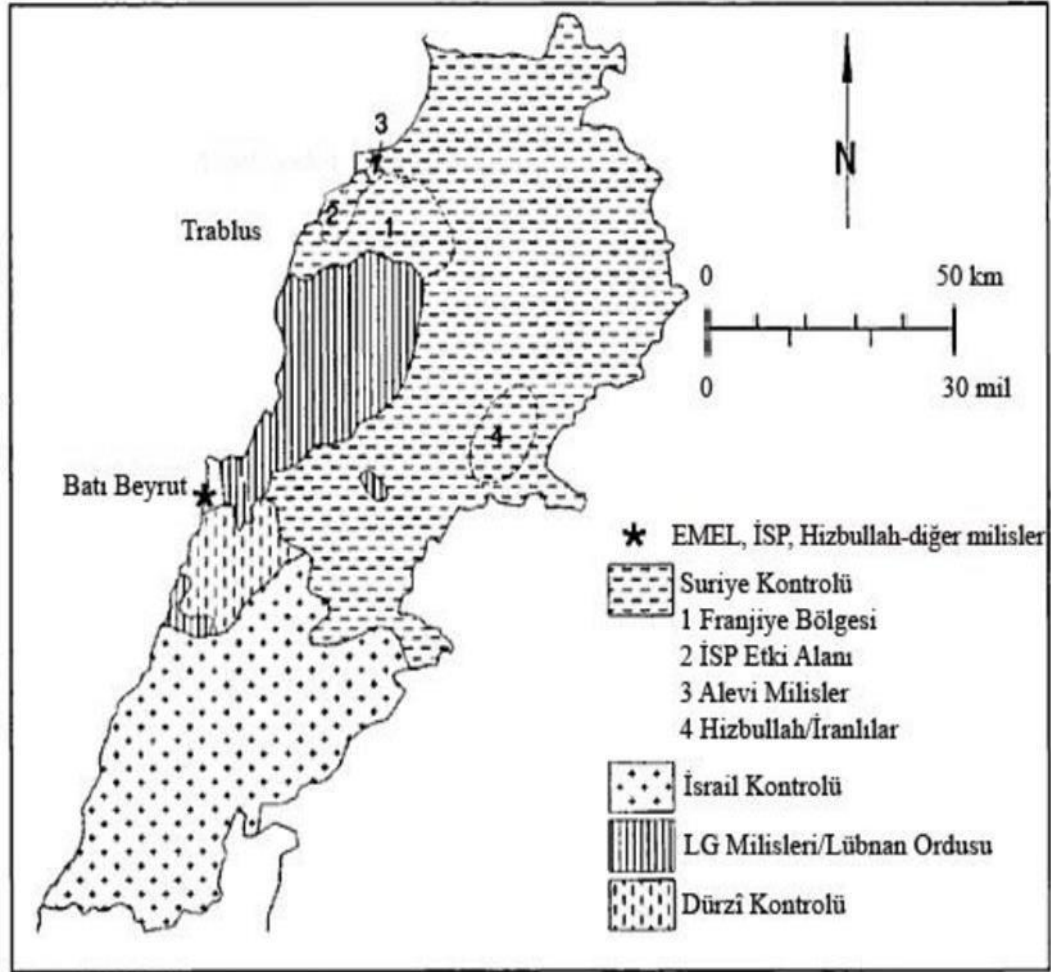

Kaynak: William Harris, (2006). *The New Face of Lebanon: History's Revenge*, Markus Wiener Publisher, New Jersey, p.179.

Amerika Birleşik Devletleri'nin başını çektiği Çok Uluslu Kuvvet bölgedeki dengeleri İsrail lehine değiştirmeye çalıştı. Buna karşılık Hizbullah'ın 18 Nisan 1983 tarihinde 80 kişinin ölümüyle sonuçlanan ABD'nin Beyrut Büyükelçiliğine saldırısı (Stanford University, 2019) ve aynı yıl 23 Ekim tarihinde Beyrut Havalimanında 241 ABD askerinin ölümüyle sonuçlanan eylemlerinden sonra 39 Mart 1984 tarihinde Çok Uluslu Kuvvet, Lübnan topraklarından çekildi (Tür & Ayhan, 2009, s.150). 22 Ekim 1989 tarihinde Arap Birliği ile ABD'nin öncülüğünde Suudi Arabistan'da imzalanan Taif Anlaşması ile Lübnan İç Savaşı son buldu (Atmaca, 2012, s.57) İç Savaşı boyunca

yaklaşık 100 bin kişi yaşamını yitirirken, yüz binlerce kişi de yaralandı. Ayrıca 700 binden fazla Lübnanlı ülkesini terk etti (Hanf, 1993).

Harita-2: Çok Uluslu Kuvvetler Çekildikten Sonra Lübnan'ın Durumu (Mart 1984)

Kaynak: William Harris, (2006). *The New Face of Lebanon: History's Revenge*, Markus Wiener Publisher, New Jersey, p.187.

4.1.2. Lübnan Hizbullah'ını Destekleyen Toplumsal Katmanlar

Hizbullah'ın dayandığı sosyolojik taban Lübnan'da yaşayan Şii toplumdur. Şiilerin çok büyük bölümü, ülkenin diğer dinsel gruplarına göre sosyo-ekonomik olarak daha alt sınıflara aitti (Harman, 2009, p.112). Lübnan'ın kurucu belgesi olarak tanımlanan Ulusal

Pakt (1943) (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020) çerçevesinde bir takım haklar elde etmesine rağmen Lübnan Şii'leri sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış, feodal bir zümreyi temsil ediyordu. İç Savaş döneminde Şii nüfusun şehirleşme oranı %10'un altında idi (Erdem, 2018, s.37). Feodal yapı ile birlikte kırsal kesimde var olan bir diğer sosyal sınıf ise büyük toprak sahiplerini temsil eden zaimlik müessesesidir (Erdem, 2018, s.33). Lübnan'daki Şii nüfus üzerindeki politik güç 6 önemli aile etrafında kümelendi. Bu aileler; Güney Lübnan'da As'ad, Zein ve Osseiran, Baalbek ve Byblos'ta Hamadeh, Haydar ve Husseini aileleridir (Firro, 2006, p.750). Bu aileler yerelde iktidar olmakla birlikte ülkenin bağımsızlığını elde etmesinden sonra merkezi otoritenin de bir parçası haline geldi. Çünkü zaimler, toplum üzerindeki nüfuzlarını kullanarak seçimlere etki ettiler ve onların onayladıkları adaylar mecliste temsil gücünü elde etti (Hazran, 2009, p.4). Bu ailelerin başlıca özellikleri şunlardır:

1. Fakir ve geniş kitleleri kontrol ederler.
2. Ticari faaliyetlerde bulunurlar.
3. Ulusal kaynakların tahsisi üzerinde kontrol güçleri vardır.
4. Kamu yetkilileri ile halk arasında arabuluculuk yapma becerilerine sahiptir (Chorev, 2013, p.308).

Zaimlik müessesesi Lübnan'daki Şii toplumu üzerinde büyük bir etkiye sahipken Şii'lerin maruz kaldığı büyük göç dalgaları bu ailelerin toplum üzerindeki etkisini zayıflattı. Arap-İsrail Savaşları sonucunda Güney Lübnan'da ikamet eden Şii nüfus kalabalık bir Filistinli mülteci akınıyla karşı karşıya kaldı. Lübnan topraklarında oluşan Filistinli nüfusun İsrail'e yönelik askeri faaliyetleri istikrarsızlığı daha da artırdı. Nitekim 1969 yılında Lübnan ve Filistin arasında imzalanan Kahire Antlaşması ile Lübnan Hükümeti'nin Filistin Kurtuluş Örgütü militanlarına Güney Lübnan'da İsrail'e karşı operasyon düzenleme hakkı vermesi sonucunda Lübnan, İsrail-Filistin meselesinde taraf haline geldi (Nasr, 1985, p.11). Bu gerginliğin sonucunda 1972'nin Şubat ile Eylül aylarında Lübnan'ın güneyindeki bazı bölgeleri İsrail iki defa işgal etti (Siklawi, 2017, p.926). Lübnan İç Savaşı ve İsrail işgalleriyle birlikte hızını arttıran kitlesel göç, köylü kitlelerin kentli proletaryaya dönüşmesine neden oldu. Kentlere göç eden Şii'ler kendilerini

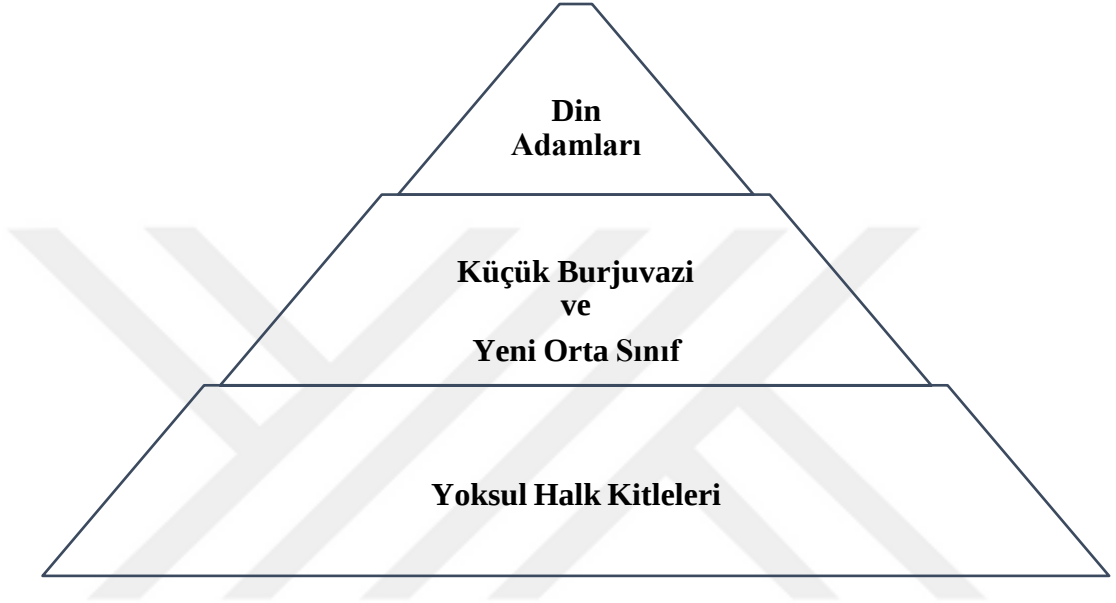
“Lübnan’ın proletaryası” olarak görmeye başladı (Ajami, 1987, p.178). Kırsal kesime göre kentte grup dayanışması daha fazla öne çıktı ve birbiriyle zayıf bağları olan Güney ve Kuzeydoğu Şiileri Beyrut’ta buluşarak kolektif bir kimlik oluşturmaya başladı (Norton, 1987, p.40). Bunun sonucunda zamanla toplumdaki feodal bağlar zayıfladı ve zaimler kitleler üzerindeki kontrollerini kaybetti (Shanahan, 2005, p.73). Bu boşluğu ise Hizbullah doldurdu.

Kırsal kesimden büyük şehirlerin banliyölerine gerçekleşen göç hareketleri zamanla burjuvazi faaliyetlerini de beraberinde getirdi. Bu faaliyetler Şii toplumunun geleneksel yapısını değiştirdi. Büyük bir toplumsal kesim merkezin periferisinde yaşam mücadelesi verirken bir grup burjuvazi Lübnan’ın ekonomik merkezine yerleşme mücadelesine girdi. Ancak bu sınıfsal ayrışmaya rağmen söz konusu gruplar ortak mücadeleye ve sistemdeki güç dağılımını eleştirmeye devam etti (Nasr, 1985, p.12). Hizbullah, toplumun sosyo-ekonomik olarak alt sınıflarında yüksek bir temsiliyet kabiliyetine sahip olmakla beraber göçle kente gelen küçük burjuva sınıfın da desteğini almayı başardı. Aktifleşen ve radikalleşen küçük burjuvazi 1960’lı yılların ortalarından itibaren yenilikçi akımları benimsedi ve Şii toplumunun önderliğini üstlendi. Sonuç olarak hem Emel hem de Hizbullah’ın lider kadrolarının büyük kısmı bu küçük burjuvazi içerisinden çıktı (Ghorayeb, 2003, p.287).

Hizbullah’ı oluşturan bir diğer sosyolojik katman ise eğitim ve kültür seviyesi yüksek yeni orta sınıftı. Bu sınıf, şehre yeni göç etmiş yoksul ailelerin çocuklarından oluştu. Bu insanlar eğitimlerini tamamladıktan sonra kendilerini tatmin edecek iş imkânlarına sahip olamadı. Bu yüzden toplumun ezilenlerinin kolektif öfkesiyle kendilerinin geleceğe ümitle bakamamaktan kaynaklanan bireysel öfkeleri birleşti. Bu kesim modern eğitimin verdiği akılcı davranma yeteneğiyle kolaylıkla örgütlendi ve yoksulların tepkisini yönlendirdi (Roy, 2005, p.76). Yönetimi elinde tutan din adamları zümresi, örgütü ayakta tutmak ve politikaları hayata geçirmek için bu orta sınıfa dayandı. Söz konusu sınıf Hizbullah’ın siyasi kanadında ve sosyal yardım ve iletişim kurumlarının yönetiminde çok etkili oldu. Hizbullah’ın üst yönetimi büyük ölçüde din adamlarından oluşsa da alt ve orta kademeler modern ve laik eğitimden geçmiş kişilerden oluştu. Hizbullah’ın Lübnan

Meclisi'ndeki üyeleri büyük çoğunlukla mühendis, doktor, avukat ve iş adamı gibi mesleklerden gelen kişilerden oluştu (Hamzeh, 2004, p.135).

Şekil-14: Hizbullah'ı Oluşturan Toplumsal Katmanlar

4.2.Lübnan Hizbullah'ının Oluşmasında Etkili Olan Dış Dinamikler

4.2.1. ABD ve İsrail Faktörü

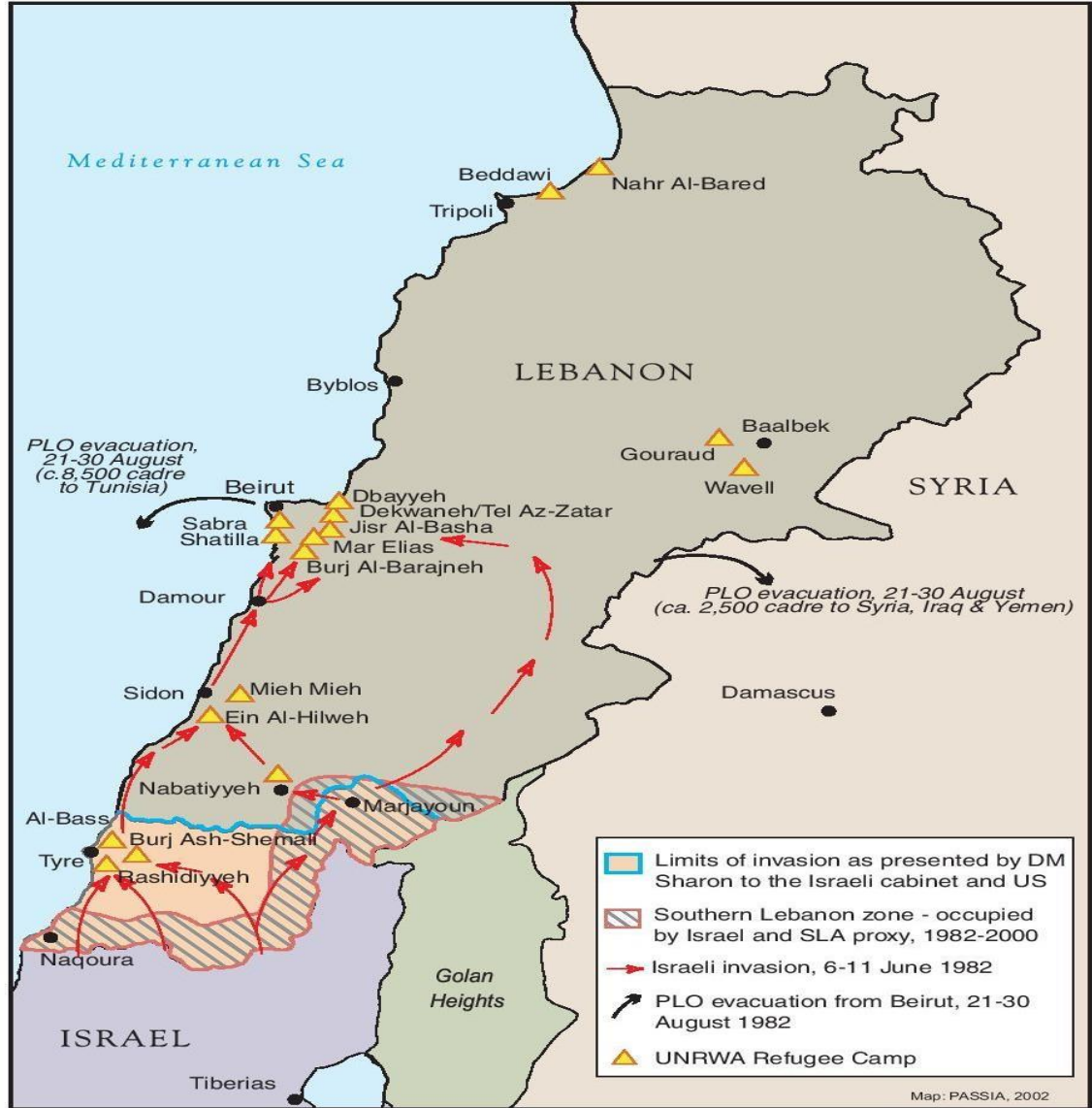
Lübnan toprakları yıllar boyunca Arap-İsrail çatışmalarından en fazla etkilenen ülke oldu. Bu çatışmalar sonucu yurtlarını terk etmek zorunda kalan Filistinli mültecilere ev sahipliği yaptı. 1982 yılına kadar Filistin Kurtuluş Örgütü'nün merkezi Beyrut'ta idi (Britannica, 2021). Lübnan İç savaşı sonucu ortaya çıkan merkezi otorite zaafiyeti ile beraber Filistinli mültecilerin ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'daki askeri varlığı Lübnan'ı İsrail'in hedefi haline getirdi. Lübnan ordusunun Hristiyanların elinde olmasını da fırsata çeviren İsrail, Filistinlilerin askeri eylemlerini gerekçe göstererek 1978 ve 1982 yıllarında iki kez Lübnan'ı işgal etti. İsrail'in Lübnan'a karşı ilk kapsamlı operasyonu Mart 1978'de yapıldı. Lübnan Ordusu ise buna karşılık kendi yönetimi altında güvenli bir bölge kurdu (Keyali, 2014). Ancak bu durum Lübnan ile İsrail arasındaki tansiyonu

düşürmeye yetmedi. Lübnan'da karmaşa ve çatışmalar devam ederken, 26 Mayıs 1982'de ABD Dışışleri Bakanı General Haig, Lübnan'daki iç savaşın sona erdirilmesi için "uluslararası eylem" çağrısında bulundu. Bazı Amerikalı tarihçilere göre bu planlanmış konuşma, İsrail'e, Lübnan'ı işgal etmesi için gönderilmiş bir sinyaldi (Ambrose & Brinkley, 2012, p.308).

İsrail ikinci kapsamlı operasyonunda bütün Güney Lübnan'ı işgal ederken, Lübnan Ulusal Hareketi'nin ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kalesi durumundaki Batı Beyrut'u 15 Haziran 1982'de kuşatma altına aldı. Kuşatma sonucunda çoğu sivil olmak üzere yaklaşık 17 bin kişi hayatını kaybetti (Odeh, 1985, p.319). Sonunda, Batı Beyrut'taki FKÖ güçlerinin Lübnan'ı terk etmesi konusunda anlaşmaya varıldı ve ABD başta olmak üzere Fransa, İtalya ve İngiltere askerlerinden oluşan Çok Uluslu Koalisyon Kuvvetler 20 Ağustos'ta Lübnan'a geldi (International Legal Materials, 1983, p.1391). Çok Uluslu Koalisyon Kuvvetleri'nin ülkeye gelmesi ile beraber İsrail, Lübnan topraklarından çekilmeye başladı. Ancak, Lübnan'ın güneyinde, İsrail sınırı boyunca bir güvenlik şeridi oluşturarak, buranın kontrolünü Hristiyan Lübnanlılardan oluşan Güney Lübnan Ordusu adlı güce bıraktı (Qassem, 2006, s.152). Ancak bu çekilme sırasında Filistinli mültecilerin ağırlıklı olarak ikamet ettiği Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında 16 Eylül 1982 tarihinde insanlık tarihinin en kanlı katliamlarından birisi gerçekleşti. İsrail tarafından kuşatılan bu kamplar aşırı sağcı Hristiyan Falanjistlerin kontrolüne bırakıldı. Falanjistler kamplarda yaşayan silahsız sivil halka yönelik büyük bir katliam gerçekleştirdi (Fisk, 2012).

Kurbanların neredeyse dörtte birinin Lübnan Şiileri olduğu Sabra ve Şatilla kamplarındaki katliamlar ile İsrail'in güney köylerine verdiği büyük hasar arasından koordine edilmiş ve militarize olmuş bir Şii direniş gücü ortaya çıktı. Lübnan ordusunun ülkesine yapılan dış operasyonlara karşı caydırıcı bir güç oluşturamaması ve bu savaşlar sonucu oluşan sivil kayıplar toplumu başka arayışlara itti. İşte Hizbullah Lübnan halkının bu ihtiyacına cevap verdi ve bu tarihten sonra Lübnan toprakları Hizbullah'ın yabancı güçlere karşı yaptığı ses getiren eylemlerine sahne oldu (Ghorayeb, 2001, p.11)

Harita-3: Lübnan'daki Filistinli Mülteci Kampları

Kaynak: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, "Lebanon, 1982",
<http://www.passia.org/maps/view/27#> , Data Accessed: 6 March 2021

Tablo-2: Hizbullah'ın Yabancı Güçlere Karşı Eylemleri

Hedef	Yer	Bilanço	Tarih
İsrail Tesisi	Sur	90 Ölü	1982 - Kasım
İsrail Tesisi	Sur	29 Ölü	1983 - Ekim
ABD Büyükelçiliği	Beyrut	80 Ölü	1983 - Nisan
ABD Tesisi	Beyrut Havalimanı	241 Ölü	1983 - Ekim
Fransız Tesisi	Beyrut	90 Ölü	1983 - Ekim

Kaynak: Veysel Ayhan & Özlem Tür (2009). Lübnan, Savaş Barış ve Direniş ve Türkiye İle İlişkiler, Dora Yayınları, Bursa, s.150.

4.2.2. İran Faktörü

Hizbullah, başlangıçtan itibaren İran ile yakın ilişki içerisinde oldu. Hizbullah'ın kurucu din adamları, İran'ın gelecekteki devlet başkanı Ayetullah Humeyni'nin siyasi otoritesini kabul etti (Golan, 1990, p.117). Ancak İran'ın Hizbullah'ın kuruluşunda vermiş olduğu desteği bir rejim ihracı olarak görmek çok iddialı bir yaklaşımdır. Çünkü İran İslam Devrimi kurulur kurulmaz Irak ile sekiz yıl sürecek bir savaşa girdi (Britannica, 2019). İran'ın gerek iç dinamikleri gerekse bölgesel dinamikler İran'ın rejim ihraç edebilmesine müsait değildi. İran Lübnan'da, Nasırcılık gibi radikal olarak nitelendirdiği ideolojilerin çekiciliğine karşı koymak ve bölgesel statükoyu sağlamak için yer aldı (Rabil, 2003, p.50).

Bu durum Hizbullah ile İran İslam Devrimi arasındaki ideolojik paralelliği görmemize engel değildir. Nitekim tecrübeli İranlı bir diplomat olan Hüseyin Şeyh el-İslam'a göre, İran Devrim Muhafızları ve Şam'daki İran Büyükelçiliği Hizbullah'ın kurulmasında ve örgütlenmesinde önemli rol oynadı (Majidyar, 2014). 1981 ile 1985 yılları arasında İran'ın Şam büyükelçisi Ali Ekber Muhteşemi, Hizbullah'ın çekirdek kadrosuyla düzenli toplantılar yaptı. Sonraki dönemde İran'ın İçişleri Bakanlığı'na yükselen Muhteşemi,

İran'ın diğer İslamcı gruplarla da aynı yöntemi takip etmeleri gerektiğini açıkladı (Alagha, 2007, p.37).

İran'ın Hizbullah'a desteği ideolojik olmakla kalmadı, Devrim Muhafızları aracılığıyla örgüte hem insan kaynağı hem de lojistik olarak çeşitli imkânlar sundu. İsrail'in 1982 yılındaki işgalinden kısa bir süre sonra İran, Bekaa Vadisi'ne 1500 Devrim Muhafızı gönderdi (Blanford, 2011, p.43). Ayrıca İran'ın Hizbullah için gönderdiği silahlar Suriye'nin kontrolünde Bekaa Vadisine ulaştırıldı (Harik, 2007, p.39). İran'ın Hizbullah'a olan desteği bununla da sınırlı değildi. Yıllık yaklaşık 140 milyon dolar mücadeleye kaynak aktardı. Bu sayede Hizbullah, militanlarına ayda 150-200 dolar düzenli maaş ödeme kabiliyeti ile askeri gücünü genişletti ve 7000 kişilik bir güce ulaştı (Sayigh, 1997, p.459).

4.2.3. Irak Faktörü

Şii toplumu açısından Irak oldukça önemli bir yere sahiptir. Irak nüfusunun yaklaşık 19-22 milyonu (Irak nüfusunun %60-65'i) Şiilerden oluşmaktadır (Pew Research Center, 2009). Ayrıca Şii toplumu içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Necef ve Kerbela bu ülkededir. Hz. Ali'nin türbesinin Necef kentinde bulunması Irak'ı ve Necef'i önemli bir Şiilik merkezi haline getirdi (Köse, 2015, s.67). Yine Şiiler için bir başka önemli merkez ise İmam Hüseyin'in türbesinin bulunduğu Kerbela şehridir. Şiilerin önemli bir kısmı hac ibadetlerini burada yapmaktadır (BBC Türkçe, 2010). Ancak 1968 yılında Baas Partisi'nin Irak'ta yönetimi ele geçirmesinden sonra Şii ulema ülkedeki kazanımlarını kaybetti (Keskin, 2007, s.71). Çünkü Baas rejimine göre, Irak'taki Şii hareketi ülkenin milli bütünlüğü ile devletin temel niteliklerine tehdit teşkil ediyordu (Sezal, 2000, s.115). Şiilerin her yıl Kerbela ile Necef'te gerçekleştirdikleri dinî törenler, 1977 yılında Baas yönetimince yasaklandı. Şiiler ile Baas Partisi arasındaki gerilim arttı ve Saddam Hüseyin, pek çok Şii lideri idam ettirdi (Bahgat, 2007, p.153). Ayrıca birkaç nesildir Irak'ta yaşayan, aralarında İran'ın dinî lideri olacak Ayetullah Humeyni'nin de olduğu İran vatandaşı yaklaşık 15.000 kişi sınır dışı edildi (Köse, 2015, s.64).

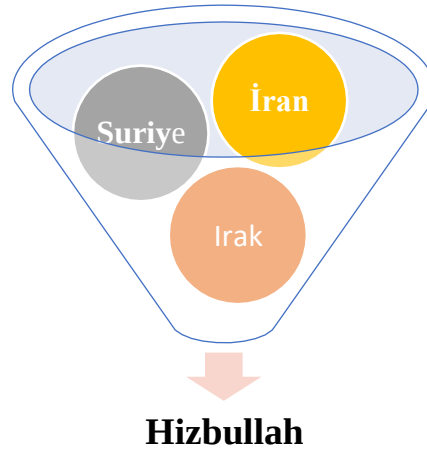
1978 yılında Saddam Hüseyin yönetimi Irak'taki Şiiilerin örgütü Dava Partisi'ne (Hizb El-Dava El-İslamiyye) saldırınca, Dava Partisi kadrolarının büyük bölümü Lübnan'ı sığınacak bir liman olarak gördü (Aziz, 1993, p.212). Bu kadrolar Lübnan'da Lübnan Dava Partisi ile Lübnan Müslüman Öğrenci Derneği'ni kurdu. Necef'teki Şii ulemayı otorite olarak gören bu oluşumlar, Hizbullah'ın kurulmasına öncülük eden din adamlarından oluştu (Yetim, 2015, s.74). Başka bir deyişle Hizbullah, Irak'ın Necef ve İran'ın Kum kentlerinden gelen Şii ulemanın politik roller üstlendiği bir yapı olarak gelişti (Jaber, 1997, p.63). Özet olarak, Hizbullah'ın kurucu kadrosundaki hâkim söylem ile eylemsel süreçte Humeyni, Muhammed Bekir As-Sadr, Muhammed Hüseyin Fadlallah gibi Lübnanlı olmayan İran ve Iraklı Şii ulema önemli ölçüde etkili oldu. Böylece Hizbullah'ın tepe kademesini oluşturan Lübnanlı Şii din adamları (El-Musavi, Nasrallah, El-Tufayli, Muhammed Yazbek ve İbrahim Âmin) Necef ve Kum'da etkili olan bu kişileri referans aldı (Yetim, 2015, s.75).

4.2.4. Suriye Faktörü

Hizbullah'ın kuruluşunda Suriye'nin verdiği destek, İran'ın vermiş olduğu destekten farklı motivasyonlar içerdi. İran'ın ideolojik ağırlıktaki desteğine karşılık Suriye'nin Hizbullah'a desteği daha pragmatik ve stratejiktir. Baas Rejiminin nihai amacı Lübnan üzerindeki etkisini maksimize etmektir. Bu nedenle Suriye'nin desteği İran ile olan ittifakını sağlamlaştırmak, Lübnan'daki menfaatlerini korumak ve ortak düşman olarak gördükleri İsrail ve ABD'ye mevzi kaybettirmek kaygılarının bir sonucu olarak özetlenebilir (Norton, 2007, p.34). Suriye, uzun batı sınırını ABD ve İsrail ile ittifak halindeki bir Lübnan hükümetinin kontrol etmesini göze alamadı ve Lübnan içerisinde müttefiklere ihtiyaç duydu (Norton, 2007, p.10). Bu nedenle Suriye, 1982 yılında 1500 İran Devrim Muhafızının Lübnan'a geçmesine izin verdi. Bu birlikler Doğu Lübnan'daki Baalbek'e yerleşti ve Hizbullah üyelerini eğitmeye, başladı. Bu sevkiyat İran'ın Suriye büyükelçiliğini yürüten Ali Ekber Muhteşemi'nin koordinatörlüğünde gerçekleşti (Alagha, 2007, p.38).

Laik bir Baas rejimi tarafından yönetilen Suriye hükümeti, Suriye'nin uzun süredir yaşadığı Lübnan'da dini olarak radikal ve silahlı bir hareketin ortaya çıkmasına izin vermekte isteksizdi (Seale, 1995, p.468). Ancak yapılan müzakereler sonunda İran'ın Hizbullah'ın Suriye topraklarına ayak basmayacağına dair verdiği güvence ve İran'dan petrol alımında kullanılacak imtiyazlar karşılığında Hizbullah'ın Bekaa Vadisi'ndeki varlığına göz yumdu (De Vore & Stähli, 2015, p.341). Lübnan'ın konumu ve İsrail ile yapmış olduğu mücadele gereği Hizbullah'ın Suriye rejimini karşısına alarak konumunu kuvvetlendirmesi mümkün değildi. Bu nedenle başta Suriye olmak üzere yerel ve bölgesel güçlerle ittifaklara girmekte tereddüt etmedi. Suriye rejimi ile ilişkilerini kuvvetlendirmek için Nusayriliğin Şiilik içerisinde meşru bir tarikat olduğunu ilan eden bir fetva yayınladı (Rabil, 2003, p.74). İsrail tehdidine karşı ortak tavır alan bu iki müttefiğin arasındaki ilişkiler daha da olgunlaştı. İsrail'in Güney Lübnan'ı işgaline karşı Hizbullah yetkilileri Suriye ile çok yakın ilişki içerisinde bulundu (Norton, 2000, p.26).

Şekil-15: Hizbullah'ı Besleyen Bölgesel Dinamikler

4.3. Lübnan Hizbullah'ının Oluşum Süreci

4.3.1. Musa Al-Sadr Dönemi

Lübnan Şii toplumunun politik mücadelesini organize edecek lider ulema kesiminden çıktı. Bu lider İmam Musa El-Sadr idi. 1928 yılında İran'ın Kum şehrinde dünyaya gelen Musa Sadr Irak'ın Necef kentinde aldığı dini eğitimin ardından 1959 yılında Lübnan'a yerleşti (Norton, 1987, p.39). 1963 yılında, Şah'ın İran halkının ayaklanmasını bastırmasına muhalefet ettiğinden dolayı İran vatandaşlığından çıkarıldı ve Lübnan vatandaşlığına geçti (Hiro, 1985, p.354). Sadr'ın ilk faaliyeti "Lübnan Şiiler Yüksek Meclisi" adında bir meclis kurmak oldu. 9 kişilik yasama ve 12 kişilik icra kurulu üyesi ile faaliyete başladı (Ebuzeri, 2012, s.36). Meclis'in açılış töreninde aşağıda özetlenen siyasi programını sundu:

1. Şii cemaatini örgütlemek ve sosyoekonomik koşullarını düzeltmek.
2. Düşünce, uygulama açısından bütünsel bir İslam görüşü uygulamak.
3. Hiçbir ayırım yapmaksızın bütün Müslümanlar arasında birliği sağlamak.
4. Lübnan'daki bütün mezheplerle ve cemaatlerle işbirliği yaparak ulusal birliği korumak.
5. Lübnan'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunmak.
6. Yoksulluk, cehalet, toplumsal eşitsizlik ve manevi yozlaşmayla savaşmak.
7. Filistin direnişini desteklemek ve Filistin'in "zorla alınmış" topraklarının kurtarılmasına katılmak (Alagha, 2007, p.31).

Musa Sadr her ne kadar ulema sınıfına mensup olsa da topluma dinsel konulardan daha çok sosyo-politik argümanlarla hitap etti (Ajami, 1987, p.89). Sadr, Şii toplumunun eşitlik ve adalet taleplerine öncülük eden bir söylem üretti. Bir yandan Lübnan'daki sosyal ve siyasal yapıyı eleştirirken diğer yandan da Şii toplumda zaimlerin etkinliğini kırmaya dönük bir mücadeleye girdi ve zaimler ile açıkça çatışmaktan kaçınmadı (Erdem, 2018, s.44). 1975 başlarında Lübnan'daki Şii toplumu üç ana gruba ayrılmaktaydı: Birinci grubu; Zaimler olarak adlandırılan büyük toprak sahipleri, küçük devlet memurları ile

zaimlere bağılı köylü nüfus oluşturdu. Sadr'ı takip eden ikinci grubu; küçük tüccarlar, yükselen yeni burjuvazi, sosyo-ekonomik kriz içindeki köylüler, kentli işçi sınıfı ve Şii aydınların bir bölümü oluşturdu. Üçüncü grup ise, Baasçı sol aydınlar ile işçiler ve köylülerin bir bölümünden meydana geldi. Bu gruplar içinde en etkili olanı Sadr'ın öncülük ettiği kesimdi ve Sadr kısa sürede Şii toplumuna güçlü bir politik önderlik kazandırmayı başardı (Nasr, 1985, p.13).

Fakat Lübnan'da Sadr'ın ılımlı yaklaşımı Şii toplumu dışında pek karşılık bulmadı. Bu dönemde milis örgütlenmelerinin ortaya çıkması ve Lübnan ordusunun İsrail'in Güney Lübnan'daki saldırılarına karşı başarısız kalması ile beraber Şiiler de kendi milis yapılanmasını oluşturdu. Sadr'ın çağrısı ile başta Filistin Kurtuluş Örgütü olmak üzere pek çok silahlı örgütün içinde faaliyet gösteren binlerce Şii'nin desteğiyle 1975 Temmuz'unda Emel Hareketi kuruldu (Özkaynak & Kökçam, 2019). Sadr'ın Emel Hareketi'ni kurmasının başlıca nedeni İsrail'in Güney Lübnan'a yaptığı saldırılara karşı Lübnan ordusunun yetersiz kalmasıydı. Bu yüzden Emel Hareketi'ni İsrail'e karşı tüm Lübnan'ın müdafaasını sağlama iddiasında bir askeri güç olarak takdim etti (Alagha, 2007, p.34). Hareket, kısa sürede Suriye'nin de desteğini alarak önemli bir askeri güce ulaştı. Ancak Sadr'ın liderliği fazla uzun sürmedi. Musa Sadr, 1978 yılında Muammer Kaddafi ile görüşmek üzere Libya'ya gittikten sonra kendisinden bir daha haber alınamadı. Kendisinin hayatta olup olmadığına dair net bilgi mevcut değildir (Shapira, 2019).

4.3.2. Emel Hareketi

Sadr'ın karizmatik liderliğinin ortadan kalkması ile beraber hareket içindeki görüş ayrılıkları su yüzüne çıktı. Sadr sonrası dönemde Emel hareketinin liderliği seküler sol kesime geçti (Debb, 1988, p.693). Nebih Berri sağ ekolden gelen Hüseyin el-Hüseyini'yi mağlup ederek 1980'lerin başında partinin başına geçti. Berri'nin yönetimi ele almasıyla Emel Hareketi'nin İslami söylemi azaldı ve Şiiler arasında "seküler sekte bir hareket" olarak algılandı (Ghorayeb, 2003). Hareketin milis gücü 1980'lerde 4.000 tam zamanlı savaşçı dâhil 30.000 milisli büyük paramiliter kuvvete dönüştü (Norton, 1985). Bunun

sonucunda büyüyen her örgütte olduğu gibi görüş ayrılıkları su yüzüne çıktı. Emel Hareketi içindeki bölünmenin en önemli nedenlerinden birisi İsrail-Filistin çatışmasının Lübnan'a yansımaları ve Filistinli mülteciler meselesi oldu. Filistinlilerle birlikte mücadele geleneği 1970'lerin sonlarına doğru etkisini yitirdi ve Lübnan'ın güneyindeki Filistin Kurtuluş Örgütü varlığı Emel Hareketi'ni huzursuz etmeye başladı. İki grup arasındaki gerilim 1980'li yılların başlarında şiddetli çatışmalara neden oldu (Siklawi, 2017, p.930). FKÖ ile artan gerilim Emel Hareketi'nin İslami kanadı ile hareketin üst kademesi arasında ayrışmaya yol açtı. Yönetim kademesi Filistin meselesini ikinci bir mesele olarak değerlendirirken hareketin içindeki İslami unsurlar ise Filistin meselesini örgütün varoluş sebeplerinden biri olarak gördü (Ghorayeb, 2003, p.298).

Emel Hareketindeki kopuşu tetikleyen bir başka önemli faktör ise 1982'de Berri'nin Lübnan Cumhurbaşkanı Elias Sarkis'in davetine icabet ederek "Ulusal Selamet Komitesi"ne katılmasıdır. Şii nüfusu içindeki İslamcı unsurlar bu durumu bir "ihane" olarak algıladı ve İslami unsurlar kendi bağımsız örgütlenmesini kurma kararı aldı (Alagha, 2007, p.36). Bu ayrışma sonucunda Muhammed Hüseyin Fadlallah ve Seyyid Abbas Hüseyin el-Musavi liderliğindeki bazı Emel üyeleri bu oluşumu terk ederek İslami Emel Hareketi'ni kurdu (Hamzeh, 1993, p.322). Bu hareketten kopan kanaat önderleri ile Lübnan'daki diğer Şii kanaat önderleri yeni oluşturulacak harekete yön verecek temel prensipleri belirlediler:

1. Hareketin dayanacağı fikri ve ameli temeli İslam'dır.
2. Hareketin başlıca amacı İsrail'e karşı direniştir.
3. Peygamberin ve 12 imamların halifesi ünvanıyla velayet-i fakih'in rehberliği esas alınacaktır (Qassem, 2006, p.23).

Bu prensipler çerçevesinde içlerinden dokuz kişiyi temsilci olarak seçtiler. Dokuz kişilik komisyonun üç üyesi İslami Emel Hareketinden, üç üyesi Lübnan Dava Partisi'nden üç kişi ise bağımsız din adamlarından oluştu (Rodger, 2004, p.949). Bu platformu kabul ettikten sonra, dokuz kişi bir yönlendirme komitesi kurdu ve İran'daki Ayetullah Humeyni'ye sadakat yemini etmek için bir heyet gönderdi (Rabil, 2011, p.44). Bu belgeyi

kabul eden gruplar, mevcut örgütlerini dağıtıp İran ve Suriye'nin de desteğiyle sonradan Hizbullah olarak bilinecek olan yeni oluşuma katıldılar (Qassem, 2006, p.87).

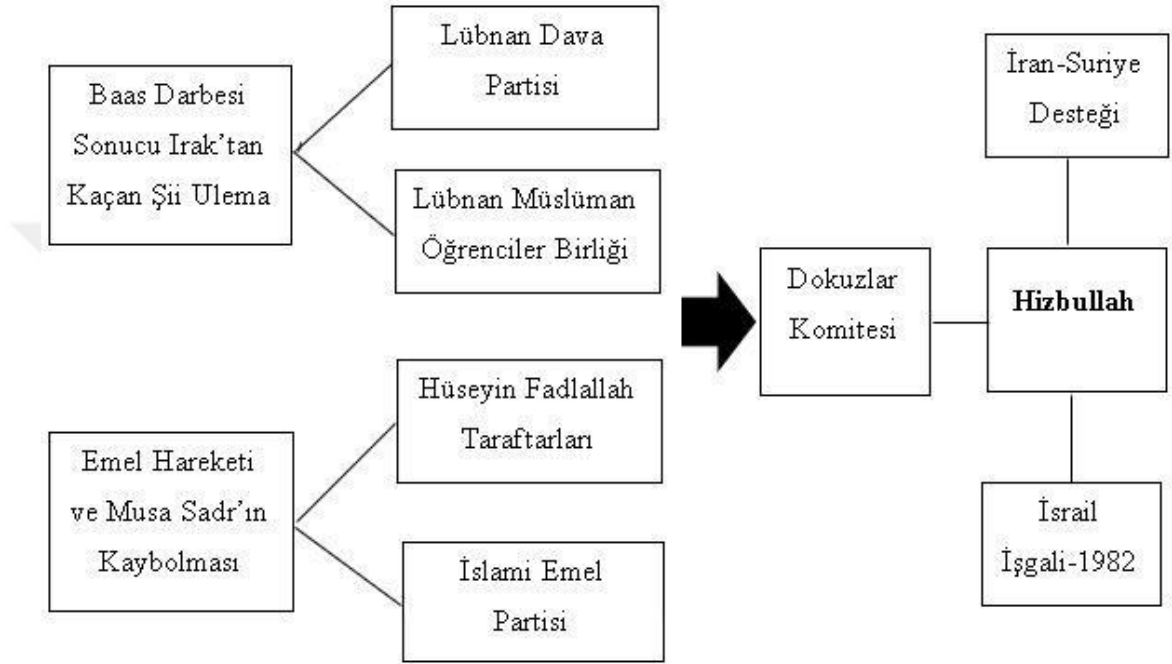
4.3.3. Lübnan Hizbullah'ının Kuruluşu

Hizbullah, 1980'lerin başında Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde gizli bir Şii örgütü olarak ortaya çıktı (Ranstorp, 1996, p.25). Hizbullah'ın önderi Hasan Nasrallah, 1984 yılına kadar “siyasi takiyye” yaparak kurumsal varlıklarını gizlediklerini belirtti (Salman, 2000, p.39). Partinin kurucu kadrosu İslami Emel, Irak Dava Partisi'nin Lübnan'daki uzantısı olan Lübnan Dava Partisi, El-Fetih ve Lübnan Komünist Partisi'nden ayrılanlardan oluştu (Hamzeh, 2004, p.24). Oluşumunun ilk yıllarında Güney Beyrut, Cebel Amil ve Bekaa Vadisi'ndeki Şii toplumunda taban bulan hareket, Velayet-i Fakih'i referans alarak dini bir yönetim anlayışı benimsedi (Wege, 1994, p.154). Bu nedenle Hizbullah, Emel Hareketi'ni reformcu ve modern olmakla eleştiren Şii ulemanın ideolojik yükselişini temsil etti (Khalil, 1990, p.14). Buna ilaveten İran ve Suriye'nin de desteği ile hareket başta Şiiler olmak üzere Lübnan içerisinde önemli bir çekim merkezi haline geldi.

Hizbullah'ın kurucuları şunlardır: Abdel-Hadi Hamadi, Şeyh Muhammed Yazbek, Şeyh Mahir Hammud, Şeyh Züeyhr Kenc, Şeyh Muhammed İsmail Halik, Şeyh Naim Kasim, Şeyh Hasan Nasrallah, İmad Muğniye, Seyit İbrahim Emin, Şeyh Abbas Musevi, Şeyh Subhi Tufeyli, Hüseyin Musevi (Alagha, 2007, p.37). İlk başlarda ortak akıl ve cemaat mantığı ile yönetilen Hizbullah 1989 yılında Şeyh Subhi El-Tufeyli'nin ilk genel sekreter seçilmesi ile birlikte hiyerarşik bir yapıya kavuştu (Erdin, 2002, s.10). Bu kurucu kadronun dışında Hizbullah'ın ideolojik zeminine katkı sağlayan en önemli isim ise Muhammed Hüseyin Fadlallah'tır (Eisenlohr, 2010, p.20). 1936 yılında Irak'ın Necef kentinde doğan Fadlallah, Baas rejimi karşıtı Irak Dava Partisi'nde yoğun ideolojik faaliyetlerde bulundu (Eisenlohr, 2011, p.142). 1989 ve 1991 yılları arasında genel sekreterlik görevini icra eden Tufeyli, Lübnan hükümetine karşı tutumu nedeniyle istifa etmeye zorlandı. Bu tepkiler sonucu genel sekreterlik görevini bıraktı ve göreve Abbas Musevi seçildi. 1992'de İsra'il'in suikasti sonucu hayatını kaybeden Musevi bu görevi

sadece dokuz ay sürdürebildi. Musevi'nin yerine ise Seyyid Hasan Nasrallah geçti (Çelik & Soydan, 2006, s.24).

Şekil-16: Hizbullah'ın Oluşum Süreci

BEŞİNCİ BÖLÜM:

LÜBNAN HİZBULLAH'ININ İDEOLOJİK TEMELİ VE ORGANİZASYON YAPISI

**“Acele hareket etmek
yalnızca sinek yakalamaya yarar.”**

Rus Atasözü

Lübnan İç Savaşı sonrası kurumsallaşma çalışmalarına ağırlık veren Hizbullah'ın, şiddet içeren devlet dışı aktör olarak hem ülke hem de bölge siyasetinde varlığını artırarak devam ettirmesinde hareketin ideolojik kodları ve organizasyon yapısı son derece önemlidir. Politik şok niteliğindeki olayların Hizbullah üzerindeki dönüşümü gözlemleyebilmemiz için hareketin ideolojik kodları ve kurumlarının iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu bölümde Hizbullah'ın dini ve politik ideolojisi üzerinde durularak Hizbullah'ın dini ve politik ideolojisinin temel parametreleri analiz edildi. Lübnan içerisinde adeta paralel bir devlet gibi hareket eden Hizbullah'ın organizasyon yapısı kapsamlı bir şekilde ele alındı. Böylece politik şok anlarında aksiyon gösterecek olan yapının iskeleti analiz edildi. Bu çerçevede hareketin en temel karar verici organları olan Merkez Konseyi, Şura Konseyi ve bu konseye bağlı beş temel konsey ve alt birimleri incelendi. Son olarak ise Hizbullah'ın üye yapısı analiz edilerek Lübnan içerisindeki etki alanının anlaşılması açısından hareketin kabaca robot resmi çizildi.

5.1. Lübnan Hizbullah'ının Dini İdeolojisi

Hizbullah'ın temel dini ideolojisi İslam'ın Şii mezhebine dayanır⁴. Kelime olarak Hz. Ali'nin peşinden gidenler anlamına gelen Şiilik, İslam'da kabul gören mevcut geleneğe muhalefetin sonucudur (Euronews Türkçe, 2020). Hizbullah'ın sisteme muhalefet etmesinin temelinde tarihsel kodlarında gelmiş olduğu dini geleneğin önemli etkisi vardır.

⁴ Şiilik için bkz. Aljazeera Turk, “II. Şia (Şiilik): Temel İnançları Ve Kökeni”, (28 Şubat 2013). <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/ii-sia-siilik-Temel-inanclari-ve-kokeni>, Erişim Tarihi: 2 Mart 2021

Açık mektupta dini referanslar oldukça ağır basmakla beraber 2009 Manifestosunda İslam vurgusu önemli ölçüde yumuşatıldı (Reuters, 2009). Hizbullah'ın dini ideolojisinin temelleri şunlardır: İslam Devleti, Velayet-i Fakih Doktrini, Cihat Anlayışı (Alagha, 2006, p.112).

5.1.1. İslam Devleti

İslami ideoloji, mevcut düzenin kaldırılmasını ve bu düzenin adil bir düzen ile değiştirilmesini öngörür. Genel olarak İslam toplumlarındaki sosyo-ekonomik dengesizliği hedefler ve onu radikal yöntemlerle değiştirmeye çalışır (Roy, 1997, p.69). Hizbullah'a göre İslam devleti kendi içinde bir son değil, adaleti yerine getirmenin bir aracıdır. Kurulacak olan adil düzen halkın İslam Cumhuriyeti'ni onaylaması olarak tanımlanır (Ghorayeb, 2001, p.36). Hizbullah'ın genel politikası tabandan bir İslamlaşma çağrısında bulunmaktır çünkü bir İslam devletinin önkoşulu bir İslam topluluğudur. Bir İslamcı toplum bu nedenle bir İslam devletinden önce gelir (Ghorayeb, 2001, p.37).

Şiiilikteki genel kanının aksine kayıp 12. İmam Mehdi'nin dönüşüne kadar pasif bekleme süresine itiraz eden Humeyni, İslam devletinin kurulmasına duyulan ihtiyacı vurguladı (Ghorayeb, 2001, p.59). Hizbullah Humeyni'nin bu iradesine sahip çıktı. Hareketin ilk manifestosu olan Açık Mektup bu yaklaşımın açık bir kanıtıdır (Shanahan, 2006, p.116). Ayrıca Hasan Nasrallah, 1992 yılında vermiş olduğu bir röportajda “İslami bir sistemin ortaya çıkışını görme isteğimizi inkâr etmiyoruz, çünkü ilk önce hepimiz Müslümanız. Dini kimliğimizden vazgeçemeyiz. Ancak Hizbullah'ın zorla İslami bir hükümet kurmak istemediğini, başkalarına görüşlerini zorla uygulamak isteyen grupları anlamadığını ve Hizbullah'ın bu yolu izlemeyeceğini” belirtti (Noe, 2007, p.90).

Hizbullah'ın İslami yaklaşımı, biri kısa vadede toplumun İslamlaştırılması, ikincisi ise Lübnan'ın uzun vadede İslam devletine barışçıl dönüşümü olan iki ardışık süreçten meydana gelir. Ancak Lübnan'ın sosyo-ekonomik ve demografik koşulları, Hizbullah'ın demokratik arenaya katılarak bu hedefinden stratejik olarak uzaklaşmasına neden oldu (Fuller & Francke, 1999, p.235). Bu durumu gösteren en somut örnek Lübnan'daki Şiiler

arasında 1992 yılında yapılan araştırmada, yalnızca %13'ünün İslam devleti istediği yönündeki iradedir (Harik, 1996, p.56). Hizbullah'ın 2009 Manifestosu'nda Lübnan'da İslam devleti kurma konusundaki savunmasını Açık Mektup'a göre kaldırmasına rağmen, bu amacından ne kadar vazgeçtiği tartışılmaya devam etmektedir (Alagha, 2011, p.57).

5.1.2. Velayet-i Fakih Doktrini

Hizbullah, dini ideolojisini 12 İmam inancına dayalı Velayet-i Fakih doktrini üzerinden inşa etti (Shay, 2005, p.18). “Hukukun üstünlüğü” anlamına gelen Velayet-i Fakih İran'daki en yüksek dini lideri temsil eder. Velayet-i Fakih'in otoritesi Hz. Peygamber'in ve 12 İmamın otoritesinin devamı olarak görülür (Qassem, 2010, p.115). Kendisini 12 İmam'ın manevi liderliğine sunan Şiiler kayıp olan 12. İmam'ın (İmam-Mehdi) kıyamet günü yeryüzüne ineceğine inanırlar (Munson, 1989, p.16). Mehdi'ye olan sadakat, Şiiler arasındaki inancın temelidir. Bu sadakati, döneceği güne kadar yolunu takip ederek gösterirler (Shay, 2005, p.19). 12. İmam'ın dönüşü, zamanın sona erdiğinin işaretidir ve geri döndükten sonra, Şii inancına göre dünyadaki ilahi adaleti tesis edecektir (Nasr, 2006, p.67).

Şiilerde Dini liderlik 12. İmam gelene kadar gayri meşru olarak görülüyordu. Ancak bu kavram Humeyni tarafından İmam Mehdi gelene kadar dini liderin siyasete müdahalesini meşrulaştırmak amacıyla kullanıldı (Ghorayeb, 2001, p.64). Uygulamada bunun anlamı, partinin en üst karar verme organı olan Şura Konseyi içinde ihtilafların olması durumunda Velayet-i Fakih'e başvurulacağı anlamına gelir. Bu durumun ilk örneği 1992 yılında Hizbullah liderlerinin parlamento seçimlerine katılım konusunda hemfikir olmadıklarında yapıldı. Bu durumda Velayet-i Fakih duruma müdahale etti ve seçime katılınması yönünde karar verdi (Ghorayeb, 2001, p.43).

Hizbullah'ın kuruluşunda İran Devrim Muhafızları'nın desteği ideolojik ve psikolojik olarak Hizbullah'ın İran'ın gölgesinde kalmasına neden oldu. Ancak bu ilişki 90'lı yıllardan itibaren aşınmaya başladı. Nasrallah partisinin İran'ın Lübnan'daki politikalarını uygulaması için kullandığı bir araç olduğu iddialarını reddetti. Haziran

1993'te Hizbullah'ın bağımsız bir hareket olduğunu ve Lübnan'daki faaliyetlerinin İran'daki siyasi olayların etkisinde olmadığını belirtti (Childs, 2010, p.35). Hizbullah, Velayet-i Fakih'in genel çerçevesine sadık kalmakla birlikte uygulamada önemli bir esnekliğe sahiptir. Örneğin şehitliği askeri bir taktik olarak kullanmakla beraber Velayet-i Fakih bunu resmen onaylamadı (Ghorayeb, 2001, p.67).

İran'da 2009 yılında meydana gelen sokak hareketleri, Hizbullah'ın siyasi elitlerini İran'daki rejimin sürdürülebilirliği konusunda düşünmeye zorladı. Bu durum Hizbullah'ın Yeni Manifestosuna da yansdı. Ayaklanmalardan kısa bir süre sonra yayınlanan manifestoda Açık Mektup'un aksine İran'a yer verilmedi. İran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney'in Hizbullah'ın otorite kaynağı olduğuna değinilmedi ve Hizbullah'ın İran liderliğine bağlılığından bahsedilmedi (Childs, 2010, p.37). Hizbullah böylece kendisini Lübnanlı yerel ve bağımsız bir aktör olarak konumlandırdı (Berti, 2010, p.95).

5.1.3. Cihat Anlayışı

Cihat adına yapılan çok sayıda silahlı saldırı cihat kavramını ve doğasını tartışmayı çok önemli kıldı. Cihadın en temel tanımı kâfirlere karşı silahlı bir mücadeledir. Ayrıca cihat, adaletsizliğe karşı mücadele için İslami bir emir olarak kâfirlerin İslam'a dönüştürülmesini ve Müslümanlar için daha müreffeh koşulların sürdürülmesini içeren din adına çaba anlamına gelir (Esposito, 2002, p.26). Cihat, Müslümanlar'ın baskıcılara karşı savaşa katılmaları için kendine özgü bir motivasyon ve savaş alanındaki herhangi bir Müslüman'ın ölümünün ödüllendirileceği dini bir görev olduğu için Hizbullah taraftarları açısından haklı bir eylem kaynağıdır (Ghorayeb, 2001, p.129).

İsrail işgali, Hizbullah'ın 1982'deki kuruluşundan kaynaklanan ideolojinin önemli bir unsurudur. Bu nedenle adil bir toplum İsrail'in işgalinden kurtulmak anlamına gelir. Cihat, Hizbullah'ın İsrail'le olan savaşıyla ilgili olduğu için, şiddet içeren eylemleri haklılaştırmak ve askerlere savaşmak ve hayatlarını tehlikeye atmak için bir nedendir. Hizbullah, kendisini Lübnan halkı adına savaşan bir direniş hareketi olarak tanımladı. Bu

tanım, birçok yönden milliyetçi değerlerin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Bu yüzden Hizbullah tarafından uygulanan Cihat kavramının İslami boyutunun yanı sıra milliyetçi motifleri de içerisinde barındırmaktadır.

5.2. Lübnan Hizbullah'ının Politik İdeolojisi

Kuruluşunda İran'ın etkisiyle beraber dini motifleri ağır basan Hizbullah'ın zaman içerisinde bu dini motifleri tam anlamıyla reddetmemekle beraber kendisine özgü bir politik duruşu oluştu. Lübnan'daki çok partili siyasal sisteme angaje olması ve bölgesel gelişmeler, Hizbullah'ı yerel ve küresel anlamda bir vizyon ortaya koymaya sevk etti. Bu çerçevede hareketin politik görüşünü Lübnan'daki Taif Sistemine karşı mücadele, tüm dünyadaki ezilen halkların yanında yer alma ve başta ABD ve İsrail olmak üzere küresel kapitalist sisteme karşı çıkma şeklinde özetleyebiliriz.

5.2.1. Taif Düzenine Muhalefet

Lübnan'daki siyasi yapının temelinde 1975-1989 yılları arasındaki iç savaşı sona erdiren Taif Anlaşması vardır. Bu anlaşmaya göre parlamentodaki 128 üyelik, Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında yarı yarıya, bunlar da kendi içinde mezheplerin nüfusa oranlarına göre bölündü. Ayrıca Cumhurbaşkanı Marunî Hristiyanlar, Meclis Başkanı Şiiler, Başbakan ise Sünniler arasından seçilmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 2020). Hizbullah ise Şii tabanlı bir aktör olmasına rağmen siyasal mezhepçiliğe karşı çıktı ve bu düzenin değişmesi gerektiğini savundu. Açık Mektup, Lübnan'daki sistemi eleştirmekle beraber onun yerine yeni bir sistem önerme konusunda eksik kaldı. Mektupta yeni bir sistem inşa edilmesine atıfta bulunulurken yeni kurulması gereken sistemin ismi belirtilmedi. Ancak metnin temel felsefesinden yola çıkarak İran İslam Cumhuriyeti'nin hareket için en makul model olacağı sonucuna varılabilir (Alagha, 2011, p.17). Bu modele göre halk kendi temsilcilerini seçme hakkına sahiptir, ancak bu süreç Muhafızlar Konseyi filtresinden geçmektedir. Hizbullah içerisinde ise İran'daki Muhafızlar Konseyinin işlevini “Merkez Konsey” görmektedir. Söz konusu bürokratik yapı halkın egemenliğine çok az yer kalmasına izin verir (Özkaya, 2009, s.67). Hizbullah'ın ideologlarından

Fadlallah’a göre, İslam, insanlara seçim yapma hakkını veriyor, ancak bu sınırsız seçim anlamına gelmiyor. İnsanlara sunulan siyasi seçenekler, İslam’ın ideolojik parametreleri ve Velayet-i Fakih’in çerçevesi dâhilinde kalmalıdır (Kramer, 1997, p.157).

Ancak 1990’ların başında, Lübnan’ın parlamento seçimlerine katılımı tartışılırken, Hizbullah politikasını değiştirdi. 22 Mayıs 1991’de Hizbullah, Hristiyanlarla diyaloga gireceğini belirtti. Bu tarihten itibaren hareket tüm Lübnanlıları kapsamaya çalıştı (Alagha, 2006, p.41). Hizbullah, Hristiyanların sosyal, ekonomik ve politik örgütleriyle kurumsal ilişkiler kurdu ve kontrolü altındaki bölgelerde dinlerinden bağımsız olarak tüm sakinlere yardım etmeye başladı (Harik, 2007, p.73). Böylece Hizbullah, direniş faaliyetleri için daha geniş bir destek tabanına ulaştı. Ayrıca diğer gruplara ulaşmak Hizbullah’ın mecliste daha fazla sandalye kazanmasına yardımcı oldu. Etnik açıdan karma birçok semtte, Hizbullah’ın adayları Hristiyanlarla birlikte kampanya yürüttü. Bu açılım Hizbullah’ın terör örgütü imajını azaltmaya yardımcı oldu (Harik, 2007, p.75).

Hizbullah’ın yapmış olduğu bu açılım “Lübnanlaşma” olarak adlandırıldı (Wiegand, 2009, p.673). Bu süreç içerisinde partinin politikalarında dini referanslardan çok milliyetçi söylemler ön plana çıktı. Hizbullah, Lübnan devleti ve bu devletin vatandaşlarının kim olması gerektiği konusundaki görüşünü kademeli olarak değiştirdi. Partinin söylemlerinde “ümmetten millete doğru” bir dönüşüm gerçekleşti. Hizbullah’ı “Lübnanlaştırmaya” sürükleyen motivasyon İsrail’e karşı direnişin şampiyonunu olma rolünü oynama fırsatıydı. Lübnan Merkezi Hükümeti’nin İsrail saldırılarına karşı direnç gösterememesi sonucu sahne Hizbullah’a kaldı. Hizbullah ise İsrail’e karşı Lübnan içerisinde mümkün olan en geniş toplumsal katılımı sağlamayı hedefledi (Avon, 2012, p.143)

Hareketin hem Lübnan seçimlerine katılması hem de İran ile olan ilişkilerinin kuruluş dönemine göre zayıflamasına paralel olarak Açık Mektup’un aksine Yeni Manifesto’da mevcut sistemin yerine önerdiği argüman olgunlaştı. Bu belgede Hizbullah, Taif Düzeni’nin yerine “uzlaşmacı demokrasi (concensual democracy)”yi önerdi. Söz konusu kavram, “toplumun kuruluş bileşenlerini güvence altına alan ve herkesin gerçek katılımı

için elverişli bir politik alt yapıyı oluşturan, istisnasız herkesin kendisini birinci sınıf vatandaş hissettiği barışçıl bir devlet yapılanması” olarak tanımlandı (Avon, 2012, p.145). Yeni Manifesto’da Açık Mektup’un aksine Lübnan için alternatif bir devlet modelinin ortaya konulması hareketin İran ile olan yakınlığını da etkiledi. Yayınlanan Yeni Manifesto’da Açık Mektup’ta bulunan İslami bir yönetim sistemi ifadesi kaldırıldı. Bunun yerine Lübnan ve İslam ilişkileri adı altında İran’a “egemenlik, bağımsızlık ve liberalizm için bir model” olarak atıfta bulunuldu ve üstü kapalı şekilde bahsedildi (Alagha, 2011, p.131). Ayrıca manifestonun “Devlet ve Siyasi Sistem” başlıklı 3. bölümünde hem federalizme hem de mezhepsel aidiyetlere dayalı mevcut sisteme açık bir şekilde karşı çıkıldı ve âdemi merkezîyetçiliğin önemi vurgulandı. Siyasi mezhepçiliğin, “Lübnan siyasal sisteminin sıkıntılarının arkasındaki temel neden” olduğunu belirtilerek gerçek demokrasiyi seçilen çoğunluğun kurallarının uygulanması ve seçilen azınlığın da temsil edildiği bir sistem olarak tanımlandı (Alagha, 2011, p.125).

Şekil-17: Uzlaşmacı Demokrasi’nin Temel Bileşenleri

Kaynak: Dominique Avon, (2012). *Anaïs-Trissa Khatchadourian, Hezbollah: A History Of The "Party Of God*, Translated By Jane Marie Todd, Harvard University Press, p.146-147.

5.2.2. Ezen-Ezilen Doktrini

Hizbullah, kuruluş manifestosu olan Açık Mektup'ta, kendisini dünyadaki bütün ezilenlerin çıkarlarını savunan bir hareket olarak tanımladı. Başta bütün Müslüman ülkeler olmak üzere tüm Üçüncü Dünya ülkelerini ezilenler olarak gördü. Buradaki ezenler ise başta ABD ve İsrail ile kapitalist müttefiklerinin yanı sıra birlikte dünyaya hükmetmek isteyen çok uluslu şirketler olarak tanımladı (Alagha, 2011, p.117). Hizbullah'ın Siyasi Kurul Başkanı olan Seyyid İbrahim Emin Es-Seyyid'e göre, ezilmişlik dünyadaki tüm haksızlığa uğrayanları ilgilendirir ve zalimlerle savaşan herkes Hizbullah'ın dostudur (Alagha, 2007, p.125). Ezen ile ezilen kavramları Hizbullah'ın esasen toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen en kapsayıcı çerçevedir. Hizbullah, mesajının ulaştığı kişilere bir haksızlık hissi uyandırmasına izin verir ve bu sayede toplumda siyasi ve sosyal nitelikte açık bir sorunu tanımlar. Bu sorunun nedeni küresel emperyalist sistemdir ve ana suçlular ABD ve İsrail'dir. Ezilenler ise, bu dünya düzeninde acı çeken insanları ve ülkeleri ifade eder (Alagha, 2011, p.133).

Hizbullah'ın önde gelen ideologlarından Ayetullah Fadlallah dünya tarihini zalimlerle, mazlumlar arasında, adaletle adaletsizlik arasında gerçekleşen sürekli bir mücadele olarak tanımladı. Fadlallah, emperyalizmi kınayarak, emperyalizme ve siyonizme karşı çıktı ve ezilenlerin zalimlere karşı güç kullanmasını savundu (Alagha, 2007, p.128). Hizbullah'ın ortaya koymuş olduğu bu yaklaşımda kuruluşunda deklare ettiği Açık Mektup ile 2009 yılında yayınladığı yeni manifestosu paralellik gösterdi:

“Doğu ve Batı'daki baskı dünyasının ülkeleri bizimle savaşmak için birleştiler. Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik mücadelenin geçmiş olduğunu düşünüyoruz. Her ikisi de insanlık için açıklık kazanmada ciddi bir şekilde başarısız oldu. Hem kapitalizm hem de komünizm, adil ve dengeli bir toplum kurarak insan sorunlarını çözmekte başarısız oldular. Dünyadaki bütün ezilenleri, bütün kurtuluş hareketlerinden oluşan uluslararası bir cephenin oluşturulması gerekliliğine inanıyoruz”(Alagha, 2011, p.41).

5.2.3. Batı Karşıtlığı

Hizbullah, Batı dünyası ile ilişkilerinde Humeyni'den etkilendi. Humeyni “başımıza gelen her şeyin altından Amerika Birleşik Devletleri çıkmaktadır” diyerek İsrail ile Amerika’ya karşı düşmanlığını her seferinde vurguladı (Allahyari, 2012, p.315). Bu durum Açık Mektup’a da yansdı ve Hizbullah kendisini Batı dünyasının savunduğu değerlerin karşısında konumlandırdı (Norton, 1987, p.167). Açık Mektup’ta Amerika Birleşik Devletleri, “bütün kötülüklerin anası” şeklinde tanımlandı (Avon, 2012, p.108). Hizbullah’ın asıl amacının Amerika, Fransa ve müttefiklerinin topraklarındaki sömürgeci varlıklarına son vermek ve Lübnan topraklarından çıkarmak olduğunu belirtti. Açık Mektup’ta Batı karşıtlığı sadece bu ülkelerle sınırlı kalmadı ve Sovyetler Birliği’ne de ciddi göndermelerde bulundu. Metinde hem Batı kapitalizminin hem de Doğu sosyalizminin adil ve istikrarlı bir düzen ortaya koyamadığını belirtti. Amerika’nın Vietnam, İran, Nikaragua, Filistin ve Lübnan’da yaptıklarına karşı çıkıldığı gibi Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgaline, İran’ın işlerine karışmasını ve Irak’taki çatışmaları desteklemesini açıkça kınadı (Avon, 2012, p.119).

Mektubun temel fikri, uzlaşma ve arabuluculuğun, Arap bölgesini yabancı saldırılardan nasıl kurtaracağı sorununa bir cevap olamayacağı yönündedir. Arap dünyasında, hükümetlerin bu tür uygulamalara başvurusu Hizbullah’a göre, Batı’da emperyalist bir saldırı ve ümmette bir kopukluk yarattı. Bu nedenle olası tek çözüm, emperyalist güçlerin Arap bölgesinden (Özellikle de Lübnan’dan) ayrılması ve Filistin topraklarını İsrail’den kurtarmaya yönelik devrim niteliğinde topyekûn bir silahlı mücadeledir. Bu amaca ulaşmak için kültürel ve dini bölünmeler bir kenara bırakılmalı ve Kuran’ın evrensel dili esas alınmalıdır (Peri, 2014, p.493).

Açık Mektup’ta göze çarpan Amerikan karşıtlığı Yeni Manifesto’da devam etmektedir. 2009 Manifestosu ABD dünya planını küresel hegemonya arayışı açısından tanımladı ve küreselleşmenin Müslüman ve Arap kimliği üzerindeki olumsuz etkisini vurguladı (Al Manar TV, 2009). Başta ABD olmak üzere Batı Hegemonyası “Vahşi Kapitalist” bir ekonomik motivasyonla birleşerek Ortadoğu coğrafyasını tehdit etmektedir. Batı’nın

saldırgan politikaları Yeni Muhafazakâr George W. Bush döneminde “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi” çerçevesinde tavan yaptı.¹¹ Eylül İkiz Kuleler saldırılarından sonra “teröre karşı küresel savaş” sloganıyla kendi hegemonyasını perçinlemeye çalıştı. Hizbullah, Afganistan, Irak ve Filistin’den sonra İsrail’in 2006’da Lübnan’a saldırısı bu politikaların devamı olarak tanımladı (Avon, 2012, p.134).

Hizbullah, yayılcı Batı Hegemonyasına karşı sürdürdüğü İslami Direniş modelinin yerel boyutu aşan bir öneme sahip olduğunu iddia etti. Yeni Manifesto’da “Bugün Direniş dünya genelinde özgürlük ve bağımsızlık isteyen herkes tarafından benimsenecek bir ilham kaynağı olarak uluslararası insani bir değer haline geldi” ifadesi geçmektedir (Alagha, 2011, p.118). Amerikan tehlikesi yerel bir tehlike değildir. Tehdit küresel olduğu için tehdide karşı mücadele de küresel olmalıdır. Bu nedenle Manifesto, “ABD ve İsrail hegemonyasına karşı çeşitli ittifakları, doğrudan ve dolaylı uzantılarıyla savaşmaya devam etme” ihtiyacının altını çizdi. Bu çabanın giderek daha “küresel” olmasını desteklemek için Hizbullah, “Latin Amerika devletlerinde hegemonyaya karşı çıkan bağımsız ve özgür çabalarla” açıkça bağlantı kurar ve “daha dengeli ve adil bir uluslararası sistem inşa etmenin ortak katkısını belirtir (Syrian News Station, 2010).

5.2.4. İsrail’e Karşı Tutum

İslami açıdan bakıldığında, İsrail ile Müslümanlar arasındaki mücadele, Hz. Muhammed’in yüzyıllar önce gerçekleşen Yahudilerle olan savaşına dayanır. İslam, Müslümanlara Ortadoğu’da İsrail’in gasp ettiği iddia edilen ve en kısa zamanda geri alınması gereken Ortadoğu’daki Arap topraklarını geri almalarını emreder. Hizbullah, İsrail’e karşı eylemde bulunmanın haklı olmasının yanı sıra, her Müslümanın Dar-el İslam denilen İslami alanların bu toprakların mevcut işgalcilerinden, yani bu davadaki İsrail’den kurtulma sorumluluğuna sahip olduğuna inanır (Shay, 2005, p.64). İsrail’in gerek 1978’de gerekse 1982’de Lübnan’a yaptığı askeri müdahaleler Lübnan halkı üzerinde ağır travmalar yarattı. Hizbullah’ın bu davaya sahip çıkması Lübnan’daki saygınlığını artırdı (Harik, 2007, p.49).

Hizbullah, kuruluşundan bu yana İsrail ile tanınmayı ve pazarlık etmeyi reddetti. 1985 Açık Mektupta İsrail'i "hak ettiğimiz toprakları alana kadar savaşılmaması gereken düşman" şeklinde tanımladı (An Open Letter: The Hizbollah Program, 1985, p.5). Ayrıca, Açık Mektup'ta İsrail'in ortadan kaldırılmasını ve 1948 yılındaki Filistin topraklarından çekilmesini istedi (Allahyari, 2012, p.339). İsrail Devleti'ni "Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki sahili" olduğunu belirterek İsrail'in Fırat ve Nil Nehirleri arasında büyük bir İsrail Devleti kurmak istediğini belirtti. Bunun paralelinde Hizbullah başta Mısır ile İsrail'in imzaladığı Camp David Anlaşması (1978), Fahd Planı (1981), Reagan Planı (1982) gibi İsrail'i tanıyan bütün uluslararası anlaşmaları reddetti (Avon, 2012, p.120).

2006 yılında gerçekleşen Hizbullah-İsrail Savaşı'ndan sonra tarafların masaya oturmaları neticesinde ilişkiler kısmen de olsa eskiye nazaran yumuşama gösterdi. Amerikalı Yahudi Profesör Norman G. Finkelstein, 2008 yılında Lübnan'a yaptığı ziyaret sırasında Hizbullah yetkilileri ile görüştü. Lübnan Başbakanı Saad Hariri Hükümeti'nin resmi yayın organı olan El-Müstakbel (The Future) televizyonuna verdiği röportajda insanların ülkelerini yabancı işgaline karşı savunma hakları olduğunu ve Hizbullah'ın bu hakkını kullandığını, bu nedenden dolayı Hizbullah'ı desteklediğini belirtti (Medyascope TV, 2017) (Vidyo Aktif Youtube Kanalı, 2016).

Hizbullah, İsrail'in varlığını tanımamasına rağmen gerek Açık Mektup'ta gerekse Yeni Manifesto'da Anti-Semitist bir söylemden kaçındı. İsrail Devleti ve Siyonizm'i hedef alarak bütün Yahudileri hedef gösteren bir dil benimsemedi. Yeni Manifesto'da Siyonizm şöyle tanımlandı: "Siyonizm, teoride ve pratikte ırkçı bir harekettir. Otoriter ve zalim bir emperyalist zihniyetten kaynaklanır. Özünde, genişlemeci bir Yahudiliğin bir projesidir. Ürettiği varlık, sömürgeci devletlerin, özellikle de ABD'nin desteği, onayı ve sponsorluğuyla işgal, saldırı, katliam ve terörizm yoluyla kendini güçlendirdi ve sürdürdü." (Avon, 2012, p.156).

Açık Mektup'ta İsrail'e karşı konulan bu sert tutum 2009 manifestosunda da önemli ölçüde devam etti. Hizbullah, İsrail'i Batı'nın Arap ve Müslüman dünyanın kalbinde

taşeronluğunu yapan ırkçı ve sömürgeci bir proje olarak nitelendirdi. Böylece İsrail'i sadece Filistinliler ya da Lübnanlılar için bir tehdit olmanın ötesinde tüm bölgenin güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak konumlandırdı (Avon, 2012, p.148). Ancak Açık Mektup'ta kullanılan ton biraz da olsa Yeni Manifestoda yumuşatıldı. Hizbullah Yeni Manifesto'da İsrail'e karşı vermiş olduğu mücadelenin hiçbir şekilde dine dayalı olmadığını vurguladı (Avon, 2012, p.149). Bu görüş Hasan Nasrallah'ın Nisan 2015 tarihinde verdiği röportajda da ifade edildi. Nasrallah, İsrail ile aralarındaki sorunun dine dayanmadığını ve İsrail'in kendisine ait olmayan toprakları işgal ettiği gerçeğine dayandığını belirtti (Soriyah, 2015).

5.3. Lübnan Hizbullah'ının Organizasyon Yapısı

Hizbullah Hareketinin ortaya çıktığı tarihsel süreç, tüm dünyada sol ve sosyalist hareketlerin etkisinin azalmaya başladığı ve İslami hareketlerin yükselişe geçtiği bir geçiş dönemidir. Bu nedenle örgüt, hem sol ve sosyalist akımlardan, hem de dayandığı sosyolojik taban itibarıyla İslam'ın Şii geleneğinden etkilendi. Hizbullah, bu akımları kendisine göre sentezleyerek Lübnan'da kendisine özgü, hibrit bir yapı oluşturdu (Azani, 2013). Lübnan toplumuna yaptığı sosyal yardımlar, siyasal sisteme politik katılım ve elinde bulundurduğu askeri güçle beraber ülkenin kaderini belirleyen en önemli aktörlerden birisi haline geldi. Hizbullah'ın hibrit yapısının oluşmasını iki temel faktörle açıklayabiliriz:

Birincisi Lübnan'da bulunan, Şii müfredatta eğitim veren Hawza isimli dini eğitim kurumlarıdır. Bu okullar Şii eğitiminin verildiği Necef (Irak) ve Kum (İran)'daki eğitim kurumlarıyla paralellik göstermektedir. Hawzalar standart bir müfredat ile ders veren, mütevelli heyetleri tarafından yönetilen kurumsal ve bürokratik yapılardır (Chehabi, 2006, p.244). Bu gelenekten gelen Musa al-Sadr, İran'ın da yardımıyla Şii grupları organize ederek örgütsel altyapıyı oluşturdu ve bunun devamında örgütün sosyal hizmetler kolunun da temelini attı (Alagha, 2006, p.27). Sadr, Şii toplumunun ihtiyaçları için Lübnan devleti içerisinde lobi faaliyetlerinde bulundu. Ayrıca İsrail'in 1982'deki işgali Hizbullah yapılanmasının askeri ve siyasi kanadına olan ihtiyacın temelini

oluşturdu (Jaber, 1997, p.47). Bu açıdan bakıldığında Hizbullah, daha önce planlanmış bir modelden ziyade içinde bulunduğu tarihi koşullardan ve Musa El-Sadr'ın çabalarından evrilmiş ancak faaliyetlerinin üzerinde kurumsal bir kontrolden söz edilemeyecek bir yapı olarak ortaya çıktı (Azani, 2009, p.173).

Hizbullah'ın hibrit örgütlenme modelini oluşturan ikinci motivasyon ise Hizbullah'ın yükselişinden önce Lübnan Komünist Partisi ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bölgedeki popülerliğine dayandı. Lübnan Komünist Partisi, Emel ve Hizbullah hareketlerinden önce Lübnan Merkezi hükümetine karşı bir alternatif olduğu için içerisinde pek çok Şii unsuru barındırıyordu (Traboulsi, 2007, p.306). Ayrıca yine tüm dünyadaki sol akımlara örnek teşkil eden Filistin Kurtuluş Örgütü, 1970 yılından İsrail ordusunun 1982'de Beyrut'a girmesine kadar Lübnan'da faaliyet gösteriyordu (Phillip, 2007). Hizbullah, Lübnan'daki Şii gelenek ile Marksist ideolojinin birleşmesi sonucunda hedeflerine ulaşmak için ihtiyacı olan toplumsal tabana odaklanan ve gerilla savaşı ilkelerini kullanan Mao-İslamî bir organizasyon olarak vücut buldu (Love, 2010, p.19).

Hizbullah'ın örgütsel hiyerarşisi Mao Zedong tarafından uygulanan isyan modellerine benzemektedir. Mao'ya göre gerilla savaşı kitlelerden beslenir. Bu nedenle hareketin başarılı olması için yerel halkta bir destek tabanı oluşturulması zorunludur. Eğer hareket taraftar kitlesinden koparsa mücadelenin başarıya ulaşması mümkün değildir (Zedong, 1985, p.44). Bu açıdan örgüt, kurumsal kimliği altında Lübnan toplumunun eğitimden sağlığa, sosyal yardımlardan kültürel aktivitelere kadar birçok ihtiyacına cevap vermeye çalıştı. Mao'ya göre ikinci aşama baskıya karşı direnişe geçmektir. Düşmanla mücadele gerilla için çok önemli bir tecrübedir. Hizbullah modelinde bu aşama askeri kanatta temsil edilmektedir. Mao'nun yaklaşımının son aşaması ise askeri kazanımları en üst düzeye çıkartmak için siyasi bir bileşeni isyancılıkla bütünleştirmektir. Bu aşamada Hizbullah modelinde siyasi partiyi parlamentoya taşıyarak başarıldı (Zedong, 1985, p.45).

Sonuç olarak Hizbullah modeli siyasal, askeri ve sosyal olmak üzere üç ana şube tarafından desteklenen bir karargâhtan oluşur. Bu yapı ezilen, ihmal edilen ve ekonomik açıdan dezavantajlı kişilerin isyan edeceği ve etkilemeye yatkın olmayacağı evrensel bir

isyan yasasının sonucudur (Guevara, 2013, p.40). Örgütün hibrit yapısı, hem bölgenin değişen dinamiklerine ve ihtiyaçlarına göre hareketin revize edilmesini kolaylaştırdı hem de küresel alanda uzun ömürlü ve etkin olmasında katkıda bulundu.

5.3.1. Merkez Konsey

Başlangıçta bir yeraltı örgütlenmesi olarak ortaya çıkan Hizbullah, zaman içerisinde ne kadar legalize ve görünür hale gelse de hareketin doğası gereği şeffaf bir yapılanmadan bahsetmemiz mümkün değildir. Bu kapsamda örgütsel yapıyı açıklarken birbirinin içine geçmiş ve birbirini etkileyen kurumların var olduğu komplike bir yapı kaşımıza çıkmaktadır. Bu kurumların en önemlisi örgütün kurucularından ve önde gelen kanaat önderlerinden oluşan 200 kişilik Merkez Konseyi'dir (Chehabi, 2006, p.244). Bu konseyde Ruhban sınıfı ağırlıkta olmakla beraber seküler kesimde temsil edilmektedir. Merkez Konseyi her üç yılda bir örgütün en yüksek icra organı olan 7 kişilik Şura Konseyini seçme yetkisine sahiptir (Bar, 2006, p.14). Dolayısıyla Hizbullah'ın ortak aklını oluşturan çekirdek kadro bu yapılanmadır.

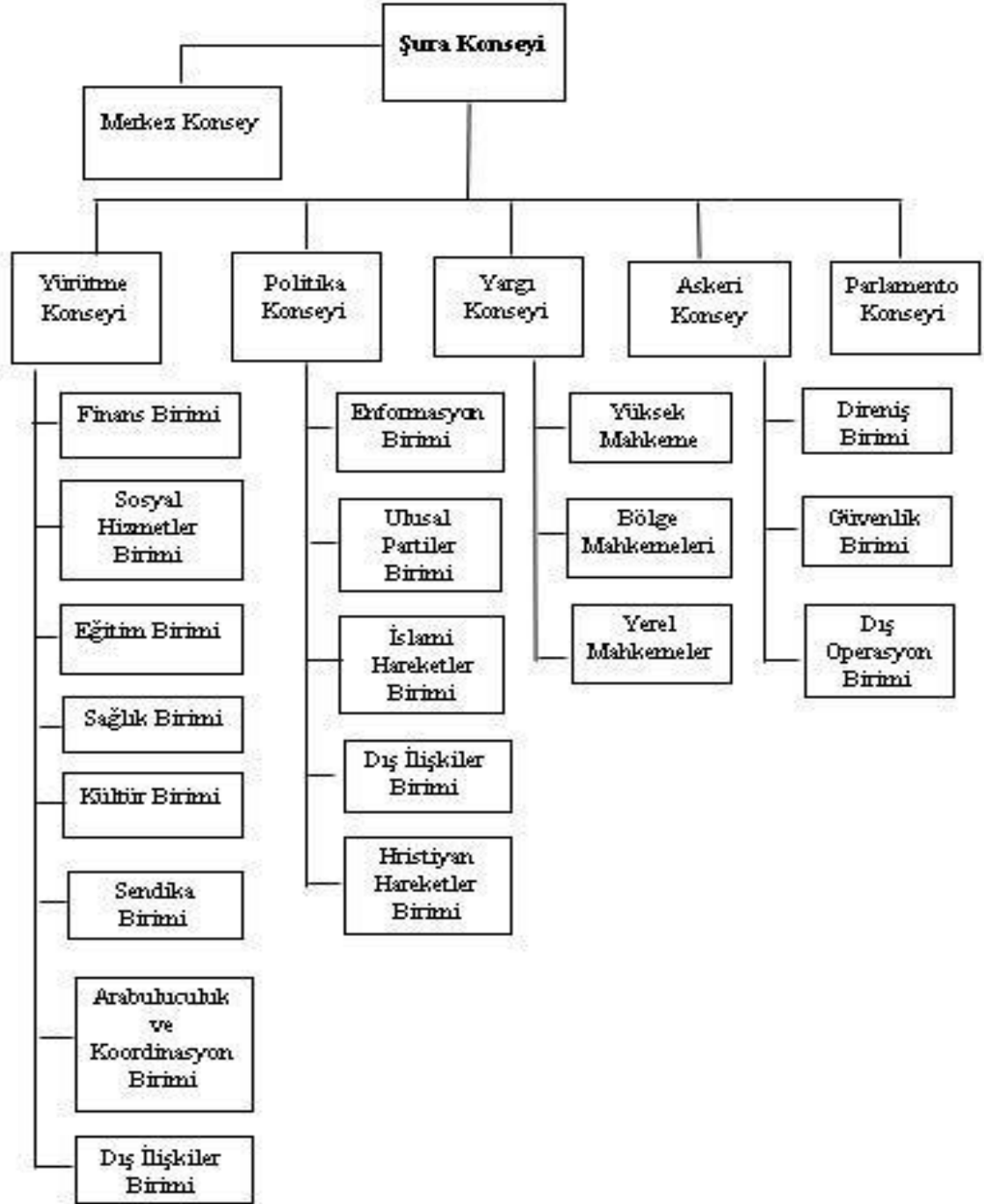
5.3.2. Şura Konseyi

Merkez Konsey tarafından seçilen Şura Konseyi'nin seçimi üç aşamada gerçekleşmektedir. Öncelikle örgütün kurumsal olarak belirlediği kriterleri karşılayan ve genellikle 70-80 kişiden oluşan adaylar başvuruda bulunurlar. Yapılan ön eleme sonucu kurumsal teamüllere göre 10-15 kişi ikinci tura kalır. Bu kişiler içerisinde 6'sı ulemalardan olmak üzere toplam 7 kişi Şura Konseyine seçilir. Şura seçildikten sonra şura kendi içinde genel sekreter, genel sekreter yardımcısı ve 5 konsey başkanını seçer (South Front, 2017). Hizbullah'ın Şura konseyinin seçim süreci, adayların belirlenmesi konusunda da yetkili olan Uzmanlar Meclisi (Assembly of Experts) tarafından seçilen İran'daki Anayasa Koruma Konseyi (Guardian Council) seçimine benzemektedir.

Şura'nın altında ona bağlı olarak çalışan beş konsey yer alır. Bunlar, Yürütme Konseyi, Yargı Konseyi, Politika Konseyi, Parlamento Konseyi ve Askeri Konseydir. Bunların her

birinin başkanlığını Şura üyeleri yürütmektedir (Qassem, 2006, p.71). Tüm konseyler Şura'dan direktifleri alır, daha sonra bu emirleri uygulamak için Bekaa, Beyrut ve Güney Lübnan'daki bölge temsilciliklerine iletirler (Ranstorp, 1996, p.45). Hizbullah'ın beş konseyine ek olarak 2004 yılında Şura'ya bağlı iki yeni organizasyon kuruldu. Bunlardan birincisi Consultative Center for Studies and Documentation (CCSD), Hizbullah'a bağlı bir düşünce kuruluşudur. İkincisi ise Hizbullah'a bağlı belediyeleri bir araya getirmeyi ve arasındaki koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlayan Hizbullah Belediyecileri Federasyonu (The Federation of Hezbollah Municipalities)dur (Harb, 2010, p.88). Ayrıca her bölgede (Beyrut, Güney Lübnan ve Bekaa) 30-35 kişiden oluşan ve Şura tarafından denetlenen Bölgesel Şura Konseyleri mevcuttur (Daher, 2014, p.191).

Şekil-18: Hizbullah Teşkilat Şeması

5.3.2.1. Yürütme Konseyi

Yürütme Konseyi Hizbullah'ın sosyal tabanının oluşmasına hizmet eden en geniş kurumsal yapıya sahip konseydir. Hizbullah'ın Yürütme Konseyi Gramsci'nin sivil toplumu oluşturan “çok katmanlı dernekler ve gönüllü gruplar” olarak tanımladığı mekanizmanın bir parçası olarak görülebilir (Bendetto, 2008, p.93). Yürütme Konseyi bünyesinde 8 tane birim mevcuttur. Bunlar; finans, sosyal hizmetler, eğitim sağlık, kültür, sendika, koordinasyon ve dış ilişkiler birimleridir.

Finans Birimi

Birimin başlıca fonksiyonu örgütün gelir ve giderlerini kayıt altına almak ve denetlemektir. Üyelerin, parti yetkililerinin maaşlarından yapılan her türlü harcamalara kadar bu birim sorumludur. Hizbullah'ın faaliyetlerinin gelir ya da fon döngüsü 4 temel kaynağa dayanmaktadır:

1. İran'ın yapmış olduğu mali destekler.
2. Himmet adı altında yıllık gelirlerinin 1/5'ini örgüte bağışlayan gönüllülerden gelen yardımlar.
3. Bireylerden, gruplardan, şirketlerden ve bankalardan ve onların yurt dışı bağlantılarından toplanılan bağışlar.
4. Lübnan'ın serbest piyasa ekonomisinden faydalanan Hizbullah'ın ticari yatırımlarıdır (Al-Mushahid al-Siyassi, 2000, p.12).

Hizbullah'ın kurumsal kimliği içerisinde başta süpermarket, gaz istasyonu, mağazalar, restoranlar, inşaat ve seyahat acentaları olmak üzere yaklaşık 750 KOBİ faaliyet göstermektedir (Norton, 2007, p.109). Bu kaynaklar offshore şirketler, bankalar ve döviz borsasından elde edilir (Goldberg, 2002, p. 183). Bunların dışında Hizbullah'ın direk etkisi altında 4 şirket mevcuttur. Birincisi Şii iş adamı Ali Tajjedine'ye ait gayrimenkul firması olan Tajco şirkettir. Ali Tajjedine aynı zamanda eski bir Hizbullah komutanıdır (Daher, 2016, p.84). Hizbullah'a bağlı ikinci büyük şirket ise Al-Imnaa Şirketler

grubudur. Sahibi Amin Chirri, 2005-2009 yılları arasında Hizbullah milletvekilliği yaptı. 1200'ün üzerinde çalışanı bulunan bu şirket Lübnan'da sayısız müteahhitlik ve inşaat projelerine imza attı. Bu şirket, Hizbullah'ın yayın organları olan Al-Manar Tv ve Al-Nur radyonun da ana sponsorudur (Daher, 2016, p.85). Hizbullah'a bağlı diğer iki grup ise mühendislik ve müteahhitlik işleri üzerinde çalışmalar yapan Meamar Engineering and Development ve Arch Consulting Company'dir. Bu şirketler Hizbullah'ın sosyal birimine bağlı Jihad El-Bina'nın bir parçası olup çalışmaları koordineli bir şekilde sürdürmektedirler (Daher, 2016, p.87). Ayrıca Hizbullah'a ait bir adet banka mevcuttur. Middle East and Africa Bank (MEAB) Hejeij ailesine aittir. 1991 yılında kurulan bu banka bugün Lübnan'daki 73 aktif bankanın en büyük mevduata sahip 15. bankasıdır (Daher, 2016, p.214).

Sosyal Hizmetler Birimi

Temel fonksiyonu sosyo-ekonomik açıdan yardıma muhtaç kesimlere yardım etmektir. Hizbullah'ın sosyal örgütlenme modelindeki İran benzerliği dikkat çekmektedir (Norton, 2007, p.111). Sosyal yardımlarda ve ilişkilerde Şii popülasyona öncelik verilmekle beraber diğer dini ve mezhepsel gruplara da açıktır (Jaber, 1997, p.148). Birimin bünyesinde 4 adet yarı-özerk vakıf faaliyet göstermektedir:

1. **Jihad al-Bina (1988):** Vakfın temel misyonu, halkın başta elektrik ve su olmak üzere temel ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili yapmış oldukları çalışmalardır. Vakıf, Bekaa Vadisi, Güney Lübnan ve Beyrut arasında bölünmüş 58 adet artezyen kuyusu işletmektedir. Beyrut'un Güney Banliyölerinde dağıtılan 110 seyyar su deposu ile kamu hizmeti olmayan alanlara içme suyu temin etmektedir. Hergün mobil su tanklarıyla 300.000 litre su 15.000 aileye ücretsiz olarak ulaştırılmaktadır (Qassem, 2010, p.84). Ayrıca Güney Lübnan ve Bekaa Vadisi'nde 20'den fazla elektrik santralini işletmektedir. Bu iki bölgedeki hükümetin enerji ağının bakımını bile vakıf üstlenmiştir (Mu'assasat Jihad Al-Bina, 2000, p.2). Ayrıca vakfın kırsal kalkınma ve ziraat konularında da çalışmaları mevcuttur. Çiftçilere toprak islahı ve ekimi, tarımsal alanların açılması

ve sulama ağlarının kurulması konularında teknik yardım sağlamakla beraber çiftçilere kredi olanakları sağlayarak tarımsal üretimi desteklemektedir. Vakıf bünyesinde Bekaa Vadisi'nde bir adet domates işleme ve konserve fabrikası ile bir dizi süt çiftliği bulunmaktadır (Mu'assasat Jihad al-Bina, 1995, p.5).

2. **Martyrs Foundation (1982):** Vakfın temel misyonu şehitler, tutuklular ve onların ailelerini maddi açıdan desteklemektir. Şehit çocuklarının eğitim ve sağlık harcamalarını üstlenmektedir (Mu'assat al-Shahid, 1999, p.16).
3. **Foundation for the Wounded (1990):** İsrail'in saldırılarında yaralananlara yardım amaçlı kurulmuştur. Bünyesinde 7 adet komitesi vardır: Sağlık, sosyal, eğitim, enformasyon, kültür, reklam ve tanıtım, proje geliştirme (Mu'assasat Al-jarha, 2001). Vakfın ayrıca Güney Beyrut'ta 2 tane fizyoterapi ve Güney Lübnan'da 1 adet rehabilitasyon merkezi mevcuttur (Mu'assat al-Shahid, 2001).
4. **Khomeini Support Committe (1982) :** Vakıf ihtiyaç sahibi ailelere aylık nakdi yardım, yiyecek, giyecek ve sağlık gibi yardımlar yapmaktadır. Yılda yaklaşık 112.500 kişiye sağlık hizmeti sağlamaktadır. Ayrıca yaklaşık 3500 yetim komitenin sosyal yardım hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ayrıca komite yaklaşık 8400 aile ve 2000'den fazla öğrencinin her türlü yardımını üstlenmiştir (Hamzeh, 2004, p.53).

Eğitim Birimi

Eğitim Biriminin temel fonksiyonu harekete bağlı eğitim kurumlarını denetlemek ve geliştirmektir. Harekete bağlı eğitim kurumları üçe ayrılmaktadır: Hawza adı verilen dini okullar, Husayniyyat adı verilen ibadethane yerleri, ilk ve orta dereceli eğitim veren okullar (Ghaddar, 2015, p.40). Lübnan'da Şii doktrine göre eğitim veren Hawza okullarının Irak'ın Necef kenti ve İran'ın Kum kentindeki Şii Din bilimleri Enstitüsü ile organik bağı söz konusudur (Catherine, 2012, p.92). Harekete ait "Husayniyyat" adı

verilen pek çok ibadet yeri mevcut olmakla birlikte sayısına yönelik kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Hizbullah'ın direk olarak yönettiği ilkokullar üçe ayrılmaktadır. Al-Mehdi (13.500 öğrenci), Al-Mustapha (8.300) ve İmdad (3500 Öğrenci) okullarıdır. Sayıları 14'ü bulan Al-Mehdi okullarının 7 tanesi Güney Lübnan'da, 4 tanesi Bekaa Vadisi'nde 3 tanesi Beyrut'tadır. İmam el-Mehdi okulları 8-16 yaş arası gençlere eğitim vermektedir. 17 yaşından sonra uygun gördükleri gençleri askeri birimlere yönlendirmektedir. Bu okullardan mezun olanlar genellikle Lübnan Üniversitesi, Beyrut Arap Üniversitesi ya da Lübnan İslami Bilimler Üniversitesi'ne devam etmektedir. Hizbullah'a ait herhangi bir yükseköğretim kurumu yoktur (Avon, 2012, p.61).

Hizbullah, Al-Şahid Hastanesi'ne bağlı Al-Şahid teknik kurumu gibi partiye bağlı bağımsız kuruluşlar tarafından kurulan teknik enstitüleri işletmektedir (Daher, 2016, p.113). Ayrıca eğitim birimi, uygulamalı birimlerde uzman, yükseköğrenim görmüş Technical Institute of the Great Prophet, The Institute of Shaykh Raghıb and The Islamic Shari'ah Institute, The Institute of Sayyat Al-Zehra ve The Technical Institute of Sayyid Abbas al-Musawi gibi enstitüler aracılığıyla dini çalışmalar yapmaktadır (Hamzeh, 2004, p.57).

Sağlık Birimi

Birimin temel fonksiyonu Hizbullah'a bağlı sağlık merkezlerinin sorumluluğunu üstlenmektir. Bu kapsamda; 3 hastane, 12 sağlık ocağı, 10 sivil savunma merkezi, 20 diş kliniği ve 20 revir işletmektedir. Lübnan hükümetinin özellikle sağlık bakanlığının devlet hastanelerini idare etmesinin mali ve teknik yetersizliği, Hizbullah'ın Güney Lübnan ve Bint Jbell hastanelerini devralmasına ve İslami Sağlık Birimi altında işletmesine neden oldu (IRIN News, 2006).

Kültür Birimi

Birimin temel fonksiyonu başta İsrail olmak üzere hareketin dış tehdit olarak tanımladığı unsurlara karşı kamu diplomasisi yürütmektir (Kawtharani, 2000). Bu birimin bünyesinde Öğretmenler, profesörler, gazeteciler, iş adamları ve Lübnan toplumunun farklı katmanlarından temsilcilerle İsrail ve Amerikan kültürüne, eğitime ve etkisine karşı aktiviteler planlar. Hasan Nasrallah, bu komisyonun sadece Lübnan’da değil, Mısır, Kuveyt, Yemen ve Ürdün’de de faaliyet gösterdiğini dile getirdi (Al-Shira’a, 2000).

Sendika Birimi

Birimin en önemli fonksiyonu Hizbullah’ın çeşitli sendika ve derneklerde (Avukat, doktor, mühendis, iş adamı, öğrenci vb.) etkin temsil edilmesini sağlamaktır. Hizbullah’ın Lübnan’ın çeşitli sendika ve derneklerinde temsil edilmesinde kesin bir rakam mevcut değildir. Ancak Hizbullah’ın sendika biriminin, Lübnan İşçi Federasyonu, Lübnan Ticaret Birliği, Ziraat Odası, Lübnan Üniversitesi Fakülteler Birliği (Lebanese University Faculty Association) ve Lübnan Üniversitesi Öğrenci Konseyinde temsilcileri mevcuttur (Hamzeh, 2004, p.60). Ayrıca sendika birimi Tabipler Odası ve Baro seçimlerinde önemli rol oynamakla birlikte hiçbir zaman kendi üyelerini aday göstermedi (Fahas, 1996, p.19).

Arabuluculuk ve Koordinasyon Birimi

Birimin temel fonksiyonu, partiyi ve seçim bölgesini doğrudan etkileyen normal güvenlik hususlarını araştırır ve yönetir (Hamzeh, 1992, p.103). Partinin çıkarına, üyelerine veya mülküne tehdit oluşturan eylemler hakkında bilgi toplar. Birim, elde edilen bilgilere dayanarak; cinayet, soygun ve hırsızlıktan casusluk gibi suçlara kadar çok sayıda kişiyi tutukladı. Sıradan suçlular tutuklanır ve Lübnan makamlarına teslim edilir. Siyasi suçlarla suçlananlar tutuklanır ve partinin güvenlik birimlerine teslim edilir ve büyük olasılıkla tutuklanır (Norton, 1999, p.23). Bu birim ayrıca Hizbullah üyeleri ve Lübnan otoriteleri ile toplumun diğer kesimleri arasında ortaya çıkan sorunlarda arabuluculuk yapmaktadır (Hamzeh, 2004, p.65).

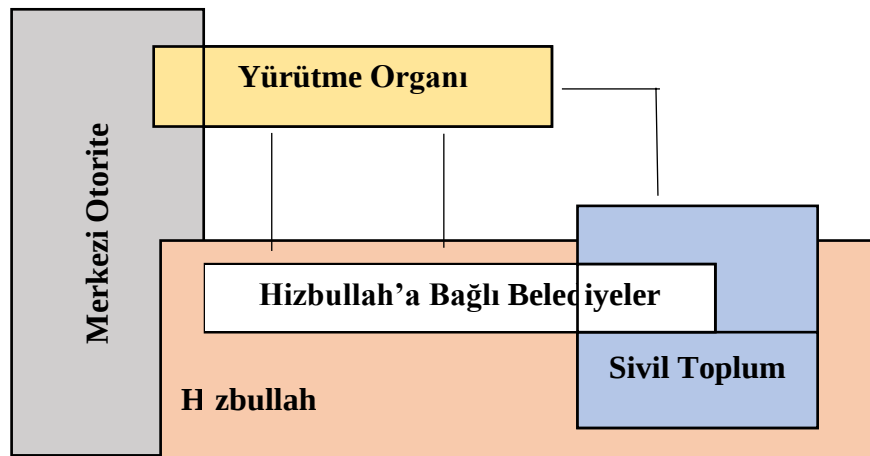
Dış İlişkiler Birimi

Birimin temel fonksiyonu partinin günlük dış ilişkilerini takip etmektir. Bu birim doğrudan devlet kurumları, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları ile bağlantı kurabilir. Diğer taraftan birim, Hizbullah ile görüşme yapmak isteyen taraflardan devlet kurumlarından ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcileri kabul eder (Bar, 2006, p.14).

5.3.2.2. Parlamento Konseyi

Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah, “milletvekili olmanın Hizbullah’ın seçilmiş temsilcilerinin Şura’nın yetkisinin üstünde olduğu anlamına gelmediğini” vurguladı (Al-Shira’a, 2000). Dolayısıyla Şura Konseyi, Hizbullah’ın adaylarını parlamento seçimlerinde seçme konusunda yetkili tek otoritedir. Parlamento konseyinin görevi ise Hizbullah’ın başta Şura Konseyi olmak üzere parti organları ile parlamento temsilcileri arasındaki disiplini sağlamak ve milletvekillerinin partinin temel politikaları dışına çıkmasını engellemektir. Ayrıca konsey, Parlamenta sunulacak yasa maddelerinin üzerinde çalışmakla beraber seçmenlerin sorunlarını takip ederek parti ile seçmen arasında köprü görevi görmektedir.

Şekil-19: Hizbullah-Merkezi Otorite Bağlantısı

5.3.2.3. Politika Konseyi

Politika Konseyi'nin temel işlevi Hizbullah'ın izleyeceği temel siyasetin ne olması gerektiği konusunda genel sekreteri ve şura konseyini asiste etmektir. Siyasi analizler yaparak diğer siyasi partilerle nasıl daha iyi ilişkilerin sağlanacağına dair çalışmalarda bulunur ve partinin günlük politikasının belirlenmesinde aktif rol oynar. Partinin seçim programı, kampanya komitesi, partinin çıkarları, parti programı ve politikalarının belirlenmesinde oldukça etkilidir (Bar, 2006, p.17). Bu kapsamda bünyesinde; enformasyon, ulusal partilerle ilişkiler, dış ilişkiler Hristiyan partilerle ilişkiler ve İslami hareketlerle ilişkiler büroları faaliyet göstermektedir (Bar, 2006, p.60). Partinin yayın organları; Al-Manar TV, Al Nur Radyo, Al-Intigad Gazetesi ve aylık Baqiyatu Allah dergisi faaliyetlerini bu büronun çatısı altında yürütmektedir (Lamloum, 2010, p.358). Bu medya kuruluşları, örgütün İsrail ve Batı güçleriyle mücadelesiyle ilgili siyasi yorumlar, haberler, kültürel programlar, İslami programlar ve propaganda sağladı. Al-Manar televizyonu 2000'li yıllar boyunca Arap dünyasının Al-Jazeera'dan sonra en fazla izlenen ikinci televizyonu olma özelliğine sahiptir (Harb, 2010, p.153).

5.3.2.4. Yargı Konseyi

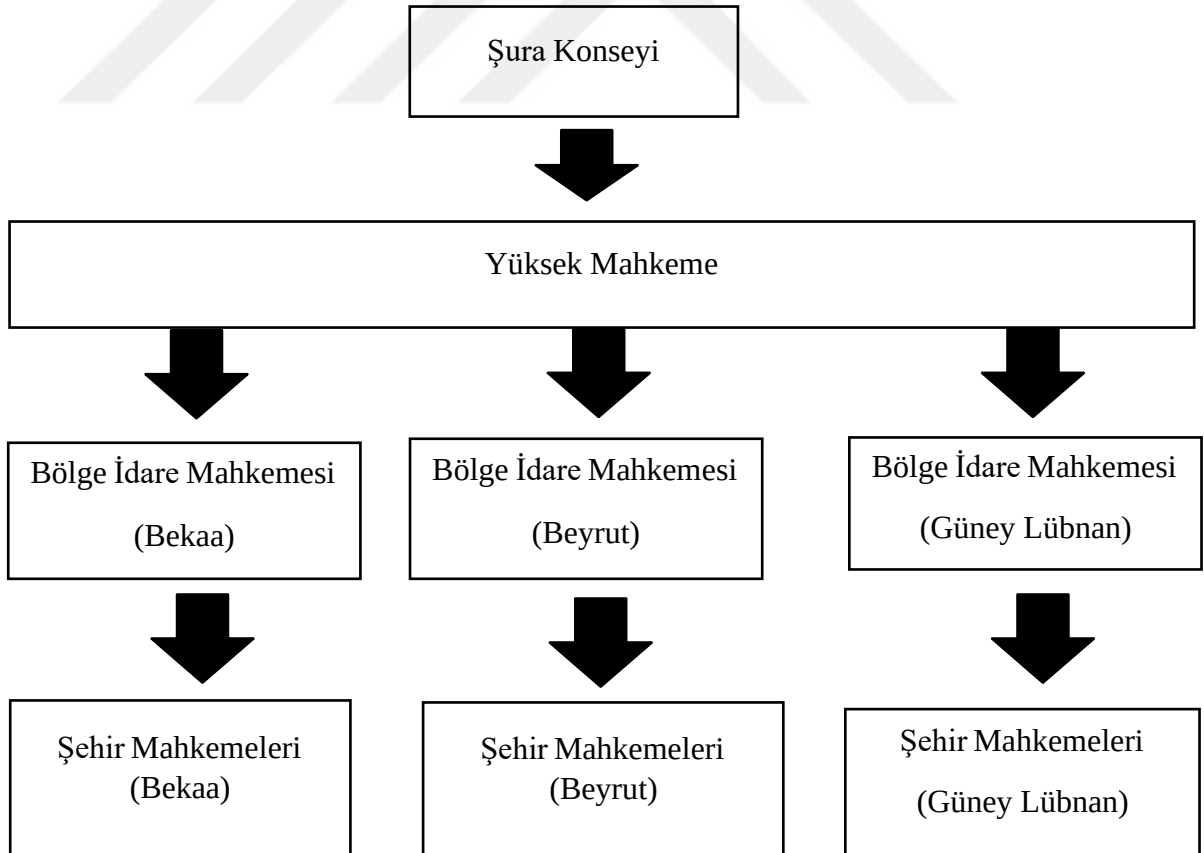
Yargı konseyinin temel fonksiyonu, Hizbullah'ın kontrolü altında bulunan bölgelerdeki halkın hukuki taleplerine cevap vermektir. Bu bölgelerdeki hak sahiplerinin haklarını iade etmek ve ihtilafları gidermek için faaliyet göstermektedir. Yargı konseyi ve konseye bağlı birimler velayet-i fakih doktrinine göre kararlar alırlar. Konsey çatısı altında üyeleri Şura tarafından atanan Yüksek Mahkeme, Bekaa Vadisi, Güney Beyrut ve Güney Lübnan'da bulunan üç bölgesel mahkeme ve ilçelerde bulunan alt mahkemeler hizmet vermektedir (Hamzeh, 2004, p.103).

Yüksek mahkemenin baş hâkimi, Hizbullah'ın bölge mahkemelerinin hâkimlerini aday gösterir ve Şura konseyi onları atar. Bölgesel mahkemelerin yargıçları, Şeriat hakkında bilgili Müslümanlar olmalıdır (Hamzeh, 1992, p.102). Yüksek Mahkeme üyeleri Şura Konseyi tarafından yüksek rütbeli ulemalardan atanır. Yüksek mahkeme şu konularda

temyiz davaları alabilir: Yüksek mahkemenin, casusluk, ihanet ve partiye veya üyelerine karşı işlenen suçlarda özel yetkisi vardır (Hamzeh, 2004, p.103). Mahkeme kararlarının uygulanmasına gelince uyarıdan, tutuklama, hapis ve idam kararlarına kadar uzanmaktadır (Hamzeh, 2004, p.104).

İnsanların mahkemelerde avukatlar tarafından temsil edilmesine gerek yoktur. Herkes kendi savunmasını kendisi yapar. En önemlisi, Lübnan mahkeme sisteminin aksine Hizbullah'ın mahkemeleri ücretsiz yasal hizmet sunmaktadır. Bu hizmet sadece Müslümanlar için değil, Hizbullah mahkemelerine başvuran herkes için geçerlidir (Hamzeh, 2004, p.106). Ayrıca Hizbullah 1984'ten beri 200'ün üzerinde kan davasının sona ermesi için arabuluculuk yaptı (Hamzeh, 2004, p.108).

Şekil-20: Hizbullah'ın Yargı Organı

5.3.2.5. Askeri Konsey

Konseyin temel işlevi Hizbullah'ın askeri kanadına katılacak olan kadroların belirlenmesi, bu kadroların eğitimi, yurt içinde ve yurt dışında yapılacak operasyonların sevk ve idare edilmesidir. Hizbullah'ın genel sekreteri askeri kanadın da başındadır. Bu çerçevede İslami Direniş, Güvenlik ve Dış Operasyonlar olmak üzere 3 birimi bünyesinde barındırmaktadır. Bu konsey altında faaliyet yürüten gruplar, güvenlik ve gizliliğe odaklanması nedeniyle, örgütün askeri kanadındaki komuta yapısı hakkında çok az şey bilinmektedir (Levitt, 2015, p.13).

İslami Direniş

1500 muhafız tarafından 1982'de Bekaa Vadisi'nde kuruldu (Norton, 1987, p.19). Günümüzde Hizbullah militanlarının tam sayısı bilinmemekle birlikte 5000 ile 7500 arası aktif asker, 20.000 civarında yedek personel olduğu tahmin edilmektedir (Nakhoul, 2018). Uygulama ve askere alma bölümü ile mücadele bölümü olmak üzere iki bölümden oluşur. İcra ve askere alma bölümü savaşçılara dini ve ideolojik eğitim verir. Savaş bölümü ise dövüş sanatları, nişancılık, ilkyardım ve silah eğitimi verir. Savaş biriminde 4 bölüm mevcuttur. İntihar komandoları, özel kuvvetler, roket ve ağır silah kullanabilen eğitilmiş birimler ve düzenli savaşçılar (Hamzeh, 2004, p.71)

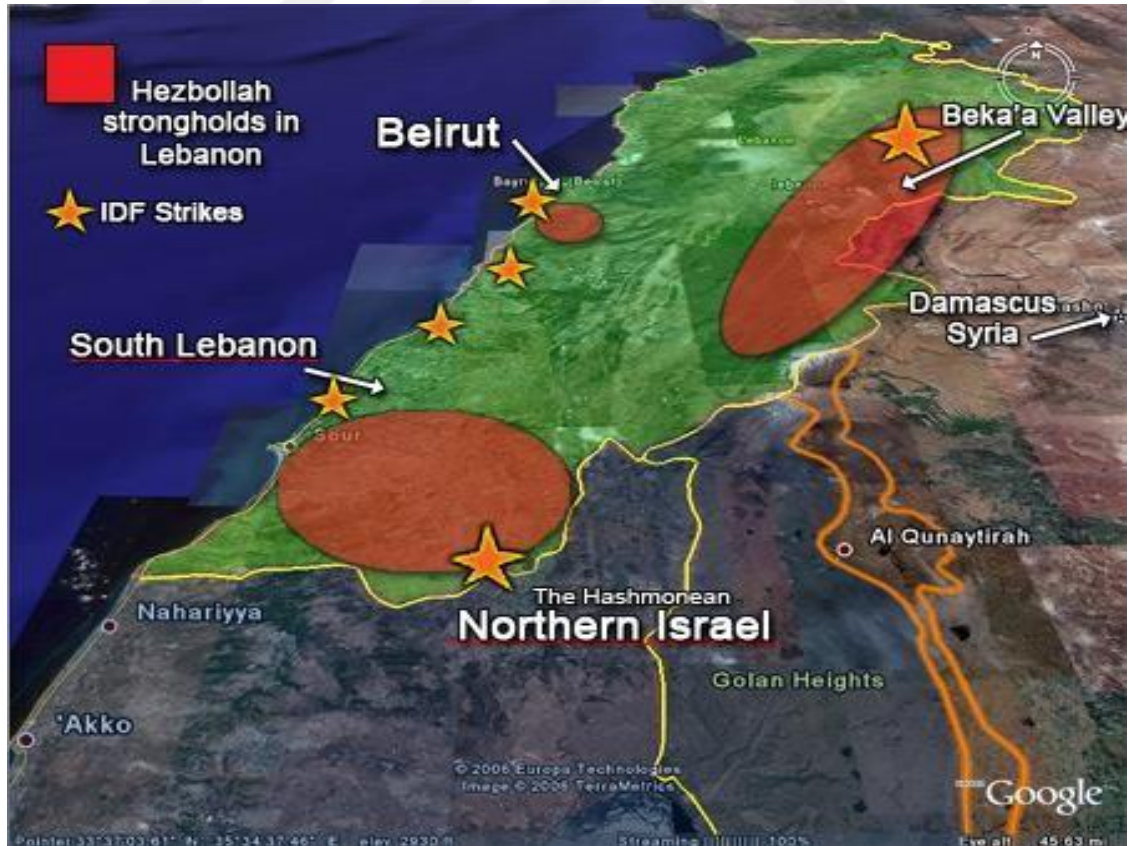
Güvenlik Birimi

Hizbullah üyelerinin güvenliğinden sorumludur. Aynı zamanda Hizbullah'ın kontrolü altında bulunan; Güney Lübnan, Güney Beyrut ve Bekaa Vadisi'nde faaliyet göstermektedir. Hizbullah'ın kontrolü altındaki bölgelerde kolluk kuvveti görevini icra etmektedir (Blanford, 2011, 428).

Dış Operasyon Birimi

Hizbullah'ın Lübnan dışında yapacağı operasyonlardan sorumlu olan birimdir. Hizbullah, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın pek çok yerinde operasyon yapma kabiliyetine sahip bir askeri yapıyı içinde barındırmaktadır. Suriye'de devam eden iç savaşta örgüt mensupları Şam yönetimi ile beraber operasyonlar düzenlemektedir (Jones & Markusen, 2018). Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te 1994 yılında gerçekleşen 85 kişinin hayatını kaybettiği ve yüzlerce kişinin yaralandığı Arjantin-İsrail İşbirliği Derneği'ne yapılan saldırı ve Bulgaristan'ın Burgaz kentinde 5 İsrailli turist ile bir Bulgar vatandaşının hayatını kaybettiği 2012 yılında gerçekleşen bombalı saldırı Hizbullah'ın yurt dışı eylemlerinden bazılarıdır (Kulish, Schmitt & Brunwasser, 2013).

Harita-4: Lübnan'da Hizbullah'ın Etkisi Altındaki Bölgeler

Kaynak: IDF Air Strikes: Lebanon / Hezbollah Map, (2006). <http://hashmonean.com/2006/07/14/idf-air-strikes-lebanon-hezbollah-map/>, Data Accessed: 1 March 2021

5.3.3. Üyelik

Hizbullah, Maurice Duverger ve Giovanni Sartori'nin kitle partisi ve kadro partisi olarak tanımladıkları parti tanımlarının bir bileşenidir (Duvenger, 1978) (Sartori, 1979). Büyüklüğü açısından kitlesel bir partidir. İlk girdiği seçimlerde 128 kişilik Lübnan Parlamentosunda 8 sandalye ile temsil edilmiş olup, 2009 seçimlerinde bu sayıyı 11'e çıkartarak önemli bir temsil gücüne erişmiştir (The Monthly Magazine, 2009). Hizbullah, halktaki karşılığının yanı sıra partinin karar verici mekanizmalarını işgal eden elit bir lider sınıfın olduğu bir kadro partisidir. Bireyin Hizbullah'a üye olmasında izlediği süreç itibariyle dikey ve yatay olmak üzere iki yol izlenmektedir.

Dikey yöntemde partinin üye alım bölümü yeni üyelerin tam teşekküllü parti üyesi olmadan önce iki dönüşüm süreci geçirmesini sağlıyor. İlk aşama aday üyelik ve en az 1 yıl sürer. Bu dönemde parti kültürü ve ideolojisi öğretilir (Al-Krani, 1986, p.107). Bu süreç sonunda partiye sadakati kabul görmüş kişiler parti üyeliğine kabul edilir. Ancak kesin kabulün partinin güvenlik birimleri tarafından belirlendiğine dikkat çekmek önemlidir. Daha önce belirtildiği gibi partinin güvenlik bölümü partiye katılmadan ve sonra her üyenin dosyasını tutar. Ta'bia (Aday üyelik) aşamasını geçen üyeler ikinci aşamaya (Intizam) kalır. Intizam'da bir yıl boyunca parti disiplini ideolojik ve askeri eğitimlerle sıklaşır. Bu sürecin neticesinde yapılan seçmelere göre uygun olanlar askeri birimlere kaydırılırken diğerleri siyasal ve sosyal birimlerde görev yaparlar (Hamzeh, 2004, p.75).

Yatay yöntemle partiye üye olanların sayısı ise oldukça kısıtlıdır. Bu yöntem, orta düzeydeki partiye katılmak için gerekli uzmanlığa sahip bireylere, yani partinin yürütme kurulunun birimlerine izin verir. Bu kapsamda partinin yetkili kişilerinden alınacak referanslar çok önemlidir. Yine bu kategoride de partinin güvenlik bölümünden bir güvenlik izni gerekir. Parti üyelikleri onaylandıklarında yürütme konseyinin sosyal, politik, finans veya eğitim gibi bölümlerine yönlendirilirler. Bu şekilde üye olanlar genelde doktor, avukat, mühendis, akademisyen gibi teknokrat sınıfıdır (Hamzeh, 2004, p.76).

ALTINCI BÖLÜM

POLİTİK ŞOKLARIN LÜBNAN HİZBULLAH'I ÜZERİNDE DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

“Siyaset, sezdirmeden değişme sanatıdır.”

Andre Maurois

Uzun yıllar süren iç savaşı sonlandıran Taif Anlaşması ile birlikte Lübnan görece daha istikrarlı bir sürece girdi. Ancak 2005 yılında ülke siyasetinde çok ciddi ağırlığı olan eski başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesi ile Lübnan siyasetinde pandoranın kutusu açıldı ve kartların yeniden karıldığı bir belirsiz kumar atmosferi oluştu. Bu süreçte ülkedeki siyasi aktörlerin normatif değerleri ve işletim sistemindeki dengelerde önemli değişiklikler meydana geldi. Hizbullah ise bu süreçte sistem karşıtı parti olma özelliğinden kademeli olarak sistemin ana unsuru haline dönüştü. Bu dönüşüm, hareketin ideolojik ve tipolojik karakterinde geri dönüşü mümkün olmayan bir çark etkisi ile sonuçlandı. Bu bölümde Hariri Suikastı ve Sedir Devrimi başta olmak üzere, Arap Baharı, Saad Hariri'nin kaçırılması ve son olarak What's Up Protstoları'nın yarattığı politik şok etkisinin Hizbullah'ın bu dönüşümüne olan etkisini ele alacağız.

6.1. Refik Hariri'nin Öldürülmesi ve Sedir Devrimi (2005)

Lübnan siyasetinde meydana gelen politik şok niteliğindeki olayların başında 14 Şubat 2005 tarihinde, iç savaşın sona ermesinden bu yana Lübnan siyasetinin en etkili isimlerinden birisi olan ve son on iki yılın on yılında başbakanlık görevinde bulunan Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi gelmektedir. Suikast ile birlikte Lübnan'ın iç ve dış siyasetinde önemli dönüşümlerin yaşandığı yeni bir süreç başladı. Suikastı takip eden günlerde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, uluslararası bağımsız bir soruşturma yapılmasını tavsiye etti ve Lübnan hükümeti 7 Nisan 2005 tarihinde bu öneriyi kabul etti (Library of Congress, 2020). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Lübnan Hükümeti'nden almış olduğu yetkiye dayanarak 29 Mart 2006 tarihinde olayın faillerinin araştırılması için Uluslararası Lübnan Özel Mahkemesi'nin kurulmasına karar

verdi (Sabah, 2020). Lübnan siyasetinde şok etkisi yaratan Hariri suikastı ile pandoranın kutusu açıldı. Lübnan’da Hariri suikastı sonrası hiçbir şey eskisi gibi olmadı.

Politik şok kavramının doğasına uygun olarak Hariri suikastı sonrasında ülkedeki ekonomik kaynakların mevcudiyetinde önemli düşüşler oldu. Lübnan’da 2004 yılında %7.4 olan büyüme rakamları 2005’te %1’e, 2006 yılına gelindiğinde ise sadece %0.6’ya düştü (The World Bank, 2006). Ülkenin dış borcunun gayri safi yurtiçi hasılasına oranı ise 2004 yılında %167 iken, Hariri suikastından sonra bu oran %182’ye çıktı (International Monetary Found, 2006). Suikast sonucu Lübnan toplumunda oluşan ulusal ruh hali ve istikrarsızlık ülkenin en önemli gelir kaynaklarından birisi olan turizm sektörünü oldukça olumsuz etkiledi. 2004 yılında Lübnan 1.278.000 turiste ev sahipliği yapar iken bu rakam %20.5’lik düşüşle 1.017.000’e geriledi (The World Bank Group 2006). Bu durum zincirleme olarak işsizlik rakamlarını da etkiledi. 2004 yılında %7.9 olan işsizlik oranı 2007’ye gelindiğinde %8.9’a yükseldi (The World Bank Group, 2007).

Hariri suikastı Lübnan toplumunun geniş kesimleri açısından yeni bir dış düşman yarattı. Suikastın arkasında Suriye devletinin olduğuna yönelik gerek Lübnan iç siyasetinde gerekse uluslararası kamuoyunda çeşitli görüşler deklare edildi. Lübnan iç savaşı (1975-1990) sırasında yaptığı askeri müdahalenin ardından Suriye, Lübnan siyasetinde uzun yıllar askeri mevcudiyetini sürdürdü ve Lübnan iç siyasetinde önemli bir hakem devlet oldu (Makdisi, 2004). Suriye hükümeti, iç savaş sırasında kendilerine karşı savaşan bazı partilerin resmi olarak siyasi arenada yer almasını engelledi (Harris, 2014). Hariri suikastı ile birlikte uluslararası toplumun büyük kısmı ile Lübnan halkının önemli bir bölümü suikasttan Suriye hükümetini sorumlu tuttu. Başta ABD olmak üzere Batılı küresel aktörler Birleşmiş Milletlerin 1559 sayılı kararını gerekçe göstererek Suriye’nin Lübnan’daki askeri varlığının acil şekilde sona erdirilmesini istedi (CNN International, 2005).

Hariri’nin 16 Şubat 2005 tarihindeki geniş kesimlerin katılımıyla gerçekleştirilen cenaze töreni ülkedeki Suriye karşıtlarının Şam yönetimi aleyhine yaptıkları protesto gösterilerine dönüştü ve şubat ayının sonuna kadar ülke Suriye karşıtlarının çeşitli

zamanlarda yaptıkları gösterilerle bir kaos ortamına girdi. Yapılan gösteriler sonucunda Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkisinin gerilediğinin göstergesi olan adımlar görüldü. İlk olarak Şam yönetimi, Lübnan'da bulunan askeri güçlerini çekeceğine yönelik açıklamalarda bulundu. Kısa sür sonra Suriye yanlısı Başbakan Ömer Karami istifasını sunmak zorunda kaldı. Karami'nin bu kararı başkent Beyrut'ta ve hükümet karşıtı protestocular arasında sevinçle karşılandı (Borger, 2005). Çoğunluğu Beyrut merkezli olan gösteriler kısa zamanda tüm Lübnan'a yayıldı ve Suriye'nin Lübnan topraklarındaki 29 yıllık siyasi ve askeri varlığının tamamen sona ermesi ile sonuçlandı. Suriye'nin resmi rakamlara göre 14.000 askeri Lübnan topraklarında konuşlanmıştı (Knio, 2005:225). 1990 yılında iç savaşın sona ermesinden bu yana ilk kez Lübnanlılara işgalci bir gücün boyunduruğundan kurtulma şansı verildi. Bu nedenle söz konusu gösteriler, ismini Lübnan bayrağındaki Sedir ağacından alan “Sedir Devrimi” ya da “bağımsızlık intifadası” olarak adlandırıldı. Devrim, daha önce yasadışı veya baskı altında tutulan siyasi görüşlerin ortaya çıkmasıyla siyasi kutuplaşmada sıçramalı denge modeli çerçevesinde ani bir artışa yol açtı. Bu özelliği ile Sedir Devrimi, belirli bir yönetimde kutuplaşma ve fraksiyonelleşmenin politika yapımını etkileme derecesinin kademeli yerine ani bir yeniden yapılandırılmasına yol açan bir politik şok örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Mahmalat & Curran, 2020:9).

Refik Hariri suikastının etkisi Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesiyle sınırlı kalmadı ve Lübnan siyaseti yeniden şekillendi. Söz konusu suikast Lübnan siyasetindeki aktörlerin birbiri hakkındaki varsayımlarını revize etmesine ve değer yargılarında ciddi değişikliklere yol açtı. Dini ve mezhebi aidiyetlerin oldukça baskın olduğu ve bu nedenle yaklaşık 15 yıl bir iç savaş deneyimi geçiren Lübnan'da söz konusu değişikliğin olması ancak bir politik şokla mümkündü. Suriye birliklerinin ayrılmasıyla Lübnan'daki mezhepler arası koalisyonların kurulması için derin bir yapısal fırsat doğurdu (Clark & Zahar, 2011:6). Hariri'nin öldürülmesinden sonra Şam yönetimine muhalifi gruplar bir araya geldi ve Suriye askerlerinin ülkeden çekilmesi gerektiğini üst perdeden dillendirdi. Buna karşı Hizbullah'ın başını çektiği Suriye yanlıları ise 8 Mart 2005 tarihinde büyük bir gösteri düzenledi. Suriye karşıtları ise buna karşı 14 Mart tarihinde toplandı. Bu gösterilerle birlikte dini ve mezhebi argümanlar arka plana itilerek oluşan yeni durum

çerçevesinde iki siyasi blok oluştu. Bu iki grubun toplanma alanlarını Hariri'nin mezarının bulunduğu anıt mezarın olduğu yer ayırıyordu. Tıpkı Hariri'nin siyasi olarak bu iki grubu ayırdığı ve ayırmaya devam edeceği gibi (TRT Türk Youtube Kanalı, 2021).

Lübnan sokaklarının hareketlenmesi sonucu oluşan belirsiz kumarda Hizbullah, bir joker karakter olarak ortaya çıktı. Bu çerçevede hareket, 8 Mart koalisyonunun kurulmasında öncü rol oynadı. Oluşan siyasi atmosfer sonucunda siyasi aktörlerin mevcut etkileşim kalıplarının geçerliliğini yitirdiği bir yeni durum ortaya çıktı. Hasan Nasrallah'ın politik girişimciliği altında Hizbullah bu yeni durumu bir fırsat penceresi olarak gördü ve Lübnan siyasetinde faaliyet gösteren diğer partilerle ittifak kurmak için kolları sıvadı. Bu çerçevede Nebih Berri liderliğindeki Emel Hareketi ile görüşmeler başladı. Söz konusu hareket tıpkı Hizbullah gibi silahlı gücü olan bir örgüt idi. Ancak daha sonra siyasi mücadeleye karar verdi (Özügürlü, 2017). 1990 yılından beri Lübnan Parlamentosu'nun başkanlığını yürüten Berri, bu görevi devam ettirmek için Hizbullah'ın desteğine ihtiyaç duydu. 8 Mart tarihinde her iki hareketin destekçilerinin spontane bir şekilde aynı meydana toplanması iki partiyi ittifak için uzlaşmaya zorladı.

Hariri suikastı, Lübnan iç savaşı döneminde Marunî Hristiyan bir komutan olan Michel Aoun ile Hizbullah'ı birbirine yakınlaştırdı. 1984-1990 yılları arası iç savaşın son altı yılında Lübnan ordusuna genelkurmay başkanlığı yapan Aoun, ayrıca 1988-1990 yılları arasında tartışmalı ve geçici bir biçimde başbakanlık görevini yürüttü. İç savaş sırasında Suriye ordusuna karşı "özgürlük savaşı" başlattı ancak ülkeyi terk etmek zorunda kaldı (Özügürlü, 2017). Lübnan ordusu içerisindeki mezhepsel ayrışmalar Aoun ile Hizbullah'ı aynı paydada buluşmaya zorladı. Aoun'un Hizbullah'ın desteğini alması hem Suriye ile arasını düzeltmesine hem de cumhurbaşkanlığına giden yolu açacaktı (Kırılma Noktası Youtube Kanalı, 2017). Michel Aoun'un 8 Mart koalisyonuna dâhil olması Hristiyan cemaatini iki siyasi kamp arasında aşağı yukarı eşit bir şekilde bölünmesiyle sonuçlandı ve böylece Lübnan siyasetine damgasını vuran 8 ve 14 Mart koalisyonları kısa süre içerisinde mezhepçi politikaların bir ifadesinden daha fazlası haline geldi (Berti, 2016:108). Böylece Lübnan siyasetinde dini ve etnik aidiyetler arasındaki mücadele çok kısa bir sürede iki ittifak arasında gerçekleşecek olan siyasi bir mücadeleye dönüştü.

Michel Aoun liderliğindeki Özgür Yurtseverler Hareketi'nin de koalisyona dâhil olması ile birlikte biri Hristiyan, diğeri Müslüman iki cephe Lübnan'ın geleceği için ortak hareket etmeye başladı. Söz konusu ittifakı oluşturan aktörlerin geçmişine bakıldığında günün birinde bir araya geleceklerini tahmin etmek çok gerçekçi değildi. Örneğin Emel Hareketi tıpkı Hizbullah gibi silahlı bir gücü vardı ve iç savaş sırasında Hizbullah dahil olmak üzere birçok grup ile şiddetli çatışmalar yaşadı. Nitekim bu çatışmaların sonucunda Hizbullah, Emel Hareketinin içerisinden çıkarak ayrı bir parti kurdu. Yine kurulan ittifakın bir diğer en önemli paydaşı olan Michel Aoun liderliğindeki Özgür Yurtsever Hareketi, zamanında Hizbullah'ın en önemli müttefiklerinden olan Suriye'ye karşı açıkça cephe almış ve bu nedenle ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Aoun'un bu ittifakta yer almasına Hristiyan toplumu üzerinde büyük bir etkisi olan Marunî kilisesi açık bir biçimde karşı çıktı. Marunî kilisesinin önde gelen kanaat önderleri Hizbullah'ı istikrarsızlığa neden olmak ve Lübnan'da başka halklar yokmuş gibi davranmakla suçladı (Kırılma Noktası Youtube Kanalı, 2017). Ancak bütün bu pürüzlere rağmen Hariri suikastı ve Sedir Devrimi'nin yarattığı şok etkisi, parti eylemlerinin kolayca tersine çevrilmesine ve bu durumun parti itibarını olumsuz etkilememesine yönelik politik girişimcilere bir fırsat penceresi açtı. Söz konusu politik şokun etkisi ile seçmenler partilerinin uyguladıkları bu ani davranış değişikliklerini kitlesel ölçüde sorgulamadı. Bu rüzgârın arkasına katılan Ermeni Taşnak Partisi ve Suriye Sosyal Milliyetçi Partisinin gibi görece küçük siyasi partilerinde koalisyona katılmasıyla Lübnan siyasetinde Hizbullah'ın öncülüğünde oluşturulan koalisyon daha sonra siyaset biliminde gökkuşağı koalisyonu (Rainbow Coalition) olarak adlandırıldı (Kranz, 2019).

Politik şoklar sonucu oluşan koalisyonların başarısı büyük ölçüde koalisyonun gündem belirleme ve politika üretmesi ile paralellik göstermektedir. Bu çerçevede 8 Mart koalisyonu, açık bir şekilde İran ve Suriye ile ilişkilerin önemine vurgu yaptı ve İsrail'e karşı silahlı direniş ve Batı hâkimiyeti ile mücadele şeklinde bir gündem belirleme stratejisi izledi. Ayrıca İttifak bileşenleri Hariri suikastı ile ilgili çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler Lübnan Özel Mahkemesi'ni reddederek suikast ile ilgili İsrail'i suçladı. (Najem, 2012:116). Dış düşman fenomenini canlı tutmak Hizbullah'ın şiddet içeren devlet dışı aktör konumunu koruması için oldukça önemliydi. Yapılan gösterilerde

parti bayrakları ve dini sembollerden ziyade Lübnan bayrakları ve Lübnan'ın genelini temsil eden sembol ve sloganların kullanılmasına özen gösterildi (Kraidy, 2007:15). Hizbullah'ı, Suriye ve İran yanlısı bir aktör olarak nitelendirmek doğru olsa da hareketi bu rejimlerin bir ön karakolu olarak görmek yanlış bir değerlendirmedir (El-Ghoul, 2004).

8 Mart ittifakının karşısında ise Suriye'nin Lübnan topraklarından çekilmesi ile sonuçlanacak Sedir Devrimi'ne öncülük eden 14 Mart ittifakı yer aldı. Lübnan'daki çeşitli dini toplulukları içine alan ve genel ekseriyetini Beyrut Amerikan Üniversitesi'ndeki gençlerin ve sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu heterojen bir ittifak oluştu. 14 Mart 2005 tarihinde Beyrut'un Şehitler Meydanı'nda toplanan göstericiler içerisinde pek çok siyasi parti yer aldı. Bunların başında öldürülen Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri'nin başkanlığını yaptığı Gelecek Hareketi geldi. Tıpkı 8 Mart ittifakında olduğu gibi 14 Mart ittifakı da politik şokun etkisiyle bileşenleri daha önceki mevcut etkileşim kalıplarından bir anda vazgeçtiler ve oluşan yeni durum neticesinde aynı paydada bir araya geldiler. Bunların başında Kemal Janbolat'ın bulunduğu İlerlemeci Sosyalist Parti, Dr. Samir Geagea'nın Lübnan Hristiyan Kuvvetleri, Ermeni sosyal demokrat Hınçak Partisi, yine Ermeni liberal demokrat Ramgavar Partisi yanı sıra bir dizi Ortodoks, Protestan ve hatta radikal İslami unsurlar bu ittifak çatısı altına bir araya geldi.

14 Mart ittifakı temel ilkelerini Lübnan'ın demokrasi, özgürlük, egemenlik ve toprak bütünlüğü değerlerine dayandırdı ve Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına karşı net bir duruş sergiledi. Ayrıca Hariri suikastını araştıran Lübnan Özel Mahkemesine siyasi destek sağlamak, Hizbullah'ı silahsızlandırmak ve ulusal diyalog yoluyla güçlü bir Lübnan ordusu inşa etmek ve bu vesileyle Lübnan'ı dış müdahalelere karşı korumak konusunda gündem oluşturdu (Ekmekçi, 2006). Koalisyonun bileşenleri "milli birlik" mesajı ile toplantılar düzenledi. Gösterilerde tıpkı 8 Mart koalisyonunun yaptığı gösterilerde olduğu gibi dini ve etnik semboller yerine Lübnan bayrakları ve Lübnan'ın tamamına hitap eden sembol ve sloganlar kullanıldı (Kraidy, 2007). Lübnan tarihinin en geniş katılımlı gösterileri sonucu kısa sürede Suriye'nin Lübnan'da bulundurduğu askeri

birlikler geri çekilmek zorunda kaldı ve uzun zaman sonra Suriye vesayetinden bağımsız gerçekleşen Lübnan genel seçimlerinde 14 Mart koalisyonu büyük bir zaferle ayrıldı.

Tablo-3: Lübnan Genel Seçim Sonuçları (2005)

Parti	Sandalye Sayısı
14 Mart İttifakı	72
Gelecek Hareketi (Saad Hariri-Sünni İslam)	36
İlerlemeci Sosyalist Parti (Kemal Janbolat -Dürzi)	16
Lübnan Kuvvetleri (Samir Geagea-Hristiyan)	5
Qornet Shehwan Gathering (Hristiyan)	6
Demokratik Yenileme (Nassib Lahoud-Hristiyan)	1
Demokratik Sol (Samir Kassir – İdeolojik)	1
Bağımsız	7
8 Mart İttifakı	56
Emel Hareketi (Nabih Berri – Şii İslam)	15
Özgür Vatanseverlik Hareketi (Michel Aoun-Hristiyan)	14
Hizbullah (Hasan Nasrallah- Şii İslam)	14
Popüler Blok (Elias Skaff – Ermeni)	5
Murr Blok (Michel Murr – Hristiyan)	2
Suriye Sosyal Milliyetçi Parti (Suriye Milliyetçisi)	2
Bağımsız	4

Kaynak: Carlos Carnero Gonzalez, (2005).Parliamentary Elections in Lebanon, European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/212714/Election_report_Lebanon_29_May_2005.pdf, Data Accessed: 1 May 2021

Şiddet içeren devlet dışı aktörler tıpkı diğer siyasi aktörler gibi canlı kurumsal yapılardır ve tarihsel süreç içerisinde çeşitli evrelerden geçerler. Bu çerçevede Lübnan İç Savaşı (1975-1990) döneminin bir ürünü olarak gebelik dönemini tamamlayan Hizbullah, 1990 yılında girdiği Lübnan Parlamentosu'ndaki 15 yıllık büyüme ve olgunlaşma döneminden sonra Lübnan siyasetinde ana akım bir siyasi aktör haline geldi. Bu tarihe kadar Lübnan

siyasetinde kendisini adeta ana muhalefet partisi gibi konumlandıran Hizbullah, Hariri Suikastı sonucu açılan fırsat penceresini kullanarak bir dönüşüm sürecine girdi. Hariri suikastını araştırmak için kurulan Lübnan Özel Mahkemesi, Hizbullah'ın üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanmakta idi. Bu durum, Hizbullah'ın meşruiyet problemini artık ertelenemez bir noktaya getirdi. Başlangıçta devrimci bir hareket olarak kurulan Hizbullah, bu meşruiyet arayışının bir sonucu olarak, yıllara muhalefet ettiği Taif Düzeninin bir parçası olmaya karar verdi ve yapılan müzakereler sonucu oluşturulan hükümete dâhil olmak yönünde bir irade ortaya koydu. Bu nedenle hareket, önce Nisan-Temmuz 2005 arasında Najib Mikati'nin geçici hükümetinde ve ardından Fouad Siniora hükümetinde temsil edildi.

Hizbullah'ın Fouad Siniora hükümetine katılımı, kendisinin silah bırakmasına yönelik Birleşmiş Milletlerin 1559 sayılı kararına karşı küresel aktörlerin baskısına direnme fırsatı verdi (Blanford, 2006:191). Ayrıca Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesi Hizbullah için yeni bir siyasi koruma ihtiyacına neden oldu (Alagha, 2005:36). Hariri suikastının Lübnan siyasetinde yarattığı şok etkisi sayesinde Hizbullah'ın karar vericileri yıllarca uyguladıkları sistem karşıtı politikaları kolayca tersine çevirme fırsatı sağladı. Bu sayede parti tabanı partilerinin uyguladığı bu ani davranış değişikliğine kitlesel bir tepki göstermedi. Hizbullah'ın Siyasi Konsey üyesi Mahmud Hac Ali, Birleşmiş Milletlerin 1559 sayılı kararının Lübnan'ın temel ilkeleriyle çeliştiğini belirterek, şimdi Taif Düzenini savunma ve Birleşmiş Milletlerin 1559 sayılı kararını reddetme zamanı. Çünkü 1559 sayılı karar Lübnan'ı anti-İsrail, anti-Amerikancı bir çizgiden İsrail ve Amerika yanlısı bir çizgiye çekeceğini söyledi (Blanford, 2006:158).

Hizbullah, yapılan görüşmeler sonucunda iki bakanla kabinede temsil edildi. Bu çerçevede Şii siyasetçiler Mohammad Fnaish enerji bakanı, Trad Hamadeh ise çalışma bakanı olarak görev aldı. Aynı zamanda resmi olarak Hizbullah üyesi olmamakla birlikte Hizbullah'a yakınlığı ile bilinen Şii siyasetçi Fawzi Salloukh dışişleri bakanlığına getirildi. Ayrıca Hizbullah'ın koalisyon ortaklarından Emel Hareketi iki bakanla kabinede temsil edildi. Nebih Berri ise Hizbullah'ın desteği sayesinde yeniden meclis başkanı seçildi. Michel Aoun ise Şiilerin desteğini güvence altına alarak cumhurbaşkanlığını

kazanma hedefine biraz daha yaklaşırken, Hizbullah destek tabanını Hristiyan çevrelere doğru genişletti. Kabineye başkanlık eden Başbakan Fouad Siniora ise Hizbullah'ın silah taşıma hakkını yasal güvence altına aldı ve Hizbullah'ı bir “direniş gücü” olarak tanıdı (Norton, 2007:483).

Tablo-4: Fuad Siniora Hükümeti (2005)

Bakanlık	Bakan	Parti	Aidiyet
14 Mart İttifakı (19/24)			
Başbakan	Fuad Sinyora	Gelecek Hareketi	Sünni İşlam
Eğitim Bakanlığı	Khaled Kabbani	Gelecek Hareketi	Sünni İşlam
Ekonomi Bakanı	Sami Haddad	Gelecek Hareketi	Protestan Hristiyan
İçişleri Bakanı	Hassan Sabeh	Gelecek Hareketi	Sünni İşlam
Gençlik ve Spor Bakanı	Ahmad Fatfat	Gelecek Hareketi	Sünni İşlam
Parlamento İlişkileri Bakanı	Michel Pharaon	Gelecek Hareketi	Rum-Hristiyan
Kamusal Reformlar Bakanı	Jean Oghassabian	Gelecek Hareketi	Ortodoks Hristiyan-Ermeni
Bayındırlık Bakanı	Mohammad Safadi	Gelecek Hareketi	Sünni İşlam
Enformasyon Bakanı	Ghazi Aridi	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
Yerinden Edilenler Bakanı	Nehmeh Tohme	İlerlemeci Sosyalist Parti	Katolik Hristiyan
Telekomünikasyon Bakanı	Marwan Hamadeh	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi

Turizm Bakanı	Joseph Sarkis	Lübnan Güçleri	Marunî Hristiyan
Enüstri Bakanı	Pierre Amine Gemayel	Qornet Shehwan Gathering	Marunî Hristiyan
Sosyal İşler Bakanı	Nayla Moawad	Qornet Shehwan Gathering	Marunî Hristiyan
Çevre Bakanı	Yacoub Sarraf	Bağımsız (Lahoud Yanlısı)	Ortodoks Hristiyan
Kültür Bakanı	Tarek Mitri	Bağımsız (Lahoud Yanlısı)	Ortodoks Hristiyan
Adalet Bakanı	Charles Rizk	Bağımsız (Lahoud Yanlısı)	Marunî Hristiyan
Savunma Bakanı	Elias Murr	Bağımsız (Lahoud Yanlısı)	Ortodoks Hristiyan
Finans Bakanı	Jihad Azour	Bağımsız	Marunî Hristiyan
8 Mart İttifakı (5/24)			
Tarım Bakanı	Talal Sahili	Emel Hareketi	Şii
Sağlık Bakanı	Mohamad Jawad Khalifeh	Emel Hareketi	Şii İslam
Çalışma Bakanı	Trad Hamadeh	Hizbullah	Şii İslam
Enerji Bakanlığı	Muhammad Fneish	Hizbullah	Şii İslam
Dış İşleri Bakanı	Fawzi Salloukh	Bağımsız (Hizbullah Yanlısı)	Şii İslam

Kaynak: Chiefs of State & Cabinet Members of Foreign Governments: A Directory, Central Intelligence Agency, (2005). [https://www.cia.gov/library/publications/world-leaders-](https://www.cia.gov/library/publications/world-leaders-1/pdfs/2005/August2005ChiefsDirectory.pdf)

1/pdfs/2005/August2005ChiefsDirectory.pdf, August 2005, p.56–57 Data Acccessed. 26 January 2020.

Hariri suikastı ve devamında gerçekleşen Sedir Devrimi'nin Lübnan siyasetinde yarattığı politik şok sonucu Hizbullah'ın yıllara muhalefet ettiği Taif düzeninin bir parçası haline gelmesi hareketin derin ilişki içerisinde olduğu İran ile arasındaki patron-müşteri (patron-client) ilişkisinde ciddi kırılmaları da beraberinde getirdi. Lübnan İç Savaşı sonrası 1992 yılında yapılan ilk parlamento seçimlerinde seçime katılıp katılmama konusuna kendi içerisinde anlaşmazlıklar yaşayan Hizbullah, meseleyi Velayet-i Fakih'e götürmüş ve İran'ın onayını alarak seçimlere katılmıştı. Ancak 2005 yılında yapılan seçimlerde hükümete girilip girilmemesi konusunda böyle bir ihtiyaç hâsıl olmadı ve Hizbullah kendi göbeğini kendisi kesti. Taif düzeninin bir parçası haline gelerek Lübnan siyasetinde meşru bir aktör haline gelen Hizbullah, İran'ın koruyucu rolüne eskisi kadar ihtiyaç duymamaya başladı. Hizbullah, 1985 yılında yayınlanan manifestosu Açık Mektup'un aksine 2009 yılındaki manifestosuna gelindiğinde İran'dan çok kısıtlı ölçüde bahsetti.

Hizbullah'ın Taif Sisteminin bir parçası olarak Lübnan siyasetinde meşruiyet kazanması hareketin tipolojisinde de bir dönüşüm başlattı. Sedir Devrimi öncesi Şii toplumunun haklarını savunan toplumsal (communal) bir şiddet içeren devlet dışı aktör olarak faaliyet gösteren Hizbullah, sistemin verdiği güvenceyle birlikte Lübnan'ın kaynaklarına daha fazla yönelmeye başladı. Bu çerçevede Beyrut şehir merkezine 9 km mesafede bulunan Refik Hariri Uluslararası Havalimanı, Lübnan'ın tek operasyonel ticari havalimanı olma özelliği ve sağladığı lojistik imkânlar nedeniyle Hizbullah'ın ilgisini çekti. Hizbullah, hem parlamentodan geçirmiş olduğu yasal statü hemde hükümetteki nüfuzunu kullanarak havalimanının kontrolünü sağladı. 13 Temmuz 2006 tarihinde, havalimanının üç pisti de 2006 Hizbullah-İsrail Savaşı'nın bir parçası olarak İsrail Hava Kuvvetleri tarafından yapılan füze saldırılarında ciddi hasar gördü. İsrail Hava Kuvvetleri, Hizbullah'ın silah sevkiyatı yaptığı için havaalanının askeri bir hedef olduğunu iddia etti (Myre & Erlanger, 2006). Yine 2008 yılında Başbakan Fuad Sinyora başkanlığında toplanan kabine, Hizbullah'ın telekomünikasyon ağını yasa dışı ilan ederek, Beyrut Havalimanı güvenlik şefini Hizbullah ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle görevden alma kararı Hizbullah taraftarlarını sokaklara döktü. Hizbullah lideri Nasrallah hükümetin bu kararlarını savaş ilanı olarak nitelendirdi ve çıkan çatışmalar sonucu hükümet geri adım atmak zorunda kaldı (DW Türkçe 2008).

Şiddet içeren bir devlet dışı aktör olarak Hizbullah, Hariri Suikastı ve Sedir Devriminin Lübnan siyasetinde yaratmış olduğu şok etkisi ile birlikte oluşan sosyal ve politik boşluğun ötesine geçti. Hizbullah, toplumdaki güvenlik ihtiyacını da kısmen karşılayarak devlet inşasına talip oldu. Politik şokların doğası gereği, siyasi aktörlerin daha önceden düşünmediği ve olgunlaştırmadığı politikaların açılan fırsat penceresinden yararlanma ihtimali bulunmamaktadır. Hizbullah'ın organizasyon yapısının şeffaf olmaması nedeniyle bu konuda herhangi bir veri bulunamamakla birlikte, uygulanan politikaların Şura Konseyi ve Merkez Konsey'in süzgecinden geçmediğini düşünmek hayatın doğal akışına aykırıdır. Hareketin Hariri Suikastı ve Sedir Devrimi sonrası uygulamış olduğu kısa vadeli yoğun politik faaliyetler, politik şokların doğasına uygun bir biçimde ileriye yönelik kurumsal bir miras bıraktı ve ileriki tarihlerde Lübnan siyasetinde meydana gelen politik şoklarda bu davranış kalıpları Hizbullah için bir teamül haline gelerek muhafaza edildi.

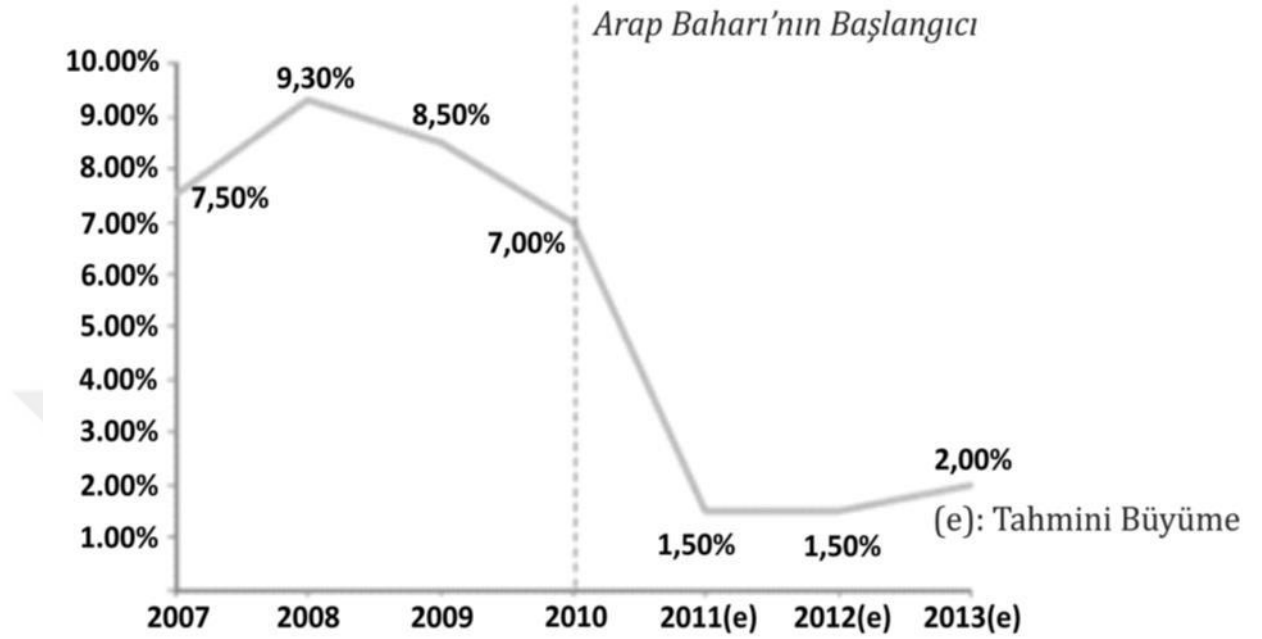
6.2. Arap Baharı (2010)

Lübnan'da gerçekleşen Hariri suikastı ve Sedir Devrimi, Ortadoğu siyaseti için örnek teşkil etti. The Independent'ın ünlü Orta Doğu köşe yazarı Robert Fisk, Arap Baharı'nın Sedir Devriminden ilham aldığını belirtti (Geling, 2012:2). 17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendini yakması ile ülke çağında patlak veren protestolar, kısa sürede Ortadoğu coğrafyasının pek çok ülkesinde şok etkisi yarattı. Lübnan'da ise 27 Şubat 2011 tarihinde bir grup Lübnanlı, "Lübnan'daki mezhepçi rejimin çöküşü için: laik, sivil ve demokratik bir rejime doğru" sloganı altında bir araya geldi. Çok geçmeden sosyal medyanın etkisiyle gösteriler ülkenin pek çok kentine yayıldı. Siyasi mezhepçilik sisteminin yolsuzluğu, cinsiyetçiliği ve zayıf devlet kurumlarını beslediğine inanan aktivistler, değişim arzularında sivil reformları sekülerleşmeyle birleştirdiler. Arap dünyasında meydana gelen popüler ayaklanmalardan esinlenen her yaştan, cinsiyetten, sınıftan ve bölgeden Lübnanlılar, uluslarını siyasi sistem üzerinde bir tartışmaya zorlamak için uğraştı. Tunus ve Kahire'den farklı olarak, protestocular hiçbir müdahale ile karşılaşmadı ve kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmedi (Mikdasi, 2013:266).

Lübnan'da gerçekleştirilen protestolar, diğer Arap ülkeleri ile kıyaslandığında kitlesel bir organizasyona dönüşemedi (Smayra, 2013). Tunus ve Mısır'daki gösterilerin aksine, Lübnan'daki mezhepci sistem, değişim potansiyelini engelleyen bir kısıtlama olarak resmedildi (Mouawad, 2011). Sistemi laikleştirmek isteyen farklı Lübnanlı gruplar alternatif bir program geliştiremedi (Fakhoury ,2014:514). Siyasi mezhepçilik söz konusu olduğunda, çok sayıda yurttaş değişimi arzulamış olsa bile, bu değişimin nasıl gerçekleşeceği konusunda fikir ayrılıklarına düştüler. Bazı gruplar devrimi savunurken, göstericilerin bir bölümü ise sistemin reforme edilebileceğini savundu (Mikdasi, 2013:278). Nihayetinde, Lübnanlı protestocular bir kitle hareketi kuramadı ve vatandaşların başlattığı eylemin esasen kendi kendine sona erdiği tek ülke oldu. Devlet, ordu veya güvenlik güçlerinin misillemesi veya müdahalesi olmaksızın Lübnan'ın rejim karşıtı protestoları kendiliğinden sona erdi (Collins, 2016:300). Ancak Arap Ayaklanmaları sona erdiğinde Lübnan'ın çevresi adeta ateş çemberine döndü.

Arap Bahası'nın ülkede yarattığı şok etkisi ile birlikte Lübnan'daki ekonomik göstergelerde dramatik düşüşler oldu. Lübnan ekonomisinde söz konusu göstergelerdeki bozulmada Esed rejimine uygulanan ekonomik yaptırımların rolü büyüktür. Bu yaptırımlar ticaretinin yaklaşık üçte birini Suriye ile veya Suriye üzerinden üçüncü ülkelerle gerçekleştiren Lübnan'ı ekonomik bakımdan olumsuz etkiledi (Berti, 2012:54). Ayrıca Lübnan için önemli bir gelir kaynağı olan turizm sektöründe 2012 yılında % 30 küçülme yaşandı (Saif, 2013). Turizm, ticaret ve sermaye girişlerinde önemli düşüşler meydana gelen Lübnan ekonomisi, komşusundaki kaos ortamından dolayı ihracatta pazar kaybına uğradı. Lübnan için iki önemli pazar olan Mısır ve Suriye'de yaşananlar Lübnan ekonomisinde son yıllarda oluşan büyüme rakamlarını kısa sürede aşağı çekti. 2007 ve 2010 yılları arasında ortalama % 7,5 olan büyüme oranı, Arap Baharı'nın başladığı 2010 yılında %7'ye ve ertesi yılda % 1,5 seviyesine geriledi (Zencirli, 2012).

Grafik-2: Arap Baharının Lübnan Ekonomisinin Büyüme Oranlarına Etkisi

Kaynak: Credit Libanais, Executive Summary, (July 2013).

http://www.creditlibanais.com.lb/Content/uploads/Lebanon_Amid_the_Arab_Spring-By_Credit_Libanais.pdf, Erişim Tarihi:6 Mayıs 2021

Arap Baharı'nın bölgede yarattığı kaos Lübnan ekonomisini sadece ihracat bakımından değil aynı zamanda yatırımlar ve finansman bakımından da olumsuz etkiledi. Özellikle Arap ülkelerinden gelen turistlerden elde edilen turizm gelirlerinde ve Lübnan'a gelen yabancı sermaye miktarında Suriye'deki çatışma ortamı nedeniyle yaşanan düşüşler ülkenin ticaret ve gayrimenkul sektöründe önemli kayıplara yol açtı (Lebanese Center For Policy Studies, 2011:5). Tüm bunlar ışığında bir değerlendirme yapılması gerekirse Arap Baharı'nın Lübnan ekonomisine 2011-2013 dönemi içinde etkisinin 6 milyar dolarlık bir kayıp olduğu ve bunun da ülkenin 2013 yılı gayri safi yurt içi hasılasının yaklaşık % 20'sine denk geldiği belirtilmektedir (Credit Libanese 2013).

Tarih boyunca dış müdahalelere açık olan Lübnan coğrafyasında Arap Baharı ile birlikte Lübnan toplumunun geniş kesimlerinde var olan dış düşman algısı zirve yaptı. Lübnan Amerikan Üniversitesi tarafından Lübnan toplumunaki Arap Baharı algısını anlamak için

farklı bölge ve mezheplerden seçilen 324 kişi ile yapılan anket çalışmasında ilginç sonuçlar çıktı. Yapılan araştırmada Lübnanlı Sünni ve Hristiyanlar Arap Baharı'nı bölge ülkelerindeki siyasal özgürlük eksikliklerinin bir sonucu olarak görürken, Şii'ler ise temel neden olarak dış komploları işaret etti. Ankete katılanlar kendi mezhepsel veya dinî inançlarını yansıtan yabancı aktörlerin niyetlerine daha büyük güven duymaktadır. Şii Müslümanlar İran'ın Arap Baharındaki tutumunu daha olumlu görürken Sünni Müslümanlar ise Türkiye'nin oynadığı rolü daha olumlu bulmaktadır. Ayrıca Şii'ler Suriye'ye uluslararası müdahalenin yolunu açan karar tasarılarına Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisini kullanan Çin ve Rusya lehinde görüşlere sahiptir. ABD ve İsrail karşıtlığı ise ankete katılanların üzerinde birleştiği tek noktadır (Salamey 2012).

Olayların patlak vermesinden sonra Lübnan'daki ittifak bloklarının gösterdikleri tutum ve davranışlar, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin yapmış olduğu araştırmayı doğrular nitelikte. 14 Mart İttifakı'nın kilit temsilcileri genel olarak Arap dünyasındaki ayaklanmaları bölgedeki otoriter rejimlerin baskısına karşı meşru mücadeleler olarak gördü (Naharnet, 2012). 8 Mart İttifakının ana aktörleri ise daha ihtiyatlı yaklaştı ve bölge oluşan kaos ortamının hem etnik-dinsel azınlıkların varlığını tehlikeye attığını hem de radikal aktörleri iktidara getirme potansiyeline sahip, riskli ve dış destekli müdahaleler olarak resmettiler (The Daily Star, 2013). Arap Baharı'nın bölgede yarattığı şok etkisi belirli politika alternatifleri ve farklı politikalara ilişkili belirsizlik, öngörülemez ve sürprizlere açık bir atmosfer olarak tanımlanan belirsiz kumar senaryosunun en belirgin örneği oldu. Gerek bölgesel, gerek küresel aktörler Arab Baharı'nın nereye evrileceğini kestiremedi.

Arap Baharı ile oluşan kaos ortamına Hizbullah, hareketin lideri Hasan Nasrallah'ın politik girişimliliği ile joker karakter olarak Lübnan siyasetinde sahne aldı. Bu çerçevede Hariri suikastı ve Sedir Devrimi sonucu oluşturduğu koalisyonu Arap Baharı süresince güçlendirerek devam ettirdi ve ittifakın gündem oluşturmada önemli rol oynadı. Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalar patlak verdiğinde, Hizbullah'ın toplumsal değişim için ortaya çıkan hareketlere dayanışma ve desteğini açıklaması çok uzun sürmedi. Nasrallah, isyanı

İsrail'e ve ABD'ye karşı direnişin bir parçası olarak nitelendirdi (Jnah Youtube Channel, 2011). Hareketin; Yemen, Libya ve Bahreyn'deki devrimci ayaklanmalara tepkisi Tunus ve Mısır'ınkine parallik gösterdi. Hizbullah'ın Libya rejimiyle ilişkisi özellikle gerildi, çünkü hareket onu 1978'de ilk ideologlarından ve liderlerinden İmam Musa el-Sadr'ı kaçırmakla suçladı (Alalam, 2014). Ancak Lübnan'daki tüm aktörler gibi Hizbullah'da sürecin nereye evrileceğini tam olarak kestiremiyordu.

Suriye'de protestolar patlak verirken, 8 Mart ve 14 Mart bloklarının ayaklanmalarla ilgili tutumları daha belirgin hale geldi. Halihazırda 14 Mart / 8 Mart ittifakları arasında kutuplaşmış olan Hristiyan liderler, askeri olarak müdahil olmadıkları halde Suriye meselesinde ikiye ayrıldı. Örneğin 14 Mart İttifakı'nın kilit aktörlerinden Lübnan Kuvvetleri, Suriye ayaklanmasını meşru bir demokratik hareket olarak nitelendirirken, 8 Mart İttifakı'nın itici güçlerinden Özgür Vatansever Hareketi ise Suriye'deki Hristiyan azınlıklara tehdit oluşturabilecek bir oluşumun ortaya çıkmasına karşı uyarıda bulundu (Oweis, 2013). Kısa süre sonra Nasrallah, Arap Baharı ile ilgili tutumunu değiştirerek Suriye konusunda olup bitenin artık bir siyasi rejime karşı bir ayaklanma değil, yalnızca "Amerika'nın önderlik ettiği siyasi projeleri empoze etme alanı" olduğunu söyledi. Nasrallah'a göre Suriye'yi savunmak Lübnan ve Filistin'i savunmak demektir (Voltairenet, 2013). Hizbullah'ın Arap Baharı konusundaki bu U dönüşü politik şokun etkisi ile taraftarları nazarında kitlesel olarak parti itibarına dahil edilmedi. Bu noktada Hizbullah'ın politik şok anlarında koalisyonu yönetme ve gündem oluşturmadaki başarısı bir kez daha görüldü. Ayrıca oluşturulan gündemin paralelinde koalisyonun bileşenleri arasında başarılı bir karşılıklılık söz konusudur. Arap Baharı sonucu oluşan belirsiz kumar atmosferi güvenlik kaygılarıyla birleşerek kurulu koalisyonların perçinlenmesi ile sonuçlandı.

Ortaya çıkan siyasi atmosfer başta Hizbullah olmak üzere Lübnan'daki siyasi aktörlere yeni fırsat pencereleri açtı. Lübnan hükümeti, Hariri suikastına ilişkin soruşturmada Lübnan Özel Mahkemesi'ne hükümet fonlarını tahsis etmek istemesi Hizbullah'ın sert muhalefetiyle karşılaştı. Siyasi kriz, Saad Hariri hükümetinden Hizbullah'ın 8 Mart Koalisyonu'nun on bakanının istifa ederek hükümetin düşmesiyle sonuçlandı (Bassam,

2011). Bu hamle, Birleşmiş Milletler Lübnan Özel Mahkemesi'nin dört Hizbullah üyesini eski Başbakan Refik Hariri'nin suikastı için yargılamasına misilleme olarak yapıldı (Al-Jazeera News, 2011). Hariri suikastını ile ilgili gelişmeler Hizbullah'ın meşruiyet ihtiyacını tekrar gündeme getirdi. Çünkü Hizbullah elitleri bu davanın Hizbullah'ın üzerine kalacak bir şekilde sonuçlanması durumunda hareketin silah bırakması ile ilgili gerek yerel, gerek kürsel baskıların artacağından endişe ediyordu. Bu nedenle Hizbullah, Arap Baharı'nın yarattığı şok etkisi meşruiyet arayışı içerisindeki Hizbullah'ın Lübnan iç siyasetine yönelik hamle yapmasını tetikledi. Hizbullah, demokratik yollarla Lübnan üzerindeki hegemonyasını yaymak için Arap Baharı'ndan yararlandı. Hariri'nin yerine daha Hizbullah yanlısı bir aday olan Necib Mikati getirildi (Bazzi, 2011). 2011'de Başbakan Necib Mikati tarafından kurulan hükümet, Hizbullah'ın müttefiki Özgür Vatansever Hareket önemli bir bakanlık ağırlığına sahipken, Hizbullah yanlısı bir çoğunluk hükümetiydi (Norton 2014).

Tablo-5: Najib Mikati Hükümeti (2011)

Bakanlık	Bakan	Parti	Aidiyet
14 Mart İttifakı (12/30)			
Cumhurbaşkanı Kontenjanı (3/30)			
İçişleri Bakanı	Marwan Charbel	Bağımsız	Maruni Hristiyan
Başbakan Yardımcısı	Samir Mouqbel	Bağımsız	Rum Ortodoks
Çevre Bakanı	Nazim Khoury	Bağımsız	Maruni Hristiyan
Başbakan Kontenjanı (6/30)			
Finans Bakanı	Mohammad Safadi	Bağımsız	Sunni İslam
Başbakan	Najib Mikati	Glory Hareketi	Sunni İslam
Devlet Bakanı	Ahmad Karami	Glory Hareketi	Sunni İslam
Enformasyon Bakanı	Walid Daouk	Bağımsız	Sunni İslam
Eğitim Bakanı	Hassan Diab	Bağımsız	Sunni İslam
Ekonomi Bakanı	Nicholas Nahhas	Glory Hareketi	Rum Ortodoks
Demokratik Buluşma Bloğu (3/30)			

Yerinden Edilmişler Bakanı	Alaaeddine Terro	İlerlemeci Sosyalist Parti	Sunni İslam
Bayındırlık Bakanı	Ghazi Aridi	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
Sosyal Hizmetler Bakanı	Wael Abou Faour	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
8 Mart Koalisyonu (18/30)			
Değişim ve Reform Bloğu (11/30)			
Çalışma Bakanı	Charbel Nahas	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Katolik
Telekomünikasyon Bakanı	Nicolas Sehnaoui	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Katolik
Kültür Bakanı	Gaby Layyoun	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Ortodoks
Adalet Bakanı	Shakib Qortbawi	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Maruni Hristiyan
Enerji Bakanı	Gebran Bassil	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Maruni Hristiyan
Turizm Bakanı	Fadi Abboud	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Maruni Hristiyan
Savunma Bakanı	Fayez Ghosn	Marada Hareketi	Rum Ortodoks
Devlet Bakanı	Salim Bey Karam	Marada Hareketi	Maruni Hristiyan
Endüstri Bakanı	Vrej Sabounjian	Taşnak Hareketi	Ermeni Ortodoks
Devlet Bakanı	Panos Manjian	Taşnak Hareketi	Ermeni Ortodoks

Devlet Bakanı	Marwan Kheireddin	Lübnan Demokrasi Partisi	Dürzi
Direnış Bloğu (2/30)			
Tarım Bakanı	Hussein Hajj Hassan	Hizbullah	Şii İslam
Devlet Bakanı	Mohammad Fneish	Hizbullah	Şii İslam
Diğerleri (5/30)			
Sağlık Bakanı	Ali Hassan Khalil	Emel Hareketi	Şii İslam
Dışışleri Bakanı	Adnan Mansour	Emel Hareketi	Şii İslam
Gençlik ve Spor Bakanı	Faisal Karami	Arap Liberal Parti	Sunni İslam
Devlet Bakanı	Nicolas Fattoush	Bağımsız	Rum Katolik
Devlet Bakanı	Ali Qanso	Suriye Milliyetçi Sosyalist Parti	Şii İslam

Kaynak: William Harris (2012). Lebanon: A History, 600-2011, Oxford University Press, p. 274.

Dört yılda bir yenilenen genel seçimlerin normal şartlar altında 2013 yılında yapılması bekleniyordu. Bu nedenle ana görevi parlamento seçimlerini denetlemek olan Suriye yanlısı Tammam Salam tarafından bir geçiş hükümeti kuruldu. Ancak Suriye iç savaşı gerekçe gösterilerek 2013 yılında yapılması gereken genel seçimler ertelendi (Bassam, 2013). Kasım 2014'te Lübnan'daki doksan yedi milletvekilinin ikisi dışında hepsi kendi görev sürelerini 2017'ye kadar uzatmak için oy kullandı. Parlamento yetkilileri Suriye'de büyüyen iç savaşın Lübnan için yarattığı güvenlik endişelerine vurgu yaptılar (Holmes, 2014). Lübnan parlamentosu iç savaş döneminden bu yana ilk defa görev süresini uzatmaya karar verdi (Bassam, 2013). Gelineen noktada kurumsal düzeyde Hizbullah, siyasi muhalefetin şampiyonu olarak uzun süredir devam eden işlevinden iktidar koalisyonunun daha aktif bir bileşeni olmaya doğru dönüşerek kayda değer bir başarı elde etti. Birincisi, Hizbullah'ın artan iç gücü, Lübnan'daki zararlı sosyo-ekonomik duruma karşı harekete geçme konusunda gruba daha fazla sorumluluk yükledi. İkincisi, Hizbullah'ın maruz kaldığı bölgesel ve uluslararası baskı dalgası, kendisini

yaptırımlardan korumak ve devlet kaynaklarını elde etmek için hükümete daha derin nüfuz etmeye yöneltti.

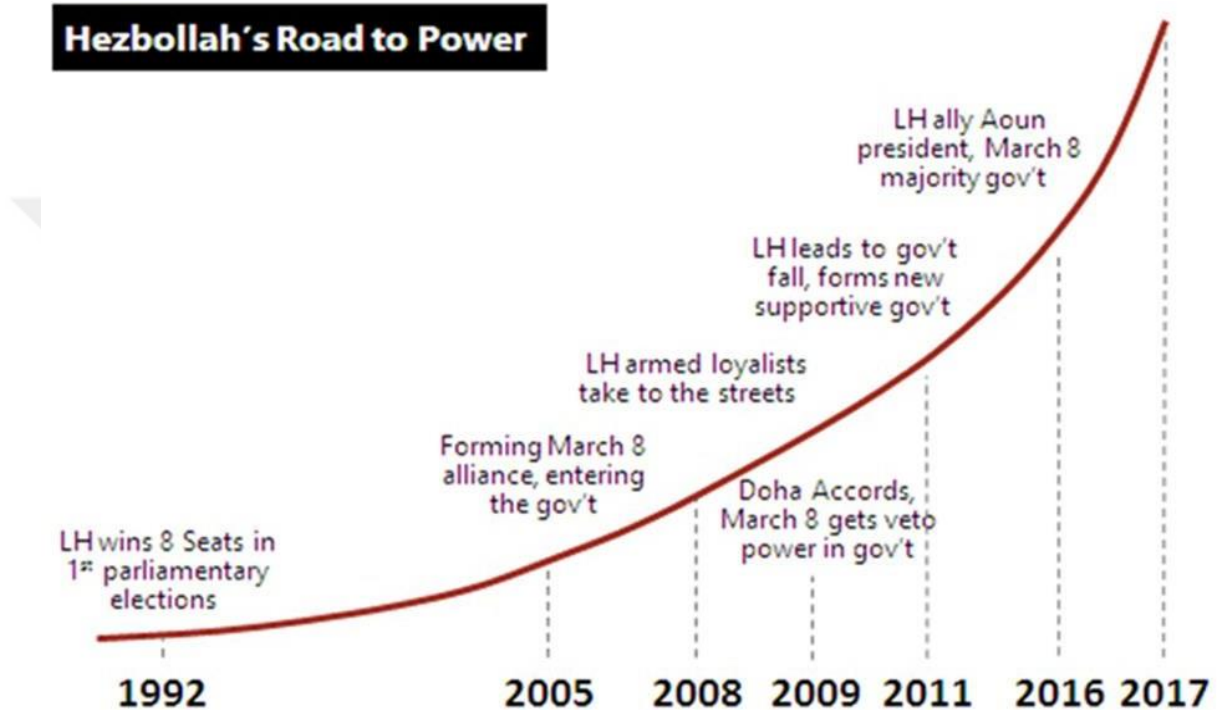
Tablo-6: Tammam Salam Hükümeti (2014)

Bakanlık	Bakan	Parti	Aidiyet
Bağımsız (8/24)			
Cumhurbaşkanı Kontenjanı (3/24)			
Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı	Samir Mouqbel	Bağımsız	Rum Ortodoks
Yerinden Edilmişler Bakanı	Alice Shabtini	Bağımsız	Maruni Hristiyan
Gençlik ve Spor Bakanı	Abdel Mouttaieb Hennaoui	Bağımsız	Şii İslam
Başbakan Kontenjanı (3/24)			
Başbakan	Tammam Salam	Bağımsız	Sunni İslam
Çevre Bakanı	Mohamed Machnouk	Bağımsız	Sunni İslam
Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Rashid Derbass	Bağımsız	Sunni İslam
Milli Mücadele Cephesi (2/24)			
Sağlık Bakanı	Wael Abou Faour	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
Tarım Bakanı	Akram Chehayeb	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
8 Mart İttifakı (8/24)			
Değişim ve Reform Bloğu (4/24)			
Dışişleri Bakanı	Gebran Bassil	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Maruni Hristiyan

Eğitim Bakanı	Elias Bou Saab	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Ortodoks
Kültür Bakanı	Raymond Arajji	Marada Hareketi	Maruni Hristiyan
Enerji Bakanı	Arthur Nazarian	Taşnak Hareketi	Ermeni Ortodoks
Emel Hareketi (2/24)			
Finans Bakanı	Ali Hassan Khalil	Emel Hareketi	Şii İslam
Ulaştırma Bakanı	Ghazi Zaiter	Emel Hareketi	Şii İslam
Direnış Bloğu (2/24)			
Endüstri Bakanı	Hussein Hajj Hassan	Hizbullah	Şii İslam
Parlamento İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı	Muhammad Fneish	Hizbullah	Şii İslam
14 Mart İttifakı (8/24)			
Gelecek Hareketi (3/24)			
İçişleri Bakanı	Nouhad Machnouk	Gelecek Hareketi	Sunni İslam
İdari Gelişimden Sorumlu Devlet Bakanı	Nabil de Freige	Gelecek Hareketi	Roman Katolik
Adalet Bakanı	Ashraf Rifi	Bağımsız	Sunni İslam
Kataeb Parti (3/24)			
Çalışma Bakanı	Sejaan Kazzi	Kataeb Parti	Maruni Hristiyan
Ekonomi Bakanı	Alain Hakim	Kataeb Parti	Rum Katolik
Enformasyon Bakanı	Ramzi Jreij	Bağımsız	Rum Ortodoks
Diğerleri (2/24)			
Turizm Bakanı	Michel Pharaon	Bağımsız	Rum Katolik
Telekomünikasyon Bakanı	Boutros Harb	Bağımsız	Maruni Hristiyan

Kaynak: Editorial, Names Of Ministers Announced In Cabinet Of Tammam Salam, National News Agency, (15 February 2014), <http://www.nna-leb.gov.lb/en/show-news/21479/Names-of-ministers-announced-in-Cabinet-of-Tammam-Salam>, Data Accessed: 4 May 2021.

Grafik-3: Hizbullah'ın Mevcut Politik Düzene Entegrasyonu

Kaynak: Hezbollah's Influence over the Lebanese Political System, The Israel Defense Forces, (30 December 2017), <https://www.idf.il/en/minisites/hezbollah/hezbollah/hezbollahs-influence-over-the-lebanese-political-system/>, Data Accessed: 6 May 2021.

Arap Baharının yarattığı şok ettisi, meşruiyet arayışındaki Hizbullah'ın sadece yıllarca muhalefet ettiği Taif düzeninin bir parçası olmaya yönelik hamle yapmasını tetiklemedi. Hizbullah, aynı zamanda Suriye İç Savaşına'da müdahil olarak Lübnan'ın koruyuculuğunu üstlendi. Lübnan'ın bir Arap baharı devleti olmamasına rağmen, 2011 başından beri yaşanan olaylar kırılğan sosyo-politik durumu üzerinde derin bir etki yarattı. Hizbullah, bir hükümet üyesi ve bölge çapında büyüyen mezhep ayrımının kilit bir bileşeni olarak, pozisyonunun tehdit altında olduğunu gördü ve hızla değişen bir ortamda konumunu yeniden değerlendirmek zorunda kaldı (Kalawoun 2012).

Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na müdahalesi hareketin ideolojik karakterinde köklü bir dönüşüm başlattı. Hariri suikastı ve Sedir Devrimi'nin yarattığı şok etkisi ile Lübnan'ın farklı kesimlerini bir araya getirerek kurmuş olduğu gökkuşağı koalisyonu, Arap Baharı'nın oluşturduğu güvenlik kaygıları ile birlikte Hizbullah çatısı altına senkronize oldu.

Kuruluşundan itibaren Şii kimliği üzerinde etkili olan Hizbullah, Suriye'ye müdahalesinde Şii referanslardan ziyade Lübnan'ın koruyuculuğunu üstlenen milliyetçi söylemleri kullanmayı tercih etti. Hizbullah, Suriye'ye müdahalesinin iki ülke arasındaki geçiş sınırlarda yer alan Lübnan köylerini güvence altına almayı amaçladığını iddia etti (Saouli, 2018:186). Ardından Suriye'de faaliyet gösteren, başta Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) ve El Nusra Cephesi gibi radikal örgütleri Lübnan'daki mezhepsel çeşitlilik ve bir arada yaşama ruhuna yönelik tehditler olarak tanımladı. Bu örgütlerin Lübnan'ın çeşitli yerlerinde düzenledikleri intihar saldırıları Hizbullah'ın iddialarını güçlendirdi. 12 Aralık 2015 tarihinde Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta 40 kişinin ölümü ve 200 kişinin yaralanması ile sonuçlanan intihar saldırısını İŞİD üstlendi (DW Türkçe, 2015). Bu nedenle Hizbullah, Suriye'deki müdahalesine Lübnan toplumundaki geniş kesimlerin desteğini sağlamak için güvenlik temelli argümanlar kullandı ve Lübnan'daki tüm mezhepleri İŞİD'e karşı birleştiren yerel Halk Koruma Komiteleri kurdu (Al-Monitor, 2014). Beyrut Araştırma ve Bilgi Merkezi'nin yapmış olduğu anket çalışmasında Lübnanlı Hristiyanların % 66'sının Hizbullah'ın Suriye'ye müdahalesini desteklediği ortaya çıktı. Ankete katılanların % 58'i ise ülkenin Suriye sınırına konuşlanan Hizbullah üyelerinin yerine uluslararası bir barış gücünün yerleştirilmesini desteklemediklerini belirttiler. Katılımcıların % 65'i Lübnan'a saldıran radikal grupların Hizbullah'ın Suriye'deki varlığına misilleme olduğuna inanmadığını ortaya koydu. Ayrıca ankete katılanların % 73'ü Irak ve Suriye'ye yönelik ABD öncülüğündeki hava saldırılarının İŞİD'i ortadan kaldırmayı amaçladığına inanmadıkları yönünde görüş belirtti (Al-Akhbar, 2014). Yıllarca Lübnan'daki pek çok kesim tarafından fundamentalist / köktendinci bir şiddet içeren devlet dışı aktör olarak görülen Hizbullah, Arap Baharı sayesinde kısa sürede Lübnan halkını cihatçı gruplardan koruyan ideolojik bir organizmaya dönüştü.

Arap Baharı'nın bölgede yarattığı otorite boşluğu hareketin tipolojisini hızlı bir şekilde dönüştürdü. Arap Baharı öncesi hareketin toplumsal yanı ağır basarken, Arap Baharı'ndan sonra Suriye İç Savaşı'na dahil olmanın ideolojik boyutunun yanında hareketin kendisine düzenli gelir getirebilecek kaynak arayışı da etkili oldu. Hizbullah, Lübnan-Suriye sınırına yaklaşık 1000 savaşçının konuşlanığı karakollar kurarak bir güvenlik bölgesi inşa etti (Issaharoff, 2014). Ayrıca Bekaa Vadisi'nde Lübnan-Suriye sınırının iki yanında bulunan Kalamun bölgesi önemli bir tedarik yolu olması nedeniyle Hizbullah için hayati önem taşıyordu. Buranın tamamen Hizbullah'ın kontrolüne geçmesi ile birlikte Hizbullah, Lübnan içrisinde özellikle yoksul kesimler için ana gıda tedarikçisi konumuna geldi (Geling, 2012:23). Kasım 2013 ile Nisan 2014 arasında gerçekleştirilen beş aylık bir Hizbullah askeri hareketinin ardından bu bölge IŞİD ve El-Nusra unsurlarından arındırılarak Suriye rejimi ve Hizbullah'ın kontrolüne girdi. Bu operasyonun ardından Hizbullah, Şam'ı sahile bağlayan M5 otoyolu ve Lübnan'ı bu otoyola bağlayan geçiş güzergahlarında söz hakkı kazandı (Blanford, 2015).

Harita-5: Lübnan ve M 5 Otoyolu

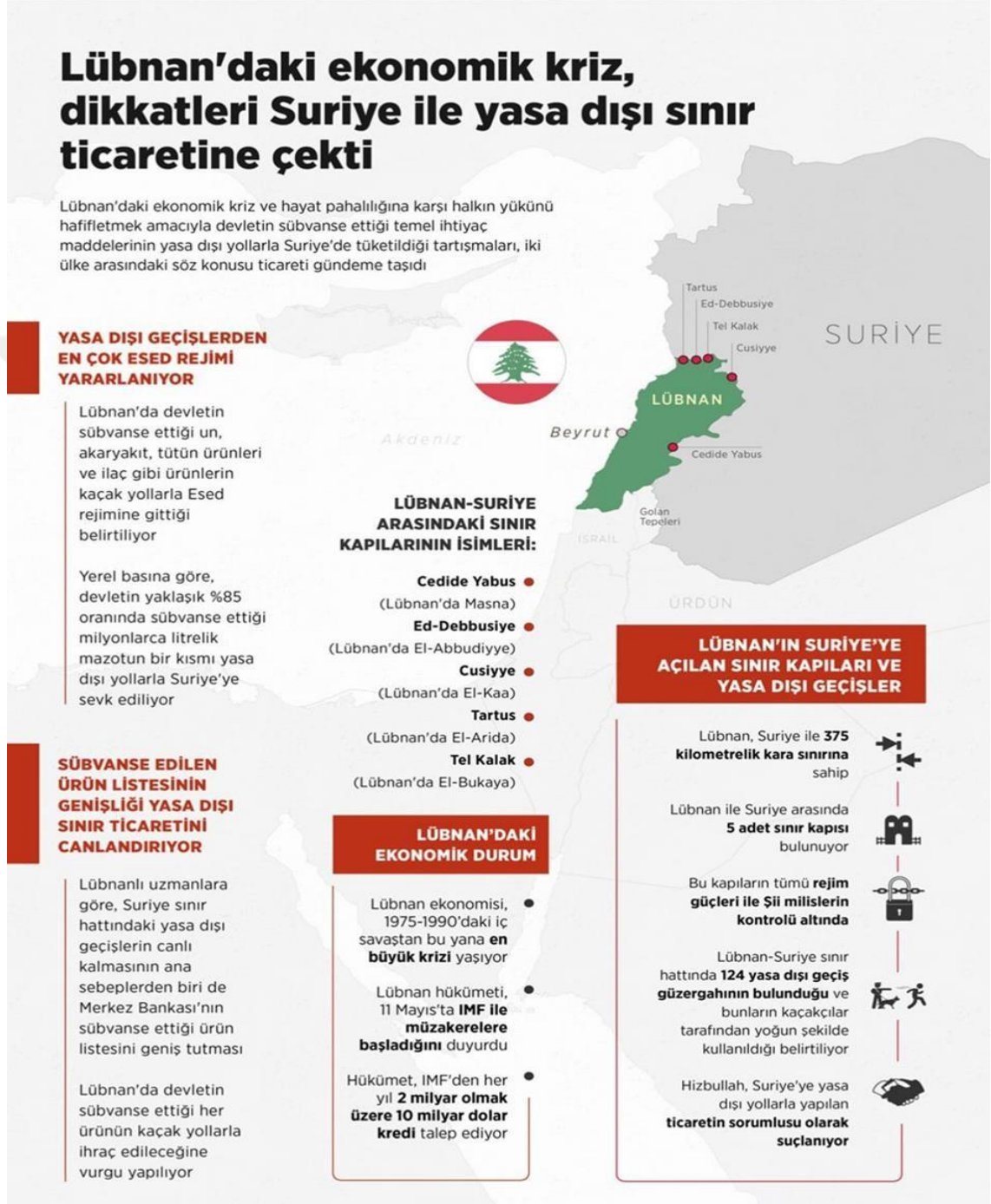

Kaynak: Editorial, (21 March 2014). Yabroud Town - A Strategic Prize For Syria Government, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26691008>, Data Accessed: 28 May 2021.

Sıçramalı denge modeli çerçevesinde Hizbullah'ın siyasi kanadı uzun yıllar karşı çıktığı Taif Sistemi'ne daha fazla entegre olmakla kalmadı, aynı zamanda Suriye İç Savaşı ve Lübnan toplumunun artan güvenlik kaygıları Hizbullah'ın askeri kanadı ile Lübnan ordusunun yakınlaşması ile sonuçlandı. Lübnan hükümeti ordu ile Hizbullah arasında herhangi bir koordinasyon oluşunu defalarca reddetti. Ancak Lübnan-Suriye sınırındaki tablo bu koordinasyonu gözler önüne seriyordu. Nitekim, Trump yönetiminin önerdiği 2018 mali yılı bütçesinde Lübnan ordusunun güçlendirilmesi için her yıl düzenli olarak yapılan askeri yardımını sıfırladı (Awadallah & Lang, 2017). Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, Hizbullah'ı direniş, ordu ve halk anlamına gelen altın formül olarak tanımladığı gibi Lübnan ordusunu ise kendileri için ortak (partner) ve önemli destekçi (pillar) olarak nitelendirdi (Abrams, 2017).

Hizbullah'ın Hariri suikastı ve Sedir Devrimi'nin açtığı fırsat penceresi sonucunda Lübnan işletim sisteminin bir parçası haline gelmesiyle kırılmaya uğrayan İran ile arasındaki patron-müşteri ilişkisi Arap Baharı ile birlikte sıçramalı denge modeline uyumlu bir şekilde bir seviye daha açıldı. Hizbullah'ı İran'ın ön karakolu olarak gören ve Şii Hilali motivasyonu nedeniyle Suriye'de olduğunu açıklayan mevcut analizlerin aksine Hizbullah'ın Suriye'deki iç savaşa müdahalesi Lübnan'daki iç dengeler ve hareketin geçirmiş olduğu dönüşüm süreci ile ilgilidir. Suriye krizinden önce Lübnan'ın geniş kesimleri tarafından fundamentalist / köktendinci bir hareket olarak görülen Hizbullah'ın Lübnan'ı cihatçılardan koruyan bir kalkana dönüşmesi hareketi ideolojik olarak İran doktrininden uzaklaştırdı. Ayrıca Hizbullah'ın Lübnan-Suriye sınırını önemli ölçüde kontrol etmesiyle beraber gelir kaynaklarının çeşitlenmesi hareketin İran'a olan ekonomik bağımlılığını azalttı. Arap Baharı, Hizbullah'ın fundamentalist / kökten dinci yapısının ideolojik dönüşümünde ve toplumcu (communal) bir şiddet içeren devlet dışı aktör olarak Lübnan siyasetinde faaliyet gösteren hareketin şirketleşmiş (corporate) bir şiddet içeren devlet dışı aktöre dönüşmesinde kaldıraç görevi gördü.

Harita-6: Lübnan-Suriye Sınır Kontrolü

Kaynak: Mahmut Geldi, (11 Haziran 2020). Lübnan'daki ekonomik kriz dikkatleri Suriye ile yasa dışı sınır ticaretine çekti, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnandaki-ekonomik-kriz-dikkatleri-suriye-ile-yasa-disi-sinir-ticaretine-cekti/1873027>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021.

6.3. Başbakan Saad Hariri'nin Kaçırılması (2017)

20 Mart 2003 tarihinde ABD ve Birleşik Krallık öncülüğündeki Çokuluslu Koalisyon Kuvvetleri'nin Irak'a askeri müdahalesi ve Baas Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılmasından sonra, İran ve Suudi Arabistan, jeopolitik açıdan mezhepsel bölünmelerden yararlanarak bölgenin doğasını şekillendirmek için jeopolitik bir mücadelenin tarafları oldu (Mabon, 2015). Suudi Arabistan'da yaşayan Şii din adamı Nimr al-Nimr'ın terörizm suçlamasıyla idam edilmesi ve sonrasında İran'da göstericilerin Suudi Arabistan büyükelçiliğine saldırması Ortadoğu'da yeni bir krizin işaretini verdi (McDowall & Wilkin, 2016). Bu krizin Lübnan'a yansıması ise dışişleri bakanları düzeyinde toplanan Arap Birliği toplantısında çıkarılan İran'ı kınama kararına Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen ve Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın da damadı olan Dışişleri Bakanı Cibran Basil'in katılmamasıyla başladı (Al Jazeera Türk, 2016). Toplantıdan bir ay sonra Suudi Arabistan, Lübnan ordusu ve emniyet teşkilatına yapacağı 4 milyar dolarlık yardımı askıya aldığını duyurdu (Middle East Eye, 2016). Riyad'ın bu hamlesini, Hizbullah'ın önce Körfez İşbirliği Teşkilatı ardından Lübnan ve Irak'ın aleyhte oy kullanmasına karşı Arap Birliği tarafından terör örgütü ilan edilmesi süreci izledi (Ntv, 2016) (Middle East Eye, 2016).

4 Kasım 2017 tarihinde ise Başbakan Saad Hariri, Suudi Arabistan ziyareti sırasında Hizbullah ve İran'a ağır ithamlara bulunarak istifa ettiğini duyurdu (Reuters, 2017). Tartışmalı açıklama, Hariri'nin Suudi başkentinde iradesine aykırı tutulduğu iddialarını alevlendirdi. Hariri'nin istifasına ilk tepki İran'dan geldi. İran Dışişleri Bakanı Sözcüsü Behram Kasımi bu istifanın Ortadoğu'da tansiyonu yükseltmek amacıyla planlanan ABD-Suudi- Siyonist oyunu olduğu belirtti (Preess Tv, 2017). Rusya'nın Lübnan Büyükelçisi Aleksandr Zaspikin, Lübnan'da yaşanan siyasi belirsizliği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) götürebileceklerini söyleyerek Suudi Arabistan'ı Lübnan'ın iç işlerine karışmakla suçladı (Sputnik Türkiye, 2017). ABD adına Dışişleri Bakanı Rex Tillerson tarafından yapılan açıklamada Saad Hariri'ye "ABD'nin güçlü bir müttefiki olarak" saygı duydukları belirtilerek, Hariri'nin istifasına üstü kapalı destek verdi (Milli Gazete, 2017). İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ise, Hariri'nin

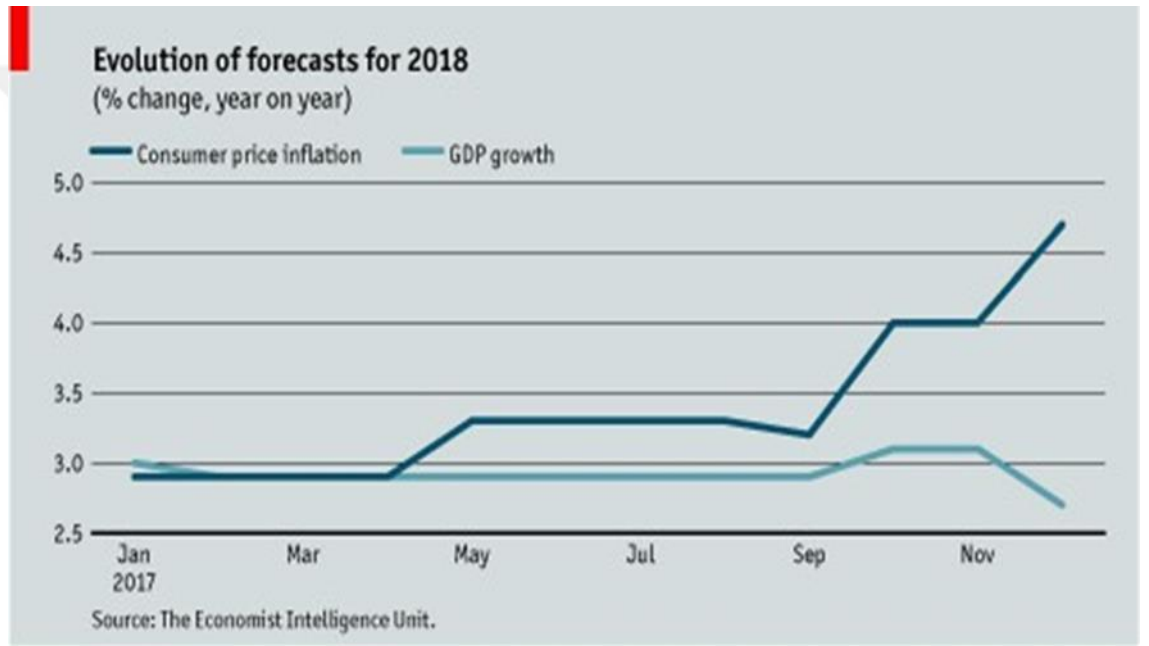
istifasına ilişkin “Suriye’yi ikinci Lübnan’a çevirmeye çalışan İran’ın saldırılarına karşı önlem alınması çağrısı niteliğinde” açıklamada bulundu (Hürriyet, 2017).

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Hariri’nin istifası nedeniyle Suudi Arabistan’a yaptığı sürpriz ziyaret sonrasında “Hariri’nin özgür olduğunu, Suudi Arabistan’da ev hapsinde olmadığını” belirtip, Lübnan’ın istikrarına vurgu yaparak arabulucu rolü üstlendiği izlenimi verdi. Fransa, Hariri’nin istifasını geri alması sürecini başarılı bir şekilde yürüterek, hem Lübnan’daki nüfuzunu artırdı hem de arabulucu rolüyle Ortadoğu’daki krizlerde inisiyatif alabileceğinin sinyalini verdi (Hürriyet, 2017). Hariri’nin istifasına gelen tepkilerde, bölgesel / küresel taraflarının geleneksel pozisyonlarını devam ettirdikleri görülmektedir (Duman, 2018). Lübnan’ın bağımsızlık yıldönümü olan 22 Kasım 2017 tarihinde ülkesine dönen başbakan Hariri, geride Ortadoğu siyasetinin en karanlık 17 gününü bıraktı. Suudi Arabistan’ın oynadığı siyasi kumar hiç beklemediği bir şekilde sonuçlandı. Hem Hariri hem de Hizbullah Lübnan içinde bir vatansever öfke dalgası tarafından canlandırıldı. Mayıs 2018 seçimlerinde Hariri Lübnan başbakanı olarak geri dönerken, Hizbullah rekor sayıda parlamento koltuğu kazandı (Stevenson, 2018:6). Gözlemciler Hariri’nin gönülsüz istifasını üç şekilde açıkladılar. İlk açıklamaya göre Riyad, Lübnan başbakanının Hizbullah’a yönelik baskısından memnun değildi. Diğerleri, Suudi Arabistan’ın Hizbullah’ı marjinalleştirme çabasıyla Lübnan’da siyasi bir kriz başlatmak istediğini öne sürdü. Son olarak, bazı analistler Hariri’nin Suudi Arabistan’ın taht oyununda kaybeden tarafın müttefiki olduğunu savundu (Ulutaş & Duran, 2018:98).

Suudi Arabistan, Lübnan ekonomisinde pek çok enstrümana sahip. O dönemde Lübnan Merkez Bankası’na 860 milyon dolarlık Suudi mevduatı mevcut. Suudi Arabistan’da çalışan 350 bin Lübnan vatandaşının yıllık olarak Lübnan (gayri safi yurtiçi hasılası 50 milyar dolar) ekonomisine katkısı 4,5 milyar dolardır. Lübnan sanayi üretiminin dörtte biri Suudi Arabistan’a ihraç edilmektedir. Öte yandan, Lübnan’daki yabancı yatırımın yarısı Suudi sermayesi iken, Lübnan faaliyet gösteren on büyük bankanın yedisi Suudi Arabistan kökenlidir. (Macaron, 2017). Körfez turistleri hem sayı hem de kişi başına harcama açısından Lübnan turizm sektörünün önemli bir parçasıdır. Daily Star of

Beirut'un Ağustos ayında bildirdiğine göre, Lübnan'daki Suudi turist sayısı 2017'nin ilk 7 ayında geçen yılın aynı dönemine göre % 86,77 arttı, ancak şimdi Suudiler ve diğer Körfez ülkeleri vatandaşlarına Lübnan'ı terk etme konusunda uyarıda bulundu (The Daily Star, 2017). Bu nedenle Suudi Arabistan-Lübnan gerilimi kısa süreli de olsa ülkedeki temel ekonomik göstergelerde dramatik düşüşlere neden oldu.

Grafik-4: Hariri'nin İstifa Sürecinde Lübnan'da Enflasyon ve Büyüme Oranları

Suudi Arabistan'ın Hariri'yi zorla alıkoyduğu algısı, Lübnan toplumunun önemli kesimi tarafından bir dış düşman olarak algılanmasıyla sonuçlandı. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah yaptığı konuşmada Hariri'nin sadece Suudiler tarafından önüne koyulan metni okuduğunu belirtti (Ruptly Youtube Channel, 2017). Bu durum tıpkı Sedir Devrimi'nde olduğu gibi Lübnan halkının bağımsızlık duygularının yeniden dirilmesine neden oldu. Hizbullah'ın desteği ile cumhurbaşkanı seçilen Aoun'un Hariri'nin istifasını kabul etmemesi ve Hizbullah'ın kriz süresince gösterdiği itidal ve Lübnan'a döndükten sonra Hariri'yi kabul etmesi Lübnan halkının sempatisini kazandı (Shavit, 2018:3). Arap Baharı ile birlikte askeri olarak Lübnan halkının koruyuculuğunu üstlenen Hizbullah, Hariri'nin istifası ile açılan fırsat penceresini kendisi lehine değerlendirerek Lübnan halkının siyasi

anlamda da koruyuculuğuna talip oldu ve Lübnan siyasetinde birleştirici bir rol oynadı (Nassif, 2018:2).

Bu atmosferde 6 Mayıs 2018'de yapılan parlamento Suudi Arabistan'ın ana düşmanı Hizbullah ve müttefikleri, 128 üyeli parlamentodaki sandalyelerin yarısından fazlasını elde ettiler. Seçim zaferi sayesinde, Hizbullah gücünü yeniden ortaya koydu ve Lübnan siyasetinde yeni bir halk meşruiyetini müjdeledi (Ghaddar, 2018). Yapılan seçimler sonucunda Hizbullah, %16.44 oy oranı ile birinci parti olarak çıktı. Hizbullah, artık parlamentodaki en büyük koalisyona liderlik edebilecek bir konuma yükseldi (Qiblawi, 2018). Hizbullah, Emel Hareketi, Özgür Vatansever Hareketi ve müttefik partileri içeren 8 Mart koalisyonu 74 sandalye kazandı (Editorial, 2018). Rakip 14 Mart koalisyonu ise (Sünni Gelecek Hareketi, Marunî Lübnan Kuvvetleri ve müttefik milletvekilleri) bir önceki seçime göre 10 sandalye kaybetti. Başbakan Hariri'nin Gelecek Hareketi en büyük kaybı (sandalyelerinin yaklaşık üçte birini) yaşadı, ancak parlamentodaki en büyük Sünni blok olmaya devam ediyor (Habib, 2018). Bu özelliği sayesinde Hariri, 128 milletvekili oyundan 111'ini aldıktan sonra, seçimlerin ardından yeni bir hükümet kurmak için görevlendirildi (Mroue, 2018). Saad Hariri'nin kabinesinde, 17 bakan Hizbullah öncülüğündeki 8 Mart ittifakına mensupken; 13 bakan ise Mustakbel Partisi öncülüğündeki 14 Mart ittifakından oluştu (Ya Libnan, 2016).

Tablo-7: Lübnan Genel Seçimleri Oy ve Sandalye Dağılımı (2018)

Parti	Oy Oranı (%)	Kazanılan Sandalye
Emel-Hizbullah ve Müttefikleri		45
Hizbullah	16.44	12
Bağımsızlar	2.30	3
Emel Hareketi	9.05	10
Emel Yanlısı Bağımsızlar	1.90	7
Marada Hareketi	1.77	3
Suriye Sosyal Milliyetçi Parti	1.36	3

Arap Özgürlük Partisi	0.43	2
El Khazen Blok	0.57	2
Al-Ahbash	1.07	1
Birlik Partisi	0.86	1
Nasırîst Parti	0.56	1
Özgür Vatanseverlik Hareketi ve Müttefikleri		29
Özgür Vatanseverlik Hareketi	13.60	18
Bağımsızlar	3.96	6
Ermeni Devrimci Federasyonu	1.16	3
Lübnan Demokratik Parti	1.15	1
Bağımsızlık Hareketi	0.41	1
Gelecek Hareketi ve Müttefikleri		20
Gelecek Hareketi	14.56	13
Bağımsızlar	2.01	7
Lübnan Kuvvetleri ve Müttefikleri		15
Lübnan Kuvvetleri	8.14	12
Bağımsızlar	0.91	3
Diğerleri		19
İlerlemeci Sosyalist Parti	4.72	9
Azm Hareketi	2.25	4
Ketaib Partisi	1.94	3
Murr Blok	0.76	1
Ulusal Diyalog Partisi	0.65	1
Sabaa Partisi	2.55	1
Diğerleri	10.7	-

Kaynak: Editorial, Lebanon's 2018 Elections, (11 May 2018). Every CRS Report, <https://www.everycrsreport.com/reports/IN10900.html>, Data Accessed: 1 May 2021.

Tablo-8: Hariri Hükümeti Kabine Dağılımı (2019)

Bakanlık	Bakan	Parti	Aidiyet
Cumhurbaşkanlığı Kontenjanı (5/30)			
Savunma Bakanı	Elias Bou Saab	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum-Ortodoks
Adalet Bakanı	Albert Serhan	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum-Ortodoks
Devlet Bakanı	Salim Jreissati	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum-Katolik
Devlet Bakanı	Saleh Gharib	Lübnan Demokratik Parti	Dürzi
Devlet Bakanı	Hassan Mrad	Birlik Partisi	Sunni-İslam
Güçlü Lübnan Bloğu (6/30)			
Dışişleri Bakanı	Gebran Bassil	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Marunî Hristiyan
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Mansour Bteich	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Marunî Hristiyan
Enerji Bakanı	Nada Boustani	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Marunî Hristiyan
Yerinden Edilmişler Bakanı	Ghassan Atallah	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Katolik

Çevre Bakanı	Fadi Jreissati	Özgür Vatanseverlik Hareketi	Rum Katolik
Turizm Bakanı	Avedis Guidanian	Taşnak Partisi	Ermeni Ortodoks
Güçlü Cumhuriyet Bloğu (4/30)			
Başbakan Yardımcısı	Ghassan Hasbani	Lübnan Kuvvetleri	Rum Ortodoks
Sosyal İşler Bakanı	Richard Kouyoumdjian	Lübnan Kuvvetleri	Ermeni Katolik
Çalışma Bakanı	Camille Abou Sleiman	Lübnan Kuvvetleri	Marunî Hristiyan
Devlet Bakanı	May Chidiac	Lübnan Kuvvetleri	Marunî Hristiyan
Demokratik Buluşma (2/30)			
Eğitim Bakanı	Akram Chehayeb	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
Endüstri Bakanı	Wael Abou Faour	İlerlemeci Sosyalist Parti	Dürzi
Gelecek Hareketi ve Başbakan Kontenjanı (6/30)			
Başbakan	Saad Hariri	Gelecek Hareketi	Sunni-İslam
Telekomünikasyon Bakanı	Muhammad Choucair	Gelecek Hareketi	Sunni-İslam
İçişleri Bakanı	Raya Haffar Hassan	Gelecek Hareketi	Sunni-İslam
Enformasyon Bakanı	Jamal Jarrah	Gelecek Hareketi	Sunni-İslam
Teknoloji Bakanı	Adel Afiouni	Bağımsız	Sunni-İslam
Devlet Bakanı	Violette Khairallah Safadi	Gelecek Hareketi	Rum Ortodoks
Ulusal Koalisyon (1/30)			

Bayındırlık Bakanı	Youssef Finianos	Marada Hareketi	Marunî Hristiyan
Kalkınma ve Özgürlük Bloğu (3/30)			
Finans Bakanı	Ali Hassan Khalil	Emel Hareketi	Şii-İslam
Kültür Bakanı	Muhammad Daoud	Emel Hareketi	Şii-İslam
Tarım Bakanı	Hassan Lakkis	Emel Hareketi	Şii-İslam
Direnış Bloğu (3/30)			
Sağlık Bakanı	Jamil Jabak	Bağımsız	Şii-İslam
Gençlik ve Spor Bakanı	Muhammad Fneish	Hizbullah	Şii-İslam
Parlamento İşleri Devlet Bakanı	Mahmoud Kmati	Hizbullah	Şii-İslam

Kaynak: Editorial, Third Cabinet of Saad Hariri,

https://en.wikipedia.org/wiki/Third_Cabinet_of_Saad_Hariri, Data Accessed: 1 May 2021.

Lübnan başbakanı Hariri'nin Suudi Arabistan'da istifa etmesi sonucu Lübnan siyasetinde oluşan yeni durum, siyasi aktörlerin davranış kalıplarının yeniden düzenlenmesine ve kartların yeniden karılığı bir siyasi atmosferin oluşmasına neden oldu. Lübnan'da değişen siyasi ve sosyal koşullar, Hizbullah'ın sosyal ve askeri eylemlerini siyasi sermayeye dönüştürmesi için bir fırsat penceresi açtı. Bu noktada hareketin lideri Hasan Nasrallah, son derece ustaca bir politik girişimcilik örneği gösterdi. Nasrallah'ın Hizbullah'ın birincil odak noktasının sadık bir pan-İslami perspektiften daha Lübnan merkezli bir perspektife geçişini kolaylaştırma becerisi bu sonuç için kritik öneme sahipti (Malthaner, 2011:97). Nasrallah, hareketin çatışmalara dâhil olma şeklini ve siyasi engelleri aşma çabalarını hesaplarken ortaya koyduğu "zeki pragmatizmi" ile tanınmaktadır (Khatib, 2013). Hizbullah'ın politik şoklara vermiş olduğu reaksiyonlar sonucunda Şii motivasyondan önemli ölçüde sıyrılarak Sünni ve Şii mezhep mensuplarını bir araya getirdi ve ülkedeki Hristiyanların da desteğini alarak kendine göre yeni bir milli kimlik inşa etti (Khatib, 2013:321).

Hariri ailesi ve temsil ettiği siyasi gelenek yıllarca Hizbullah'ın Lübnan'daki en önemli siyasi rakibi oldu. Saad Hariri'nin Suudi Arabistan'da istifasını açıkladığı esnada

Hizbullah, Birleşmiş Milletler Özel Mahkemesi'nde Saad Hariri'nin babası Refik Hariri'nin öldürülmesiyle ilgili davada sanık sandalyesinde oturuyordu. Söz konusu istifa sonucu kamuoyunun kahir ekseriyeti Hizbullah'ın Lübnan içerisinde patlak verecek bir güç mücadelesinin tarafı olmasını bekliyordu. Ancak Hizbullah, beklenin aksine sükûnet çağrısında bulunarak, destekçilerine sokaklara çıkmamalarını tavsiye etti ve Suudi Arabistan'ı Lübnan halkına savaş açmakla suçladı (Dorsey, 2017:2) (DW Türkçe, 2017). Hariri'ye destek, Salı günü geç saatlerde Lübnan'a döndüğünde tam teşekküllü bir haldeydi. Havaalanından Beyrut şehir merkezine uzanan Hizbullah'ın kalesi olarak nitelendirilen banliyölerde normalde Hizbullah liderlerinin fotoğrafları ile kaplı olan yerler "Hepimiz sizinleyiz" sloganı taşıyan büyük Hariri afişleri ile donatıldı (Osseiran, 2017). Hariri'nin istifasının Lübnan siyasetinde yarattığı şok etkisi ile birlikte Hizbullah yıllarca muhalefet ettiği sistemin seçilmiş başbakanı ile ilgili uzun yıllar sürdürdüğü tutumunu revize ederek Hariri'nin koruyuculuğunu üstlenen bir pozisyona evrildi.

Hizbullah'ın mevcut siyasal sistem içerisinde önemli kazanımlar elde etmesiyle sonuçlanan dönüşüm süreci, hareket için önemli riskleri de içinde barındırmaktadır. Yıllarca kendisini mevcut işletim sisteminin dışında bir direniş hareketi olarak tanımlayan Hizbullah'ın seçim kazanımları artık partiyi ülkedeki sosyoekonomik sorunların muhatabı haline getirdi (Nassif, 2018). Şimdiye kadar, partiler politik başarısızlıklarını rakip kampların çabalarını engelleyerek suçladılar, ancak şimdi Hizbullah ve müttefikleri projelerinde çoğunluğu güvence altına almak için yeterli sandalyeye sahipler. Hizbullah, geçirdiği dönüşüm sürecinin doğal bir sonucu olarak muhalif ve direniş kimliğini önemli ölçüde kaybetmeye başladı. Hareketin destekçileri ve hedef kitlesi için Filistin ve Suriye'nin kurtuluşundan ziyade yaşam standartları ve gelecek kaygıları daha yüksek bir motivasyon haline geldi (Akoum, 2018). Bu ortamda, vatandaşların siyasal sistemin performansından duydukları memnuniyet keskin bir düşüş görüldü. Pew Araştırma Merkezi tarafından yürütülen bir saha araştırmasında, ankete katılan Lübnanlıların % 91'i siyasal sistemlerinden memnun olmadıklarını belirterek adeta iki yıl sonra gerçekleşecek olan What's Up protestolarının sinyalini veriyordu. Lübnan vatandaşlarını dünyadaki siyasal açıdan en memnuniyetsiz ülkelerden biri haline geldiği görüldü (Wike, Simmons, Stokes & Fetterolf, 2017).

Joel Migdal'ın toplum içinde devlet (State in Society) yaklaşımının açıkladığı gibi, devlet kurumları, sosyopolitik kuruluşların yerel nüfus üzerindeki bağlarını ve sosyal kontrollerini güçlendirmek için kaynakları seferber edebilecekleri kanallardır (Migdal, 2001). Hizbullah bu motivasyon ile yapmış olduğu koalisyon görüşmeleri sonucunda kabinedeki bakan sayısını üçe çıkardı. Bir önceki kabinede Gençlik ve Spor Bakanı olarak görev yapan Muhammad Fneish'in görevine devam etmesi kararlaştırıldı. Üst düzey bir Hizbullah figürü olan Mahmoud Kmati Parlamento İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı olarak atandı. Söz konusu bakanlık parlamento komisyonlarının bütçe kararları üzerindeki etkisi nedeniyle önemli bir pozisyonu temsil ediyordu. Ayrıca, Hizbullah'ın mevcut kabine payı, hükümetin tahsis ettiği kaynakların dördüncü en büyük payına sahip (340 milyon dolar) olan Sağlık Bakanlığı'nı da içermektedir. Bu göreve uzun yıllar Hasan Nasrallah'ın özel doktoru olarak görev yapan Cemil Jabak getirildi. Bu atama, Hizbullah'a uyguladığı yaptırımlar ışığında, ABD'nin atanmasına karşı çıkmasına ve Lübnanlıların Bakanlığa yapılan insani yardımın sınırlandırılmasına ilişkin endişelerine rağmen gerçekleşti (Mizrahi, 2019:2).

Hizbullah'ın merkezi otoritedeki pastadan daha fazla pay alması kendisi ile bağlantılı yeni bir burjuvazinin doğmasına neden oldu. Hareket, merkezi hükümetteki gücü ve kurduğu ittifak denklemiyle Lübnan'daki üst segment tabaka ile yakın ilişkiler inşa etti (Daher, 2016:417). Köklerini Lübnan'ın fakir Şii nüfusuna dayanan Hizbullah üyeleri ve kadroları orta sınıf ve yerel burjuvaziye daha fazla yansıtan bir parti haline geldi. Beyrut'un güney kesiminde zengin ailelerin pek çok üyesi ve tüccarların çoğu Hizbullah'a entegre edilirken, partinin faaliyetleri ve kurumları orta sınıf Lübnanlılara hitap etmeye başladı. Bu dönüşüm, partinin 1985'te kurulduğu sırada artık alt orta sınıf kökenli din adamlarından olmayan, ancak şimdi büyük ölçüde seküler yükseköğrenim derecelerine sahip profesyonel bir sınıftan alınan parti kadrolarının profiline yansıdı. (Daher, 2016:412). Kabinedeki konumu nedeniyle Hizbullah artık tüm Lübnan halkına karşı sorumlu olduğu bir kaynağı yönetmesi nedeniyle tipolojik olarak Şii kimliği ile özdeşleşmiş toplumu (communal) yapısından şirketleşmiş (corporate) şiddet içeren devlet dışı aktöre dönüşümü hızlanarak devam etti.

6.4. What's Up Protestoları (2019)

Lübnan siyasetinde Saad Hariri'nin istifası ile başlayan politik şok etkisi her ne kadar parlamento seçimlerinin sonuçlanması ile etkisini yitirse de ülkedeki mevcut sistem alarm vermeye devam ediyordu. Hariri'nin hükümeti, Lübnan halkının en temel ihtiyaçları olan elektrik ve su gibi temel hizmetleri yerine getirmekte zorlanıyordu. Lübnan halkı dünyanın en yavaş internet bağlantısını kullanan ülkeler arasında gösteriliyordu. Temel belediyeçilik hizmetleri ise son derece yetersizdi. Başta Beyrut olmak üzere sokaklara biriken çöp yığınları halk sağlığını tehdit ediyordu. Bütün bu sorunların üzerine Lübnan hükümeti ekim ayının ortasında What's Up üzerinden yapılan aramaları vergiye tabi tutmayı teklif etmesiyle halkta biriken öfke açığa çıktı. Yaklaşık yedi milyon nüfusu olduğu tahmin edilen ülkedeki protestolara bir milyon kadar insanın katılmasıyla Lübnan yeni bir politik şokla karşı karşıya kaldı (The Economist, 2019:47). What's Up'ın sesli aramalarını vergilendirilmesi Lübnan halkının sayılarının yaklaşık 14-15 milyon civarında olduğu tahmin edilen Lübnan diasporasıyla iletişimi açısından son derece önemliydi (Kechichian, J. & Writer, S., 2015)

Spontane bir şekilde gelişen gösteriler hükümetin What's Up vergilerini ertesi gün kaldırmasına rağmen devam etti. Göstericiler için artık ok yaydan çıkmıştı. Lübnan hükümeti tarafından çıkartılan yeni vergi uygulaması tabandan gelen ve geleneksel mezhepçi liderlik kavramlarına meydan okuyan yeni, büyük ölçüde seküler hareketleri teşvik etti. 17 Ekim 2019 tarihinde ekonomik çöküşün eşiğine gelen protestocular Lübnan'ın en büyük mezhepler arası dayanışma gösterisi için sokaklara döküldü (Sullivan, 2019). 27 Ekim'de medya kaynakları, çeşitli sosyal ve kültürel sınıflardan 170.000 kadar insanın Lübnan'ın kuzey bölgesini güneyine bağlayan 171 km'lik sahil yolunun üzerinde el ele tutuştuğunu belirtti (The Guardian, 2019). Buna karşın, Lübnan'daki mevcut politikacılar gerekli sistematik değişimleri sağlamak konusunda isteksiz davrandılar. Beyrut Amerikan Üniversitesi (AUB) anket verilerine göre protestocuların algılanan önem sırasına göre on talebi aşağıdaki gibidir (American University of Beirut, 2019):

1. Yeni bir teknokrat hükümetinin oluşturulması
2. Erken parlamento seçimleri
3. Mezhepsel olmayan yeni, modern bir seçim yasası
4. Vergi düzenlemelerinin adil bir şekilde tekrar düzenlenmesi
5. Yargı bağımsızlığının tesis edilmesi
6. Bankacılık sisteminin yeniden düzenlenmesi
7. Yolsuzlukların önlenmesi
8. Çevreyi koruyucu önlemler almak
9. Sivil bir yönetim oluşturmak
10. Atık yönetiminin işler hale gelmesi

Tablo-9: Protestocu Gruplar ve Yerleşik Düzen

Protestocu Gruplar	Yerleşik Düzen
Bireysel katılımcılar ve Sivil Toplum Örgütleri	Devlet Kurumları
	Hizbullah
KAFEH Hareketi	Emel Hareketi
	Özgür Yurtsever Hareketi
Sabaa Partisi	Lübnan Kuvvetleri
	İlerlemeci Sosyalist Parti
Lübnan Komünist Partisi	Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi
	Lübnan Demokratik Parti
Yeni Lübnan Partisi	Marada Hareketi
	Azm Hareketi
Beyrut Madinati	Ermenistan Devrimci Federasyonu

Kaynak: Caitlin Elston-Weidinger, Fates Worse Than Debt: the Makings of Lebanon's October Revolution, (Unpublished BSc Thesis), International Relations and Organizations Department, Leiden University, 2020.

What's Up protestoları politik şok niteliğindeki olayların doğasına uygun olarak Lübnan'daki ekonomik kaynakların mevcudiyetinde dramatik düşüşlere yol açtı. 2019'un

ilk yarısında 1 dolar 1.500 Lübnan lirasına eşit iken protestoların hemen akabinde 22 yıldır ilk kez ABD doları karşısında değer kaybetmesine neden oldu ve yeni bir karaborsa ortaya çıktı. Lübnan'da banka hesapları donduruldu ve Lübnan bankaları, yurt dışına giden para transferlerini dondurdu. Ayrıca aylık 1.000 doların üzerindeki nakit çekimlerine kısıtlamalar getirildi (Tutkal, 2021). Ekim 2019 ile Haziran 2020 tarihleri arasında Lübnan para biriminin değerinin % 70 değer kaybetti (Acleddata, 2020). Aylık 450 dolar olan Lübnan'da ortalama asgari ücret kısa sürede 80 dolara kadar indi (Thebian, 2020:244). Kişi başına düşen milli gelir 7.668 dolardan 2.802 dolara düştü (Statista, 2020). Enflasyon ise iç savaş döneminden sonra en yüksek seviyeyi görerek kısa süre içerisinde % 2.9'dan % 88.18'e çıktı (Statista, 2020). Bir önceki yıl % -6.7, olan büyüme oranı 2020 yılına gelindiğinde % -25 seviyesine geriledi (Statista, 2020).

Düşen büyüme oranı, azalan sermaye girişi ve Lübnan lirasındaki aşırı değer kaybını sübvans etmek isteyen Lübnan devleti dış borçlara yöneldi. Ülkenin toplam dış borcunun gayri safi yurtiçi hasılasına oranı 2020 yılına gelindiğinde % 161'e ulaştı ve bu kulvarda Sudan, Yunanistan ve Japonya'dan sonra dünyadaki en yüksek dördüncü ülke oldu. Lübnan'ın brüt kamu borcu yalnızca 2020'nin ilk yarısında % 8,9 artarak 93,40 milyar dolara çıktı (Weidinger, 2020:20). Derinleşen ekonomik tablo Lübnan toplumundaki gelir adaletsizliğinin zirve yapmasıyla sonuçlandı. Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu, ülkedeki zengin grubun nüfusun % 15'inden % 5'ine düştüğünü, Lübnanlıların % 55'inden fazlasının ise yoksulluk içinde yaşadığını belirtti. Ülkedeki en zengin % 10'luk kesim Lübnan'daki tüm varlıkların % 70,6'sına sahip olduğu bir tablo oluştu (ESCWA, 2020). Lübnan'daki siyasi istikrarsızlık, ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlar ve mültecilerin durumu, küçük ve orta ölçekli işletmelerin sürdürülebilirliği çözülmeyen meseleler olarak varlığını devam ettirmektedir (Kumar, 2020:194).

Lübnan'da gerçekleşen Ekim Devriminin ekonomik faturası oldukça ağır oldu. Ancak söz konusu olaylardaki dış düşman fenomeni Lübnan'da gerçekleşen diğer politik şoklara nazaran daha düşük seviyede gerçekleşti. Hizbullah lideri Nasrallah, ülkenin içinde bulunduğu duruma çözüm üretmek yerine protestoları İsrail ve Amerikan komplosu olarak kınadı (The Economist, 2019). 24 Kasım tarihinde Hizbullah üyeleri, Beyrut'taki

ABD Büyükelçiliği önünde şiddetli bir gösteri düzenledi ve milletvekili Hassan Fadlallah ABD'nin protestoyu kışkırttığını ve gündemini Lübnan'a dayatmaya çalıştığını iddia etti. Ancak daha önceki politik şokların aksine Hizbullah'ın bu söylemleri kitlesel anlamda karşılık bulmadı. Hizbullah burada meşruiyetini korumak için Lübnan dışına yönelik çeşitli hamleler gerçekleştirdi. Hizbullah'ın 31 Ekim 2019 tarihinde Lübnan'ın güneyinde bir İsrail insansız hava aracına ateş etmesi, bu yaklaşımın bir örneğidir (Mizrahi & Schweitzer 2019:4). İsrail'in Lübnan'daki olaylarla bir ilgisinin bulunduğu dair somut kanıtlar bulunamadı. Ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamında dikkatleri başka yöne çekmek ve "Lübnan'ın savunucusu" rolünü üstlenmek için yaptığı hamleler ülkede eskisi gibi karşılık bulmamakta.

Lübnan'da meydana gelen Ekim Devrimi'nin ülkede yaratmış olduğu şok etkisi, Lübnan'daki koalisyonların bileşenleri arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırdı. Bu çerçevede Hizbullah, özerk silahlı statüsü için mezhepsel, siyasi ve kurumsal örtü sağlayan Hristiyan Özgür Vatansever Hareketi mensubu cumhurbaşkanı Michel Aoun ve partinin başında bulunan damadı Gebran Bassil ile ittifakına büyük değer yükledi. Bu iki siyasi figür 2022 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmak için Hizbullah'ın desteğine ihtiyaç duymaktaydı (Strategic Comments, 2019). Dışişleri Bakanı Gebran Bassil, mevcut sistemin siyasi uzlaşmayı temsil ettiğini ve herhangi bir değişikliğin anarşiye yol açacağını savundu (Mizrahi, 2019). Aynı şekilde Emel Hareketi lideri Nebih Berri, meclis başkanlığını korumak için ittifak mensuplarının desteğine ihtiyacı vardı. Bu nedenle ittifak bileşenleri protestoları kendi bekalarına karşı bir tehdit olarak algıladı ve koalisyon içerisindeki saflar sıklaştı. Koalisyonun joker karakteri Nasrallah ise 19 Ekim'de yaptığı konuşmada kabine istifasının Lübnan'ın sorunlarını çözmek yerine durumu daha da kötüleştireceğini iddia etti (Mizrahi, 2019:3). Böylece Hizbullah'ın başını çektiği 8 Mart koalisyonu tüm paydaşları ile birlikte ülkedeki mevcut statükonun yanında tutum sergiledi.

Başta Hizbullah olmak üzere koalisyon ortaklarının bu tutumu protestocuların tepkisi ile karşılaştı. Protestocular arasında 8 Mart İttifakına karşı büyük bir öfke birikti. Hariri'nin istifasından kısa bir süre önce Beyrut'un meşhur Şehitler Meydanı'nda Hizbullah ve Emel

tarafatları ile protestocular arasında çatışmalar çıktı (The Week, 2019). Hizbullah ve Emel sempatizanları Şii yoğunluklu bölgelerde gösterilere katılmaması için halka baskı uyguladı. (Stratejik Comments, 2019:2). Ancak olaylar farklı siyasi kutupların arasındaki çatışmanın ötesindeydi. Çünkü Arap Baharı süresince Hizbullah ile Lübnan kolluk kuvvetlerinin entegrasyonu What's Up protestoları sırasında Hizbullah sempatizanları ile göstericiler arasındaki dengeyi bozdu. Hizbullah ve müttefikleri arkasına devlet desteğini de alarak mevcut rejimin koruyuculuğuna soyundu. Emel ve Hizbullah üyeleri organize şiddet uyguladığında güvenlik güçleri kenara çekildi hatta el altından destek verdi (Stratejik Comments, 2019:3). Örneğin, Tyre'nin güney bölgesinde protestocular Emel Hareketi lideri Nebih Berri'ye ait lüks otelleri ateşe verdi. Tesisin ateşe verilmesinden hemen sonra savcılığın başlattığı soruşturmada üçü reşit olmayan 51 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanların çoğu avukatlarına, gözaltı süresi boyunca işkenceye uğradıklarını beyan etti. Bu ifadeler adli tıp doktorlarının raporları ile teyit edilmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmadı ve hasara uğrayan otellerin yöneticileri kabul etmeden tutuklular serbest bırakılmadı (Haidar, 2020:31).

Pek çok protestocu, tüm hükümeti istifaya ve onun yerine mezhepsel bir ganimet paylaşımına dayanan mevcut yönetim yerine teknokratik bir yönetimin geçmesi çağrısında bulundu. Hristiyan destekli Lübnan Kuvvetleri lideri Samir Geagea ile birlikte dört bakanı kabineden çıkardı ve bağımsız figürlerden oluşan bir "şok" hükümeti kurulması çağrısında bulundu (Economist Intelligence Unit 2019:26). Akabinde Hariri, konuşmasında siyasetin çıkmaza girdiğini ve istifa kararının bu çıkmazdan çıkmak için gerekli "pozitif şok" etkisini getireceğini iddia etti (Economist Intelligence Unit 2019:23). Böylelikle, Hariri'nin istifası ve ardından tüm partilerden bakanların da dâhil olduğu kabinenin feshi, iktidarda Hizbullah'ın müttefikleri Cumhurbaşkanı Aoun ve Meclis Başkanı Nebih Berri tarafından temsil edilen bir "koalisyon" bıraktı (Haidar, 2020:32). What's Up protestoları sonucu oluşan bu yeni durum Hizbullah için son derece elverişli bir fırsat penceresi araladı. Kurmuş olduğu ittifak denklemi sayesinde Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlığı makamlarına nüfuz eden Hizbullah, kendisine yakın bir başbakanın göreve gelmesini sağlayarak siyasal sistemin tamamını domine etme fırsatını yakaladı. 1980'lerde sistem karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkan hareket, ülkede

meydana gelen politik şoklar sayesinde politikalarını dönüştürdü ve siyasi sistemin ana koruyucusu olarak ortaya çıktı.

Haftalar süren yoğun müzakerelerin ardından Lübnan Cumhurbaşkanı Michel Aoun, uzun süren siyasi çıkmaz nedeniyle yeniden canlanan halk seferberliğinin ardından 19 Aralık tarihinde Hizbullah'a yakınlığı ile bilinen Hasan Diab'ı başbakan olarak atadı. Protestocuları yatıştırmayı amaçlayan teknokratik bir profile sahip olmasına rağmen, başbakan adayı siyasi yelpazede oybirliğiyle destek alamadı. 8 Mart İttifakı'nın bileşenleri (Özgür Vatansever Hareketi, Hizbullah ve Emel Hareketi) Diab'ın kabinesini onaylarken, Saad Hariri'nin Gelecek Hareketi karşı duruş sergiledi. Özellikle, Hariri bloğunun destekçilerinin Diab'ın görevlendirildiği günlerde yeni barikatlar kurmaya başladığı Sünni çoğunluklu Tripoli kentinde gerilim yükseldi. Aynı zamanda aralarına Hizbullah ve Emel hareketleri ile bağlantılı olduğu bilinen parti militanları ile göstericiler arasında gerilim yükseldi. Başta Beyrut olmak üzere Nabatieh, Sidon ve Baalbek'teki protestocuların kampları yakıldı. Hasan Diab hükümetinin göreve başlamasıyla birlikte gösterilerin sayısı önemli ölçüde azaldı. Teknokratik bir hükümetin atanması, protestocuların taleplerine kesin bir taviz olarak algılandı, ancak işlevsiz bir siyasi sistem ve kötüleşen bir ekonomik durum hakkındaki endişeleri gideremedi (Relief Web, 2020:5).

Tablo-10: Hasan Diab Hükümeti (2020)

Bakanlık	Bakan	Parti	Aidiyet
Başbakan	Hasan Diab	Bağımsız	Sünni İslam
Savunma Bakanı	Zeina Akar	Özgür Yurtsever Hareketi	Rum Ortodoks
Eğitim Bakanı	Tarek Majzoub	Bağımsız	Sünni İslam
İletişim Bakanı	Talal Hawat	Asalet Hareketi	Sünni İslam
İçişleri Bakanı	Mohammed Fahmi	Bağımsız	Sünni İslam
Çevre Bakanı	Damianos Kattar	Bağımsız	Marunî Hristiyan

Turizm Bakanı	Ramzi Mcharrafieh	Lübnan Demokratik Partisi	Dürzi
Enformasyon Bakanı	Manal Abdel Samad	Lübnan Demokratik Partisi	Dürzi
Enerji Bakanı	Raymond Ghajar	Özgür Yurtsever Hareketi	Rum Ortodoks
Adalet Bakanı	Marie-Claude Najm	Özgür Yurtsever Hareketi	Marunî Hristiyan
Dış İşleri Bakanı	Nassif Hitti	Özgür Yurtsever Hareketi	Marunî Hristiyan
Ekonomi	Raoul Nehme	Özgür Yurtsever Hareketi	Rum Katolik
Yerinden Edilmişler Bakanı	Ghada Chreim	Özgür Yurtsever Hareketi	Rum Katolik
Çalışma Bakanı	Lamia Yammine	Marada Hareketi	Marunî Hristiyan
Bayındırlık Bakanı	Michel Najjar	Marada Hareketi	Rum Ortodoks
Gençlik Bakanı	Vartine Ohanian	Taşnak Partisi	Ermeni Ortodoks
Finans Bakanı	Ghazi Wazni	Emel Hareketi	Şii İslam
Tarım Bakanı	Abbas Mortada	Emel Hareketi	Şii İslam
Sanayi Bakanı	Imad Hoballah	Hizbullah	Şii İslam
Sağlık Bakanı	Hamad Hasan	Hizbullah	Şii İslam

Kaynak: Sunniva Rose, (22 January 2020). Who is in The New Lebanese Government?, Thenationalnews, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/who-is-in-the-new-lebanese-government-1.967641>, Data Accessed: 21 May 2021.

Hizbullah, süreci başarılı bir şekilde yürütmesinin sonunda sistem içerisindeki kazanımlarını maksimize ederek en karlı çıkan siyasi aktör oldu. Kasım 2017’de Hariri’nin istifasında kendisine sahip çıkan Hizbullah, What’s Up protestolarına geldiğinde ise oluşan yeni durumda tutumunu revize ederek Hasan Diab’ın başbakanlık koltuğuna oturmasına vesile oldu. Başka bir deyişe meyveyi dalınan koparmak için iyice olgunlaşmasını bekledi ve yeni kurulan hükümette eskisine nazaran çok daha güçlü olarak

geri döndü. Bu durum politik şokların temel özelliklerinden olan siyasi aktörlerin birbirleri ile rekabet etme yetenekleri ve mevcut güç dengelerindeki değişimlerin bir göstergesidir. What's Up protestolarında Lübnan'ın ulusal ruh halinde yarattığı farklılaşmayı Hizbullah için bir fırsat penceresi açtı. Böylece Sedir Devrimi'nde hareketin uyguladığı kısa vadeli yoğun politik faaliyetlerin ileriye yönelik bıraktığı kurumsal miras neticesinde Hizbullah'ın mevcut siyasi düzen ile arasındaki rekabet sıçramalı denge modeli çerçevesinde kademeli bir şekilde sonlandı. Hizbullah yanlısı Hasan Diab hükümetinin kurulması tabuta çakılan son çivi görevi gördü.

Uzun yıllar muhalefet ettiği sistemin ana omurgasını oluşturması, Hizbullah'ın sistem karşıtı parti olma özelliğini kaybetmesi ile sonuçlandı. Sedir Devrimi'nden beri mevcut düzene entegrasyonuna paralel olarak kısmen de olsa muhalif kimliğini koruyabilen Hizbullah için artık bu tabiri kullanmamız pek mümkün gözüküyor. What's Up protestoları sırasında Hizbullah'ın kendi sadık kitlesine mensup yeni jenerasyon üzerindeki kontrolünü kaybetmesi bu durumun en somut göstergesi. Uzun yıllar halkın rejime karşı öfkesini yansıtan Şii hareketi Hizbullah'ın hâkim olduğu mahallelerde, ilk defa kendisine karşı protesto eylemleri ile karşılaştı. Uzun zamandır Saad Hariri'ye sadık bir Sünni kalesi olarak kabul edilmesine rağmen, Trablus'taki göstericiler protesto hareketinin mezhep dışı iddialarını kucakladı ve Tyre veya Dahyeh gibi Hizbullah'ın güçlü olduğu Şii kalelerindeki protestocularla dayanışmayı ifade etti (Khatib, 2019). Şii protestocular, daha önce benzeri görülmemiş bir hareketle, Güney Lübnan'daki etkili Hizbullah ve Emel hareketlerinden temsilcilerinin ofislerine saldırdı (Al Jazeera, 2019). Tyre ve Nabatieh başta olmak üzere Hizbullah ve Emel Hareketi'nin arka bahçesi olan ve İsrail sınırına yakın bölgelerde güvenlik endişeleri bile iki partiye meydan okuyan gösterileri engelleyemedi. Yine Lübnan'ın Suriye ile doğu sınırında yer alan Baalbek, Hermel ve Bekaa vilayetleri 2017 yılına kadar Hizbullah ile Suriye kökenli radikal cihatçı grupların arasında büyük çatışmaların yaşandığı yerd. Bölgede bugün Hizbullah'ın kalesi olarak algılansa da Ekim 2019'dan bu yana daha önce görülmemiş Hizbullah karşıtı protestolar düzenlendi (Relief Web, 2020:14). Güney Lübnan'da protesto seferberliğinin en yaygın itici güçleri olarak hükümetin yetersizliği ve ekonomik fırsatların olmaması

gösterildi Lübnan'ın önemli bir kesimine gösterilerin bastırılmasına önemli rol oynayan Hizbullah, Lübnan siyasetinde ilk defa kendi doğal tabanını kaybetmeye başladı.

Hizbullah'ın Lübnan'daki siyasi düzenin merkezine oturması hareket açısından birtakım ekonomik sonuçları da beraberinde getirdi. Lübnan'daki mevcut ekonomik kriz ve İran'ın maddi yarımının giderek azalması örgütün ekonomik önemi olan bakanlıklar üzerindeki kontrolünü sürdürme motivasyonunu artırdı. Kabinde Sağlık ve Sanayi Bakanlığı gibi büyük bütçeli bakanlıkları yönetmesi bu ihtiyacın bir göstergesi. Mevcut tabloda hareketin varlığını sürdürmesi için ulusal kaynakları kontrol etmesi ve bu kaynakları destekçilerine yönlendirmesi her zamankinden daha fazla önemli (Mizrahi, Schweitzer, Even & Fadlon, 2020:2). Çünkü artık Hizbullah eskisi gibi sadece Şiilere hesap vermenin ötesinde, mevcut siyasi düzenin ana aktörü olarak tüm Lübnanlılara hesap vermek durumunda. Ayrıca What's Up protestoları bize Hizbullah'ın artık Şii kesimde de sorgulandığını gösterdi. Protestolar sonrası Hizbullah artık sistem karşıtı parti olma özelliğini kaybettiği gibi Şii kimliğine dayanan toplumcu (communal) yapısından ziyade Lübnan'daki mevcut kaynakları sevk ve idare eden bir şirketleşmiş (corporate) şiddet içeren devlet dışı aktöre dönüştü.

17 Ekim 2020 tarihine gelindiğinde Lübnan, What's Up protestolarının patlak vermesinin yıldönümünü, tüm topluluklardan yüzbinlerce insanın katıldığı protestoların başlangıcından daha küçük gösterilerle kutladı. Siyasi sistemde reform ve değişim çağrıları cevapsız kaldı ve ülkedeki durum daha da kötüleşti. Umutsuz halk, sorunların yoğunlaşmasıyla kuşatılırken, yozlaşmış siyasi liderlik gücünü korudu ve yerinde kaldı. Bununla birlikte Hizbullah, Sedit Devrimi'nden beri gerçekleştirdiği dönüşüm sürecini tamamlayarak mevcut sistemi domine etti. Ancak bu noktada Hizbullah için bir ikilem ortaya çıktı. Devlet dışı bir aktör devlet sistemi içinde gücünü artırdığında, o zaman devlet boyutunu devlet dışı boyuttan ayıran çizgiler nelerdir? Bu soruyu cevaplamak kolay değil ama bugün Hizbullah, gücü hem kendi kurumlarından hem de devlet kurumlarında sahip olduğu etkiden alan melez bir aktörün örneğini sunuyor. Toplumdaki Hizbullah ile devletteki Hizbullah arasındaki sınırlar artık giderek bulanıklaştı. Bu durumun şiddet

içeren devlet dışı aktörler üzerine gelecekteki araştırmaların ele almasını gerektiren önemli kavramsal sonuçları beraberinde getirmesi muhtemel senaryolar arasındadır.

YEDİNCİ BÖLÜM – SONUÇ

“Her müsabaka kavgadan önce kazanılır.”

Sun Tzu

Ortadoğu coğrafyası kendine özgü karakteristik yapısı nedeniyle uluslararası arenanın çoğu bölgesinde görülmeyen siyasi aktörleri bünyesinde barındırmaktadır. Arap Baharı ile birlikte bölgedeki merkezi otoritelerin güçlerini kaybetmesi sonucu daha görülür hale gelen şiddet içeren devlet dışı aktörler bunlardan birisidir. Ortadoğu’daki mevcut tabloda bu yapılar ne kendi devletlerini kurabildi, ne de tamamen silah bırakıp siyasi platforma angaje oldular. Böylece bu yapılar devlet olma ile devlet dışı aktör olma konusunda arada bir noktada kaldı. Şiddet içeren devlet dışı aktörler diğer tüm siyasi aktörler gibi canlı organizmalardır ve bu nedenle çeşitli evrelerden geçerler. Bu aktörler, bölgesel ve küresel değişimlerden etkilenen Ortadoğu coğrafyasında varlıklarını devam ettirebilmek için konjonktüre uygun bir şekilde dönüşüm ihtiyacı hisseder. Ortaya çıkış nedenleri faaliyet gösterdikleri bölgedeki sistem karşıtı pozisyondan bir süre sonra varlıklarını devam ettirebilmeleri için mevcut siyasi yapıya eklemleme ihtiyacı duydular.

Ortadoğu’nun mevcut istikrarsız yapısında bu siyasi aktörlerin bazıları uzun yıllar muhalefet ettikleri ülkelerindeki siyasi otorite ile aralarındaki rekabeti varlıklarını devam ettirmek için sonlandırarak sistemin bir parçası haline geldi. Ancak bu siyasi manevranın doğal siyasi koşullarda yapılması politik girişimciler açısından oldukça zor bir durumdur. Bunun için aktörlerin uzun yıllar savundukları politikaların tam tersi bir politikaya yönelmeleri gerekiyordu. Hem kendi tabanları hem de bölgesel pozisyonları gereği siyasi aktörlerin bu politika değişimini yapmakta zorlanmaktadırlar. İşte bu manevrayı yapabilmeleri için ülkede kartların yeniden karıldığı, sonucunu kimsenin kestiremediği, belirsiz bir kumar olarak adlandırılan politik şok niteliğindeki olaylara ihtiyaçları vardır. Söz konusu politik şoklar, parti eylemlerinin kolayca tersine çevrilmesine ve bu durumun

parti itibarına dahil edilmemesine neden olur. Seçmenler partilerinin politikalarındaki ani değişimleri politik şokların etkisiyle yeterince sorgulayamaz. Bu vesile ile siyasi elitler destekçilerini dönüştürebilir ve yapacağı stratejik eylemler için onları kolayca ikna edebilir.

Şiddet içeren devlet dışı aktörleri diğer silahlı gruplardan ayıran en önemli özellik, bu aktörlerin ülke içindeki gruplardan daha çok bir dış düşman ile mücadele etmeleridir. Politik şokların en temel özelliklerinden birisinin dış düşman fenomeni olması şiddet içeren devlet dışı aktörler açısından politikalarında revizyon yapmaları için muazzam bir fırsat oluşturmaktadır. Politik şok dönemlerinde dış düşman fenomeninin baskın unsur olması şiddet içeren devlet dışı aktörlerin meşruiyetlerini sağlamlaştırması açısından oldukça önemlidir. Politik şoklar siyasi aktörlerin normatif değerlerinin ve mevcut siyasi sistemin yapısının dönüşmesi ile sonuçlanır. Mevcut etkileşim kalıplarının geçerliliğini yitirdiği siyasi atmosferde normal şartlarda biraraya gelmeleri mümkün olmayan siyasi aktörlerin bir ittifak çatısı altında politika üretebileceği bir zemin hazırlar. Ülkedeki ulusal ruh halinde meydana gelen değişiklikler ve siyasi akışta meydana gelen farklılaşmalar sonucu siyasi arenadaki bazı rekabetleri bitirmekle birlikte uzun vadeli yeni rekabetler için milat oluşturur.

Politik şoklar, sıçramalı denge modeli çerçevesinde siyasi sistemde kırılma anları yaratır. Bu kırılma anları ise siyasi aktörler için mevcut politikalarını revize edeceği hızlı değişim dönemleridir. Bu dönemlerde şiddet içeren devlet dışı aktörler hem ideolojik, hem tipolojik dönüşümler geçirmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu dönemlerde uygulanan politikalar siyasi aktörlere ileriye yönelik kurumsal miraslar bırakır. Hızlı değişim dönemlerinde siyasi aktörlerin uyguladığı stratejiler kendileri için bağlayıcı olur ve sonraki politik şoklarda uygulayacakları davranış kalıplarını etkiler. Şiddet içeren devlet dışı aktörler için fırsat penceresi açan politik şoklar, hareketin istikametini değiştirmek için politik girişimciler tarafından kullanılır. Bu çerçevede meşruiyet problemlerini kurdukları ittifak denklemi ve oluşturdukları gündem ile çözme yönünde bir irade ortaya koyarlar.

Lübnan siyasetine baktığımızda ise Hariri suikastı ve Sedir Devrimi, Arap Baharı, Saad Hariri'nin kaçırılması ve What's Up protestoları ülke siyasetinde şok etkisi yarattı. Bu olaylar neticesinde dış tehdit retoriğinin üst seviyeye çıktığı, ekonomik göstergelerde dramatik düşüşlerin yaşandığı ve aktörlerin değer yargılarında köklü değişikliklerin meydana geldiği yeni bir durum ortaya çıktı. Bu atmosfer Hizbullah'ın dönüşümü için bir fırsat penceresi araladı. Sıçramalı denge modeli çerçevesinde oluşan kısa süreli hızlı değişim dönemlerinde Hizbullah, bugüne kadar uygulaya geldiği politikaları önemli ölçüde revize etti ve bu revizyona söz konusu olayların yarattığı şok etkisiyle birlikte parti tabanından kitlesel bir karşı duruşla karşılaşmadı. Lübnan siyasetinde ise Hariri suikastı ve devamında gerçekleşen Sedir Devrimi'nin yarattığı şok etkisi ise Hizbullah için koalisyon inşası ve kurulan koalisyonun doğasına uygun olarak gündem belirleme konusunda zengin bir havuzla karşı karşıya kaldı. Sistem karşıtı bir hareket olarak yıllarca Lübnan siyasetinde varlık gösteren Hizbullah, bu dönemde mevcut sistem ile olan rekabetine son vermekle birlikte kurduğu ittifak denklemi sayesinde yeni rekabetlerin oluşmasına neden oldu. Sistemin şemsiyesi altına giren Hizbullah, bu sayede Hariri suikastının üzerinde yarattığı uluslararası baskıyı daha rahat göğüsleyebilecek bir pozisyon aldı. Lübnan siyasetindeki etnik ve dini temelli rekabetler yerlerini kurulan koalisyonlarla beraber günümüzde halen geçerliliği olan 8 ve 14 Mart ittifakları arasındaki rekabete bıraktı.

Hizbullah'ın silahlı varlığını devam ettirmesi, ülkede ve bölgede yaşadığı meşruiyet sorununun sonucunda politik şoklardan istifade etti ve Lübnan'daki kurucu düzen olan Taif Sistemi'nin bir parçası haline dönüştü. Kurmuş olduğu ittifak denklemi sayesinde sıçramalı denge modeline uygun bir biçimde her politik şokta sistem içerisindeki kazanımlarını kademeli bir şekilde artırarak sistemin ana unsuru haline geldi. İttifak içerisinde joker karakter performansı sergileyen Hizbullah, bu ittifak sayesinde sistemin en önemli damarları olan meclis başkanlığı, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığa kendisine yakın isimlerin getirilmesini sağlayarak sistemi domine etti. Bu süreçte Hizbullah'ın öncülük ettiği koalisyon içerisindeki figürlerin ortak gündem oluşturma mecburiyeti zamanla koalisyon ortakları arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırdı. Bu koalisyona öncülük etmesi ile beraber zamanla Hizbullah ittifak bileşenlerinin bir ortalamasına dönüştü.

Hizbullah'ın sistem ile olan ilişkisindeki bu değişiklik, hareketin ideolojik ve tipolojik dönüşümleri ile sonuçlandı. Uzun yıllar Lübnan siyasetinde gerek muhalifleri tarafından gerekse bölgesel ve küresel aktörler tarafından fundamentalist-kökten dinci bir hareket olarak görülen ve iç savaş döneminde motivasyonunu Şii külliyyatından alan Hizbullah, ülkede meydana gelen politik şoklara karşı uyguladığı stratejik eylemler sayesinde ideolojik bir siyasi harekete dönüştü. Hizbullah'ın sisteme entegrasyonu ile ideolojik dönüşümüne paralel olarak hareketin tipolojik kodlarında da önemli bir dönüşüm gerçekleşti. Sisteme entegrasyon ile birlikte ülkedeki gelir kaynaklarına daha meşru bir şekilde erişme şansına sahip oldu. Sistem içerisindeki temsiliyeti ile birlikte Lübnan'daki tüm dini ve etnik kimliklere hesap vermek zorunda kalan Hizbullah, Şii kimliğe dayalı toplumcu bir şiddet içeren devlet dışı aktörden ülkedeki temel gelir kaynaklarını kontrol eden şirketleşmiş bir devlet dışı aktöre dönüştü. Bu durumda Hizbullah sadece Lübnan siyasal sistemini domine etmekle kalmadı, aynı zamanda Lübnan'ın temel gelir kaynakları üzerinde tahakküm kurdu. Ülkede yaşanan politik şoklar sonucu mevcut kimliğinden önemli ölçüde sıyrılan Hizbullah, kendisine özgü yeni bir milli kimlik inşa ederek Lübnan'da devlet inşa sürecine talip oldu. Lübnan toplumu ile kurduğu ideolojik ilişki, neo-patrimonyal bir ilişkiye dönüştü. Bu duruma paralel olarak yıllarca vekalet savaşlarının bir aktörü olacak şekilde İran ile kurmuş olduğu patron-müşteri ilişkisi, hareketin Lübnan siyasi sisteminin bir parçası olmasıyla birlikte kademeli olarak kırılmaya uğradı.

Hizbullah'ın geçirdiği bu dönüşüm şiddet içeren devlet dışı aktörler için bir ikilem oluşturdu. Bu tarz aktörlerin sisteme entegrasyonu sonucu hem kendi kurumlarına hem de devlet kurumlarına sahip melez bir karakter ortaya çıkardı. Oluşan tabloda bu aktörlerin devlet boyutu ve devlet dışı boyutunun birbirinden nasıl ayrılacağı sorunsalı bundan sonra yapılacak çalışmalar için önemli bir başlangıç noktası olabilir. Hizbullah'ın yaşadığı bu dönüşüm şiddet içeren devlet dışı aktörlerin geleceği ve hangi durumlarda dönüşüm geçireceği konusunda bölgedeki türdeş yapılar için bir emsal teşkil etmektedir. Hizbullah'ın geçirdiği evreler üzerinden sosyolojik çeşitlilik açısından Lübnan gibi çeşitlilik arz eden başta Suriye, Irak ve Libya'da faaliyet gösteren şiddet içeren devlet dışı

aktörlerin gelecek çalışmalarda incelenmesi Ortadoğu literatürüne önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

An Open Letter: The Hizbollah Program, (1985).

Abrahms, M. (Spring 2008). What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy, *Quarterly Journal: International Security*, 32(4), 78–105.

Abrams, E. (29 November 2017). The Latest Developments in Saudi Arabia and Lebanon, *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/report/latest-developments-saudi-arabia-and-lebanon>, Data Accessed: 16 May 2021.

Abukhalil, A. (1990). Syria And The Shiites: Al-Asad's Policy in Lebanon, *Third World Quarterly*, 12(2), 1-20.

Ajami, F. (1987). *The Vanished Imam: Musa Al Sadr And The Shia of Lebanon*, New York, Cornell University Press.

Aka, H. B. (2014). Paradigm Change in Turkish Foreign Policy After Post-Cold War, *Turkish Journal of International Relations*, 13(3), 55-73.

Akoun, C. (2018). Hezbollah Raises Portfolios Threshold, *Asharq Al-Awsat*, <https://english.aawsat.com/home/article/1275226/hezbollah-raises-portfolios-threshold>, Data Accessed: 2 May 2021.

Akçınaroğlu, S. (2008). *Topics of Learning in the Context of Electoral Competition and Conflict*, (Unpublished Phd Thesis), University of Illinois, United States.

- Alagha, J. (2005). Hizballah after the Syrian Withdrawal, *Middle East Research and Information Project*, Middle East Report 237, 34–39.
- (2006). *The Shifts in Hizballah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology, and Political Program*, Amsterdam University Press.
- (2007). *Hizballah, Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine*, (Çev. Göksel, K.), İstanbul, Doğan Kitap.
- (2011). *Hizballah's Documents: From The 1985 Open Letter To The 2009 Manifesto*, Amsterdam: Pallas Publications.
- (2011). *Hizballah's Identity Construction*, Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Albright, K., Abrams, C. B. & Panofsky, A. L. (2014). After the Fall, *World Affairs*, 176(6), 71–77.
- Al-Krani, A. (1986). *Tariqat Hizballah Fi Al-'Ami Al-Islami (Hizballah's Method in Islamic Work)*, Beirut, Al Mu'assasah al-Alamiyyah.
- Allahyari, M. (2012). *Direnış'in Dili, Bilinmeyen Yönleriyle Seyyid Hasan Nasrallah*. İstanbul, Feta Yayıncılık.
- Al Ekhbariya Al Soriyah, (2015). Hasan Nasrallah Interview.
- Al-Shira'a, (5 June 2000). Hasan Nasrallah Interview.
- Al-Mushahid al-Siyassi, (2000). Hasan Nasrallah Interview.
- Altran, S. (2003). Genesis of Suicide Terrorism, *Science*, 299(5612), 1534–39.

- Ambrose, S. E. & Brinkley, D. G. (2012). *Rise To Globalism: American Foreign Policy Since 1938*, New York, Penguin Books.
- Andersen, D. R. (2004). *Foreign Policy Decision Making and Violent Non State Actors*, (Unpublished Phd Thesis), University of Maryland, United States.
- Andersen, L. (2007). What to Do? The Dilemmas of International Engagement in Fragile States, Andersen, L., Møller, B., Stepputat, F. (Eds.), *In Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*, (p.21–43), New York, Palgrave Macmillan.
- Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Arjomand, S. (1989). Constitution-Making in Islamic Iran: The Impact of Theocracy on the Legal Order of a Nation-State, Starr J. & Collier J. (Eds.), *In History and Power in the Study of Law: New Directions in Legal Anthropology*, (pp. 113-128), New York, Cornell University Press.
- Armaoğlu, F. (1991). *Filistin Meselesi ve Arap - İsrail Savaşları (1948-1988)*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atmaca, G. H. (2012). *İç Savaş Sonrası Lübnan'ın Ortadoğu'daki Konumu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Avon, D. & Khatchadourian, A. T. (2012). *Hezbollah: A History Of The "Party Of God"*, Cambridge, Harvard University Press.

Awadallah, A. & Hardin L. (30 August 2017). Playing the Long Game U.S. Counterterrorism Assistance for Lebanon, *American Progress*, <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2017/08/30/437853/playing-long-game/>, Data Accessed: 29 April 2021.

Aydınlı, E. (2016). *Violent Non-State Actors: From Anarchists to Jihadists*, 1st Edition, Routledge.

Ayhan, V. & Tür, Ö. (2009). *Lübnan, Savaş Barış ve Direniş ve Türkiye İle İlişkiler*, 1. Baskı, İstanbul, Dora Yayınları.

Azani, E. (2009). *Hezbollah: The Story of the Party of God*, New York, Palgrave Macmillan.

——— (2013). The Hybrid Terrorist Organization: Hezbollah as a Case Study, *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(11), 899–916.

Aziz, T. M. (1993). The Role of Muhammad Baqir Sadr In Shii Political Activism in Iraq From 1958-1980, *International Journal of Middle East Studies*, 25(2), 207-222.

Bahgat, G. (2007). İslam'ın Siyasal Coğrafyası: Basra Körfezi'ndeki Şiiler, *Avrasya Dosyası*, 13(3), 145-159.

Baker, B. (2007). Nonstate Providers of Everyday Security in Fragile African States, Andersen, L., Møller, B., Stepputat, F. (Eds.), *In Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*, (p.123–147), London, Palgrave Macmillan.

Bar, S. (2006). *Lebanese Hizballah – Political, Ideological and Organizational Highlights*, Washington DC, National Defense University Press.

- Barnett, M. (2002). The Israeli Identity and the Peace Process, S. Z. Telhami, M. Barnett (Eds.), *In Identity and Foreign Policy in the Middle East*, New York, Cornell University Press.
- Bassam, L. (12 January 2011). Hezbollah and Allies Resign, Toppling Lebanese Government, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-hariri-resignation/hezbollah-and-allies-resign-toppling-lebanon-government-idUSTRE70B26A20110112>, Data Accessed: 19 April 2021.
- (1 June 2013). Lebanese Parliament Delays June Election, Deepening Rift, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-parliament-election-idUSBRE94U19N20130531>, Data Accessed: 27 May 2021.
- Baumgartner, F. R. & Jones, B. D. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*, Chicago, University of Chicago Press.
- Baumgartner, F. R., Jones, B. D. & Mortensen, P. B. (2007). Punctuated-Equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in Public Policymaking, C. M. Weible & P. A. Sabatier (Eds.), *In Theories of the Policy Process*, (p.155–188), 4th Edition, New York, Routledge.
- Bazzi, M. (27 December 2009). Lebanon's Shadow Government: How Hezbollah Wins by Losing, *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/65405/mohamad-bazzi/lebanon's-shadow-government>, Data Accessed: 5 May 2021.
- Bembenek, T. (2015). *Gentle Warlords: The Potential for Violent Non-State Actors to Provide Stability*, (Undergraduate Honour Thesis), Virginia, College of William and Mary, United States.

- Bendetto, F. (2008). Hegemony and Power in Gramsci, R. Howson & K. Smith (Eds.), *In Hegemony Studies in Consensus and Coercion*, Routledge Press.
- Bennett, A. (2010). Process Tracing and Causal Inference, D. Collier & H. E. Brady (Eds.), *In Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers.
- Bennett, D. S. (1997). Democracy, Regime Change, and Rivalry Termination, *International Interactions*, 22(4), 227–254.
- (1998). Integrating and Testing Models of Rivalry, *American Journal of Political Science*, 42(4), 1200–1232.
- Berti, B. (2010). The ‘Rebirth of Hizbollah: Analyzing The 2009 Manifesto, *Strategic Assessment*, 12(4), 91-101.
- (2012). The Arab Uprisings and Lebanon: All Quiet on the Levant Front, *The Institute for National Security Studies*,
<http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291330948414.pdf>, Data Accessed:14 April 2021.
- (2016). The Lebanese Political Arena , 2006-2016 : A Turbulent Decade, Dekel, U. Siboni, G. & Einav, O. (Eds), *In The Quiet Decade: In the Aftermath of the Second Lebanon War, 2006-2016*, The Institute for National Security Studies (INSS), Memorandum:167, 107–13.
- Blainey, G. (1973). *The Causes of War*, New York, Free Press.
- Blanford, N. (2006). *Killing Mr. Lebanon: The Assassination of Rafik Hariri and Its Impact on the Middle East*, First edit. I.B. Tauris.

- (2011). *Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel*, 1st Edition, New York, Random House Press.
- (20 March 2015). Hezbollah Ready for Qalamoun Offensive, *The Daily Star*, <https://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2015/Mar-20/291498-hezbollah-readying-for-qalamoun-offensive.ashx>, Data Accessed: 19 May 2021.
- Blee, K. M. & Taylor, V. (2002). Semi-Structured Interviewing in Social Movement Research, B. Klandermans & S. Staggenborg (Eds.), *In Methods of Social Movement Research*, Minneapolis, The University of Minnesota Press.
- Blumenau, B. (Winter, 2014). The Other Battleground of the Cold War: The UN and the Struggle against International Terrorism in the 1970s, *Journal of Cold War Studies*, 16(1), 61-84.
- Bogdan, R. & Biklen, S. K. (2003). *Qualitative Research of Education: An Introductive to Theories and Methods*, 4th Edition, Boston, Allyn and Bacon.
- Borger, J. (2005). Bush Sees Lebanon Changes as Move to Free Middle East, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2005/mar/09/syria.lebanon>, Data Accessed: 18 April 2021.
- Branovic, Z. & Chojnacki, S. (2011). The Violent Making and Unmaking of Governance in War-Torn Areas of Limited Statehood, T. Risse (Ed.), *In Governance without a State?: Policies and Politics in Areas of Limited Statehood*, New York, Columbia University Press.
- Bray, E. (2016). Sectarianism from below: Youth Politics in Post-War Lebanon, (Unpublished Phd Thesis), University of Toronto, Canada.

- Bruderlein, C. (May 2000). The Role of Non-State Actors in Building Human Security: The Case Of Armed Groups in Intra-State Wars, Policy Paper, *Genova: Centre for Humanitarian Dialogue*.
- Calhoun, C. (2002). *Dictionary of the Social Sciences*, New York, Oxford University Press.
- Catherine, L. T. (2012). *Les Écoles Chiites Au Liban*, Karthala, IFPO.
- Chaudhry, R. (2013). *Violent Non-State Actors: Contours, Challenges and Consequences*, New Delhi, CLAWS Journal.
- Chehabi, H. (2006). *Distant Relations: Iran and Lebanon in the Last 500 Years*, New York, I.B.Tauris.
- Clark, J. A., & Zahar, M. J. (2011). Critical Junctures and Missed Opportunities: The Case of Lebanon's Cedar Revolution, *Ethnopolitics*, 14(1), 1–18.
- Childs, N. W. (2010). *Changes In Hezbollah's Image And Role: Driving Factors And Security Implications*, (Unpublished Master Thesis), Washington DC, Georgetown University, United States.
- Chojnacki, S. & Branovic, Z. (2011). The Violent Making and Unmaking of Governance, T. Risse (Ed.), *In Governance Without a State? Policies and Politics in Areas of Limited Statehood*, New York, Columbia University Press.
- Chorev, H. (2013). Power, Tradition And Challenge: The Resilience of The Elite Shi'ite Families Of Lebanon, *British Journal Of Middle Eastern Studies*, 40(3), 305-323.
- Cohen, M. D., March, J. G. & Olsen, J. P. (1972). A Garbage Can Model of Organizational Choice, *Administrative Science Quarterly*, 17(1), 1–25.

- Crenshaw, M. (1995). *Terrorism in Context*, 1 Edition, Pennsylvania, Penn State University Press.
- Çelik, Ü. (2012). İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan, *History Studies*, 4(1), 125-155.
- Çiyan, H. Y. (2007). *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Türkiye-Lübnan İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Daher, A. (2014). *Le Hezbollah*, Presses, Paris, Universitaires De France.
- Daher, J. (2016). *Hezbollah: The Political Economy of Lebanon's Party of God*, London, Pluto Press.
- (2016). Reassessing Hizbullah's Socioeconomic Policies in Lebanon, *Middle East Journal*, 70(3): 399–418.
- Dal, E. P. (2016). Impact of the Transnationalization of the Syrian Civil War on Turkey: Conflict Spillover Cases of ISIS and PYD-YPG/PKK, *Cambridge Review of International Affairs*, 29(4), 1396-1420.
- Dalacoura, K. (2001). Islamist Movements as Non-State Actors and Their Relevance to International Relations, D. Josselin, & W. Wallace (Eds.), *In Non-State Actors in World Politics*, London, Palgrave Macmillan.
- Davidson, L. (2013). *Islamic Fundamentalism: An Introduction*, 3rd Edition, Praeger.
- Davis, D. E. (2009). Non-State Armed Actors, New Imagined Communities, and Shifting Patterns of Sovereignty and Insecurity in the Modern World, *Contemporary Security Policy*, 30(2), 221-245.

- Debb, M. (1988). Shia Movements In Lebanon: Their Formation, Ideology, Social Bases and Links With Iran And Syria, *Third World Quarterly*, 10(2), 683-698.
- Dehnert, E. (2019). Country Report: Lebanon, *Economist Intelligence Unit*, London.
- Demollari, E. (2015). Germany and Its Influential Role in the Iraq Issue. Start of Cracks in Relations between Germany and the US?, *Revista de Stiinte Politice*, (47), 236.
- DeVore, M. R. & Stahl, A. B. (2015). Explaining Hezbollah's Effectiveness: Internal And External Determinants of The Rise of Violent Non-State Actors, *Terrorism And Political Violence*, 27(2), 331-357.
- Diss, M. & Steffen, F. (September 2017). The Distribution of Power in the Lebanese Parliament Revisited, Working Paper, *SSRN Electronic Journal*, WP 1723.
- Domhoff, G. W. (2009). Creating a Liberal-Left Alliance for Social Change: Prescription from the Social Sciences Literature, *American Behavioral Scientist*, 53(1), 151-161.
- Dorsey, J. M. (2017). Saudi Arabia's Lebanon Gamble Might Pay Off, *BESA Center*, <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-arabia-lebanon-gamble/>, Data Accessed: 19 May 2021.
- Downey, D. J. (2009). Institutional Activism and Community Building, *American Behavioral Scientist*, 53(1), 99-113.
- Dror, Y. (2001). *The Western Political Quarterly The Capacity to Govern A Report to the Club of Rome*, 1st Edition, New York, Routledge.
- Duman, T. İ. (2018). Dış Aktörlerin Rekabetinin Gölgesinde Lübnan: Saad Hariri'nin İstifa Süreci, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(1) 139-61.

- Durac, V. (2015). The Role of Non-State Actors in Arab Countries after the Arab Uprisings, Working Paper, *IEMed Mediterranean Yearbook*, 37–41.
- Duran, B. & Ulutaş, U. (2018). Traditional Rivalry or Regional Design in the Middle East?, *Insight Turkey*, 20(2), 81–105.
- Durant, R. F. & Diehl, P. F. (1989). Agendas, Alternatives, and Public Policy: Lessons from the U.S. Foreign Policy Arena, *Journal of Public Policy*, 9(2), 179–205.
- Duvenger, M. (1978). *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, London, Methuen.
- Earl, J. (2009). Information Access and Protest Policing Post-9/11, *American Behavioral Scientist*, 53(1), 44–60.
- Ebuzeri, A. (2012). *Lübnan’da Direnişin Mimarı İmam Musa Sadr*, İstanbul, Feta Yayıncılık.
- Edelman, M. (1985). *The Symbolic Uses of Politics*, University of Illinois Press.
- Editorial, (10 Eylül 2019). 11 Eylül Saldırıları: 2001’de Neler Yaşandı, 18 Yılda Neler Değişti?, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49653233>, Erişim Tarihi:5 Mart 2021.
- (1983). Multinational Force In Lebanon Resolution, *International Legal Materials*, 22(6), 1391-1394.
- (8 Nisan 2002). 1973 Petrol Krizi Dünyayı Sarstı, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/1973-petrol-krizi-dunyayi-sarsti-38367579>, Erişim Tarihi:5 Mart 2021.

- (2005). Syria ‘Commits’ to Lebanon Pullout, *CNN International*,
<http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/02/24/syria.lebanon/>, Data Accessed:
19 April, 2021.
- (29 March 2006). The Many Hands And Faces Of Hezbollah, *IRIN News*,
<http://www.irinnews.org/report/26242/lebanon-many-hands-and-faces-hezbollah>,
Data Accessed:7 March 2021.
- (2006). General Government Gross Debt, *International Monetary Fund*,
[https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate descending](https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending), Data Accessed: 2 April 2021.
- (2006). Lebanon— World Development Indicators, *The World Bank*,
<http://data.worldbank.org/country/lebanon>, Data Accessed: 5 April 2021.
- (2007). International Tourism, Number of Arrivals: Lebanon, *The World Bank*,
<http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?page=1>, Data Accessed: 8
April 2021.
- (2008). Lübnan’da Siyasi Kriz Büyüyor, *DW Türkçe*,
<https://www.dw.com/tr/lübnanda-siyasi-kriz-büyüyor/a-3325561>, Erişim Tarihi: 9
Nisan 2021.
- (2009). Lebanese Hizbollah Leader Outlines Party’s Foreign, *Domestic Policy*,
Al Manar TV.
- (7 October 2009). Mapping The Global Muslim Population A Report On The
Size And Distribution Of The World’s Muslim Population, *Pew Research Center*,
<https://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>,
Data Accessed:10 January 2021.

- (July 2009), Lebanon's Election 2009 A Hostage Situation & Myopic Observers, *The Monthly Magazine*,
<http://monthlymagazine.com/cms/upload/magazine/84-en.pdf>, Data Accessed:10 December 2020.
- (30 December 2009). The Political Document (Manifesto) of Hizbollah 2009, *Syrian News Station*, <http://sns.sy/sns/?path=news/read/7187>, Data Accessed:30 February 2021.
- (5 Şubat 2010). Irak'ın Kerbela Kentindeki Şii Hacılar Bombalı Saldırı, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100205_iraq_shia, Erişim Tarihi:10 Mart 2021.
- (2011). The Iraq War, *Council of Foreign Relation*,
<https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>, Data Accessed:5 March 2021.
- (2011). Entering a Grey Area:Lebanon's Economic Challenges in the Arab Spring, *The Lebanese Center for Policy Studies*,
https://www.lcpslebanon.org/publications/1345209118-economic_challenges.pdf,
Data Accessed: 1 May 2021.
- (13 January 2011). Lebanese Government Collapses, *Al-Jazeera News*,
<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/01/2011112151356430829.html>,
Data Accessed: 17 May 2021.
- (7 March 2012). Hariri Launches Mustaqbal Political Document on Arab Spring: Democracy Helps Us Face Intolerance, *Naharnet*,
<http://www.naharnet.com/stories/en/32576>, Data Accessed: 17 May 2021.

- (16 December 2013). Arab Uprising: Country by Country - Tunisia, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-12482315>, Data Accessed: 5 February 2021.
- (3 December 2013). Aoun: Arab States Should Protect Christians, *The Daily Star*, www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2013/Nov-03/236680-aoun-arab-government-responsible-for-protecting-christians.ashx, Data Accessed: 17 May 2021.
- (2013). Hezbollah Leader Hassan Nasrallah's Speech on Syria, *Voltairenet.org*, <https://www.voltairenet.org/article178691.html>.
- (29 May 2014). Hezbollah Calls for Resistance against IS, *Al Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/08/hezbollah-resistance-arsal-counter-islamic-state-attacks.html>, Data Accessed: 1 April 2021.
- (29 April 2014). Hezbollah Remembers Revered Leader Imam Musa Sadr, *Alalam*, <http://en.alalam.ir/news/1627703>, Data Accessed: 17 May 2021.
- (2014). Two-Thirds of Lebanon's Christians: Hizbullah Protecting Country, *Al-Akhbar*, <https://www.english.alahednews.com.lb/essaydetails.php?eid=27641&cid=385>, Data Accessed: 12 April 2021.
- (12 Kasım 2015). Beyrut'taki İntihar Saldırılarını IŞİD Üstlendi, *DW Türkçe*, <https://tr.euronews.com/2015/11/12/beyrut-taki-intihar-saldirilarini-isid-ustlendi>, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021.

- (9 Haziran 2016). Yahudi Profesörden Hizbullah Yorumu, *Vidyo Aktif*, <https://www.youtube.com/watch?v=RsLIB6xFT8g>, Erişim Tarihi:26 January 2021.
- (August 2016). Mapping Militant Organizations: Hezbollah, *Stanford University*, <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/hezbollah>, Data Accessed:10 March 2021.
- (2016). Arab League Declares Hezbollah a Terrorist Organisation, *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/news/arab-league-declares-hezbollah-terroristgroup-2032434298>, Data Accessed: 7 May 2021.
- (2016). Finally Lebanon PM Announces the Formation of His New 30 Member Cabinet, *Ya Libnan*, <http://yalibnan.com/2016/12/19/finally-lebanon-pm-announces-the-formation-of-hisnew-cabinet/>, Data Accessed: 8 May 2021.
- (2016). Saudi Arabia Cancels \$4bn in Aid for Lebanon Army over Hezbollah, *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-cancels-4bnaid-lebanon-army-over-hezbollah-1444189350>, Data Accessed: 12 May 2021.
- (2016). Arap Birliği'nden İran'a Kınama, *Al Jazeera Turk*, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-irana-kinama>, Erişim Tarihi: 18 May 2021.
- (2016). Körfez İşbirliği Konseyi Hizbullah'ı Terör Örgütü ilan Etti, *Ntv*, https://www.ntv.com.tr/dunya/korfez-isbirligi-konseyi-hizbullahi-teror-orgutu-ilanetti, krA03jcP0kKKDavP4caK_g, Erişim Tarihi: 18 May 2021.
- (3 October 2017). Hezbollah–Capabilities and Role In The Middle East, *South Front Analysis and Intelligence*, <https://southfront.org/hezbollah-capabilities-and-role-in-the-middle-east/>, Data Accessed:3 March 2021.

- (2017). Başkalarının Savaşı - Beyrut | Kırılma Noktası, *Kırılma Noktası Youtube Kanalı*,
https://www.youtube.com/watch?v=hHP8Ziq_n2U&ab_channel=KırılmaNoktası,
Erişim Tarihi: 19 Nisan 2021.
- (2017). Backstory: The Resignation – and Return – of Lebanon’s Hariri, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-backstory-hariri/backstory-the-resignation-and-return-oflebanons-hariri-idUSKBN1DM2OC>, Data Accessed: 15 May 2021.
- (2017). Hariri’nin İstifası Sonra İsrail’den İran Çağrısı Geldi, İran İse Suudileri İşaret Etti, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/haririnin-istifasi-sonraisirailden-iran-cagrisi-geldi-iran-ise-suudileri-isaret-etti-40634389>, Erişim Tarihi: 15 May 2021.
- (2017). Fransa Cumhurbaşkanı Macron’dan Riyad’a Sürpriz Lübnan Krizi Ziyareti, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/fransa-cumhurbaskani-macrondanriyada-surpriz-lubnan-krizi-ziyareti-40640189>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2021.
- (2017). Hizbullah: Suudi Arabistan Lübnan Halkına Savaş Açtı, *DW Türkçe*, <https://www.dw.com/tr/hizbullah-suudi-arabistan-lubnan-halkina-savas-aciti/a-41334137>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021.
- (2017). Rusya’nın Lübnan Büyükelçisi Zaspikin: Lübnan’daki Durumu BMGK’ya Götürebiliriz, *Sputnik Türkiye*,
<https://tr.sputniknews.com/rusya/201711101030943747-rusya-lubnan-buyukelcisi-zaspikin-bmgk/>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021.

- (2017). Tillerson: Hariri’ye ABD’nin Güçlü Bir Müttefiki Olarak Saygı Duyuyoruz, *Milli Gazete*, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1419663/tillerson-haririye-abdnin-guclu-bir-muttedfiki-olarak-saygi-duyuyoruz>, Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021.
- (2017). Hariri Resignation, US-Saudi-Zionist Plot to Heighten Mideast Tensions: Iran, *Press TV*, <https://www.presstv.com/Detail/2017/11/04/540985/Iran-Lebanon-US-Saudi-Arabia-Saad-Hariri-Bahram-Qassemi-resignation-prime-minister-Foreign-Ministry>, Data Accessed: 16 May 2021.
- (2017). Saudi Tourists Return to Lebanon in Drove: Report, *The Daily Star*, <http://www.dailystar.com.lb/Business/Local/2017/Aug-12/415750-saudi-tourists-return-to-lebanon-in-drove-report.ashx>, Data Accessed: 17 May 2021.
- (10 Kasım 2017). Yeni Başlayanlar İçin Lübnan’ı Anlama Klavuzu, *Amerikan Bülteni*, <http://amerikabulteni.com/2017/11/10/yeni-baslayanlar-icin-lubnani-anlama-klavuzu/>, Erişim Tarihi:10 Mart 2020.
- (23 Mayıs 2018), Lübnan’da Şii Emel Hareketi Lideri Nebih Berri, 1992 Yılından Beri Yürüttüğü Meclis Başkanlığına Yeniden Seçildi, *Star Gazetesi*, <https://www.star.com.tr/dunya/lubnanda-meclis-baskani-secimi-haber-1345862/>, Erişim Tarihi:9 Mart 2021.
- (1 October 2018). Macedonia Referendum: Name Change Vote Fails to Reach Threshold, *BBC World News*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-45699749>, Data Accessed:10 March 2020.
- (2018). Lebanon’s 2018 Elections, *Congressional Research Service*, <https://www.everycrsreport.com/reports/IN10900.html>, Data Accessed: 18 May 2021.

——— (9 November 2019). Days of Rage: Millions of Lebanese Take to the Streets, *The Week*, News 19.

——— (2 November 2019). A Saad Ending, *The Economist*,
<https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/10/31/saad-hariri-the-prime-minister-of-lebanon-steps-down>, Data Accessed: 15 May 2021.

——— (27 October 2019). Agence France-Presse in Beirut. Protesters Form Human Chain across Lebanon, *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2019/oct/27/lebanon-protesters-form-human-chain-across-entire-country>, Data Accessed: 15 May 2021.

——— (11 December 2019). Demands Raised by Certain Groups Who Participated in the October 2019 Uprising, *American University of Beirut*.
<https://www.aub.edu.lb/ifi/news/Pages/20191112-demands-raised-by-certain-groups-who-participated-in-the-october-2019-uprising.aspx>, Data Accessed: 16 May 2021.

———. (19 October, 2019). Lebanon Protests: Five Things You Need to Know *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/economy/2019/10/19/lebanon-protests-five-things-you-need-to-know>, Data Accessed: 19 May 2021.

——— (2019). Turmoil in Lebanon, *Strategic Comments*, 25(10) 4–7.

——— (3 Ocak 2020). Şii İle Sünni Arasındaki Fark Nedir?, *Euronews*,
<https://tr.euronews.com/2016/08/01/sii-ile-sunni-arasindaki-fark-nedir>,
Erişim Tarihi:1 Mart 2021.

- (15 July 2020). Palestine Liberation Organization, *Britannica*,
<https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization>, Data
Accessed:10 March 2020.
- (15 September 2020). Iran-Iraq War, *Britannica*,
<https://www.britannica.com/event/Iran-Iraq-War>, Data Accessed:15 June 2020.
- (2020). Hariri Assassination, *Library of Congress*.
<https://www.loc.gov/law/help/hariri/index.php>, Data Accessed: 16 April 2021.
- (2020). Refik Hariri Suikastında Karar Çıktı! Hizbullah..., *Sabah*.
<https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/08/18/son-dakika-refik-hariri-suikastinda-karar-cikti-hizbullah>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2021.
- (2020). Lebanon: Inflation Rate from 1985 to 2020, *Statista*.
<https://www.statista.com/statistics/455253/inflation-rate-in-lebanon/>, Data
Accessed: 15 May 2021.
- (2020). Breaking the Barriers: One Year of Demonstrations in Lebanon, *Armed Conflict Location & Event Data Project*. acleddata.com/2020/10/27/breaking-the-barriers-one-year-of-demonstrations-in-lebanon/, Data Accessed: 20 May 2021.
- (2020). Lebanon: Gross Domestic Product (GDP) per Capita in Current Prices from 1985 to 2020, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/455251/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-lebanon/>, Data Accessed: 20 May 2021.
- (2020). Lebanon: Growth Rate of the Real Gross Domestic Product (GDP) from 2010 to 2020, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/455249/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-lebanon/> Data Accessed: 21 May 2021.

——— (2020). Poverty In Lebanon: Solidarity Is Vital To Address The Impact Of Multiple Overlapping Shocks, *ESCWA*.

<https://publications.unescwa.org/projects/afsd/sdgs/pdf/covid-19/en/14-covid-19-beirut-explosion-rising-poverty-english.pdf>, Data Accessed: 21 May 2021.

——— (2021). Hariri Suikastı Sonrası Lübnan’da Ne Oldu?, *TRT Türk Youtube Channel*,

https://www.youtube.com/watch?v=2u8Ix4nqfCg&ab_channel=HasanEsen, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2021.

Ekmekji, A. A. (2012). Confessionalism And Electoral Reform in Lebanon, *Aspen*

Institute, [https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/files/content/docs/pubs/Confessionalism and Electoral Reform in Lebanon_Final.pdf](https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/files/content/docs/pubs/Confessionalism_and_Electoral_Reform_in_Lebanon_Final.pdf), Data Accessed: 1 May 2021.

El-Ghoul, S. (2004). Hezbollah Treads Carefully between Political Groupings, *The Daily Star*.

http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_ID=1&article_ID=9799&categ_id=2, Data Accessed: 25 April 2021.

Eliçin, I. (13 Kasım 2017), Hariri ‘Suudlar’ın Elinde Rehin Değilim’ Dedi, Kimse İnanmadı, *Medyascope TV*, <https://medyascope.tv/2017/11/13/hariri-suudlarin-elinde-rehin-degilim-dedi-kimse-inanmadi>, Erişim Tarihi:10 February 2021.

Elston-Weidinger, C. (2020). *Fates Worse Than Debt: The Makings of Lebanon’s October Revolution*, (Unpublished BSc Thesis), Leiden University.

Erdem, G. (2018). Lübnan’da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel’den Hizbullah’a, *The Turkish Yearbook of International Relations*, (49), 21-55.

Erdirin, M. (2002). *Hizbullah ve Hamas*, İstanbul, Kastaş Yayınları.

Esposito, J. (2002). *Unholy War: Terror In The Name Of Islam*, New York, Oxford University Press.

Evangelista, M. (1991). Sources of Moderation in Soviet Security Policy, P. E. Tetlock, J. L. Husbands, R. Jervis, P. C. Stern & C. Tilly (Eds.), *In Behavior, Society and Nuclear War*, (p.254–354), New York, Oxford University Press.

Evans, G. & Newnham, R. (1999). *The Penguin Dictionary of International Relations*. 1st Edition, Penguin Books.

Eyestone, R. (1978). *From Social Issues to Public Policy*, New York, Wiley.

Ezrow, N. (2017). *Global Politics and Violent Non-State Actors*, New York, Sage Publications.

Fahas, S. H. (25 June 1996), Al-Dawlah Al-Lubnaniyyah Wa'al-Dawlah Al Mutawaziyyah (The Lebanese State and Paralel State), *Al-Hayat*, 19.

Fakhoury, T. (2014). Do Power-Sharing Systems Behave Differently Amid Regional Uprisings? Lebanon in the Arab Protest Wave, *Middle East Journal*, 68(4): 505–20.

Ferreira, M. A. S V. (2019). Brazilian Criminal Organizations as Transnational Violent Non-State Actors: A Case Study of the Primeiro Comando Da Capital (PCC), *Trends in Organized Crime*, 22(61), 148–65.

Firro, K. M. (2006), Ethnicizing The Shi'isin Mandatory Lebanon, *Middle Eanstern Studies*, 42(5), 741-759.

- Fisk, R. (15 September 2012), The Forgotten Massacre, *Independent*,
<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/the-forgotten-massacre-8139930.html>, Data Accessed:5 January 2021.
- Forest, J. J. F. & Idler, A. I. (2015). Behavioral Patterns among (Violent) Non-State Actors: A Study of Complementary Governance, *International Journal of Security and Development*, 4(1), 1-19.
- Fratzscher, M. & Stracca, L. (2009). The Political Economy under Monetary Union: Has the Euro Made a Difference?, *Economic Policy*, 24(58), 307–348.
- Fuller, G. E. & Francke, R. R. (1999). *The Arab Shi'a: The Forgotten Muslims*, New York, St. Martin's Press.
- Gall, M., Gall, J. & Borg, W. (1995). *Educational Research and Introduction*, New York, Longman Publishing Group.
- Gallardo, C. M. (2005). *Designing Cabinets: Presidents, Politics and Policymaking in Latin America*, (Unpublished Phd Thesis), New York, Columbia University, United States.
- Gartenstein-Ross, D. (2011). Terrorism and the Coming Decade, *Global Brief*,
<https://globalbrief.ca/2011/10/terrorism-and-the-coming-decade-of-fragility>, Data Accessed:1 February 2021.
- Geertz, C. (2000), *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, New York, Basic Books.
- Geling, J. (2012). *The Lebanese Exception: Why Lebanon Has Been Immune to the Arab Spring*, (Unpublished Bachelor Thesis), Utrecht University, Holland.

- Ghaddar, S. (2015). *Hezbollah's Holy Struggle: Representative Authority and Reconstruction Modalities*, London, The London School of Economics and Political Science.
- Ghaddar, H. (2018). What Does Hezbollah's Election Victory Mean for Lebanon?, *The Washington Institute Policywatch*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/what-does-hezbollahs-election-victory-mean-for-lebanon>, Data Accessed: 18 May 2021.
- Goertz, G. & Diehl, P. F. (1985). Trends in Military Allocation since 1816: What Goes Up Does Not Always Come Down, *Armed Forces and Society*, 12(1), 134-144.
- (1992). *Territorial Changes and International Conflict*, London, Routledge.
- (1995). The Initiation and Termination of Enduring Rivalries: The Impact of Political Shocks, *American Journal of Political Science*, 39(1), 30-52.
- (2000), *War and Peace in International Rivalry*, University of Michigan Press.
- Golan, G. (1990). *Soviet Policies in The Middle East: From World War II To Gorbachev*, Cambridge University Press.
- Goldberg, J. (21 October 2002). In the Party of God, *The New Yorker*, <https://www.newyorker.com/magazine/2002/10/28/party-of-god-2>, Data Accessed: 10 February 2021
- Goldstein, J. & Pevehouse, J. C. (1997). Reciprocity, Bullying, and International Cooperation: Time-Series Analysis of the Bosnia Conflict, *American Political Science Review*, 91(3), 515–30.

- Goldstone, J. A. (1991). *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, Berkeley: University of California Press.
- Gould, S. J. & Eldredge, N. (1977). Punctuated Equilibria: The Tempo and Mode of Evolution Reconsidered, *Paleobiology*, 3(2), 115–151.
- Göka, E.(2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*, Ankara: Aşına Yayıncılık.
- Green, J. D. (1982). *Revolution in Iran: The Politics of Countermobilization*, Praeger.
- Guevara, E. C. (2013). *Guerrilla Warfare*, CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Guibernau, M. (1999). *Nations Without States*, 1 Edition, Polity.
- Gurr, T. R. (2000). Ethnic Warfare on the Wane, *Council on Foreign Relations*, 79(3), 52-64.
- (2011), *Why Men Rebel*, 1 Edition, London, Routledge.
- Haas, E. B. (1968). *The Uniting of Europe : Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press.
- Habib, O. (2018). U.S. Official Warns against Hezbollah Cabinet Role, *The Daily Star*, <https://www.dailystar.com.lb/Business/Local/2018/May-18/449887-us-official-warns-against-hezbollah-cabinet-role.ashx>, Data Accessed: 18 May 2021.
- Hagan, F. E. (2006). *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*, 7th Edition, Boston, MA: Allyn and Bacon.

- Haidar, N. (2020). Radical Lawyering in Times of Revolution: Dispatches from Lebanon, *Socialist Lawyer*, 84: 30–34.
- Hamzeh, A. N. (1992). The Role of Hizbullah in Conflict Management Witin Lebanon's Shi'ite Community, P. Salem (Ed.), *In Conflict Resolution in the Arab World*, Beirut: American University of Beirut Press.
- (1993). Lebanon's Hizbullah: From Islamic Revolution To Parliamentary Accommodation, *Third World Quarterly*, 14(2), 321-337.
- (2004), *In The Path Of Hizbullah*, New York, Syracuse University Press.
- Hanf, T. (1993). *Coexistence In Wartime Lebanon: Decline Of A State And Rise Of A Nation*, London, B. Tauris & Co Ltd.
- Harb, M. (2010). *Le Hezbollah à Beyrouth (1985-2005)*, Paris: Karthala.
- Harik, J. P. (1996). Between Islam And The System: Sources And Implications of Popular Support For Lebanon's Hezbollah, *The Journal Of Conflict Resolution*, 40(1), 41-67.
- (2007). *Hezbollah: The Changing Face Of Terrorism*, New York, I.B. Tauris.
- Harman, C. (2009). *Hizbollah And The War Israel Lost*, International Socialism.
- Harnischfeger, J. (2003). The Bakassi Boys: Fighting Crime in Nigeria, *The Journal of Modern African Studies*, 41(1), 23–49.
- Harris, W. (2006). *The New Face Of Lebanon: History's Revenge*, Markus Wiener Publisher, New Jersey, Markus Wiener Publisher.

——— (2014). *Lebanon: A History, 600 - 2011*. Reprint Edition, Oxford University Press.

Hazran, Y. (2009). *The Shiite Community In Lebanon: From Marginalization To Ascendancy*, Brandeis University: Crown Center For Middle East Studies.

Held, D. (1995). *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, 1st Edition, Stanford University Press.

Heper, M. (2006), *Türkiye 'de Devlet Geleneği*, Ankara, Doğu-Batı Yayınları.

Hermann, M. G., & Kegley, C. W. (1995). Rethinking Democracy and International Peace: Perspectives from Political Psychology, *International Studies Quarterly* 39(4), 511–533.

Hiro, D. (1985). *Iran Under The Ayatollah*, London, Routledge and Kegan Paul.

Hiskey, J., & Orces, D. (2010). Transition Shocks and Emigration Profiles in Latin America, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 630(1), 116–36.

Hocking, B. & Smith, M. (1996). *World Politics: An Introduction to International Relations*, 2nd Edition, London, Routledge.

Holmes, O. (5 November 2014). Lebanese Parliament Extends Own Term Till 2017 Amid Protests, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-parliament/lebanese-parliament-extendsown-term-till-2017-amid-protests-idUSKBN0IP18T20141105>, Data Accessed:14 May 2021.

Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press.

Issacharoff, A. (31 October 2014). After Losing 1,000 Men in Syria, Hezbollah Builds Security Zone, *The Times of Israel*, <https://www.timesofisrael.com/after-losing-1000-men-in-syria-hezbollah-builds-security-zone/>, Data Accessed: 17 May 2021.

Ibrahim, M. (2019). *Survival through Restrained Institutionalization: The Case of Hezbollah in Lebanon*, Lebanese American University.

Jaber, H. (1997). *Hezbollah: Born With A Vengeance*, New York, Columbia University Press.

Jervis, R. (1997). *System Effects: Complexity in Political and Social Life*, New Jersey, Princeton University Press.

——— (2003), Understanding the Bush Doctrine, *Political Science Quarterly*, 118(3), 365–388.

Jihad Al-Bina': Its Twelfth Spring, 39.

Johnson, D. D. & VanderStoep, S. W. (2009). *Research Methods for Everyday Life: Blending Qualitative and Quantitative Approaches*, 1st Edition, Jossey-Bass.

Johnston, A. L. (1995). Thinking of Strategic Culture, *International Security*, 19(4), 33-64.

Jones, S. G. & Markusen M. B. (20 June 2018). The Escalating Conflict with Hezbollah in Syria, *Center For Strategic & International Studies*, <https://www.csis.org/analysis/escalating-conflict-hezbollah-syria>, Data Accessed: 8 March 2021.

Josselin, D. & Wallace, W. (2001). *Non-State Actors in World Politics: A Framework*. London, Palgrave Macmillan.

Jnah Youtube Channel, (2011). Speech Delivered By Hezbollah Secretary General Sayyed Hassan Nasrallah During The Solidarity Rally With Egypt That Was Held In Ghobairy Municipality Square,
<https://www.youtube.com/watch?v=erMJWhSMFbM>, Data Accessed: 1 January 2021.

Kadah, H. & Genç, S. Y. (2018). Oyun Teorisi ve Nash'in Denge Stratejisi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(14), 419–40.

Kalawoun, N. (2012). Tripoli in Lebanon: An Islamist Fortress or a Source of Terror?, G. Joffé (ed.) *In Islamist Radicalisation in Europe & The Middle East*, London: I.B. Taurus.

Kawtharani, S. M. (14 December 2000). Interview by Ahmad Hamzeh, Ras-al Nab'a, Beirut.

Kechichian, J. A. (2015). Lebanon Contemplates a New Citizenship Law, *Gulf News*,
<https://gulfnews.com/world/mena/lebanon-contemplates-a-new-citizenship-law-1.1621325>, Data Accessed: 21 May 2021.

Keskin, A. (2007). Şii Jeopolitiği ve İran, *Avrasya Dosyası*, 13(3), 65-100.

Keyali, M. (22 Temmuz 2014). Litani'den Gazze'ye İsrail'in Savaşları, *Aljazeera Türk*,
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/litaniden-gazzeye-israilin-savaslari>,
Erişim Tarihi:10 January 2021.

Khatib, L. (2013). *Image Politics in the Middle East: The Role of the Visual in Political Struggle*, London, I.B. Tauris.

- (20 October 2019). Lebanon Is Experiencing a Social Revolution, *Al Jazeera*.
<https://www.aljazeera.com/opinions/2019/10/20/lebanon-is-experiencing-a-social-revolution>, Data Accessed: 21 May 2021.
- King, G., Keohane, R. O. & Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*, New Jersey, Princeton University Press.
- Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Boston, Little Brown.
- Knio, K. (2005). Lebanon: Cedar Revolution or Neo-Sectarian Partition?, *Mediterranean Politics*, 10(2), 225–31.
- Kor, Z. T. (2006). *Lübnan İç Savaşın Gölgesinde*, İstanbul, İlke Yayıncılık.
- Kökçam, S. & Özkaynak, Ş. (4 Eylül 2019). Lübnan’da Devlet Dışı Aktör: Hizbullah, *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-devlet-disi-aktor-hizbullah-429584.html>, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2021.
- Köse, H. H. (2015). Şii Grupların Irak Siyasetine Etkisi: 2003-2012 Dönemi, *The Journal Of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2), 53-89.
- Kraidy, M. M. (2007). Saudi Arabia, Lebanon and the Changing Arab Information Order, *International Journal of Communication*, 1, 139-156
- Kramer, M. (1997). The Oracle Of Hizballah: Seyyid Muhammad Husayn Fadlallah, R. C. Appleby (Ed.), *In Spokesmen for the Despised: Fundamentalists Leaders in the Middle East*, (p. 83-181), University of Chicago Press.
- Kranz, M. (2019). Hezbollah’s Rainbow Coalition, *Foreign Policy*,
<https://foreignpolicy.com/2019/08/09/hezbollahs-rainbow-coalition/>, Data Accessed: 17 May 2021.

- Krause, K. & Milliken, J. (2009). Introduction: The Challenge of Non-State Armed Groups, *Contemporary Security Policy*, 30(2), 202–220.
- Kriesberg, L. (1998). *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution*, Maryland, Rowman & Littlefield International.
- Ku, C. & Diehl, P. F. (2006). Filling in the Gaps: Extrasystemic Mechanisms for Addressing Imbalances between the International Legal Operating System and the Normative System, *Global Governance*, 12(2), 161–183.
- Kulish, N., Schmitt, E. & Brunwasser, M. (5 February 2013). Bulgaria Implicates Hezbollah in July Attack on Israelis, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2013/02/06/world/europe/bulgaria-implicates-hezbollah-in-deadly-israeli-bus-blast.html>, Data Accessed:1 February 2021.
- Kutbay, H. & Buzkıran, D. (2013). Arap Baharı'nın Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 147–167.
- Kumar, K. B. (2020). Crisis Beyond the Crises: MENA's Youth Unemployment Problem, *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 16: 186–92.
- Kwon, J. (2019). *Analyzing The Escalation of Tension in a Rivalry:Third Parties, Political Shock and Crisis Behaviour, in the Inter-Korean Rivalry*, (Unpublished Phd Thesis), University of Nebraska.
- Ladki, N. (1 December 2009). Hezbollah Cuts Islamist Rhetoric In New Manifesto, *Reuters*, <http://blogs.reuters.com/faithworld/2009/12/01/hezbollah-cuts-islamist-rhetoric-in-new-manifesto/>, Data Accessed:10 March 2021.

- Lamloum, O. (2010). Hezbollah's Media: Political History In Outline, *Global Media And Communication*, 5(3), 353-367.
- Legler, T. (1997). Is There Light Ahead? Economic Crisis and Political Change in Contemporary Mexico, *Canadian Foreign Policy Journal*, 4(3), 21–35.
- Levitt, M. (2015). *Hezbollah: The Global Footprint of Lebanon's Party of God*, Washington DC: Georgetown University Press.
- Levy, J. & Ali, S. (1998). From Commercial Competition to Strategic Rivalry to War: The Evolution of the Anglo-Dutch Rivalry, 1609–1652, In P. F. Diehl (ed.), *In The Dynamics of Enduring Rivalries*, University of Illinois Press.
- Light, P. C. (1982). *The President's Agenda: Domestic Policy Choice from Kennedy to Carter*, Johns Hopkins University Press.
- Love, J. B. (2010). *Hezbollah: Social Services as a Source of Power*, The JSOU Press.
- Mabon, S. (2015). *Saudi Arabia and Iran: Power and Rivalry in the Middle East*, London, I.B. Tauris.
- Macaron, J. (2017). Aoun in Riyadh: A Test for Lebanon's Foreign Policy, *Arab Center Washington DC*, http://arabcenterdc.org/policy_analyses/aoun-inriyadh-a-test-for-lebanons-foreign-policy/. Data Accessed: 14 May 2021.
- Mahmalat, M. & Curran, D. (2020). Fractionalization and Reform : A Framework of Political Collaboration with Application to Lebanon, *Economics of Governance*, 21(2), 187–214.

- Majidiyar, A. K. (6 March 2014), Is Deepening Shi'ite-Sunni Tension Plunging Lebanon Into A New Civil War?, *The American Enterprise Institute*, <https://www.aei.org/research-products/report/is-deepening-shiite-sunni-tension-plunging-lebanon-into-a-new-civil-war/>, Data Accessed:1 March 2021.
- Makdisi, S. (2004). *The Lessons of Lebanon: The Economics of War and Development*, London, I.B. Tauris.
- Malthaner, S. (2011). *Mobilizing the Faithful: Militant Islamist Groups and Their Constituencies*, New York, Campus Verlag.
- Maney, G., Woehrle, L., & Coy, P. (2005). Harnessing and Challenging Hegemony: The U.S. Peace Movement after 9/11, *Sociological Perspectives*, 48(3), 357–381.
- Maoz, Z. & Felsenthal, D. S. (1987). Self-Binding Commitments, the Inducement of Trust, Social Choice, and the Theory of International Cooperation, *International Studies Quarterly*, 31(2), 177–200.
- Maoz, Z. (1989), Joining the Club of Nations: Political Development in International Conflict, 1816-1976, *International Studies Quarterly*, 33(2), 199–231.
- Marten, K. (2012), *Warlords : Strong-Arm Brokers in Weak States*, New York, Cornell University Press.
- Mayhew, D. R. (1991). *Divided We Govern: Party Control, Lawmaking, and Investigations, 1946-2002*, Second Edition, Yale University Press.
- Menkhaus, K. (2007). Local Security Systems in Somali East Africa, Andersen, L., Møller, B., Stepputat, F. (Eds.), *In Fragile States and Insecure People? Violence, Security and Statehood in the Twenty-First Century*, (p.67-97), London, Palgrave Macmillan.

Meyer, D. S. (2009). Constructing Threats and Opportunities After 9/11, *American Behavioral Scientist*, 53(1), 10–26.

Midlarsky, M. (1988). *The Onset of World War*, London: Unwin Hyman.

Migdal, J. (1974). *Peasants, Politics and Revolution: Pressures toward Political and Social Change in the Third World*, New Jersey, Princeton University Press.

——— (2001). *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*, Cambridge University Press.

Mikdasi, M. (2013). Lebanon, Amar, P. & Prashad, V. (eds.), *In Dispatches from the Arab Spring*, University of Minnesota Press.

Miller, B. (1995). *When Opponents Cooperate: Great Power Conflict and Collaboration in World Politics*, University of Michigan Press.

Mizrahi, O. (2019). Challenges Facing the New Government in Lebanon, and Implications for Israel, *The Institute For National Security Studies*, <https://www.inss.org.il/publication/challenges-facing-new-government-lebanon-implications-israel/>, Data Accessed: 16 May 2021.

——— (2019). The Mass Demonstrations in Lebanon: What Do They Portend?, *The Institute For National Security Studies*, <https://www.inss.org.il/publication/the-mass-demonstrations-in-lebanon-what-do-they-portend/>, Data Accessed: 21 May 2021.

Mizrahi, O., Schweitzer, Y., Even, S. & Fadlon, T. (2020). Lebanon, One Year Later after the 'Revolution': Grim Reality and Bleak Prospects, *The Institute For National Security Studies*. <https://www.inss.org.il/publication/lebanon-uprising/>, Data Accessed: 21 May 2021.

Mizrahi, O. & Schweitzer, Y. (2 December 2019). The Demonstrations in Lebanon: Hezbollah Struggles to Preserve Its Status, *The Institute For National Security Studies*, <https://www.inss.org.il/publication/the-demonstrations-in-lebanon-hezbollah-struggles-to-preserve-its-status/>, Data Accessed: 21 May 2021.

Mock, W. B. T. (2011). Treaty of Westphalia, D. K. Chatterjee (Ed.), *In Encyclopedia of Global Justice*, Berlin, Springer.

Most, B. A. & Starr, H. (1989). *Inquiry, Logic, and International Politics*, Columbia, University of South Carolina Press.

Mouawad, J. (2011). Lebanon: The Last Conservative Regime in the Region, *Open Democracy*, www.opendemocracy.net/jamil-mouawad/lebanon-last-conservative, Data Accessed: 27 April 2021.

Mroue, B. (2018). Lebanese Premier Saad Hariri Chosen to Form New Cabinet, *The Globe and Mail*, <https://www.theglobeandmail.com/world/article-lebanons-hariri-on-track-to-become-prime-minister-for-third-time/>, Data Accessed: 16 May 2021.

Mu'assasat Al-Jarha (Foundation for the Wounded) Nashat Al-mu'assasa Li'aam 2000-2001 (2000-2001 Annual Activities), Beirut.

Mu'assasat Jihad Al-Bina, (Holy Struggle Construction Foundation), It's Twelfth Spring:1988-2000 (in English), The Generous Hand, Beirut: Jihad al-Bina, 2000.

Mu'assasat Jihad Al-Bina, (Holy Struggle Construction Foundation), Nashat al-mu'assasa li'aam, 1995 (1995 Annual Activities), Beirut.

Mu'assat Al-Shahid (Martyrs Foundation), Nashat al-mu'assasah li'aam 1999 (1999 annual activities report), Beirut.

Mu'assat Al-Shahid (Martyrs Foundation), Nashat Al-mu'assasa Li'aam 2000-2001 (2000-2001 Annual Activities), Beirut.

Mulaj, K. (2009). *Violent Non-State Actors in World Politics*, 1st Edition, Hurst.

Munson, H. (1989). *Islam And Revolution In The Middle East*, Yale University Press.

Myre, G. & Erlanger, S. (2006). Israelis Enter Lebanon After Attacks, *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2006/07/13/world/middleeast/13mideast.html>, Data Accessed: 29 April 2021.

Najem, T. (2012). *Lebanon The Politics of a Penetrated Society*, Routledge.

Nagle, J. (2016). Between Entrenchment, Reform And Transformation: Ethnicity And Lebanon's Consociational Democracy, *Democratization*, 23(7), 1144-1161.

Nakhoul, S. (30 March 2018). Special Report: Hezbollah Gambles All in Syria, *Reuters*, www.reuters.com/article/2013/09/26/us-syria-hezbollah-special-reportidUSBRE98P0AI20130926, Data Accessed: 5 March 2021.

Nasr, S. (June 1985). Roots Of The Shi'i Movement, *Middle East Research and Information Project*, <https://merip.org/1985/06/roots-of-the-shii-movement/>, Data Accessed: 1 March 2021.

- Nasr, V. (2006). *The Shia Revival: How Conflicts Within Islam Will Shape The Future*, New York, W. W. Norton & Company.
- Nasrallah, H. (8 Ramadan 1427). Shaikh Hassan Nasrallah's Speech To A Victory Rally In Beirut On September 22, *Crescent International*, <https://crescent.icit-digital.org/articles/shaikh-hassan-nasrallah-s-speech-to-a-victory-rally-in-beirut-on-september-22>, Data Accessed: 29 January 2021.
- Nassif, P. (2018). The Lebanese Parliamentary Elections of 2018: Much Ado about Nothing?, Austria Institut für Europa- und Sicherheitspolitik, https://www.aies.at/download/2018/AIES-Fokus_2018-04.pdf, Data Accessed: 19 May 2021.
- Noe, N. (2007). *Voice Of Hezbollah: The Statements Of Sayyed Hassan Nasrallah*, London, Verso.
- Norton, R. (1985). Changing Actors And Leadership Among The Shiites Of Lebanon, *The American Academy of Political And Social Science*, (482), 109-121.
- (1987). *Amal And The Shi'a: Struggle For The Soul Of Lebanon*, Texas: University of Texas Press.
- (1999). *Hizbullah of Lebanon: Extremist Ideals vs. Mundane Politics*, New York, Council of Foreign Relations.
- (2000). Hezbollah And The Israeli Withdrawal From Southern Lebanon, *Journal of Palestine Studies*, 30(1), 22-35.
- (2007). *Hezbollah: A Short History*, Princeton University Press.

——— (2007). The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics, *The International Spectator*, 42(4), 475–91.

Odeh, B. J. (1985). *Lübnan'da İç Savaş: Çağdaş Bir Siyasal Tarih*, İstanbul, Belge Yayınları.

Osseiran, N. (2017). Lebanese Prime Minister Saad Hariri Puts Resignation on Hold, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/lebanese-prime-minister-saad-hariri-puts-resignation-on-hold-1511344670>, Data Accessed: 19 May 2021.

Oktav, Ö. Z., Dal, E. P. & Kurşun, A. M. (Ed.) (2018), *Violent Non-State Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases*. Berlin, Springer.

Oweis, K.Y. (2013). Patriarch Warns Syrians of Reliving Lebanon's Errors, *Reuters*, www.reuters.com/article/2013/02/10/us-syria-crisis-patriarch-idUSBRE91909D201302, Data Accessed: 17 May 2021.

Özdemir, Ö. (11 Şubat 2019). İran İslam Devrimi 40. Yılında: Şah Karşısı Solculara Ne Oldu?, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47128818>, Erişim Tarihi: 5 Mart 2021.

Özkaya, T. (2009). *Hezbollah And Its Position Towards Israel*, (Unpublished Master Thesis), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Özügürlü, M. (2017). Lübnan'ı Anlamak 2: Lübnan Siyasetinde Kim Kimdir?, *Gazete Duvar*, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/11/11/lubnani-anlamak-2>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2021.

Paul, T. (2015). How Rivalries End, *Perspectives on Politics*, 13(1), 261-263.

- Peri, R. D. (2014). Islamist Actors From An Anti-System Perspective: The Case of Hizbullah, *Politics, Religion & Ideology*, 15(4), 487-503.
- Peters, R. (Summer 1994). The New Warrior Class, *US Army War College Quarterly*, 24(2), 16-27.
- Phillip, P. (21 Ağustos 2007). FKÖ 25 Yıl Önce Lübnan'dan Çekildi, *Deutsche Welle Türkiye*, www.dw.com/tr/fkö-25-yıl-önce-lübnandan-çekildi/a-2746180, Erişim Tarihi:16 Şubat 2021.
- Podder, S. (2013). Non-State Armed Groups and Stability: Reconsidering Legitimacy and Inclusion, *Contemporary Security Policy*, 34(1), 16-39.
- Porta, D. D. & Keating, M. (2019). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler-Çoğulcu Bir Perspektif*, (Çev. Gürses, S.), İstanbul: Küre Yayınları.
- Porta, D. D. (2014). *Methodological Practices in Social Movement Research*, 1st Edition, Oxford University Press.
- Poulson, S. C. (2009). Nested Institutions, Political Opportunity, and the Decline of the Iranian Reform Movement Post 9/11, *American Behavioral Scientist*, 53(1), 27–43.
- Qassem, N. (2006), *Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü*, (Çev. Tan, M.), İstanbul, Kesit Yayınları.
- (2010). *Hizbullah (Hezbollah): The Story From Within*, London, Saqi Books.
- Qiblawi, T. (2018). Hezbollah Calls Lebanon Election Gains ‘Great Victory, *CNN International*, <https://edition.cnn.com/2018/05/07/middleeast/lebanon-elections-intl/index.html>, Data Accessed: 19 May 2021.

- Rabil, R. (2003). *Embattled Neighbors: Syria, Israel, And Lebanon*, Colorado, Lynne Rienner Publishers.
- (2011). *Religion, National Identity, and Confessional Politics in Lebanon: The Challenge of Islamism*, London, Palgrave Macmillan.
- Ranstorp, M. (1996). *Hizb 'Allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*, London, Palgrave Macmillan.
- Rasler, K. (1983). Internationalized Civil War: A Dynamic Analysis of The Syrian Intervention in Lebanon, *The Journal Of Conflict Resolution*, 27(3), 421-456.
- (2000). Shocks, Expectancy Revision, and the De-Escalation of Protracted Conflicts: The Israeli-Palestinian Case, *Journal of Peace Research*, 36(7), 699–720.
- Rathbun, B. C. (2008), Interviewing and Qualitative Field Methods, J. M. Box-Steffensmeier, H. E. Brady, & D. Collier (Eds.), *In The Oxford Handbook of Political Methodology*, Oxford University Press.
- Raya, U. R. (2019). *Essays on Inequality of Opportunities and Development Outcomes in Indonesia*, (Unpublished Phd Thesis), Canberra, The Australian National University.
- Regan, P. M. (2002). *Civil Wars and Foreign Powers: Outside Intervention in Intrastate Conflict*, University of Michigan Press.
- Renan, E. (2012). Millet Nedir?, Türköne, M. (Ed.), *İçinde Milletler ve Milliyetçilikler*, İstanbul, Etkileşim Yayınları.
- Reno, W. (1999). *Warlord Politics and African States*, 1st Edition, Lynne Rienner Publishers.

——— (2007). Patronage Politics and the Behavior of Armed Groups, *Civil Wars*, 9(4), 324–42.

——— (2007). Protectors and Predators: Why Is There a Difference among West African Militias?, Andersen, L., Møller, B., Stepputat, F. (Eds.), *In Fragile States and Insecure People? Violence, Security, and Statehood in the Twenty-First Century*, (p.67-97), London, Palgrave Macmillan.

Roberto, W. M. & Melos, A. C. (2014). The Situation Regarding Non-State Military Actors in the Middle East, *UFRGS Model United Nations*, (2), 247-293.

Rock, S. (1989). *Why Peace Breaks Out: Great Power Rapprochement in Historical Perspective*, University of North Carolina Press.

Rodger, S. (2004). Shi'a Political Development In Iraq: The Case Of The Islamic Da'wa Party, *Third World Quarterly*, 25(5), 943-954.

Rosiny, S. (2015). A Quarter Century of 'Transitory Power-Sharing Lebanon's Unfulfilled Ta'if Agreement of 1989 Revisited, *Civil Wars*, 17(4), 485-502.

Roy, O. (1997). *Islamists In Power*, Tel Aviv, Moshe Dayan Center For Middle Eastern & African Studies.

——— (2005), *Siyasal İslamın İflası*, (Çev. Akalın, C.), 5. Baskı, İstanbul, Metis Yayınları.

Rubin, A. & Babbie E. R. (2015). *Essential Research Methods for Social Work*, 4th Edition, Cengage Learning.

Russell, J. A. (2005). Storytelling and Terrorism: Towards a Comprehensive 'Counter-Narrative Strategy, *Strategic Insights*, 4(3).

Russett, B. (1990). *Controlling the Sword The Democratic Governance of National Security*, Harvard University Press.

Ruptly Youtube Channel, (2017). *Lebanon: 'A Saudi Decision'- Hezbollah Leader Nasrallah on PM Hariri's Resignation*, https://www.youtube.com/watch?v=-oRirw94rc0&ab_channel=Ruptly, Data Accessed: 19 May 2021.

Saad-Ghorayeb, A. (2001). *Amal: Hizbullah: Politics & Religion*, London, Pluto Press.

——— (2003), Factors Conducive To The Politicization Of The Lebanese Shī'a And The Emergence Of Hizbullah, *Journal Of Islamic Studies*, 14(3), 273-307.

Sadigov, R. (2019). Bolşeviklerin Geçici Hükümeti Devirme Girişimi: 1917 Temmuz Ayaklanması, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34(1), 229–68.

Saif, İ. (2013). Insight: Arab Economies in Transition – Limited Room for Optimism, *Middle East Voices*, <https://middleeastvoices.voanews.com/2013/01-/insight-arab-economies-in-transition-limited-room-for-optimism-87341/#ixzz2k2oohU7D>, Data Accessed: 17 May 2021

Salamey, I. (2012). The Many Colors of the 'Arab Spring, *Journal of International Affairs*, <https://jia.sipa.columbia.edu/many-colors-'arabspring'>, Data Accessed: 1 March 2021.

Salman, T. (2000). *Sira Dhatiyye Li Hareke Mukavine Arabiyye Muntazire: Hizbullah, El-Sefir*, Beyrut, El-Sefir.

Saouli, A. (2018). *Hezbollah: Socialization and Its Tragic Ironies*, Edinburg, Edinburgh University Press.

- Sartori, G. (1966). *European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism, Political Parties and Political Developmen*, New Jersey, Princeton University Press.
- (1979). *Parties and Party System*, Cambridge University Press.
- (2015). *Parties And Party Systems: A Framework For Analysis*, Rowman & Littlefield International.
- Sayigh, Y. (1997). *Armed Struggle And The Search For State: The Palestinian National Movement 1949–1993*, Oxford University Press.
- Schildkraut, D. (2009). The Dynamics of Public Opinion on Ethnic Profiling after 9/11: Results from a Survey Experiment, *American Politics Research*, 41(4), 699–729.
- Schneckener, U. (October 2009). Spoilers or Governance Actors? Engaging Armed Non-State Groups in Areas of Limited Statehood, *SFB-Governance Working Paper Series*, No:21, <https://www.files.ethz.ch/isn/108827/wp21e.pdf>, Data Accessed:1 March 2021.
- Seale, P. (1995). *Asad of Syria: The Struggle For The Middle East*, Berkeley, University of California Press.
- Sezal, S. R. (2000). Irak'ta Devlet ve Şiiler, *Avrasya Dosyası*, 6(3), 115-130.
- Shaery-Eisenlohr, R. (2010). Imagining Shi'ite Iran: Transnationalism And Religious Authenticity In The Müslim World, *Irandan Studies*, 40(1), 17-35.
- (2011). *Shi'ite Lebanon Transnational Religion And The Making of National Identities*, Columbia University Press.

- Shanahan, R. (2005). *The Shi'a Of Lebanon: Clans, Parties And Clerics*. London, I.B. Tauris.
- (February 2006). Hezbollah's Dilemmas, *Middle East Monitor Online*, 1(1), <http://www.mafhoum.com/press9/269P7.htm>, Data Accessed: 19 February 2021.
- Shapira, S. (26 September 2019). Who Killed Musa Sadr?, *The American Interest*, <https://www.the-american-interest.com/2019/09/26/who-killed-musa-sadr/>, Data Accessed: 20 January 2021.
- Shavit, E. (2018). The Parliamentary Elections in Lebanon: Hezbollah's Victory within the Political Status Quo, *The Institute for National Security Studies*, <https://www.inss.org.il/publication/parliamentary-elections-lebanon-hezbollahs-victory-within-political-status-quo/>, Data Accessed: 19 May 2021.
- Shay, S. (2005), *The Axis Of Evil: Iran, Hizballah, and The Palestinian Terror*, New Jersey: Transaction Publishers.
- Shils, E. (1968). Ideology: The Concept and Function of Ideology, D. L. Sills (Ed.), *In International Encyclopedia of the Social Sciences*, The Macmillan Company and Free Press.
- Shultz, R. H. (2008). *Global Insurgency Strategy and the Salafi Jihad Movement*, PN Publisher.
- Shultz, R. H., Farah, D. & Lochard, I. V. (September 2004), Armed Groups: A Tier-One Security Priority, *INSS Occasional Paper 57*, Tel Aviv, Institute for National Security Studies.

- Siklawi, R. (2017). The Palestinian Resistance Movement In Lebanon 1967–82: Survival, Challenges, And Opportunities, *Arab Studies Quarterly*, 39(3), 923-937.
- Smayra, D. (January 2013). Lebanon’s ‘Arab Spring’: Exploring Identity, Security, and Change, Number 5, *HH Sheikh Nasseral-Mohammad al-Sabah Publication Series*, Durham University, <https://www.dur.ac.uk/resources/alsabah/alSabahPaperSmairano5.pdf>, Data Accessed: 16 May 2021.
- Smith, A. D. (2010). *Milli Kimlik*, (Çev. Şener, B. S.), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Smith, W. C. & Acuña, C. H. (1994). The Political Economy of Structural Adjustment: The Logic of Support and Opposition of Neoliberal Reform, Smith, W. C., Acuna, C. H. & Gamarra, E. A (Eds.), *In Latin American Political Economy*, New Brunswick: Transaction.
- Soydan, M. A. & Çelik, H. (2006). *Hizbullah, İşgalcilerin Korkusu, Ortadoğu’nun Yeni Ordusu*, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- Sprout, H. (1965). *The Ecological Perspective on Human Affairs, with Special Reference to International Politics*, New Jersey, Princeton University Press.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study Research*, New York, SAGE Publications, Inc.
- Stevenson, J. (2018). Muhammad Bin Salman and the New Saudi Arabia, *Strategic Comments*, 24(20) 5–7.
- Sullivan, H. (2019). The Making of Lebanon’s October Revolution, *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/dispatch/the-making-of-lebanons-october-revolution>, Data Accessed: 21 May 2021.

- Tahhan, Z. (2 November 2018). More than a Century on: The Balfour Declaration Explained, *Al Jazeera*, <https://www.aljazeera.com/features/2018/11/2/more-than-a-century-on-the-balfour-declaration-explained>, Data Accessed:5 March 2021.
- Thebian, A. (2020). Corruption, Protest, And Hope In Lebanon, *Journal of International Affairs*, 73(2): 239-246.
- Thies, C. G. (2001). Territorial Nationalism in Spatial Rivalries: An Institutional Account of the Argentine-Chilean Rivalry, *International Interactions*, 27(4), 399–431.
- Thomas, T. S. & Kiser, S. (2002). *Lords of the Silk Route: Violent Non-State Actors in Central Asia*, Tel Aviv, Institute for National Security Studies.
- Thompson, R. (1978). *Defeating Communist Insurgency: Experiences from Malaya and Vietnam*, London, Palgrave Macmillan.
- Traboulsi, F. (2007). *A History of Modern Lebanon*, London, Pluto Press.
- Tracy, S. J. (2013). *Qualitative Research Methods: Collecting Evidence, Crafting Analysis*, 1st Edition, New York, Wiley-Blackwell.
- Tse-Tung, M. (1967). *Selected Works of Mao Tse-Tung: Volume II*. Second Printing Edition, Foreign Languages Press.
- Tucker, H. (September 1982). Incremental Budgeting: Myth or Model?, *Western Political Quarterly*, 35(3), 327-338.
- Turan, Ö. (2004). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul, Yeni Şafak Gazetesi Kültür Hizmeti.

Turk, A. T. (2004). Sociology of Terrorism, *Annual Review of Sociology*, (30), 271–286.

Tutkal, F. (2021). Lebanon: An Economy Sliding into Devastation, *Daily Sabah*.

<https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/lebanon-an-economy-sliding-into-devastation>, Data Accessed: 21 May 2021.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Lübnan'ın Siyasi Görünümü*,

<http://www.mfa.gov.tr/lubnan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>,

Erişim Tarihi:9 Şubat 2021.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, *Türkiye - Lübnan Parlamentolar Arası Dostluk Grubu*,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/dostluk_gruplari.ulkeler?pUlkeNo=113,

Erişim Tarihi: 7 March 2020.

Urlacher, B. R. (2011). Political Constraints and Civil War Conflict Resolution, *Civil Wars*, 13(2), 81–98.

Varin, C. & Dauda A. (2017). *Violent Non-State Actors in Africa: Terrorists, Rebels and Warlords*, London, Palgrave Macmillan.

Walt, S. M. (1997). *Revolution and War*, Cornell University Press.

Wege, C. A. (1994). Hizbollah Organization, *Studies in Conflict & Terrorism*, 17(2), 151-164.

Wilkin, S. & McDowall, A. (2016). Iranian Protesters Attack Saudi Embassy After Prominent Shiite Cleric Executed, *Huffington Post*,

https://www.huffpost.com/entry/iranian-protesters-attack-saudi-embassy-after-prominent-shiite-cleric-executed_n_568848d2e4b014efe0daace7, Data Accessed: 14 May 2021.

- Weinberg, L. (1991). Turning to Terror: The Conditions Under Which Political Parties Turn to Terrorist Activities, *Comparative Politics*, 23(4), 423-438.
- Weiss, R. S. (1995). *Learning From Strangers: The Art and Method of Qualitative Interview Studies*, 1st Edition, Free Press.
- Wiegand, K. E. (2009). Reformation of a Terrorist Group: Hezbollah as a Lebanese Political Party, *Studies in Conflict & Terrorism*, 32(8), 669-680.
- Wike, R., Simmons, K., Stokes, B. & Fetterolf, J. (2017). Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy, *Pew Research Center*, <https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/globally-broad-support-for-representative-and-direct-democracy/>, Data Accessed: 19 May 2021.
- Williams, P. (2008). *Violent Non-State Actors And National and International Security*. <https://www.files.ethz.ch/isn/93880/VNSAs.pdf>, Data Accessed: 10 August 2020.
- Yeşiltaş, M. & Kardaş, T. (Eds.) (2017), *Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Strategy*, London, Palgrave Macmillan.
- Yetim, M. (2015). Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi: Hizbullah'ın Fikirselsel ve Örgütsel Zemini, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 2(2), 59-88.
- Yılmaz, T. (2004). *Uluslararası Politikada Ortadoğu-Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Yoon, M. Y. (1997). Explaining U.S. Intervention in Third World Internal Wars, 1945-1989, *The Journal of Conflict Resolution*, 41(4), 580-602.
- Zaman, S. (2015). Rise of Non-State Actors in Middle East: Regional Dimensions, *IPRI Journal*, 15(1), 51-65.

Zarrugh, A. (2016). Racialized Political Shock: Arab American Racial Formation and The Impact of Political Events, *Ethnic and Racial Studies*, 39(15), 2722–2739.

Zedong, M.. (1985). *On Guerilla Warfare*, University of Nebraska Press.

Zencirli, M. (2012). Arap Baharı'nın Lübnan'daki Siyasi ve Ekonomik Etkileri, *ORSAM*, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3-%0A597>,
Erişim Tarihi: 17 May 2021.

TEŞEKKÜR

Araştırma; bilgiyi keşfetme, geliştirme ve öğrülama çabasıdır. Yüzlerce yıldır gelişen, biçim değıştiren ve her zaman gerçeği arayan entelektüel bir süreçtir. Bu süreçte başta tez danışmanım Prof. Dr. Aydın İbrahimov, eş danışmanım Doç. Dr. Gökay Özerim ve tez izleme komitesinin değerli üyeleri Doç. Dr. Vefa Kurban ve Dr. Öğretim Üyesi Argun Başkan ile yol yürümekten duyduğum gururu belirtmek isterim. Ayrıca doktora süresince üzerimde emeği olan başta bölüm başkanımız Prof. Dr. Siret Hürsoy, bölümümüz eski öğretim üyesi Prof. Dr. Tanju Tosun, Bitlis Eren Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yusuf Çınar, Çankırı Karatekin Üniversitesi'nden Saadat Rustemova Demirci ve Yaşar Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ayselin Gözde Yıldız'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Değişim programı kapsamında Almanya'da bulunduğum dönemde tez danışmanlığımı yürüten Bamberg Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Thomas Saalfeld ve pandeminin en yoğun olduğu dönemde bana zaman ayıran Uluslararası Balkan Üniversitesi Senato Başkanı Prof. Dr. Kire Sharlamanov'a göstermiş oldukları ev sahipliklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim. Rus edebiyatının önemli ismi Fyodor Dostoyevski'nin dediği gibi; burada yeni bir hikâye, bir insanın derece derece yenileşmesinin, yavaş yavaş yeniden hayat buluşunun, bir dünyadan başka bir dünyaya geçişinin, şu ana kadar hiç bilmediği yeni bir gerçekle tanışmasının hikâyesi başlıyor. Bu yeni bir eserin konusu olabilir. Ama bizim şimdiki hikâyemiz burada bitiyor.

Yüreği sevgi ile çarpan tüm çocuklara ve tabiatın bize sunduğu tüm güzelliklere...

ÖZGEÇMİŞ

Çağdaş Duman, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. Aynı üniversitenin sosyal bilimler enstitüsünde “1990 Sonrası Dönemde Irak Türkleri'nin Siyasi Yapısı” başlıklı tezi ile yüksek lisans derecesi aldı. Bu süre zarfında pekçok akademik faaliyete katılım gösterdi. Almanya'nın Ilmenau Technic Üniversitesi'nde “Uluslararası Öğrenciler Haftası (ISWI)” çerçevesinde “Özgürlük ve Güvenlik” eğitimi, Polonya'da Stanislaw Staszic Kamu Yönetimi Yaz Okulu (WSAP) kapsamında “Avrupa Entegrasyonu Çerçevesinde İyi Yönetişim” eğitimi aldı. Aynı süre zarfında Stratejik Düşünce Enstitüsü Ortadoğu Departmanı ve Yaşar Üniversitesi AB Ofisi'nde kısa dönem staj tecrübeleri bulunmaktadır.

Doktora eğitimi süresince uzun dönem Erasmus Plus programı kapsamında Romanya'da faaliyet gösteren Asociatia Nationala de Dezvoltare Continua a Tineretului din Romania (ANDCTR) kurumunda sivil toplum üzerine çalışmalarda bulundu. Tez çalışmasının bir kısmını Erasmus programı kapsamında Almanya'nın Otto-Friedrich Bamberg Üniversitesi'nde tamamladı. Aynı dönemde Schader Foundation tarafından gerçekleştirilen First Enter Spring School programında “Avrupa Birliği ve Güncel Sorunlar” temalı eğitimlere katılım gösterdi. Yaşar Üniversitesi AB Merkezi tarafından organize edilen “Migration-Security Nexus in The EU Jean Monnet Summer School” sertifikasını almaya hak kazandı. Ortadoğu başta olmak üzere Uluslararası İlişkiler alanındaki çalışmalarına devam etmektedir.

Ayrıntılı bilgi için;

Linkedin: <https://www.linkedin.com/in/çağdaşduman/>

Researchgate: www.researchgate.net/profile/Cagdas_Duman